

T.C.

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANA BİLİM DALI

LATİN AMERİKA'DA 2. DÜNYA SAVAŞI SONRASI
ENTEGRASYON GİRİŞİMLERİNİN
KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Samet ŞENTÜRKEN

BURSA – 2018

**T.C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANA BİLİM DALI**

**LATİN AMERİKA'DA 2. DÜNYA SAVAŞI SONRASI
ENTEGRASYON GİRİŞİMLERİNİN
KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Samet ŞENTÜRKEN

**Danışman
Prof. Dr. Ömer Göksel İŞYAR**

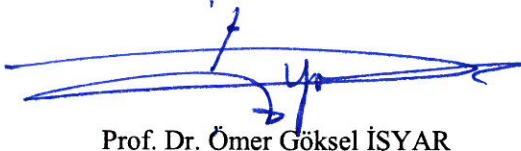
BURSA – 2018

T.C

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı'nda 701516024 numaralı Samet ŞENTÜRKEN'in hazırladığı "Latin Amerika'da 2. Dünya Savaşı Sonrası Entegrasyon Girişimlerinin Karşılaştırmalı Analizi" konulu yüksek lisans tezi ile ilgili tez savunma sınavı, 28/08/2018 günü 11:30 - 12:30 saatleri arasında yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin başarılı olduğuna oy birliği ile karar verilmiştir.

Prof. Dr. Ömer Göksel İŞYAR

Uludağ Üniversitesi

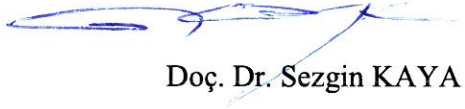
Üye (Tez Danışmanı ve Sınav Komisyonu Başkanı)

Doç. Dr. Gökhan ÖZKAN

Bursa Teknik Üniversitesi

Üye

Doç. Dr. Sezgin KAYA

Uludağ Üniversitesi

Üye

Doç. Dr. Çiğdem A. KOYUNCU

Uludağ Üniversitesi

Yedek Üye

Doç. Dr. Zeynep YÜCEL

Bandırma 17 Eylül Üniversitesi

Yedek Üye

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS/DOKTORA İNTİHAL YAZILIM RAPORU

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tarih: 06/08/2018

Tez Başlığı / Konusu: Latin Amerika'da 2. Dünya Savaşı Sonrası Entegrasyon Girişimlerinin Karşılaştırmalı Analizi

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 174 sayfalık kısmına ilişkin, 06/08/2018 tarihinde şahsım tarafından *Turnitin* adlı intihal tespit programından (*Turnitin*)* aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 8 'dir.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Kaynakça hariç
- 2- Alıntılar hariç/dahil
- 3- 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Özgünlük Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

Tarih ve İmza

06/08/2018

Adı Soyadı: Samet SENCÜRKEN
Öğrenci No: 201516024
Anabilim Dalı: Uluslararası İlişkiler
Programı: Uluslararası İlişkiler
Statüsü: Y.Lisans Doktora

Danışman
(Adı, Soyad, Tarih)
Prof. Dr. Ömer Göksel İŞYAR

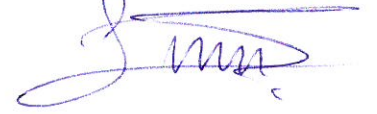
* Turnitin programına Uludağ Üniversitesi Kütüphane web sayfasından ulaşılabilir.

Yemin Metni

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “Latin Amerika’da 2. Dünya Savaşı Sonrası Entegrasyon Girişimlerinin Karşılaştırmalı Analizi” başlıklı çalışmanın bilimsel araştırma, yazma ve etik kurallarına uygun olarak tarafımdan yazıldığına ve tezde yapılan bütün alıntıların kaynaklarının usulüne uygun olarak gösterildiğine, tezimde intihal ürünü cümle veya paragraflar bulunmadığına şerefim üzerine yemin ederim.

Tarih ve İmza

28/08/2018

Adı Soyadı : Samet ŞENTÜRKEN

Öğrenci No : 701506024

Anabilim Dalı: Uluslararası İlişkiler

Programı :

Statüsü : Yüksek Lisans

ÖZET

Yazar Adı ve Soyadı	: Samet ŞENTÜRKEN
Üniversite	: Uludağ Üniversitesi
Enstitü	: Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı	: Uluslararası İlişkiler Bilim Dalı
Tezin Niteliği	: Yüksek Lisans Tezi
Sayfa Sayısı	: X+188
Mezuniyet Tarihi	: .... / .... / 2018
Tez Danışmanı	: Prof. Dr. Ömer Göksel İŞYAR

LATİN AMERİKA'DA 2. DÜNYA SAVAŞI SONRASI ENTEGRASYON GİRİŞİMLERİNİN KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ

Bu çalışmanın konusunu Latin Amerika'daki bölgesel entegrasyon girişimleri oluşturmaktadır. Öncelikle bölgesel entegrasyon teorilerinin tanımı, içeriği ve gelişimi ele alınacaktır. Sonrasında ise Latin Amerika'da İkinci Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkan ve günümüze halen devam eden entegrasyon deneyimleri incelenecektir. Bu kapsamda LAFTA, ANDEAN, CACM, MERCOSUR, SICA, ALBA ve UNASUR girişimleri incelenecek entegrasyon girişimleridir. Bu entegrasyon girişimleri farklı dönemlerde ortaya çıkmış olması nedeniyle dönemsel özelliklerin entegrasyon girişimlerinde oluşturduğu farklar ve entegrasyon girişimlerinin kapsamlarından kaynaklı farklılıklar ve benzerlikler tartışılacak ve de neo-fonksiyonalist teorinin süreci açıklayıcı gücü sınanacaktır. Böylelikle günümüzde yaşanan entegrasyon süreçlerinde karşılaşılabilecek temel sorunlar tespit edilecektir.

Anahtar Sözcükler: Latin Amerika, fonksiyonalizm, neo-fonksiyonalizm, entegrasyon, bölgeselleşme

ABSTRACT

Name and Surname : Samet ŞENTÜRKEN
University :Uludağ University
Institution :Social Science Institution
Field :International Relations
Degree Awarded :Master
Page Number :X+188
Degree Date :.... / ..../ 2018
Supervisor :Prof. Dr. Ömer Göksel İŞYAR

A COMPARATIVE ANALYSIS OF INTEGRATION INITIATIVES AFTER THE SECOND WORLD WAR IN LATIN AMERICA

The theme of this work is the regional integration initiatives in Latin America. First, the definition, content and development of theories of regional integration will be addressed. Later, the experiences of integration in Latin America, which emerged after the Second World War and are still present, will be examined. In this context LAFTA, ANDEAN, CACM, MERCOSUR, SICA, ALBA and UNASUR initiatives are the integration initiatives to be examined. As these integration initiatives have emerged at different times, the differences and similarities arising from the differences in the integration efforts of periodic features and the scope of the integration initiatives will be discussed and the process explanatory power of the neo-functionalist theory will be tested. In this way, fundamental problems that may be encountered in today's integration processes will be identified.

Keywords :Latin America, functionalism, neo-functionalist, integration, regionalization

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI.....	i
ÖZET.....	ii
ABSTRACT.....	iii
İÇİNDEKİLER.....	iv
KISALTMALAR.....	vii
TABLolar.....	x
GİRİŞ.....	1

I. BÖLÜM

TEORİK ÇERÇEVE VE TARİHİ SÜREÇ

1. Entegrasyonu Tanımlamak.....	3
2. Fonksiyonalizm.....	4
3. Neo-fonksiyonalizm.....	8
3.1. Ernst B. Haas.....	10
3.2. Leon N. Lindberg.....	13
3.3. Joseph Nye.....	15
3.4. Philippe Schmitter.....	20
3.5. Karl Deutsch ve Güvenlik Topluluğu.....	24
4. Tarihi Süreç.....	27

II. BÖLÜM

SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİ ENTEGRASYON GİRİŞİMLERİ

1. ECLA ve Prebisch/Singer Hipotezi.....	32
2. Latin Amerika Serbest Ticaret Birliği (LAFTA).....	35
2.1. Arka Plan Koşulları.....	37
2.2. Ekonomik Birlik Süreci Koşulları.....	41
2.3. Süreç Koşulları.....	42
2.4. Dış Etkenler.....	45

2.5. LAFTA Örgütünün Genel Değerlendirmesi ve Sonuçlar.....	46
3. Orta Amerika Ortak Pazarı (CACM).....	48
3.1. Arka Plan Koşulları.....	50
3.2. Ekonomik Birlik Süreci Koşulları.....	55
3.3. Süreç Koşulları.....	57
3.4. Dış Etkenler.....	59
3.5. CACM Örgütünün Genel Değerlendirmesi ve Sonuçlar.....	60
4. AND Milletler Topluluğu (ANDEAN Grubu).....	63
4.1. Arka Plan Koşulları.....	66
4.2. Ekonomik Birlik Süreci Koşulları.....	70
4.3. Süreç Koşulları.....	73
4.4. Dış Etkenler.....	76
4.5. ANDEAN Grubu Örgütünün Genel Değerlendirmesi ve Sonuçlar.....	76
5. Kayıp On Yıl: 1980'li Yıllar.....	77
5.1. Neo-liberal Ekonomi Politikalarının Latin Amerika'daki Uygulamaları.....	77
5.2. Latin Amerika Entegrasyon Birliği (ALADI/LAIA).....	79
5.3. Borç Krizi.....	81

III. BÖLÜM

SOĞUK SAVAŞ SONRASI ENTEGRASYON GİRİŞİMLERİ

1. Güney Amerika Ortak Pazarı (MERCOSUR).....	84
1.1. Arka Plan Koşulları.....	87
1.2. Ekonomik Birlik Süreci Koşulları.....	90
1.3. Süreç Koşulları.....	93
1.4. Dış Etkenler.....	97
1.5. MERCOSUR Örgütünün Genel Değerlendirmesi ve Sonuçlar.....	99
2. Soğuk Savaş Sonrası CAN (ANDEAN Paketi).....	100
2.1. Arka Plan Koşulları.....	103
2.2. Ekonomik Birlik Süreci Koşulları.....	106
2.3. Süreç Koşulları.....	109
2.4. Dış Etkenler.....	112

2.5. ANDEAN Topluluğu Örgütünün Genel Değerlendirmesi ve Sonuçlar.....	113
3. Orta Amerika Entegrasyon Sistemi (SICA).....	115
3.1. Arka Plan Koşulları.....	118
3.2. Ekonomik Birlik Süreci Koşulları.....	121
3.3. Süreç Koşulları.....	125
3.4. Dış Etkenler.....	129
3.5. SICA Örgütünün Genel Değerlendirmesi ve Sonuçlar.....	129
4. Latin Amerika İçin Bolivarcı İttifak (ALBA).....	131
4.1. Arka Plan Koşulları.....	135
4.2. Ekonomik Birlik Süreci Koşulları.....	138
4.3. Süreç Koşulları.....	141
4.4. Dış Etkenler.....	143
4.5. ALBA Örgütünün Genel Değerlendirmesi ve Sonuçlar.....	143
5. Güney Amerika Uluslar Birliği (UNASUR).....	145
5.1. Arka Plan Koşulları.....	147
5.2. Ekonomik Birlik Süreci Koşulları.....	150
5.3. Süreç Koşulları.....	153
5.4. Dış Etkenler.....	155

KARŞILAŞTIRMA VE SONUÇ

1. Dönem Özellikleri Karşılaştırması.....	157
2. Mikro Düzeydeki Ekonomik Entegrasyonların Karşılaştırması.....	159
3. Makro Bölgesel Siyasi Organizasyonların Karşılaştırması.....	164
4. Sonuç.....	169

KAYNAKLAR.....	174
-----------------------	------------

KISALTMALAR

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AES	ANDEAN Entegrasyon Sistemi
ALADI/LAIA	Latin Amerika Entegrasyon Topluluğu
ALBA-TCP	Latin Amerika İçin Bolivarcı İttifak-Halkların Ticaret Antlaşması
ANDEAN	AND Milletler Topluluğu
AP	ANDEAN Parlamentosu
ASEAN	Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği
BM	Birleşmiş Milletler
CABEI	Orta Amerika Ekonomik Entegrasyon Bankası
CACM	Orta Amerika Ortak Pazarı
CAF	ANDEAN Kalkınma İşbirliği
CAN	ANDEAN Topluluğu
CDS	Güney Amerika Savunma Konseyi
COSIPLAN	Güney Amerika Altyapı ve Planlama Konseyi
ECLA	Birleşmiş Milletler Latin Amerika Ülkeleri Ekonomik Komisyonu
ELN	Ulusal Kurtuluş Ordusu
FARC	Kolombiya Devrimci Silahlı Güçleri
FONPLATA	Plata Bölgesi Kalkınma Fonu

FTAA	Amerika Serbest Ticaret Bölgesi
GasSUR	Güney Amerika Doğalgaz İşbirliği
GATT	Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Antlaşması
GSMH	Gayri Sahi Milli Hasıla
GSYİH	Gayri Sahi Yurt İçi Hasıla
IADB	Amerikalılar Arası Kalkınma Bankası
IIRSA	Güney Amerika Bölgesel Altyapı Entegrasyonu Girişimi
IMF	Uluslararası Para Fonu
JUNTA	ANDEAN Genel Sekreterliği
LACM	Latin Amerika Ortak Pazarı
LAFTA	Latin Amerika Serbest Ticaret Antlaşması
LARM	Latin Amerika Bölgesel Pazarı
MERCOSUR	Güney Ortak Pazarı
NAFTA	Kuzey Amerika Serbest Ticaret Bölgesi
ODECA	Orta Amerika Devletleri Organizasyonu
PARLACEN	Orta Amerika Parlamentosu
PARLASUR	MERCOSUR Parlamentosu
PetroSUR	Güney Amerika Petrol İşbirliği
PRI	Kurumsal Devrimci Parti
SACN	Güney Amerika Serbest Ticaret Bölgesi
SICA	Orta Amerika Entegrasyon Sistemi
SIECA	Orta Amerika Ekonomik Entegrasyon Sekreterliği

SUCRE	Ortak Bölgesel Bedel Sistemi
UNASUR	Güney Amerika Uluslar Birliği
USAID	Amerika Birleşik Devletleri Uluslararası Kalkınma Ajansı

TABLÖLAR

Tablo 1. Entegrasyon Döngüsü.....	19
Tablo 2. Alternatif Aktör Stratejileri.....	21
Tablo 3. Başlangıç Döngüsü.....	22
Tablo 4. ALBA-TCP Üyesi Ülkelerin 2004-2014 Arası Yoksulluk Oranları.....	143
Tablo 5. 2004-2016 Arası Küresel Ham Petrol Varil Fiyatları.....	144
Tablo 6. UNASUR Üyesi Ülkelerin GSYİH Değerleri.....	148
Tablo 7. İkinci Dünya Savaşı Sonrası Entegrasyon Girişimleri Dönemsel Özellikleri Karşılaştırması.....	157
Tablo 8. Mikro Düzeydeki Ekonomik Entegrasyonların Başlangıç Döngüsü Karşılaştırması.....	160
Tablo 9. Mikro Düzeydeki Ekonomik Entegrasyonların Sürecin Gelişim Şartları Sınıflandırması Karşılaştırması.....	162
Tablo 10. Makro Bölgesel Siyasi Organizasyonların Başlangıç Döngüsü Karşılaştırması.....	165
Tablo 11. Makro Bölgesel Siyasi Organizasyonların Sürecin Gelişim Şartları Sınıflandırması Karşılaştırması.....	167

GİRİŞ

İkinci Dünya Savaşı sonrası ortaya çıkan yıkım tüm dünyada küresel barışın sağlanması amacıyla yeni arayışlar ortaya çıkmasına neden oldu. Küresel barış ortamının sağlanması için karşılıklı diyalogun artırılması amacıyla kurulan uluslararası örgütler ile birlikte uluslararası sistemde bu örgütlerin rolü üzerine teoriler oluşturuldu. Bu kapsamda ortaya çıkan fonksiyonalist teori uluslararası örgütleri küresel barışın temel yapısı olarak tanımlarken, ilerleyen süreçte Avrupa'da ortaya çıkan bölgeselleşme hareketi ile birlikte bölgesel entegrasyon teorileri gelişti. Neo-fonksiyonalist teoriler olarak adlandırılan bu teoriler zaman içerisinde dünyanın birçok coğrafyasında bölgeselleşme hareketlerinin ortaya çıkmasını tetikledi. Böylece Latin Amerika'da da ortaya çıkan ve günümüze kadar devam eden bir süreci başlatmış oldu.

Bu çalışmanın temel konusunu neo-fonksiyonalist teoriler ışığında Latin Amerika'da İkinci Dünya Savaşı sonrası ortaya çıkan entegrasyon teorilerinin karşılaştırmalı analizi oluşturmaktadır. Bu analiz ile birlikte teorinin çıkış noktasının Avrupa entegrasyon süreci olması nedeniyle teoriye yöneltilen teorinin Avrupa merkezli olduğu ve bu nedenle diğer bölgelerdeki entegrasyon girişimlerinde açıklayıcı olamayacağına dair eleştirilere cevap aranacaktır. Aynı zamanda Latin Amerika'daki entegrasyon süreçleri incelenerek mevcut entegrasyon süreçlerinin ileriye yönelik karşılabileceği olası sorunların neler olabileceği ve geçmiş dönemlerdeki entegrasyon deneyimlerinden el edilen tecrübeler tespit edilecektir.

Keşfedildiği günden bağımsızlık hareketlerine kadar Avrupa devletlerinin sömürgeleştirme mücadelesinin önemli merkezlerinden biri haline gelen Latin Amerika'da bağımsızlık hareketleri ile birlikte yeni bir süreç başladı. Ortak bir kimlik ve tek bir devletin oluşturduğu cazibe, bağımsızlık hareketlerinin sembol isimlerinden olan Simon Bolivar'a kadar dayanmaktadır. Ancak bağımsız devletlerin ortaya çıkması ile birlikte başlayan bölgesel liderlik mücadelesi ve Avrupa devletlerinin yerini alan Amerika Birleşik Devletleri'nin rolü bölgesel kimlik oluşumu sürecini uzun bir süre engelledi. İkinci Dünya Savaşı sonrasında küresel sistemde ortaya çıkan bölgesel entegrasyon hareketleri ile birlikte ise Latin Amerika'da bölgeselleşme girişimleri yeniden başladı.

Latin Amerika'da yaşanan bu yeni süreci açıklamak amacıyla bu çalışmanın birinci bölümünde öncelikle fonksiyonalist ve neo-fonksiyonalist entegrasyon teorileri karşılaştırmalı olarak ele alınacaktır. Özellikle neo-fonksiyonalist teorinin bölgeselleşme üzerine yaptığı vurgu nedeniyle temel olarak bu teorinin yapısı, çerçevesi ve dönemsel olarak teoride yaşanan değişimler açıklanacaktır. Ayrıca yine bu bölümde Latin Amerika'nın tarihi arka planında yaşanan gelişmelerde üzerinde de durulacaktır.

Çalışmanın ikinci bölümünde bölgesel entegrasyon teorilerinin vurgu yaptığı ekonomik entegrasyonu açıklayabilmek amacıyla öncelikle bölge ülkelerinin genel ekonomi programları ve Birleşmiş Milletler Latin Amerika Ülkeleri Komisyonu'nun (ECLA) süreçte oynadığı rol incelenecektir. Böylece Soğuk Savaş döneminde yaşanan entegrasyon girişimlerinin temel dinamikleri irdelenecektir. Daha sonra Soğuk Savaş döneminde yaşanan entegrasyon girişimleri neo-fonksiyonalist teorilerin vurgu yaptığı kıstaslar çerçevesinde ele alınacaktır. Böylece bu dönemde yaşanan entegrasyon girişimlerinin analizi için gerekli veriler ve süreç boyunca karşılaşılan temel sorunlar tespit edilecektir. Son olarak Latin Amerika için "kayıp 10 yıl" olarak tanımlanan 1980'li yılların siyasi ve ekonomik krizleri ve dönüşümleri açıklanarak, Soğuk Savaş sonrası yaşanan entegrasyon deneyimlerin arka planındaki temel parametreler ortaya konulacaktır.

Çalışmanın üçüncü bölümünde ise Soğuk Savaş sonrasında yaşanan entegrasyon deneyimleri yine neo-fonksiyonalist teoriler ışığında belirlenen çerçevede kapsamında irdelenecektir. Aynı zamanda bölge ülkelerinin geçmiş dönemlerden elde edilen tecrübelerin yeni entegrasyon süreçlerinde aldığı rol ve bölgenin siyasal yaşantısındaki değişimlerin entegrasyon süreçlerine etkileri tespit edilecektir. Böylece günümüzde halen devam etmekte olan örgütlerin temel yapısı, dinamikleri ve karşılaştığı sorunlar ortaya konulacaktır.

Son olarak entegrasyon süreçlerinin yaşadığı dönüşüm ve neo-fonksiyonalist teorilerin ışığında örgütlerin karşılaştırmalı analizi yapılarak taşıdıkları bütünleşme potansiyelleri ve süreç boyunca karşılaşılan durumlara karşı oluşturdukları alternatif stratejileri tespit edilerek teorinin açıklayıcı gücü sınanacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

TEORİK ÇERÇEVE VE TARİHİ SÜREÇ

1. ENTEGRASYONU TANIMLAMAK

Birinci Dünya Savaşında 9,5 milyon insanın ölümünün üzerinden henüz 21 yıl geçmesinden sonra yaşanan İkinci Dünya Savaşında 65 milyon insanın ölmesi dünya siyasetinde iki önemli ders çıkarılmasına neden olmuştur. Bunlardan birincisi gelişen silah teknolojisinin büyük bir hızla daha yıkıcı etkiler oluşturduğu ve bu yüzden savaşların artık daha tehlikeli bir hal aldığı, ikincisi ise buna paralel olarak küresel barışa veya çatışmasızlık ortamına her geçen gün daha fazla ihtiyacımız olduğu gerçeğidir. Bu kapsamda farklı dünya görüşüne sahip birçok akademisyen küresel barış amacıyla kendi dünya görüşleri çerçevesinde yeni teoriler ortaya koymuşlar, bunların arasından liberal görüşe sahip akademisyenler karşılıklı bağımlılık, demokratik barış ve fonksiyonalist entegrasyon fikirlerini ön plana çıkarmışlardır. Birbiriyle doğrudan bağlantılı olan bu üç görüş zaman içerisinde bir çok akademisyen tarafından geliştirilmiştir.

Bu teorilerin arasından fonksiyonalist entegrasyon ve neo-fonksiyonalist entegrasyon teorileri özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrasında sayıları hızla artan uluslararası örgütlerin sistem içerisindeki rolü ve küresel barışı sağlamak yolunda nasıl kullanılabileceğine odaklanmıştır. İlk olarak David Mitrany'nin ortaya koyduğu fonksiyonel ihtiyaçlar çerçevesinde karşılıklı bağımlılığa dayalı teorik fonksiyonalist işbirliği çerçevesi, küresel sistemde ulus devletlerin etkinliğini azaltarak yeni merkezler oluşturmaya ve böylece bir barış ortamı sağlamayı amaçlamıştır.

David Mitrany'nin küresel barışı amaçlayan çalışmaları ikinci dünya savaşı sonrasında dünyanın birçok bölgesinde (Avrupa, Latin Amerika, Afrika) ortaya çıkan bölgesel entegrasyon deneyimlerini açıklamada yetersiz kalmıştır. Özellikle Avrupa'daki entegrasyon sürecinin başarısı dikkatleri bu alana yöneltmiş ve başta Ernst B. Haas olmak üzere bir çok akademisyen yaşanan bu gelişmeleri açıklama çabasına girişmiştir.

Meyers'in tanımıyla entegrasyon "*katılımcı aktörler arasında konsensüs ile ortak normların, değerlerin, çıkarların ve hedeflerin geliştirildiği, temelde barışın devamlılığı*

amacını sağlamaya yönelik siyasal bir topluluğun uluslararası sistem içerisinde oluşması sürecidir.”¹ Ernst Haas ise politik entegrasyonu “çeşitli alanlarda politik aktörler yoluyla ulusların sadakatlerini, beklentilerini ve politik eylemlerini yeni merkezlere aktararak dönüştürme süreci”² olarak tanımlar. Neo-fonksiyonalist teoriye önemli katkıları olan bir Karl Deutsch’a göre ise entegrasyon “ayrı birimlerin uyumlu bir sistemde birleşmesi” sürecidir.

Entegrasyon üzerine yapılan daha bir çok tanımlama olsa da tanımlar içerisindeki ortak noktalar bizim entegrasyon sürecinden beklentilerimizin ne olması gerektiği sorusunun cevabını oluşturacaktır. Öncelikle entegrasyon süreci gönüllülüğe dayanmalıdır. Entegrasyonu imparatorluktan ayıran en önemli özellik aktörlerin farklı sebeplerden de olsa sürece katılımda özgür olmasıdır. İkinci olarak tanımların temel vurgusu yeni bir politik merkez oluşması üzerinedir. Bu politik merkez ulus devletin siyasal özelliklerinden uzak ve katılımcı aktörlerin tamamının faydalanabileceği ve söz sahibi olabileceği kendine özgü bir sistem olmalıdır. Üçüncü olarak her ne kadar fonksiyonel araçlar aracı olarak kullanılsa da entegrasyon fikirlerinin çıkış noktasında güvenlik endişesi vardır. Bu yüzden entegrasyonun öncelikli amacı bir barış ortamı tesis etmektir. Yine de nihai barış ortamına giden süreçte faydanın maksimize edilmesi ve refahın artmasının da amaçlanması fonksiyonalist teoriler üzerindeki beklentiyi arttırmıştır. Özellikle Ernst Haas’ın ortaya koyduğu siyasi entegrasyon süreci bir çok eleştiri ile karşı karşıya kalmıştır.

2. FONKSİYONALİZM

Fonksiyonalizm, 1943 yılında David Mitrany’nin yayınladığı “A Working Peace System” adlı kitabı ile uluslararası ilişkiler literatürüne girmiştir. I. ve II. Dünya Savaşları’nın yıkıcı atmosferi ve özellikle II. Dünya Savaşı sonrası sayıları hızla artan uluslararası örgütlerin sistemdeki yeri ve amacı tartışmaları Mitrany’nin çalışmasına olan ilgiyi arttırmıştır.

---

¹ Meyers’den alıntı yapan Efe Çaman, **Entegrasyon Teorileri**, Uluslararası İlişkiler : Giriş, Kavram ve Teoriler, Ed. Prof. Dr Haydar Çakmak, Barış Kitap LTD ŞTİ, Ankara, 2007, s.168

² Haas’dan alıntı yapan Charles Pentland, **Integration Theory and European Integration**, Macmillan Publishing Co. London, 1973, s101

Mitrany “şimdilerde tüm dünya toplumu üç aşamalı devrim ile sarsılmış ve karışmıştır. Bunlar; politik huzursuzluk, sosyal dalgalanma ve bilimsel patlamadır. Eğer bu yeni kuvvetler dünya toplumunun üstesinden gelemese, dünya bunları nasıl ortak bir şekilde kontrol altına alacağını öğrenmelidir”³ sözleriyle fonksiyonalizm ile üstesinden gelmeyi amaçladığı temel sorunu ortaya koyar. Bu sorunları küresel anlamda çözmek için ise küresel işbirliğini zorunlu görmektedir. Mitrany’nin fonksiyonalizm ile amaçladığı çözüm devletleri barış içinde ayrı ayrı nasıl bir arada tutacağı değil devletlerin beraber barışı nasıl çalışır hale getireceğidir.⁴ Ancak bu küresel işbirliği siyasi değil teknik alanlarda olmalıdır. Mitrany bütün önerilerini politik devlete karşı sosyal, ekonomik ve teknik alanlarda işleyen kuruluşlar üzerine kurmuştur.⁵ Fonksiyonel bakışa göre refahın sağlanması, modern dünyada hoşnutsuzluğun ve devletlerarasında kolayca şiddete yol açan nedenlerin bir kısmını ortadan kaldırabilir.⁶

Mitrany fonksiyonalizmini ilk olarak ortak ekonomik çıkarlar, işsizlik, fiyat dalgalanmaları, iş standartları, deniz alanları sorunları, uzay çalışmaları, uluslararası ulaşım hatları, salgın hastalık sorunları, nükleer enerji konuları, gibi sorunlara odaklanmıştır.⁷ Bu gibi konular temel alınarak devletler öncelikli ihtiyaçları doğrultusunda kuracakları fonksiyonel bağı belirlemelidir. Kurulacak bu fonksiyonel bağlar coğrafi olarak değil bu gibi ihtiyaçlara bağlı olarak belirlenmiş alanları kapsamalıdır. Buradan yola çıkarak fonksiyonel bakış bölgesel veya benzeri kısıtlı entegrasyon girişimlerine karşı çıkmıştır.⁸ Bu anlamda bölgeler “Batı Avrupa” veya “Karayipler” gibi coğrafi bölgeler yerine demiryolu taşımacılığı ya da salgın kontrolü gibi fonksiyonel bölgelerdir. Bu tür alanlar için, coğrafi işbirliği alanı tamamen teknolojik ve insanı etkileri ile tanımlanmalıdır.⁹ Bölgelerin coğrafi olarak kısıtlanması ile oluşturulacak girişimler, var olan anlaşmazlık ve çatışma potansiyellerinin bir üst

---

³ David Mitrany, **The Functional Approach In Historical Perspective**, International Affairs, Vol. 47, No.3, 1971, s. 532

⁴ David Mitrany A Working Peace System’den alıntı yapan Walter Mattli, **The Logic of Regional Integration : Europe and Beyond**, Cambridge University Press, Cambridge, 1998, s.21

⁵ David Long, **International Functionalism and Politics of Forgetting**, International Journal, Vol. 48, No.2, 1993, s.371

⁶ Ethem Barkan Öz, **International Regional Integration: A Comparative Evaluation**, Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış doktora tezi), İstanbul, 1999,s.80

⁷ Walter Mattli, **a.g.e**, s.22

⁸ David Mitrany, **a.g.m**, 1971, s.541

⁹ Pentland, **a.g.e**, s.76

katmana devredilmesi sonucunu doğurur.¹⁰ Bölgesel entegrasyon süreci sonucunda başlayacak bir federasyon süreci, nihai olarak Almanya’da olduğu gibi yeni bir politik yapı doğurabilir. Ancak bunun diğer gruplar ile arasında barışa katkı sağlayacağına yönelik hiçbir kanıt yoktur.¹¹ Bu tarz bölgesel entegrasyon girişimleri küresel barışa katkı sağlamak yerine siyasi rekabet içindeki gruplar arasında daha derin uçurumlara ve çatışmalara neden olabilir.¹² Mitrany fonksiyonel yapıları tanımlarken örnek olarak ABD’nin New Deal programını ve bu program kapsamında Kanada ve Meksika ile yaptığı antlaşmaları örnek olarak göstermektedir.¹³

Fonksiyonel işbirliklerinin işleyişinde başarılı olunabilmesi için bir diğer önemli husus esnek ve teknik yapılar olmaları gerekliliğidir. Ulusüstü veya uluslararası bu örgütlerin esnek yapısı devletlerin örgütlere karşı yaklaşımını önleyebilecektir. Katı ulus devlet egemenliği fikrinin oluşturabileceği engel Mitrany’e göre bu yaklaşım ile törpülenebilir. Ayrıca bu örgütlerin siyasi atmosferden uzak yapısı ülkeler arasındaki çıkar çatışmalarından da korunmasını sağlayacaktır. Mitrany *“herhangi bir siyasi takvim tartışmalarla başlar ve ilerler ancak herhangi bir fonksiyonel işbirliği anlaşması umutla yükselir ve sabırla kazanılır”*¹⁴ sözleriyle fonksiyonel örgütlerin siyasi örgütlere göre başarılı olmasının daha kolay olacağına vurgu yapar. Fonksiyonel örgütlerin teknik yapısı halkın ihtiyaçlarını temel aldığı için bireylerinde bu yapılar yaklaşımı olumlu olacaktır. Bireylerin maddi çıkarlarını rasyonel bir şekilde takip etmeleri bireysel ve küresel refahın maksimize edilmesini ve barışçı dünya toplumunun yaratılmasını sağlayacaktır.¹⁵ Bu esnek yapılar mikro düzeyde halkın çıkarlarını sağlar ve böylece halkın sadakatini kazanırken makro düzeyde ise devletin egemenlik kaygılarının ötesine geçmesi sağlanacaktır. Fonksiyonel örgütler siyasi örgütlerden farklı olarak ülkenin ihtiyaçları ve çıkarları doğrultusunda katılıp katılmayacağını seçebileceği anlaşmalardır. Bir ülke herhangi bir fonksiyonel anlaşmada yer alırken bir başkasında yer almayabilir. Ancak sert politik anlaşmalarda böylesi bir seçim kabul edilemez olmaktadır.¹⁶

---

¹⁰ Çaman, a.g.e, s.169

¹¹ David Mitrany, **Functional Approach to World Organization**, Vol.24, No:3, 1948, s.352

¹² Charles Pentland, a.g.e, s.75

¹³ David Mitrany, a.g.m. , 1948, s.354

¹⁴ Mitrany’den alıntı yapan Walter Mattli, a.g.e, s.22

¹⁵ Roger Tooze, **The Progress of International Functionalism**, British Journal of International Studies, Vol.3, No.2, 1977, s.214

¹⁶ David Mitrany, a.g.m, 1948, s.s. 356-358

Fonksiyonalist bakışa göre küresel düzeyde kurulacak örgütler kuruluşlar amaçları açısından ihtiyaca dayalı olmakla birlikte kuruldukları andan itibaren de siyasi otoriteden ayrılarak teknik uzmanların sorumluluğuna bırakılmalıdır.¹⁷ Böylece ne başlangıç sürecinde ne de işleyiş sürecinde siyasi otoritelerin örgütler üzerinde herhangi bir kontrolünün olması imkânsızlaşacaktır. Mitrany'e göre entegrasyon süreci benzer sorunları ele alan hükümetler arası veya ulusüstü seviyede olabilir, ancak her durumda organizasyonların büyümesinin temel prensibi teknik self determinasyondur.¹⁸ Bu teknik self determinasyon ülkelerin birbirlerine karşı siyasi üstünlük ve etki oluşturmak için örgütleri kullanmasını engellemektedir. Bu da örgütlerin anlaşmayı imzalayan taraflar arasında bir güç eşitsizliği olsa bile her iki tarafında faydalanabilmesi ve ülkeler arasındaki ilişkilerin iyileşmesi veya kötüleşmesinden etkilenmemesini sağlayacaktır.

Fonksiyonalist entegrasyon teorisinin altında yatan temel öneri; insanların bağılıklarını doğal bir şekilde onların temel ihtiyaçlarını ve sosyal gerekliliklerini karşılayan bu kurumlara yönlendirmektir.¹⁹ Bu örgütler doğru bir şekilde kurulduğu ve işlediği sürece sağlayacağı fayda maksimizasyonu sayesinde toplumlar arasında güven ve örgütlere yönelik sadakat sağlar. Örgütlerin kazandığı bu güven sonucunda iki durum ortaya çıkacaktır. İlk olarak örgüte olan bu güven diğer sorunların çözümünde de benzer yol izlenmesinin tercih edilmesini sağlayacaktır. Mitrany "*tıpkı organik hücrelerin fonksiyonel alt bölümleri gibi her fonksiyon da kademeli olarak diğerlerine dönüşür...*"²⁰sözleriyle tanımladığı bu süreci *ramification* (dallanma) olarak adlandırır. Bu süreç sonucunda toplumun ihtiyaçlarını ve refahını sağlayacak her kurum bir uluslararası fonksiyonel örgüt haline gelir. Böylece toplumların sadakati ulus devletlerden çok bu örgütlerde toplanır. Örgütlere artan güvenin sağlayacağı ikinci sonuç ise örgüte sadakatin ulus devletin katı egemenlik duvarı ve güç mücadelesinin törpülenmesi olacaktır. Fonksiyon yoluyla gerçekleşen bu törpülenme ile egemenlik parçalara bölünür ve birçok parçadan oluşan yeni merkezlere aktarılır.²¹ Fonksiyonel

---

¹⁷ Merve İrem Yapıcı, **Uluslararası İlişkiler Disiplininde Entegrasyon Teorilerinin Yeri ve Etkinliği**, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt:9, Sayı:3, 2007, s. 131

¹⁸ Mitrany'den alıntı yapan Ethem Barkan Öz, **TEZ**, s.83

¹⁹ Charles Pentland'dan alıntı yapan David Long, **a.g.m**, s.368

²⁰ David Mitrany'den alıntı yapan Charles Pentland, **a.g.e**, s.79

²¹ David Mitrany'den alıntı yapan Ethem Barkan Öz, **a.g.t.**, s.84

örgütler aracılığı ile aktarılan bu egemenlik gücü ulus devlet sisteminin kurumsal yetersizliğini ortadan kaldıracak, böylece savaşlara engel oluna bilecektir.²²

Özetleyecek olursak Mitrany küresel barışı sağlamada karşılıklı bağımlılığa dayalı teknokratik bir yapının ulus devletlerin güç mücadelesinden çıkılmasını ve savaş şartlarını ortadan kaldıracağını savunmaktadır. Nihai sonuçta fonksiyonel bu örgütler ortak bir dünya toplumu oluşmasını sağlayacaktır. Bu dünya toplumu günlük yaşantısının her alanında fonksiyonel örgütlerin bağları ile dünyanın geri kalanıyla bütünleşmiş, diğer toplumlara güvenen ve rasyonel yol izleyen bireyler bütünü haline gelecektir.

3. NEO-FONKSİYONALİZM

Uluslararası entegrasyon teorilerinin belki de üzerinde en çok çalışma yapılan ve tartışılan teorisi neofonksiyonalizm olmuştur. İkinci dünya savaşı sonrasında artan küresel barış arayışlarına yeni bir boyut kazandıran David Mitrany'nin fonksiyonalist görüşlerinin yanı sıra Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu ile başlayan Avrupa entegrasyon sürecinin olumlu ilerleyişi başta Ernst B. Haas olmak üzere Leon Lindberg, Joseph Nye, Philippe Schmitter gibi bir çok önemli akademisyeni bu alanda çalışmaya yönlendirmiştir. Klasik fonksiyonalist düşüncenin aksine küresel yerine bölgesel entegrasyona odaklanan neo-fonksiyonalizm Avrupa merkezci bir çizgi izlemesi nedeniyle eleştirilse de teorinin öncüsü Ernst B. Haas'dan sonra bir çok akademisyen teoriyi dünyanın farklı bölgelerindeki entegrasyon girişimlerini de açıklayabilmesi amacıyla revize etmiştir. Teorinin çıkışındaki bir diğer önemli husus ise 1960'larda uluslararası ilişkilerde yaşanan bilimsellik tartışmaları olmuştur. Klasik fonksiyonalizm'in genellemelere dayalı çerçevesinin aksine neo-fonksiyonalist fikirler ölçülebilir verilere yönelerek ampirik bir yöntem benimsemiştir.²³

Ernst B. Haas, 1958'de yayınladığı "The Uniting of Europe" adlı çalışması ile neo-fonksiyonalizm'in öncüsü olmuştur. Haas'ın teorisinin temel amacı var olan ulusal

---

²² A.J. Miller, **Consensus And Conflict in Functionalism: Implications For The Study of International Integration**, Canadian Journal of Political Science, Vol.4, No:2, 1971, s.179

²³ Tayyar Arı, **Uluslararası İlişkiler Teorileri: Çatışma, Hegemonya, İşbirliği**, MKM Yayıncılık, 8. Basım, Bursa, Nisan 2013, s.355

ve ortaya çıkan bölgesel özellikleri, muhtemel bir uluslararası sistemin modeli haline dönüştürmek olarak kabul edilebilir.²⁴ Hem Haas hem de diğer neo-fonksiyonalizm kuramcılarının teoriye bakışındaki temel ortak nokta uluslararası sistemi entegrasyon süreçleri ile yeni bir boyuta taşıyarak mevcut ulus devlet merkezli ve güç dengesine dayalı sistemi kökünden değiştirmek olsa da entegrasyon süreçleri uygulama aşamasında en çok ulus devletin sert egemenlik duvarlarını aşamamasından dolayı sorunlar yaşamıştır. Bir çok entegrasyon girişimi baskın devletlerin entegrasyon sürecini kendi hegemonyasını inşa etme aracı olarak değerlendirmesi ve görece olarak daha küçük devletlerin ise bu durumdan endişe ederek kendini sürece karşı sınırlamaları sorunları ile karşılaşarak son bulmuştur.

Uluslararası ilişkilerin gönüllülüğe dayalı çoğulcu yapısındaki artış ve bunun sonucunda artan uluslararası örgütlerin ülkelerin çıkarında ki etkisi, neo-fonksiyonalist çalışmaların hız kazanmasına neden olmuştur. Bu noktada çalışmalar devletlerin çıkarları sonucunda bu örgütlere yönelik bakış açıları ve tepkileri ile örgütlerin gelişimi üzerine odaklanmıştır. Genel kapsamıyla neo-fonksiyonalizm 4 temel varsayımda toplanabilir:²⁵

1)Neo-fonksiyonalizm nerede veya ne zaman olduğu önemli olmadan her yerde uygulanabilir genel veya çatı teoridir.

2)Entegrasyon, bir sonuç olarak değil bir süreç olarak algılanmalıdır. Diğer bir deyişle entegrasyon sonunda ortak siyasal bir çatı oluşturma da girişim başlı başına bir entegrasyon olarak değerlendirilir ve sürecin her bir çıktısı değerlendirilmelidir.

3) Neo-fonksiyonalizmin doğası plüralist (çoğulcu)'dir. Entegrasyon süreçlerinin işleyebilmesi için çıkar gruplarının, siyasal elitlerin, iletişimsel aktörlerin sistemin içerisinde özgür bir şekilde yer alabilmesi sürecin olmazsa olmazlarından.

4)Çoğunlukla elitlerin rolüne ve tercihlerine odaklanır.

---

²⁴ Philippe C. Schmitter, **Three Neo-functional Hypotheses About International Integration**, International Organization, Vol.23, No:1, Kış, 1969, s.164

²⁵ Arne Niemann & Philippe C. Schmitter, **Neofunctionalism**, European Integration Theory, Ed. Antje Wiener ve Thomas Diez, Oxford Press, Second Edition, 2009, ss. 47-48

Neo-fonksiyonalizmi klasik fonksiyonalizmden ayıran en önemli özellik sürecin politizasyon boyutuna vurgu yapmasıdır. Entegrasyon sürecinde elit grubun bütünleyici ve uzlaştırıcı yeteneği süreçte kilit rol oynamaktadır. Neo-fonksiyonalizmin entegrasyon sürecine ilişkin varsayımı altı maddede sıralanabilir:²⁶

- 1) Görev ve işler birbirine doğal olarak eklemlenir
- 2) Karşılıklı ilişki ve faaliyetler giderek artar
- 3) İşbirliği ve eklemlenmelerin önünde ciddi bir engel bulunmaz
- 4) İktisadi çıkar grupları, bütünleşmenin doğası ile uyumlu biçimde bölgeler düzeyinde yeniden örgütlenir
- 5) Dışsal aktörlerin etkisi olumsuz değildir
- 6) Bölgesel düzeyde ortak kimlik ve ideoloji söz konusudur.

3.1. ERNST B. HAAS

Neo-fonksiyonalizmin öncüsü olarak kabul edilen Haas'ın görüşleride tıpkı fonksiyonalizm gibi karar alma sürecinde belirli bir grubun ağırlığına (fonksiyonalizmde bu grup teknokratlar iken neo-fonksiyonalizm'de elitlerdir), artan değişime ve öğrenme sürecine vurgu yapmaktadır.²⁷ Ancak Haas, Mitrany'nin teorisini iki temel noktada eksik bulmuş ve kendi teorisini bu noktalar üzerine inşa etmiştir. Bunlar entegrasyon sürecinde coğrafi etki (bölgesellik) ve politik güçlerin süreçteki önemidir. Haas'a göre siyasal entegrasyonfonksiyonel ihtiyaçlar ve teknolojik değişikliklerden daha çok politik güçlerin (çıkarcı grupları, partiler, hükümetler, uluslararası kuruluşlar...) etkileşiminden kaynaklanır.²⁸

Haas'da entegrasyonun başlangıç noktasına ekonomik entegrasyonu yerleştirmektedir. Ekonomik entegrasyonun fonksiyonel yapısı ve faydayı maksimize

---

²⁶ Caner Sancaktar, **Bütünleşme ve Bütünleşme Teorileri**, Uluslararası İlişkilerde Teorik Tartışmalar, Ed. Prof. Dr. Hasret Çomak & Yard. Doç. Dr. Caner Sancaktar, Beta Yayınları, İstanbul, 2013, ss. 131-132

²⁷ Niemann ve Schmitter, **a.g.e**, s. 46

²⁸ Pentland, **a.g.e**, s. 100

etmesi tıpkı Mitrany'nin görüşlerinde olduğu gibi Haas'ın teorisinde de farklı sektörlere doğru bir genişlemeyi doğuracaktır. Haas bu süreci “*spill-over*” kavramı ile tanımlamaktadır. Spill-over kavramı neo-fonksiyonalizmin dayanak noktasını oluşturur. Schmitter spill-over'ı “*çeşitli gerekçelerden dolayı bazı ortak hedeflerde anlaşmış entegrasyon sürecinin üyelerinin eşit olmayan memnuniyetlerini gidermek veya sağladıkları faydayı arttırmak için karşılıklı taahhütün kapsamını genişletmek veya üzerinde uzlaşmış sektöre olan taahhütleri arttırdıkları süreç*”²⁹ olarak tanımlamıştır. Spill-over kavramı ilk bakışta ramification kavramına benziyor olsa da temel farklılıkları spill-over'ın yalnızca sektörel yayılmadan ibaret olmamasıdır. Haas'ın spill-over kavramı üç alana yayılmayı tanımlar:³⁰

1) Fonksiyonel yayılma: Entegrasyon sürecini yaşayan devletlerarasındaki ilişkilerin diğer sektörlere yayılmasıdır. Örneğin kömür ve çelik sektöründe ortaya çıkan işbirliği sonraki aşamada taşımacılık sektörüne sıçraması muhtemeldir. Bu yayılma ilerleyen aşamalarda ticari engellerin kalkması, ortak serbest dolaşım, sağlık, güvenlik, eğitim ve işçi hakları gibi alanlarda ortak düzenlemeler ortaya çıkaracaktır. Fonksiyonel yayılma yalnızca yeni sektörlerin işbirliğine dahil olması anlamında olmayabilir. Eğer ortak hedeflere ulaşmak için kurulan organizasyonun performansı yetersiz kalırsa veya aktörlerin elde ettiği çıktılar tatmin edici seviyede olmazsa, aktörler stratejilerini revize etmeye ve alternatif entegrasyon yolları denemeye zorlanır. Bu durumda aktörler organizasyonun seviyesinde yada yapısında yeniden şekillenmeye gidebilir.³¹

2) Coğrafi yayılma: Entegrasyona bölgedeki diğer devletlerin katılımı ile gerçekleşen genişlemelerdir. Sürecin sağladığı fayda ve daha etkin bir kimlik cazibesi çevre ülkelerinde birliğe katılmasını teşvik edecektir.

3) Siyasi yayılma: Spill-over etkisi gündelik hayata yönelik ihtiyaçlarda sağladığı işbirliği sayesinde siyasal karar alıcıların tercihlerinin ve yönelimlerinin bu doğrultuda gelişmesini sağlar. Süreç boyunca politikanın çeşitli alanlarında genişleyen düzeyde daha fazla aktörün katılımına yol açar. Böylece ekonomik entegrasyon ile

²⁹ Schmitter, **Three Neo-functional Hypotheses about International Integration**, a.g.e., s.163

³⁰ Ayşegül Gökalp, **Uluslararası İlişkilerde Bütünleşme (Entegrasyon) Teorileri ve Avrupa Birliği**, Uluslararası İlişkilere Giriş: Teorik Bakış, Ed. Prof. Dr. Hasret Çomak, 1. Basım, Umuttepe Yayınları, Kocaeli, 2009, ss. 154-155

³¹ Philippe C. Schmitter, **A Revised Theory of Regional Integration**, International Organization, Vol. 24, No.4, Regional Integration:Theory and Research, 1970, s. 840

başlayan süreç siyasi entegrasyona evrilir. Bu durum “otomatik siyasallaşma” kavramı ile tanımlanmıştır. Otomatik siyasallaşma ve spill-over birbirini tamamlayıcı süreçlerdir. Bu süreç bilinçsiz, çabasız hatta isteksiz bile gerçekleşebilir.³² Haas’a göre bu gelişim nihayetinde federal bir süper devleti doğuracaktır.³³

Haas ve Schmitter 1964’de yayınladıkları çalışmada³⁴ fonksiyonel işbirliği ile başlayan ve nihayetinde siyasal entegrasyona dönüşen sürecin gelişim şartlarını üç ana başlık altında toplamıştır:³⁵

1) Arka Plan Koşulları:

- a) Ekonomik birliğe katılan güçlerin denkliği
- b) Devletler arasındaki eylemlerin oranı (ticaret, iş gücü hareketleri, sermaye hareketleri, serbest dolaşım)
- c) Her bir ülkedeki çoğulcu yapı
- d) Elitlerin bütünlüğü

2) Ekonomik Birlik Süreci Koşulları:

- a) Hükümetlerin amaçları (Nihai politik birliğe olan benzer bakış ve ekonomik birliğin nihai yapısı)
- b) Birliğin gücü

3) Süreç Koşulları

- a) Karar alma yapısı (Süreç boyunca karşılaşılan sorunların çözümünde ortak karar mekanizmasının gelişmişliği)
- b) Eylem oranındaki değişim (Bölge içindeki etkileşim oranında genel bir artış sağlanması)
- c) Hükümetlerin adaptasyonu (Ulusal düzeydeki karar alıcıların iç yapılarını bölgesel sisteme uygun bir şekilde yeniden düzenlemesi)

Haas’ın entegrasyon sürecinde üzerinde durduğu bir diğer kavram “sadakattir”. Haas politik toplumu, “*özel gruplar ve bireylerin belirli bir zaman ve mekanda merkezi politik kurumlara diğer siyasi otoritelerden daha fazla sadakat gösterdiği durum*”

³² Schmitter, **Three Neo-functional Hypotheses about International Integration**, a.g.e., ss. 164-165

³³ Yapıcı, **a.g.m**, 144

³⁴ Ernst Haas & Philippe Schmitter, **Economics and Differential Patterns of Political Integration: Projections About Unity in Latin America**, International Organization, Vol.18, No.4, 1964

³⁵ Haas ve Schmitter’den alıntı yapan Chadwick F. Alger, **Analytical Approaches: Functionalism and Integration**, International Social Science Journal, Vol.29, No.1, 1972, s.80

olarak tanımlamıştır.³⁶ Haas için toplulukların sadakatinin ulus devlet öğelerinden fonksiyonel kurumlara yönelmesi ve tercihlerinin bu kurumlara göre şekillenmesi entegrasyon sürecinde önemli bir rol oynamaktadır. Beklenti ve tercihlerdeki bu yönelim entegrasyona duyulan güveni ve sadakati arttırarak entegrasyonun hükümetin öncelikli politikası haline gelmesine neden olacaktır.

Haas'ın küresel barışın sağlanması için işbirliği ve karşılıklı bağımlılık fikirleri çerçevesinde geliştirdiği neo-fonksiyonalist teori ortaya konduğu ilk yıllarda büyük bir ilgi görmüş olmasına rağmen özellikle Avrupa Birliğine giden süreçte yaşanan durağanlıklar ve uzun bir dönem geçmesine rağmen Haas'ın öngördüğü otomatik siyasallaşmanın gerçekleşmemesi teoriye duyulan güvende büyük bir sarsıntı oluşturmuştur. Tüm bu sebeplerden dolayı Haas teorisini ilerleyen dönemlerde “modası geçmiş” olarak nitelendirmiştir.

3.2. LEON N. LINDBERG

Neo-fonksiyonalist teoriye önemli katkılar yapmış bir diğer isim Leon Lindberg'dir. Lindberg de entegrasyonu bir süreç olarak ele almış, ancak politik entegrasyona temkinli yaklaşmıştır. Lindberg'e göre entegrasyon süreci “*ortaya mutlak bir siyasi entegrasyon hedefi koymadan, sürece katılan devletlerin iç ve dış işlerinde birbirinden bağımsız yürütme tercihlerine bırakarak, ortak karar almaları, karar alma süreçlerini gönüllü olarak ortak organlara devretmeleri ve siyasi aktörlerin beklenti ve yönelimlerini yeni bir merkeze kaydırmalarına ikna olmaları süreci*” olarak tanımlamıştır.³⁷ Lindberg, bu tanımlamadan yola çıkarak entegrasyon sürecinde aktörlerin gönüllüğüne vurgu yaparak bunun sağlanması için siyasi elitlerin sosyalleşmesinin önemi üzerinde durmuştur. Bürokratların entegrasyon sürecine dahil olarak sürece katılımlarının artması, üye ülkelerin birbirleri ile ilişkilerinin artmasına teşvik edecektir. Elitlerin bu sosyalleşme sürecini Lindberg “*engrenage*” kavramı ile

---

³⁶ Haas'dan alıntı yapan Yapıcı, a.g.m, s.146

³⁷ Leon Lindberg'den alıntı yapan Elif Toprak, **Neofonksiyonalizmden Yapısalcılığa Entegrasyon Kavramları Işığında Türkiye-Avrupa Birliği Uyumu**, Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi, Cilt 7, No:1, 2007, s.73

tanımlamıştır. Bu süreç aynı zamanda elitlerin entegrasyona olan güvenini arttırarak, beklenti ve sadakatlerinin yeni merkeze yönelmesini sağlayabilecektir.³⁸

Lindberg politik elitlerin sosyalleşmesi ve devletin entegrasyona yönelik önyargısının ortadan kalkması için kolektif karar verme sisteminin önemi üzerine yoğunlaşmıştır. Lindberg'e göre politik entegrasyon gerçekleşmese bile ortak karar alma mekanizmasının oluşması entegrasyonunun sağlıklı bir şekilde sürdürülebilmesini sağlayacaktır. Entegrasyonu bir süreç olarak değerlendirdiğimizde politik entegrasyon bu süreçte bir çıktıdır. Ancak entegrasyonda sürecin tam olarak kendisi daha önemlidir ki bu sürecin işleyebilmesi ve meşruiyetinin sağlanması kolektif karar verme mekanizması ile gerçekleşecektir. Entegrasyon sürecinde elde edilen kazançlar ve geleceğe ilişkin olumlu beklentiler kolektif karar vermenin meşruiyetini arttırmaktadır. Buna göre entegrasyon sürecinin olumlu ilerleyebilmesi için teknik alandaki işbirliğinin politik alanda kurumsallaşmış bir karar verme mekanizması geliştirmesini gerektirecektir.³⁹

Leon Lindberg, elit sosyalleşmesi ve kolektif karar verme mekanizması tam anlamıyla gerçekleşse bile entegrasyonda her zaman spill-over etkisi görüleceğine yönelik teze karşı çıkmaktadır. Scheingold ile birlikte yayınladığı çalışmasında Lindberg, artan bütünleşmenin uyum hızını yavaşlatabileceğini belirtmiştir. *Spill-back* kavramı ile tanımladığı bu varsayıma göre artan bütünleşme devletlerarasında sorun oluşturan konularında sayısını arttırarak sürecin ilerleyişini olumsuz etkileyebileceği gibi daha önce işbirliği yapılan ve sorunsuz ilerleyen alanlarda da bir ayrışma yaşanmasına sebep olabilir.⁴⁰ Böylece Haas'ın savunduğunun aksine işbirliğinde yaşanan artışın entegrasyon sürecinde iki yönlü bir etki oluşturabileceğini ortaya koymuştur.

---

³⁸ Niemann ve Schmitter, **a.g.e** , s. 50

³⁹ Sancaktar, **a.g.e**, s.134

⁴⁰ Toprak, **a.g.m**, s.74

3.3. JOSEPH NYE

Yumuşak güç ve karşılıklı bağımlılık alanlarındaki çalışmaları ile ön plana çıkan Amerikalı teorisyen Joseph Nye 1971’de yayınladığı “Peace in Parts: Integration and Conflict in Regional Organization” eseri ile neo-fonksiyonalist teoriye de önemli katkılarda bulunmuştur. Nye, kendinden önceki neo-fonksiyonalist teorisyenlerin aksine çalışmalarını Avrupa merkezli değil özellikle Latin Amerika ve Afrika’da ki entegrasyon deneyimlerini temel alarak hazırlamıştır. Böylece teorinin Avrupa dışında da başarılı olup olmadığını ve eksikliklerini daha iyi analiz etme yoluna gitmiştir. Çalışmalarında öncelikle Haas’ın ortaya koyduğu otomatik siyasallaşma kavramının bağımlı bir değişken olarak Avrupa merkezli bir düşünce ürünü olduğunu ve genellenemeyeceğini savunmuştur. Bunun yerine ekonomik birliğin sağlanmasına yönelik politikalarda kolektif karar vermenin önemini vurgulamıştır. İkinci olarak Nye da entegrasyon sürecinde teknokratların ve elitlerin önemine vurgu yapmıştır. Entegrasyonist teknokratların ve benzer amaçları olan çeşitli çıkar gruplarının ekonomik bir organizasyon kurulması için hükümetleri ikna edeceğini ve sürecin sağlıklı bir şekilde işleyebilmesinde bütünleştirici bir rol oynayacağını savunmaktadır. Nye entegrasyon süreci üzerine yaptığı çalışmalar ile “*süreç mekanizması*” ve “*bütünleşme potansiyeli*” kavramlarını ortaya koyarak dünyanın herhangi bir bölgesinde deneyimlenen entegrasyon girişiminin analizlerinde kullanılacak ampirik bir çerçeve oluşturmuştur.⁴¹

Nye’a göre entegrasyon süreci yedi bölüme (süreç mekanizması) dayanmaktadır.⁴²

I. Görevlerin Fonksiyonel Bağlantısı:

Nye, Haas’ın teorisinin ana hattını oluşturan spill-over kavramının tek başına eksik olduğunu ve entegrasyonun tek yönlü ilerlemeyeceğini savunur. Fonksiyonel karşılıklı bağımlılığa dayanan ilişkinin görevlerinin veya faydalarının oluşturacağı dengesizlikler politik aktörlerin görevlerini yeniden tanımlamasına neden olur. Bu yeniden tanımlama olumlu anlamda olabileceği gibi, olumsuz anlamda da sonuçlar doğurabilir. Yani entegrasyon girişimi spill-over etkisi ile devam edebileceği gibi spill-

⁴¹ Alger, **a.g.m**, s.83

⁴² Arı, **a.g.e**, ss.357-358; Yapıcı, **a.g.m**, ss.146-147-148

back etkisi de oluşturabilir ki bunun sonucunda entegrasyonda daralma veya organizasyonun tamamen dağılması olasılığı da mevcuttur.

II. İletişimin Artması:

Bir bölgesel entegrasyon girişiminde sermaye hareketleri, iş gücü hareketleri veya iletişim alanındaki ilişkiler beklenenden hızlı bir şekilde artış gösterirse, bu durum organizasyonun revize edilmesi ihtiyacını doğurur. Böyle bir artışın yaşanması spill-over etkisi yerine kurumsal yapının yeni duruma uyum sağlayabilecek şekilde yeniden oluşturulmasına neden olacaktır.

III. Bağlantılar ve Koalisyon Oluşumu:

Bürokratlar, politikacılar ve çıkar grupları arasındaki ilişki entegrasyon sürecinde her zaman olumlu bir etki oluşturmayabilir. Nye bu yüzden politik ve ideolojik durumlardan kaynaklı etkileşimleri “*incelmiş spill-over*” kavramı ile açıklamıştır. Tam bir spill-over durumunda işbirliği fonksiyonel ihtiyaçlardan kaynaklanırken, incelmış spill-over durumunda işbirliği politik ve ideolojik sebeplerden kaynaklanır.

IV. Elit Sosyalleşmesi:

Entegrasyon sürecinde ulusal düzeydeki bürokratlar ve siyasi karar alıcıların, bölgesel düzeydeki kurumlarda görevli bürokratlar ile yakın ilişkiler kurması ulusal aktörlerin entegrasyona daha fazla katılmasına neden olacaktır. Ulusal düzeydeki elitlerin bu katılımının düzeyi *elit sosyalleşmesi* olarak tanımlanır. Nye bu düzeyin entegrasyon sürecinde önemli bir rol oynadığını savunmuştur. Bunun nedeni olarak, bölgesel düzeydeki elitlerin entegrasyon ile birlikte ulusal düzeydeki kontrollerini kaybetmekten korkmalarınıdır. Ancak elit sosyalleşmesi arttıkça bu korku bertaraf edilir ve elitlerin sürece yönelik destekleri artar.

V. Bölgesel Grup Oluşumu:

Bölgesel bir entegrasyon süreci beraberinde bir çok uluslar üstü örgütün kurulmasını teşvik eder. Ancak bu örgütler sanılanın aksine yeterince güçlü veya spesifik görevlere yönelik olmaz. Bu bölgesel örgütler daha çok genel çıkarlara yönelik

oluşturulurken, daha spesifik sorunlara yönelik çözümler ulusal düzeydeki kurumlar aracılığı ile aranır.

VI. İdeolojik Kimlik Cazibesi:

Küresel düzeyde daha etkin bir kimlik oluşturma isteği siyasi elitleri bölgesel bir entegrasyon oluşturma konusunda teşvik eden önemli bir faktördür. Nye, oluşturulan kimliğin başarısı doğrultusunda artan cazibesi ve süreklilik duygusu arttıkça entegrasyon sürecine muhalefetin azalacağını savunmaktadır.

VII. Sürece Dış Aktörlerin Etkisi:

Neo-fonksiyonalist teori ortaya çıkış itibariyle genellikle bölgesel entegrasyon sürecini kapalı bir laboratuvar gibi değerlendirerek kendi içerisindeki ilişkiler ve toplumsal tepkiler çerçevesinde değerlendirmeye almıştır. Ancak Nye, entegrasyon sürecine diğer uluslararası örgütler ve aktörlerin etkilerinin süreçte bir “katalizör” rolü üstlenerek olumlu bir katkı yapacağını savunmuştur. Buna örnek olarak Fransız Hükümeti'nin eski sömürgelerinin oluşturduğu entegrasyon girişimlerine sağladığı önemli katkıları göstermiştir.

Entegrasyon sürecinde süreç mekanizmasının yanı sıra Nye, sürecin ara dönemsel çıktıları ve aktörlerin özelliklerini kapsayan “*bütünleşme potansiyeli*” olarak tanımladığı bir kategori oluşturmuştur:⁴³

a) Yapısal Koşullar

1) Ülkeler arasındaki simetri yada ekonomik denklik

2) Elit değerlerin tamamlayıcılığı

3) Çoğulculuğun varlığı (Ulusal düzeyde farklı çıkar gruplarının varlığı önemlidir. Bu çoğulculuk sayesinde entegrasyon sürecini destekleyen çıkar grupları daha etkin olacaktır)

4) İç istikrarın düzeyi ve karar alıcıların karşılık verebilmelerine bağlı olarak, kamu taleplerine devletlerin uyum sağlayabilme kapasitesi

---

⁴³ Yapıcı, a.g.m, s.148; Alger, a.g.m, s.85

b) Algısal Koşullar

1) Entegrasyon sonucunda elde edilen kazançların denk dağıtıldığına yönelik algı

2) Dışsal tehditlere yönelik benzer algı

3) Entegrasyon sürecinin maliyetinin düşük olduğuna yönelik algı

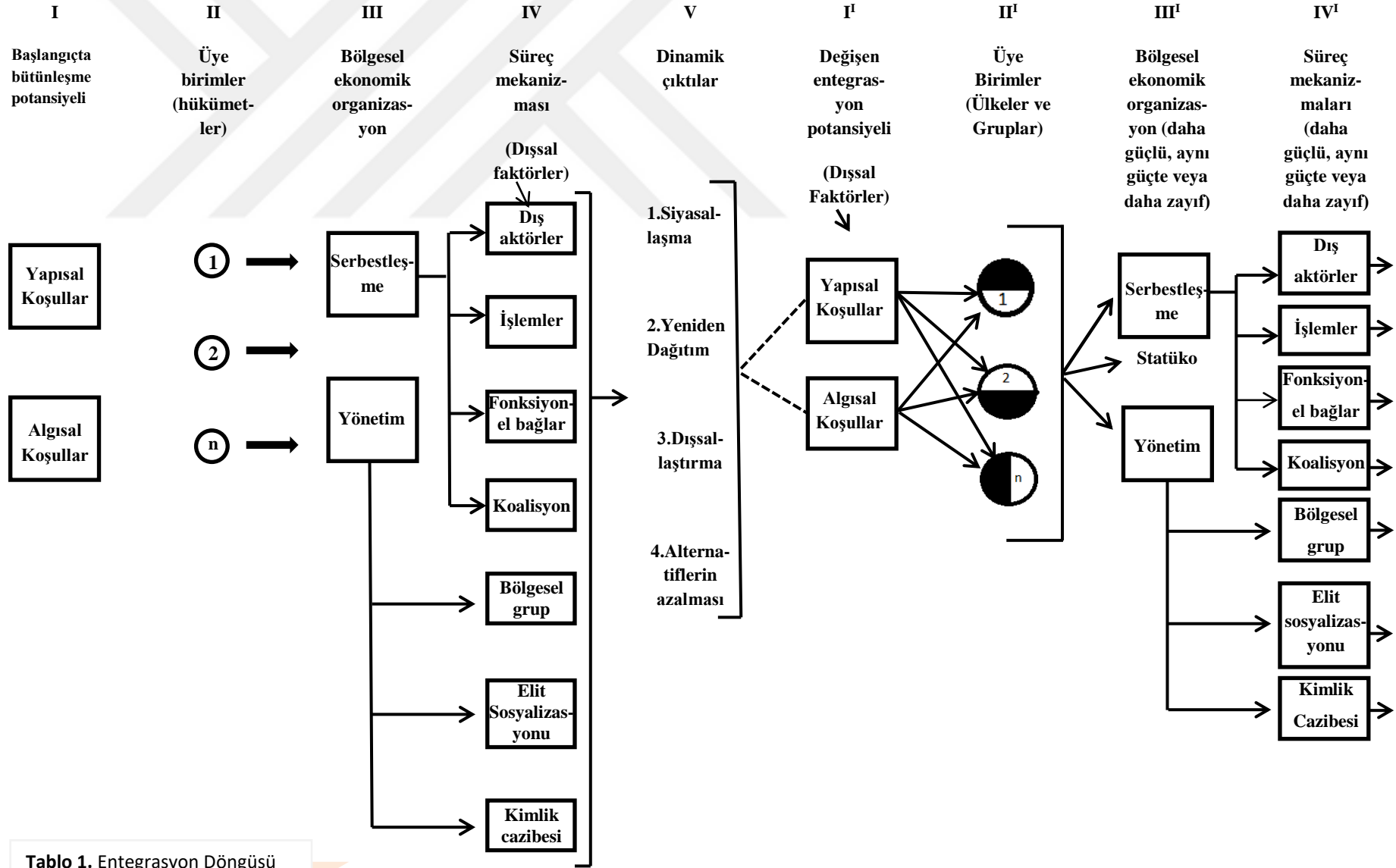
Nye, entegrasyon girişimlerini süreklilik gösteren bir süreç olarak değerlendirmekte (Tablo 1)⁴⁴ analizinde süreçlerin ampirik veriler ile desteklenmesini savunmaktadır. Bölgesel organizasyonları “makro bölgesel siyasi organizasyon” ve “mikro düzeydeki ekonomik organizasyonlar” olarak sınıflandıran Nye, bu sınıflandırmaya göre makro bölgesel siyasi toplulukların (Arap Ligi, Afrika Birliği Örgütü gibi) daha çok üye devletlerin arasındaki sorunların çözümlenmesinde etkili olduğu ve yapısal bir rol oynadığı sonucuna varırken, mikro düzeydeki ekonomik organizasyonların fonksiyonel işbirliği düzeyinde kalarak siyasi bütünleşme sürecine dönüşemeyeceğini savunmuştur.⁴⁵

---

⁴⁴ Joseph Nye , **Comparing Common Markets: A Revised Neo-Functionalist Model**, International Organization, Vol. 24, No.4, 1970, s.827

⁴⁵ Yapıcı, **a.g.m**, s.148

3.4. PHILIPPE C. SCHMITTER

1950’li yılların sonunda ve 1960’lı yıllarda üzerine çokça çalışma yapılan neo-fonksiyonalizm, özellikle Avrupa Birliği’ne giden sürecin duraksaması ve politik entegrasyonun tam anlamıyla gerçekleşmemesi nedeniyle birçok eleştiri almıştır. Öyle ki teorinin öncü isimleri bile teoriye olan güvenlerini kaybetmiş, Haas teoriyi “modası geçmiş” olarak nitelerken, Lindberg ise “emekli olmuş” olarak tanımlamıştır.⁴⁶ Ancak P. Schmitter 1970’de yayınladığı “A Revised Theory of Regional Integration” adlı çalışması ile teoriyi yeniden düzenlemiştir. Schmitter’in bu çalışması bazı çevrelerde neo-neo-fonksiyonalizm olarak tanımlansa da o çalışmasında neo-fonksiyonalist teorinin eksiklerini gidermeyi ve eleştirilere cevap vermeyi amaçlamıştır. Schmitter’a göre teorinin başarısızlığının sebepleri kuramsal yetersizlik ve anlaşılama sorundur. Bu yüzden Schmitter yaptığı çalışmalar ile teoriye yeni kuramlar kazandırmış ve teoriye yeni bir boyut katmıştır.

Schmitter öncelikli olarak otomatik spill-over etkisini reddeder. Lindberg ve Nye ile bu noktada uzlaşsa da Schmitter, entegrasyon sürecinde spill-over etkisinin beklenen ve arzu edilen bir aktör stratejisi olsa da süreç ile birlikte alternatif aktör stratejileri ortaya çıkabileceğini bunun da yalnızca spill-back olmayacağını savunmuştur.⁴⁷ (Tablo 2)

Schmitter’in alternatif aktör stratejileri şunlardır:⁴⁸

I. Spill-over: Organizasyonun hem yetki alanında hem de otoritesinde artış olmasıdır.

II. Spill-around: Organizasyonun yetki alanı artarken otoritesinde değişimin olmamasıdır.

III. Build-up: Organizasyonun otoritesi ve karar alma yetkisinde artış gerçekleşirken bu artışın yeni alanlarda olmasının reddedilmesidir.

IV. Retrench: Organizasyonun karar alma yetkisi ve otoritesi artarken kapsamında azalma olmasıdır.

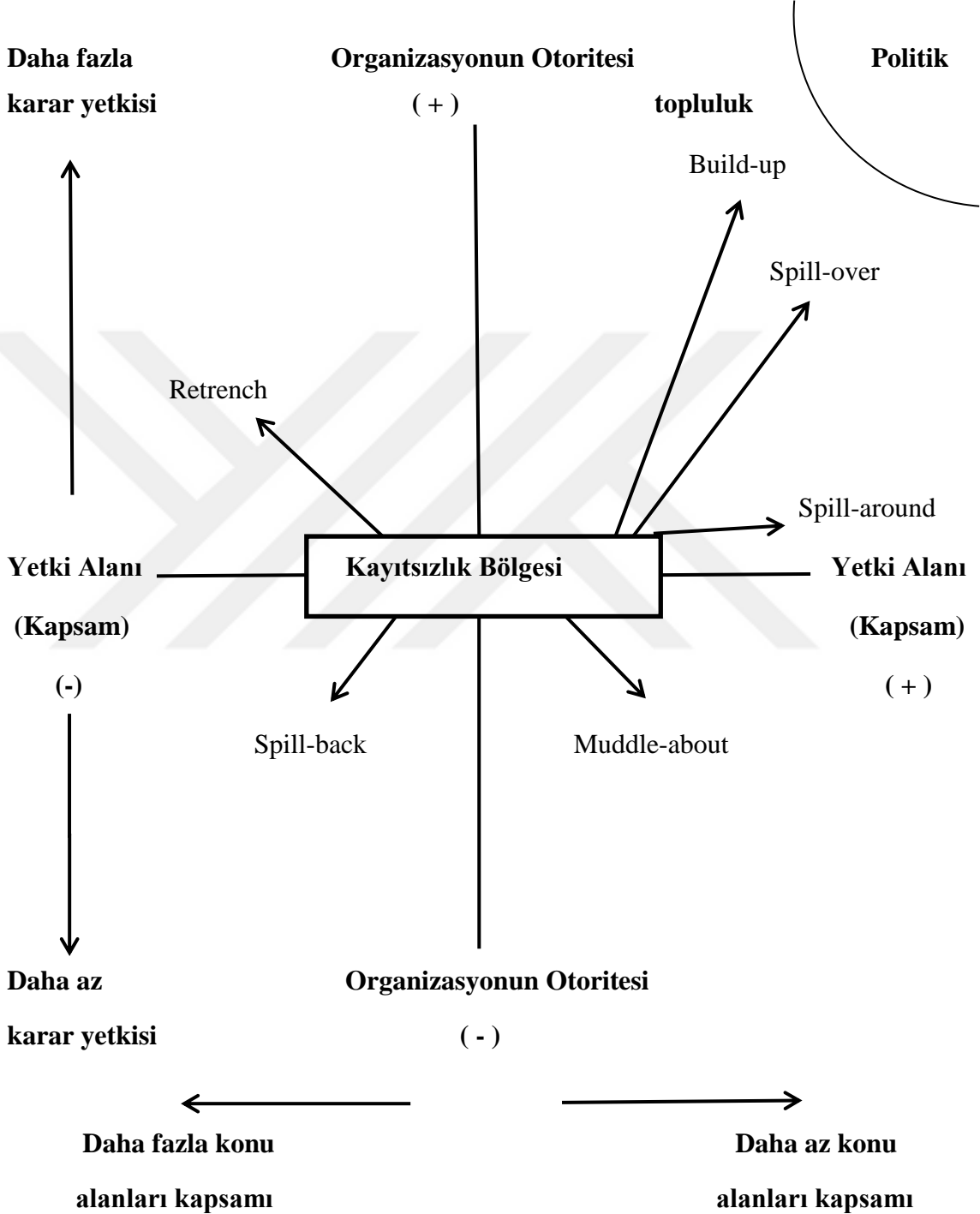
---

⁴⁶ Niemann ve Schmitter, **a.g.m**, s.51

⁴⁷ Niemann ve Schmitter, **a.g.m**, ss.54-55

⁴⁸ Schmitter, **a.g.m**, 1970, s.846; Yapıcı, **a.g.m**, s.144-145

V. Muddle-about: Bölgesel bürokratların daha geniş bir yelpazedeki konularda tartışmalarına, tavsiyelerine ve sunumlarına olanak sağlanmasına rağmen değerleri tahsis

Tablo.2 :Alternatif aktör stratejileri grafiği (Schmitter, 1970, s.845)

etmek için gerçek kapasitelerini azaltmaları durumudur.

VI. Spill-back: Organizasyonun hem kapsamında hem de otoritesinde azalma meydana gelerek başlangıçtan önceki duruma geri dönülmesidir.

Alternatif aktör stratejileri organizasyonun bir dinlenme veya durgunluk dönemi geçirdiği süreçlerde aktörlerin karşılaşılabileceği durumlardır. Schmitter, entegrasyon sürecinin başlangıç aşamasında ulusal aktör stratejilerini etkileyen ulusal aktör değerlerini beşe ayırır:

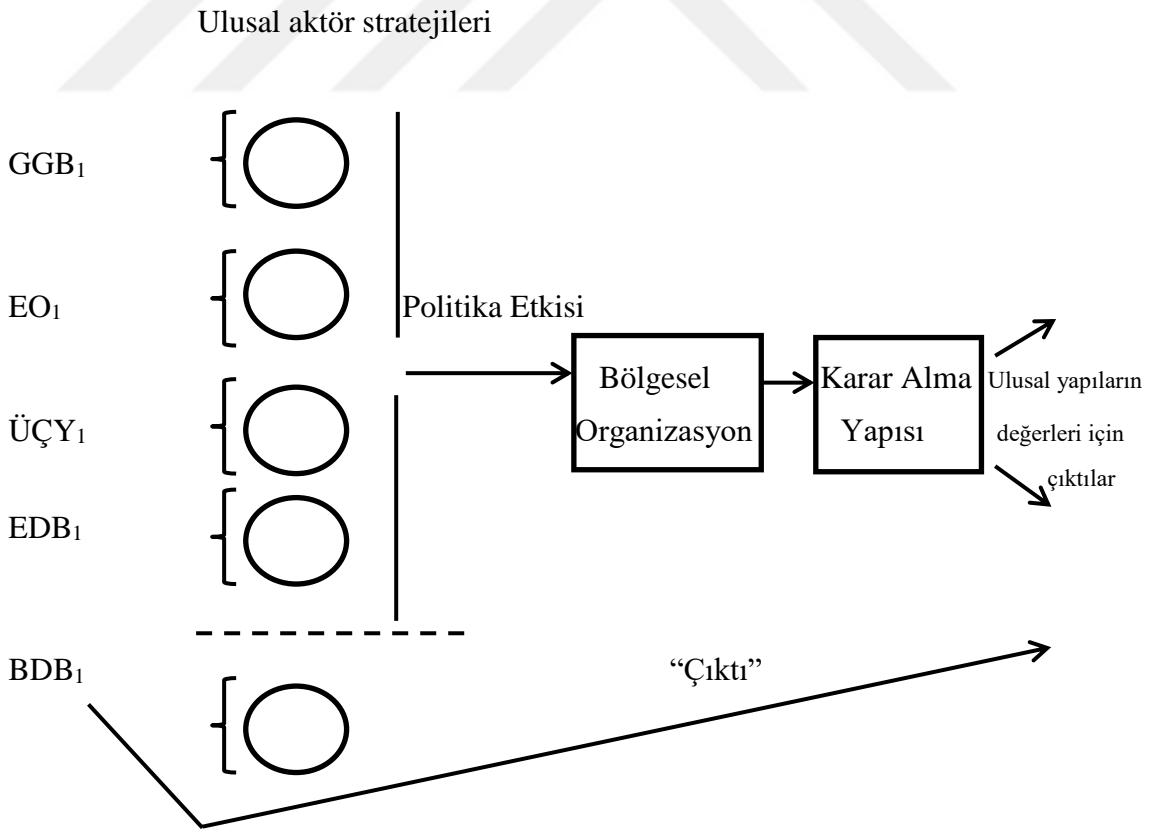
I. Görelî güç/büyüklik (GGB_1)

II. Etkileşim oranı (EO_1)

III. Üyelerin kendi içindeki çoğulcu yapısı ($ÜÇY_1$)

IV. Elit değerlerin bütünleyiciliği (EDB_1)

V. Bölge dışı bağımlılık (BDB_1)

Tablo 3. Başlangıç Döngüsü (Schmitter, 1970, s.851)

Schmitter'a göre alternatif girişimler sonucunda ulusal aktörler bölgesel örgütlenmeyi koruyabilmek amacıyla kapalı tutmaya çalışacaktır. Böylece kurumsal normların kendi kendini koruduğu bir setini benimserler. Bu “*doğal entropi hipotezi*” tüm entegrasyon süreçlerinin öngörülemez veya dışsal koşullar tarafından bozulmadığı sürece bir dinlenme veya durgunluk eğilimi göstereceğini göstermektedir. Stratejiler arasında ifade edilen en yüksek ihtimal herhangi bir karar döngüsünde aktörlerin alternatif aktör stratejileri yerine “*encapsulation*” (mevcut durumu korumaya almak) stratejisini tercih etmeleri olacaktır.⁴⁹

Schmitter da diğer neo-fonksiyonalist teorisyenler gibi entegrasyonu bir sonuç değil bir süreç olarak ele alır. Bu süreç kazançları ve kayıpları ile mutlak bir siyasal entegrasyon gerçekleşmesi beklenmeden incelenmelidir. Entegrasyon devamlı değişen ve güncellenen bir yapıya sahiptir. Bunun temel nedeni oluşturulan her bölgesel organizasyonun derinlik ve kapsamındaki değişimlerin sonucunda yeni alınacak bölgesel kararları etkileyen ulusal değerleri ve yapıları değiştirmesidir. Bu değişiklik başlangıç döngüsündeki temel değerleri değiştirerek ulusal aktör stratejilerinin değişeceği bir süreci tetikler. Sonuç olarak tüm bu döngüsel değişim bölgesel organizasyonun yeniden yapılanması ihtiyacını doğurur. Schmitter bu süreci “*fonksiyonalist paradox*” olarak tanımlamıştır.⁵⁰

Başlangıç döngüsü sonucunda oluşan çıktıların ulusal aktör stratejilerini etkileyen değerleri değiştirmesi ile birlikte işbirliği bölgesel bir süreç gerçekleştirir. Bu süreci Schmitter beş bölüme ayırır:⁵¹

- I. Faydaların eşit dağılımı
- II. Bölgesel grupların oluşumu
- III. Bölgesel kimliğin gelişmesi
- IV. Bölgesel reform yapımı
- V. Uluslararası durum etkisi

---

⁴⁹ Schmitter, **a.g.m.**, 1970, s.847

⁵⁰ Schmitter, **a.g.m.**, 1970, s.854

⁵¹ Schmitter, **a.g.m.**, 1970, s.856-857

Schmitter, entegrasyon sürecinin başlangıç döngüsü sonunda ulusal değerlerdeki değişimlerle birlikte ortaya çıkan bölgesel süreçlere ikinci döngüsünde “*yerel durum etkisi*” faktörünü de eklemektedir. Sürecin hem toplumda hem de bölgesel elitler üzerinde oluşturacağı etki ve verecekleri tepkiler bir sonraki entegrasyon döngüsünü etkileyen bölgesel süreçler arasındadır.⁵²

Schmitter’ın teoride yaptığı bu revizyonun en önemli sonucu entegrasyonun süreç vurgusunu daha da somutlaştırmıştır. Böylece Haas’ın otomatik siyasallaşma kavramına dayanan politik entegrasyon sürecine geçmeyen deneyimlerin başarısız olarak nitelendirilmesinin yanlış bir analiz olduğunu, entegrasyonun kendi içinde bir döngü oluşturarak devinimli bir sistem olduğunu ortaya koymuştur.

3.5. KARL DEUTSCH VE GÜVENLİK TOPLULUĞU

İkinci Dünya Savaşı sonrasında yeniden savaş yaşanmaması amacıyla yapılan çalışmaların bir uzantısı olarak Alman akademisyen Karl Deutsch tarafından ortaya konulan güvenlik topluluğu modeli neo-fonksiyonalist teoriye yeni bir çerçeve kazandırmıştır. Genel olarak Batı Avrupa ve Kuzey Amerika bölgeleri üzerinde yoğunlaşan Deutsch siyasal entegrasyondan ziyade barışın korunmasını amaçlamış, bunun içinde bilgi akışı ve iletişimin önemi üzerinde durmuştur.⁵³

Deutsch çalışmalarının çıkış noktasını ulusal düzeydeki devlet-toplum arasındaki iletişimden başlayarak oluşturur. Yaklaşımında devlet ile toplum arasındaki sürekli bir iletişim ağının geri besleme oluşturacağı ve bunun da karşılıklı güven tesis ederek bir barış topluluğu oluşturacağını savunmuştur. Buradan hareketle ulusal düzeydeki bu savını uluslararası düzeye taşıyan Deutsch, uluslararası sürekli bir iletişim ağının toplumlar ve hükümetler arasında bir oydaşma etkisi oluşturacağını, böylece karşılıklı bağımlılığa dayalı uluslararası kurumların oluşmasını teşvik edeceğini ileri sürmüştür.⁵⁴

---

⁵² Schmitter, **a.g.m**, 1970, s.864

⁵³ Beril Dedeoğlu, **Yeniden Güvenlik Topluluğu Benzerliklerin Karşılıklı Bağımlılığından Farklılıkların Birlikteliğine**, Uluslararası İlişkiler Dergisi, Cilt.1, Sayı. 4, 2004, s.8

⁵⁴ Dedeoğlu, **a.g.m**, s.10

“Topluluk” ve “toplum” kavramları arasındaki farkı tanımlayan Deutsch’a göre “*insanların ortak düşünceler ve bağlılıklar tarafından bir araya getirildiği durum*” olarak tanımladığı *topluluk* kavramı entegrasyonun ön koşuludur.⁵⁵ Deutsch, bu entegrasyon sürecindeki güvenlik topluluklarını ortak bir hükümet çatısı altında toplanan toplulukların oluşturduğu *amalgam topluluk* ve daha çok belirli bir amaç için bir araya gelen farklı hükümetlerin oluşturduğu oluşturdukları bir üst yapı tarafından yönetilen *plüralist topluluklar* olmak üzere ikiye ayırır.

Deutsch’ın entegrasyon sürecindeki bu topluluk türlerinin yapısını tanımlayabilmek için öncelikle “*bütünleşme (integration)*” kavramı ile “*birleşme (amalgamation)*” kavramı arasında yaptığı ayrımı göz önünde bulundurmak gerekmektedir. Deutsch bütünleşme kavramını “*iki siyasal ünitenin belirli bir ortak amaç çerçevesinde olabildiğince yeni ve ortak bir siyasal üniteye geçiş süreci*” olarak tanımlar.⁵⁶ Bütünleşme süreci birleşme sürecine giden bir yol olduğu için birleşmesiz bir bütünleşmede olabilir. Bu yüzden uluslararası ilişkilerde bir güvenlik ortamı tesis etmek için birleşmeyi benimsetmeye çalışmaktansa plüralist (çoğulcu) güvenlik topluluğu oluşturmak daha kolay olacaktır. Bunun sebebi etkileşim-bütünleşme dengesidir. Devletler arasında artan etkileşim her zaman birleşmeye doğru yol almayabilir. Hükümetlerin birleşme amacıyla oluşturacakları organizasyonlar etkileşimi arttırırken diğer yandan artan etkileşim çatışmalara ve birleşmeye karşı endişelere de sebebiyet verebilir. Bunun sonucunda hükümetler entegrasyona yönelik yapıcı politikalar izleyebileceği gibi yıkıcı politikalarda izleyerek bütünleşme olasılığına da zarar verebilir. Bu yüzden Deutsch, yoğun birleşme girişimlerinin devletlerin bütünleşme potansiyellerini de ortadan kaldırabileceğini savunmuştur.⁵⁷

Deutsch’ın entegrasyon sürecinde *amalgam güvenlik topluluğu* olarak tanımladığı güvenlik topluluğu ABD ve Birleşik Krallık İngiltere’si gibi federasyon türü oluşumlardır. Bu tür bir güvenlik topluluğu oluşumu açısından zor olsa da karşılıklı

---

⁵⁵ Yapıcı, **a.g.m.**, s.151

⁵⁶ Deutsch’dan alıntı yapan Dedeoğlu, **a.g.m.**, ss.10-11

⁵⁷ Martin Griffiths - Steven C. Roach – M. Scott Salamon, **Uluslararası İlişkilerde Temel Düşünürler ve Teoriler**, 2. Basım, Nobel Yayınları, Ankara, 2011, ss.69-70

bağımlılık ve etkileşimin daha yoğun olacağı bir yapıdır. Deutsch amalgam güvenlik topluluğunun oluşumu için gerekli olan şartları şu şekilde sıralar.⁵⁸

I. Ortak bir siyasi yapı oluşturmak için temel değerlerin uyumlu olması

II. Ekonomik bağlardan ortak kazanımlarının olması

III. Yeni bir kimlik ve yaşam biçimi cazibesi olması

IV. Üye devlerin siyasal kapasitelerinde belirgin bir artış olması

V. Hızlı bir ekonomik büyüme sağlaması

VI. Ülkeler arasında güçlü ve köklü toplumsal iletişim bağlarının olması

VII. Siyasal elitlerin genişlemesi ve bunun ortaya çıkacak olan yeni yapıda da gerçekleşmesi

VIII. Toplumlar arası hareketliliğin yüksek olması

IX. Karşılıklı iletişim ve etkileşimin yüksek oranda olması

X. Devletlerin birbirlerinin davranışlarını tahmin edebilmesi

Tüm bu özelliklere sahip toplumlar arasında bir entegrasyon oluşturabilmesi için öncelikle bir topluluk duygusu geliştirilmesi gerekmektedir. Ortak bir topluluk duygusunun oluşması entegrasyonun nihai aşaması olacaktır.⁵⁹

Deutsch'in tanımladığı diğer topluluk türü olan *plüralist (çoğulcu) güvenlik topluluğu*, ulusal egemenlik duygusunun baskınlığını aşabilmesi yönüyle hem daha kolay oluşturulabilir hem de daha uzun ömürlü yapılardır. Deutsch, bu tür bir güvenlik topluluğunun oluşması için üç önkoşulu gerekli görmektedir.⁶⁰

I. Öncelikle sisteme dahil olacak birimlerin ve ulusların kolektif bir kimlik oluşturma potansiyelleri olmalıdır.

---

⁵⁸ Arı, **a.g.e**, s.351

⁵⁹ Yapıcı, **a.g.m**, s.151

⁶⁰ Dedeoğlu, **a.g.m**, s.12

II. Aktörlerin olası sorunlar karşısında çatışmadan kaçınabilecek siyasi çözümlere odaklanabilmesi gerekir

III. Sürece dahil olan aktörlerin içerisindeki birimlerin birbirlerinin sosyal, ekonomik ve siyasi kararlarını önceden tahmin edebilecek olanakların olması ve aktörlerin birbirlerine karşı şeffaf olması gerekmektedir. Aktörlerin gönüllü olarak oluşturacakları bu şeffaflık devletler arasındaki güven duygusunu arttıracaktır.

Karl Deutsch'ın çalışmaları neo-fonksiyonalist teoriye önemli bir katkı sağlamıştır. Özellikle realist teorisyenlerin ulus devletin egemenliğinin sert duvarının entegrasyon süreçlerini engelleyeceği yönündeki eleştirilere karşı, ulus devletin egemenlik sınırlarını aşmadan da bir güvenlik ortamı sağlanabileceğini ortaya koymuştur.

4. TARİHİ SÜREÇ

Latin Amerika Batı yarımkürenin İspanyolca konuşulan bölgeleri ile Brezilya'nın oluşturduğu alana verilen genel isimdir. Avrupalılar tarafından keşfedildiği günden bu yana sömürgeleşme, savaş ve devrimleri ile adı anılan coğrafya ismini III. Napoleon döneminde Fransızların bölgede egemenlik kurmak amacıyla bölgeye yaklaşma girişimleri çerçevesinde Fransızlardan almıştır.⁶¹ Avrupalıların bölgeye gelmesi sonrasında İspanya Amerika'sı olarak anılan bölgede üç büyük imparatorluk mevcuttu. Orta Amerika'daki Mayalar ve Aztekler'in yanı sıra Peru'daki İnka medeniyeti de yalnızca bir kabile değil köklü birer imparatorluktu. Ancak bu büyük imparatorluklar gerek Avrupalıların taşıdığı hastalıklara bağışıklığı olmaması gerekse Avrupalıların silah üstünlüğü karşısında zamanla Avrupalıların katliamları sonucunda yok olma noktasına gelmişlerdir. İspanyol ve Portekizli kaşiflerin bölgeyi tanimasından sonra bölgedeki geniş arazilere olan ilgileri Avrupa karasına da taşınmış, bölgenin arazilerinden faydalanmak için 1492-1542 yılları arasındaki 50 yıllık süreçte 300.000 İspanyol kıtaya göç etmiştir. Bu göç hareketi beraberinde yerlilerin yavaş yavaş topraklarından çıkarılmasını ve sonunda kanlı savaşlar ile yok edilmesini doğururken

---

⁶¹ John Charles Chasteen, **Latin Amerika Tarihi: Kanla ve Ateşle Yoğurulmuş Toprakların Öyküsü**, Say Yayınları, İstanbul, 2012, s. 147

diğer yandan kıtanın cazibesini Avrupa’da arttırmaya devam etmiştir. Sonuç olarak 17. yy’dan itibaren İspanya, Portekiz ve İtalya’dan 20 milyondan fazla insan kıtaya göç etmiştir.⁶²

Bölgeye yerleşen İspanyollar bölgeyi önce “New Spain” (Meksika, Orta Amerika, Karayipleri kapsayan bölge), ve “Peru” (Güney Amerika’nın büyük bir kısmı) olmak üzere iki genel valiliğe ayırırken değerli altın madeni yatakları nedeniyle 1717’de “New Granada” (Kolombiya) ve gümüş yatakları nedeniyle 1776 başkenti Buenos Aires olan 4 genel valiliğe böldü.⁶³ Bölgelerdeki yönetimler genel olarak şeker kamışı ve maden ticaretinden ciddi gelirler elde ederken İspanyol Amerika’sı yerlilerinin tarım alanında çalışmadaki isteksizliği ve bilgisizliği Avrupalıların kıtaya Afrika’dan yüksek sayılarda köle getirilmesine neden olmuştur. Köle ticaretinin bir diğer önemli nedeni ise ilk Avrupalılar ile birlikte kıtaya gelen Cizvit rahiplerinin yerli halkı Hristiyanlaştırma girişimlerinin sonuç vermesidir. Hristiyanların köle olarak kullanılamayacağına kilise tarafından diretilmesi Avrupalıları yeni yol arayışına itmiş, bu da kıtada yoğun bir Afrikalı nüfusu oluşturmuştur. Bunun yanı sıra İber yarımadasından gelen göçmenlerin yerliler ile kurduğu evlilik bağları melez bir neslin ortaya çıkmasını sağlamış böylece Latin Amerika birbirinden çok farklı etnik kökenlere sahip insanlara ev sahipliği yapar hale gelmiştir.

Bu kadar renkli bir yapıya sahip kıtanın bölgeselleşmesinde “*situados*” diye adlandırılan genel valilikler içerisinde gelir düzeyi yüksek bölgelerin diğer bölgelere kaynak aktarması durumu önemli rol oynamıştır. Bir diğer önemli katkı kıtanın yapısı nedeniyle geçmişten gelen bölgesel ticaret alışkanlığıdır. İmparatorluğun sert kanunlarına rağmen illegal ticaret yolları ile bölgesel bağlar güçlenmiştir.⁶⁴

Sömürge imparatorluklarının temelini Avrupa ve Afrikalı göçmenlere dayalı olması rızaya dayalı bir hegemonya kurulmasına neden olmuştur. Ancak Amerikan ve Fransız devrimlerinin etkileri aynı dönemde Latin Amerika’da da derin yankılar uyandırdı. Kıta Avrupa’sında Napolyon’un Portekiz ve İspanya’yı işgali sonrasında

---

⁶² Eduardo Galeano’dan alıntı yapan Sait Yılmaz, **Latin Amerika’da Neler Oldu?**, http://usam.aydin.edu.tr/analiz/LATINAMERIKA_.pdf, (20.09.2017), s.1

⁶³ Chasteen, **a.g.e**, s.64

⁶⁴ Olliver Debane, **The Politics of Regional Integration in Latin America: Theoretical and Comparative Explorations**, Palgrave Macmillan, New York, 2009, ss.11-12

İspanya kralını esir alması ve yerine kardeşini kral ilan etmesi Latin Amerika'daki sistemin önemli ölçüde sarsılmasına neden oldu.⁶⁵ Gelişen şartlar çerçevesinde bazı Latin Amerikalı elitler bağımsızlık fikirlerini benimsedi. Bunların başında Venezüellalı Francisco de Miranda (1750-1816) gelmektedir. Miranda'nın düşüncesi Amerika kıtasındaki tüm İspanyolca konuşulan coğrafyada tek bir devlet kurulmasıdır.⁶⁶ Ancak yükselen bu liberal milliyetçi fikirler daha çok İspanya'dan gelen sömürgecilerin Latin Amerika'da doğan çocukları (kreoller) tarafından benimsenmiş, yerli halk üzerinde ciddi bir etki doğurmamıştır. Latin Amerika bağımsızlık hareketlerinin sembolü haline gelen Simon Bolivar kreollerin bu durumunu *"Biz ne Avrupalıyız, ne de yerli, yerliler ve İspanyollar arasında melez bir türüz. Doğuşu itibariyle Amerikalı, haklarıyla Avrupalı, mülkiyet sahibi sıfatıyla yerlilerle ihtilaflıyız ve doğduğumuz ülkede 'İspanyol' işgalcilere karşı ihtiyaçlarımızı gidermek durumundayız ki bu da durumumuzu daha da karmaşık ve olağandışı kılmaktadır"*⁶⁷ sözleriyle tanımlamaktadır. Bu durumun farkında olan kreoller toplumsal destek almak amacıyla nativizm fikirlerini ortaya koydular. Buna göre, Amerika'da doğmuş olan herkes *"Americanolar"* olarak adlandırıldı.⁶⁸ Bu çerçevede 1800-1830 arasındaki dönemde bağımsızlık hareketleri hız kazandı. 1819'da Angostura Kongresi'de bir araya gelen bölge liderleri koloniler döneminde çizilen sınırları benimserkendiğer yandan Simon Bolivar aynı yıl Venezuela, Kolombiya, Panama ve Ekvator'u kapsayan Büyük Kolombiya devletini ilan etti. Bolivar'ın amacı tüm Latin Amerika'da bağımsız federal tek bir devletin oluşturulmasıydı. Aynı yıllarda gerçekleşen bu iki durum Latin Amerika'da ki hareketlerin çıkar çatışması içerisinde ve birbirine zıt yollar izlediğini göstermektedir. Bolivar'ın idealist fikirleri önemli bir toplumsal destek kazansa da büyük Latin Amerika projesi Bolivar'ın ölümü sonrası geri planda kalmış ve 1830'da Bolivar'ın kurduğu Büyük Kolombiya devleti dağılmıştır. Bağımsızlık hareketlerinde Kreoller hedefledikleri toplumsal desteği sağlamalarına rağmen bağımsızlık sonrasında toplumun üst katmanlarındaki beyaz kreoller ayrıcalıklı konumunu korumuş kölelik sistemi varlığını ettirmiştir.⁶⁹

---

⁶⁵ Chasteen, **a.g.e.**, s.108

⁶⁶ Debane, **a.g.e.**, s.12

⁶⁷ Marsis Kürkçügil'den alıntı yapan Sait Yılmaz, **a.g.e.**, s.2

⁶⁸ Chasteen, **a.g.e.**, s.116

⁶⁹ Chasteen, **a.g.e.**, s.101

Bağımsızlık hareketleri sonrasında Latin Amerika birçok devletten oluşan yeni bir görünüm kazandı. Bu yeni görünüm dönemin süper gücü kabul edilen Birleşik Krallık tarafından büyük bir fırsat olarak kabul edildi. Bölgenin Avrupa ile ticari ilişkileri bu dönemde koloni döneminden daha fazla gelişti ve Latin Amerika'nın önemli kentleri Avrupa sosyo-kültürel hayatının takipçisi haline geldi. Diğer yandan hem ABD'nin 1823'de yayınladığı Monroe Doktrini hem de Avrupalı devletlerin bölgeye artan ilgisi bölge ülkelerinin ortak bir savunma çerçevesinde bir araya gelmesine neden oldu. 1847-48 ve 1864-65 yıllarında düzenlenen Lima Kongrelerinde bölgesel devlet ve bölgesel güvenlik fikirleri masaya yatırıldı. Kongrelerin sonucunda birçok bölgesel güvenlik anlaşmaları imzalandı. Bu kongreler 1889-90, 1901-02, 1906, 1910, 1923, 1928, 1933, 1938, 1948 ve 1954 yıllarında tekrarlanarak devam etti. Son olarak 1954'deki Caracas Kongresinde Amerikan Devletleri Organizasyonu Bildirisi imzalandı.⁷⁰Bölgesel düzeydeki bu ortak savunma anlaşmaları girişimlerine rağmen bağımsızlık sonrası Latin Amerika devletleri kendi aralarında önemli sorunlar yaşamıştır. Sınırlardan ve değerli maden yataklarının keşfedilmesinden kaynaklanan bu sorunlar ilerleyen dönemde toplumsal hafızalarda büyük yer edecek savaflara neden oldu. 1865-1870 arasında Arjantin, Brezilya ve Uruguay'ın oluşturduğu koalisyon ile Paraguay arasında yaşanan Üçlü İttifak Savaşı, Latin Amerika tarihinin en kanlı savaşı olmuş ve Paraguay bu savaşta yok olma tehlikesi ile karşı karşıya kalmış, büyük miktarda toprak kaybetmiştir. Hemen ardından 1879 yılında Şili, Peru ve Bolivya'ya savaş ilan etti. Atamaca Çölü'nde ki sodyum nitrat madenlerinin paylaşımından doğan sorunların tetiklediği bu savaş ile Bolivya Pasifik kıyısı ile olan bağlantısını kaybetmiştir. Birinci dünya savaşı öncesi yaşanan son savaş ise Paraguay ile Bolivya arasında (1932-35) Chaco Boreal bölgesinin paylaşılabilmesi nedeniyle yaşanmış ve bu savaş Paraguay'ın mutlak bir galibiyeti ile sonuçlanmıştır.⁷¹

19 yy.'ın başları itibariyle Birleşik Krallığın görece zayıflaması ve Kıta Avrupa'sında artan güç mücadelesi Birleşik Devletlerin bölgedeki etkinliğinin artmasına neden oldu. ABD, bölgeye yaptığı yatırımların yanı sıra bölge devletlerinde artan milliyetçi anti-empereyalist akımlar ile mücadele edebilmek için 1898-1932 yılları arasında Porto Riko, Panama, Küba, Haiti, Meksika, Nikaragua ve Dominik

---

⁷⁰ Debane, a.g.e, s.14

⁷¹ Chasteen, a.g.e, ss.199-200

Cumhuriyetine yönelik askeri müdahalelerde bulunurken diğer yandan ülke içerisindeki bazı subayları destekleyerek askeri darbeler gerçekleştirdi. Özellikle ABD'nin küresel meyve ihracatçısı olan United Fruit şirketinin Latin Amerika'daki muz plantasyonlarına karşı devletlerin bir dönem izlediği kamulaştırma politikaları sonucunda ABD bölgede örtülü operasyonlar ile darbeler düzenlemiş ve bölgedeki istikrarını korumuştur. Bu dönemde “muz cumhuriyeti” olarak tarihe geçen Guatemala, Kosta Rika ve Honduras'da ABD'nin etkisi ile vergiden muaf ihracat hakkı, telgraf ağı, Atlantik'ten Pasifiğe kadar geniş bir alanda sınırsız bir imtiyaz ve bankaları ile şirket tam bir hakimiyet kurmuştur.⁷² Ancak bu durum Latin Amerika'da binlerce insanın ölümü ile sonuçlanan çatışmalara, hukuksuz tutuklama ve infazlara sebep olmuştur.⁷³ ABD'nin Latin Amerika'daki bu politikaları ABD'nin hakimiyetini güçlendirse de baskıların sonucunda birçok milliyetçi veya komünist silahlı direnişlere yönelmiş böylece Latin Amerika Soğuk Savaş dönemi boyunca da devam edecek olan kanlı bir sürece sahne olmuştur.

---

⁷² Özgür Uyanık, **Latin Amerika'nın Devrimci Tarihi**, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2014, s.123

⁷³ Stephen Kinzer, **Darbe: Hawaii'den Irak'a Amerika'nın Rejim Değişiklikleri Yüzyılı**, İletişim Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 2007

II.BÖLÜM

SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİ ENTEGRASYON GİRİŞİMLERİ

1.ECLA OKULU VE PREBİSCH/SINGER HİPOTEZİ

1929 Buhranı ve 2. Dünya Savaşı Latin Amerika coğrafyasında önemli ekonomik hasarlara neden oldu. Savaş sonrası dönemde bölgeye yönelik küresel bir yardım olmaması ve özellikle ABD'nin Marshall Planı ile Avrupa'yı yeniden inşa etme girişimine karşın Latin Amerika ile ilgilenmemesi bölge ülkelerini bölgeye yönelik kendi içinde özel çözümler bulmaya itti. Bu kapsamda 1945 yılında bölge ülkelerinin katılımı ile Meksika Konferansı düzenlendi. Bu konferans çerçevesinde düzenlenen görüşmelerde 1. Dünya Savaşı sonrası bazı Latin Amerika ülkelerinin başlattığı ancak sermaye yetersizliği nedeniyle ilerletilemeyen sanayileşme hareketlerinin hız kazanması ve diğer devletlerinde sanayileşme sürecine katılmasının sağlanması amacıyla Birleşmiş Milletler bünyesinde “United Nations Economic Commission for Latin America” (ECLA) 1948’de kuruldu.⁷⁴

ECLA'nın bölgede etkin olması Arjantinli ekonomist Raul Prebisch'in genel sekreterliğe getirildiği 1950'den itibaren başladı. Prebisch, bölge ülkelerinin kalkınması amacıyla önemli akademik çalışmalar hazırladı. 1950'li yıllarda Alman akademisyen Haas Singer ve Raul Prebisch'in ayrı yaptığı çalışmalar iktisat teorilerine “Küçük Açık Ekonomi Varsayımı” veya Prebisch/Singer Hipotezi olarak geçti. Bu varsayıma göre birincil malların mamul mallara göre nispi fiyatı zamanla azalış eğilimi içerisinde bulunur.⁷⁵ Bunun nedeni sanayileşmenin doğurduğu kârlardan birincil mal ihracatçısı olan ülkelerin yoksun kalmasıdır.⁷⁶ Yani Prebisch'e göre birincil mal ihracatçısı ülkelerin sanayileşme sürecini gerçekleştirememesi durumunda bu ülkeler uzun vadede dış ticaret açıkları vererek ciddi sıkıntılar ile karşılaşacaktır.

Prebisch'in çalışmaları Latin Amerika'lı yöneticileri önemli ölçüde etkilemiştir. Örneğin 1950'de Arjantin Devlet Başkanı olan Juan Peron ekonomi politikalarını

---

⁷⁴ Salvador Rivera, **Latin American Unification: A History of Political And Economic Integration**, McFarland&Compony Inc., Publishers Jefferson, North Carolina, 2014, ss.172-173

⁷⁵ Birincil mallar ile hammadde ve tarım ürünleri, mamul mallar ile sanayi ürünleri kastedilmiştir.

⁷⁶ Rahmi Yamak ve Abdurrahman Korkmaz, **Prebisch-Singer Hipotezi ve Küçük Açık Ekonomi Varsayımı**, Selçuk Üniversitesi Karaman İİBF Dergisi, Sayı 10, Yıl 9, Haziran 2006, s.129

sanayileşme çerçevesinde oluşturdu. 1950’li yıllara kadar dünyanın önemli bir tarım ülkesi olan Arjantin’de Peron’la birlikte tarım ikinci planda kaldı.⁷⁷

1950’lerde yoğunlaşan sanayileşme politikaları beraberinde bir sanayileşme modeli belirleme gerekliliği doğurdu. Bu noktada Latin Amerika ülkeleri tercihini “İthal İkameci Sanayileşme Modeli” doğrultusunda kullandı. Bu model genel olarak öncelikle iç pazar ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla ithal malların yurtiçinde üretiminin desteklenmesi ve bu üretimin gümrük vergileri, kotalar, döviz kurları, ithalat yasakları gibi politikalar ile korunmasını amaçlanmaktadır. Bu yüzden model içe dönük sanayileşme modeli olarak da tanımlanabilir. İç pazara yönelik oluşturulan sanayinin zamanla birikim yaparak yeni yatırım kaynakları oluşturacağı ve bu kaynaklar ile yatırım alanlarının genişletileceği varsayılmaktadır.⁷⁸ Ancak bu model ilerleyen süreçte iki önemli sorun ile karşılaştı. İlk olarak bu modelde sanayileşme hamleleri ülkenin kaynaklarına göre değil ihracat ihtiyaçlarına göre belirlenmekteydi. Bu da uzun vadede ülke potansiyelinin tam anlamıyla kullanılamamasının yanı sıra sektörün gelişmesini engellemekteydi. İkinci önemli sorun ise gümrük duvarları ile korunan sektörlerin rekabetsizlik nedeniyle Ar-Ge ve inovasyon araştırmalarına yeterince önem vermemesine neden olmaktadır.⁷⁹ Tercih edilen bu sanayileşme modeli kısa vadede Latin Amerika’da önemli bir ekonomik büyüme sağlasa da uzun vadede ülkelerin önemli sorunlar yaşamasına neden oldu. Ayrıca bu ekonomik model bölgede oluşturulmaya çalışılan ekonomik entegrasyonu da olumsuz etkiledi.

Prebisch liderliğindeki ECLA bu dönemde yapılan sanayileşme hamlelerinin başarılı sonuç vermesi için bölgesel ekonomik entegrasyonu zorunlu görmekteydi. Bu entegrasyonun mevcut durumda mali sıkıntıları olan bölge ülkelerinin daha ucuz kaynaklara ulaşımı ve taşıma maliyetinin azalması ile büyümeyi hızlandıracağını savunmaktaydı. Bu kapsamda sürdürülen girişimler 1951 yılında bakanlar düzeyindeki Orta Amerika Ekonomik İşbirliği Komitesi’nin kurulmasını sağladı. Devam eden girişimler ve görüşmeler sonucunda 1958 yılında neredeyse tüm ürünleri kapsayan bir

⁷⁷Ülke Örnekleri İle Kalkınma ve Sanayileşme Modelleri, TMMOB Sanayi Kongresi Oda Raporu, 2007, s.17

⁷⁸ Hüseyin Avni Egeli, **Dış Ticaret Açısından Sanayileşme Stratejileri ve Türkiye Açısından Değerlendirilmesi**, Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı 1, 2001, ss.150-151

⁷⁹Ülke Örnekleri İle Kalkınma ve Sanayileşme Modelleri, TMMOB Sanayi Kongresi Oda Raporu, 2007, s.8

taslak antlaşma oluşturuldu. Ancak üye ülkelerin mevcut ekonomi politikalarının etkisi ile antlaşma metni 1959-1960 yıllarında bazı ürünleri kapsam dışında bırakan “tercihli ticaret sistemi” olarak tanımlanan yeni bir modele dönüştürüldü.⁸⁰ Böylece daha az gelişmiş olan ülkelerin serbest ticarete uyum sağlaması için aşamalı bir geçiş dönemi ve dönüşüm süreci içeren yeni bir taslak kabul gördü.⁸¹

---

⁸⁰ Sedat Laçiner, **Latin Amerika’da Bölgesel Entegrasyon Girişimleri**, Avrasya Dosyası Enerji Özel Sayısı, Cilt 9, Sayı 1, Bahar 2003, s.306

⁸¹ Rivera, **a.g.e.**, ss. 175-176

2. LATİN AMERİKA SERBEST TİCARET ANTLAŞMASI (LAFTA)

Latin Amerika’da fonksiyonel entegrasyon girişimlerinin ilk örneği ve LAFTA’nın öncüsü 1949’da kurulan Latin Amerika Bölgesel Pazarı (LARM) olmuştur. Yapı itibariyle LARM geniş bir çerçeve oluşturmaktan öte bölgesel ortak pazarın oluşması için görüşmelere zemin hazırlayıcı bir program olmuştur. Bu görüşmelerin sonucunda 1955’de ticaret komitesi oluşturulmuş ve 1957’de Latin Amerika Ortak

Pazarı (LACM) kurulmuştur. Bu antlaşmanın 1959'da faaliyete geçmesi planlansa da görüşmeler uzamış ve 1960'da Montevideo Antlaşması ile tamamlanarak LAFTA kurulmuştur.⁸²

LAFTA antlaşması Latin Amerika coğrafyasında uygulamaya geçen ilk entegrasyon programı oldu. Brezilya, Arjantin, Meksika, Şili, Paraguay, Peru ve Uruguay'ın kurucu üyesi olduğu antlaşmaya 1961 yılında Kolombiya ve Ekvator, 1966'da Venezuela ve 1967 yılında Bolivya katıldı. Böylelikle 210 milyon nüfustan ve ABD GSMH'nin sekizde biri büyüklüğünde (67 milyar dolar) ekonomik güçten oluşan bir örgüt ortaya çıkmış oldu.⁸³

LAFTA amacını *“geleceğe yönelik ulusal pazarları genişleterek ticaret engellerini ortadan kaldırmak”* olarak tanımlamıştır. Buna göre örgütün programı gümrük vergilerinde yıllık %8'lik indirimler ile her üç yılda bir hazırlanacak ürün listeleri üzerinden 3 yıllık %25 gümrük indirimi, nihai olarak 12 yılın sonunda gümrük duvarlarını tamamen kaldırarak serbest pazara geçmekti. 1961 de uygulamaya geçecek olan program antlaşmaya göre 1973'de nihai hedefe ulaşarak yeni bir boyut kazanacaktı. Montevideo Antlaşması çerçevesinde örgütün merkezi antlaşmanın imzalandığı Uruguay'ın Montevideo kenti olarak belirlendi ve Genel Sekreterlik ile Daimi Yürütme Komitesi organları oluşturuldu. Ayrıca yapılacak düzenlemelerin uygulanmasında çıkabilecek sorunların ortadan kaldırılması ve bölgesel projelerin yürütülmesi amacıyla 1961'de Amerika Ülkeleri Kalkınma Bankası (IADB) kuruldu.⁸⁴

LAFTA kuruluşu itibariyle önemli sorunlar ile karşı karşıya kalmıştır. Ernst Haas ve Philippe Schmitter'in entegrasyon sürecinin başlangıcında önemli kriterler olarak değerlendirdiği arka plan koşullarının sağlanmasında ciddi eksiklikleri bulunmaktaydı. Bu durum örgütün ilerleyen aşamalarında birçok noktada çıkmaza sürüklenmesine neden oldu.

---

⁸² M. H. J. Finch, **The Latin American Free Trade Association**, International Economic Integration, Ed. Ali M. El-Agraa, 2. Baskı, The Macmillan Press, Londra, 1988, ss. 238-239

⁸³ Emine Tahsin, **Ekonomik Entegrasyon Teorisi Çerçevesinde AB ve Latin Amerika Entegrasyonlarının Karşılaştırılması**, Yayınlanmış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü İktisat Ana Bilim Dalı, 2007, s.213

⁸⁴ Rivera, **a.g.e**, s.183

2.1. ARKA PLAN KOŞULLARI

a) Ekonomik Birliğe Katılan Güçlerin Denkliği

LAFTA'nın her ne kadar 7 kurucu üyesi olsa da sürecin analizinde 11 üye devletin tamamını değerlendirilmeye almak gerekir. Öncelikle örgüte üye ülkelerin ekonomik verileri ele alındığında üyeler arasındaki büyük farklar göze çarpmaktadır. Örneğin örgütün önde gelen üyelerinden Brezilya'nın GSMH'sı 15 milyar dolar düzeyinde iken aynı dönemde Ekvador'un GSMH'sı 1 milyar dolar düzeyindeydi. Bu durum Montevideo Antlaşması sürecinde yapılan görüşmelerde de tartışılan konulardan biri olmuştur. Görüşmeler süresince üye devletler örgüt içerisinde üç sınıfa ayrılmıştır. Üye ülkeler; en gelişmiş üyeler (Brezilya, Arjantin, Meksika), yeterli pazara sahip olmayan üyeler (Şili, Kolombiya, Peru, Uruguay, Venezuela), en az gelişmiş üyeler (Bolivya, Ekvator, Paraguay) olarak sınıflandırıldı. Bu üç grup arasındaki ekonomik uçurum kişi başı milli gelir oranlarında daha net ortaya çıkmaktadır. Üye devletleri kapsayan bölgede kişi başı milli gelir ortalaması 440 dolar iken bu rakam Bolivya'da 178 dolar, Arjantin'de 818 dolar düzeyindeydi.⁸⁵ Diğer taraftan endüstri ve ticaret gelişmişliği düzeyinde Brezilya ve Meksika üst seviyelerde ve birbirlerine yakın düzeylerde iken Arjantin, Şili, Venezuela ve Uruguay orta seviyede, Paraguay, Peru, Ekvator ve Kolombiya ise en az gelişmişlik seviyesindeydi.⁸⁶

Veriler ışığında baktığımızda örgütün kuruluş dönemi itibariyle bazı üyeleri arasında denklik mevcutken bazı üyeleri arasında ciddi uçurumlar olduğu görülmektedir. Bu sorun ilerleyen süreçte daha küçük ekonomiye sahip olan üyelerin entegrasyon sonucunda yapıdaki gelişmiş ülkelerin hakimiyetine gireceği korkusunu doğurmakta ve serbest ticaret için atılan adımlarda isteksiz davranmalarına neden olmuştur.

b) Devletler Arasındaki Eylemlerin Oranı

Latin Amerika coğrafı olarak dünyanın birçok noktasına uzak olması nedeniyle kendi içine dönük bir bölge olması beklenmesine rağmen, kolonyal dönemde Avrupa ile

⁸⁵ Jamet D. Cochrane ve John W. Sloan, **LAFTA And The CACM: A Comparative Analysis of Integration in Latin America**, The Journal of Developing Areas, Cilt 8, Sayı 1, 1973, ss.18-20

⁸⁶ Ernst Haas ve P. Schmitter, **Economics and Differential Patterns of Political Integration: Projections About Unity in Latin America**, International Organization, Cilt 18, Sayı 4, 1964, s.721

gelişen etkileşim ve Avrupalı sömürgeci devletlerin bölge içerisindeki ticareti yasaklamaları bölge içerisindeki etkileşim oranını kısıtladı. Diğer yandan bağımsız devletlerin ortaya çıkmasından sonra Avrupa'nın bölgedeki rolünü ABD üstlenmiş, ülkeler ile kurduğu doğrudan iletişim ile bölge devletlerinin yeni yönelim noktası haline gelmiştir. Böylece bölge ülkeleri birbirlerine komşu ancak birbirlerinden uzak politikalarla sahip ülkeler haline geldiler. Bu sebeplerden dolayı Montevideo Antlaşması'nın imzalandığı 1960 yılında bölge içi ticaret oranı toplam ticaretin yalnızca %9'unu oluşturmaktadır. Ayrıca sanayileşme oranının bölgenin neredeyse tamamında düşük olması bölge içi iş gücü hareketlerinin neredeyse hiç olmamasına neden olmaktadır. Tüm bunların yanı sıra İkinci Dünya Savaşı sonrası Latin Amerika devletlerinin ithal ikameci politikalar izlemesi ve korumacılığı ön planda tutması, yatırımcılarında diğer ülkelere açılmak yerine gümrük duvarları ile korunan iç pazarda rekabetsiz bir piyasaya yönelmeyi tercih etmelerine neden oldu. Böylece bölge içi etkileşim oranları temel ihtiyaçlar düzeyinde kalmıştır.⁸⁷

c) Her Bir Ülkenin Çoğulcu Yapısı

Latin Amerika'da özellikle Soğuk Savaş döneminde genel olarak çoğulcu bir yapıdan bahsetmek zordur. İkinci Dünya Savaşı'nın bitimi sonrası ABD dikkatini öncelikle Avrupa'ya yöneltse de 1951'de yayınladığı Askeri Savunma Yardım Programı ile Latin Amerika ülkelerine 38.5 milyon dolarlık yardımın yanı sıra askeri eğitim programları da sağlamış ancak bu askeri irtibat ile bölge ülkelerinde önemli bir hakimiyet kurmuştur. 1954 yılına kadar 20 Latin Amerika ülkesinden 13'ü ABD destekli diktatörlükler tarafından yönetilmiş, ilerleyen yıllarda ise bu rakam artarak devam etmiştir.⁸⁸

LAFTA girişiminin dinamosu olması beklenen üç ülkeden Brezilya 1964'de ABD donanmasının desteklediği ordu güçleri tarafından darbe ile askeri rejim yönetimine geçerken bu süreç 1988'e kadar devam etmiştir. Bu dönemde grev hakkı ve genel işçi hakları kaldırılırken sendikalar baskı altına alınmış, ülkedeki yatırımcılar ise rejime yakın kişilerden oluşmuştur. Arjantin'de ise İkinci Dünya Savaşı sonrası iktidara

---

⁸⁷ Haas ve Schmitter, **a.g.m.**, s.721

⁸⁸ Teresa A. Meade, **A History of Modern Latin America: 1800 to the Present**, Blackwell Publishing, Oxford, 2010, s.428

gelen ulusalcı lider Juan Peron 1955'de askeri müdahale ile karşı karşıya kalmış ve sonrasında ülkeden sürülmüştür. Ancak askeri yönetimin demokrasiye geçme çabaları sonucunda 1962 ve 1965'de düzenlediği seçimlerde Peron taraftarlarının galibiyeti yeniden askeri darbeler yaşanmasına neden oldu. 1973'de ülkeye dönmesine izin verilen Peron yeniden iktidara gelse de 1974'de vefat ederek yerini eşi Isabel Peron'a bıraktı. Juan Peron'un politik mirasının etkisi güçlü olmasına rağmen Isabel Peron toplumun beklentilerine cevap veremedi ve toplum üzerinde aynı etkiyi yakalayamadı. Bunun sonucunda 1976'da yeniden askeri darbe gerçekleşerek demokrasi bir kez daha askıya alındı. Askeri darbelerle karşı karşıya kalmayan Meksika'da ise kontrol Kurumsal Devrimci Parti'nin (PRI) tek partili rejimindeydi. Ancak PRI'nin yönetim sisteminin de askeri rejimlerden çok farklı olmadığı söylenebilir. İkinci bir partinin kurulmasına izin vermeyen partide yönetim mevcut başkanın kendinden sonra başkan olacak kişiyi seçmesi şeklinde devam etmekteydi. Bu da bürokratik otoritenin keskin ve güçlü hâkimiyetini ortaya koymaktadır.⁸⁹

Örgüte üye diğer ülkelerde de durum farklı değildi. Uruguay'da doğrudan askeri yönetimin iktidarı ele alması 1983'de olsa da ülke içerisindeki kent gerillaları ile mücadele için 1967'de ilan edilen sıkıyönetim, ordunun yönetimi tamamen ele aldığı döneme kadar ordunun ülkeyi de facto kontrol altına almasını sağladı. Peru'da ise 1956'da seçimle iktidar olan Manuel Ugarteche 1962'de askeri darbe ile görevinden alındı. 1963'te yapılan seçimlerde Fernando Belaunde iktidar olsa da 1968'de yeniden bir askeri darbe gerçekleşerek 1980'e kadar askeri rejim devam etti.⁹⁰

Latin Amerika'da en kanlı rejim değişikliği ise Şili'de yaşandı. 1970'de iktidar olan sosyalist Salvador Allende ülkesindeki madenleri kontrol eden yabancı şirketler ile ciddi bir mücadeleye girdi. Bu dönemde ABD'nin tüm yıpratma politikalarına karşın iktidarını koruyan Allende 1973'de General Augusto Pinochet tarafından düzenlenen darbeye öldürüldü. Beraberinde Şili'de Allende yanlısı on binlerce insan öldürüldü.⁹¹

1960-1990 arası yaşanan bu üst üste darbeler bölge ülkelerinde faili meçhul cinayetler, toplu infazlar ve daha birçok insan hakları ihlalleri ile sonuçlandı. Diğer

---

⁸⁹ Chasteen, **a.g.e.**, ss. 289-325

⁹⁰ Meade, **a.g.e.**, ss. 506-525

⁹¹ Özgür Uyanık, **Latin Amerika'nın Devrimci Tarihi**, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2014, ss.203-204

yandan bu askeri rejimler dönemi kişilere dayanmayan yapısı yüzünden “bürokratik otorite” olarak tanımlanmaktadır. LAFTA ülkelerinin bu üst üste yaşadığı geniş darbeler entegrasyon sürecinde de sert bürokratik kurumların ön plana çıkmasına neden oldu.⁹²

d) Elitlerin Bütünleyiciliği

Bölge ülkelerinin elitlerinin pozisyonu küresel sistemdeki soğuk savaştan doğrudan etkilenmiştir. Birçok ülkede ABD destekli askeri yönetimler ve sert bürokratik yapılar mevcutken, muhalif gruplar ise genellikle sol hareketler içerisinde bütünleşmiş görünmektedir. Bu da entegrasyon sürecinde toplumsal desteğin sağlanması önünde önemli sorunlar oluşturmuştur. ABD destekli askeri rejimlerdeki bürokratik elitler benzer fikirlere sahip olduğu için LAFTA içerisinde ortak çalışmalar gerçekleştirirken, bölgede yaşanan siyasi olaylara paralel olarak değişen iktidarlar süreçte önemli kırılmalar yaşanmasına neden oldu. Örneğin 1970'de Şili'de iktidara gelen Salvador Allende yönetimi o tarihe kadar LAFTA ile uyum içerisinde çalışan bürokratik elitleri görevden almış, örgüt içerisindeki askeri rejimlerle yönetilen ülkeler ile sorunlar yaşayarak görüşmelerde tıkanıklıklara neden olmuştur.⁹³ Bunun nedeni 1967 yılında başkanlar düzeyinde gerçekleşen LAFTA zirvesine ABD Başkanı Lyndon B. Johnson'ın katılması ve entegrasyon sürecine desteğini ilan etmesi oldu. Bu durum tüm sol hareketlerden tepki görürken Salvador Allende'nin entegrasyon girişimini “*Amerikan emperyalizminin manifestosu*” olarak tanımlamasına neden oldu. Diğer taraftan birçok üye ülkede kendi iç pazarında önemli bir pozisyon elde eden yerli şirketlerde entegrasyonun ilerlemesine karşı çıkmaktaydı. Örneğin, Meksika'da Gillette ve Xerox şirketleri gümrük vergilerinin kendilerine sağladığı güvenceleri kaybetmemek için hükümete yoğun baskı uyguladılar. Hükümetlere yönelik bu baskılar devlet destekli petrol şirketleri tarafından da destek buldu. Latin Amerika ülkelerinin kamu harcamalarında en önemli gelir kaynağı olan bu petrol şirketlerinin baskıları hükümetlerin ve bürokratların tercihlerinde önemli rol oynadı.⁹⁴

---

⁹² Chasteen, **a.g.e.**, s.330

⁹³ Haas ve Schmitter, **a.g.m.**, s.722

⁹⁴ Rivera, **a.g.e.**,s.188-199

2.2. EKONOMİK BİRLİK SÜRECİ KOŞULLARI

a) Hükümetlerin Amaçları

LAFTA girişimi ilk olarak ECLA'nın teklifi ile masaya yatırılmıştır. Bu durum hükümetlerin istekli değil "*ikna edilmiş*" olduğunun göstergesidir. Bu yüzden girişim ilk aşamasından itibaren devletlerin ortak çıkarların yerine bireysel çıkarlarını ön plana koymalarına neden oldu. Her ne kadar LAFTA kuruluş amacı olarak bir ortak serbest ticaret amacı ile ortaya çıkmış olsa da üye ülkelerin kendi sektörlerini korumaktan vazgeçmemesi hükümetlerin amaçlarının sorgulanmasına neden oldu.⁹⁵ İlk olarak entegrasyonun kurulduğu dönemde Brezilya tam kapsamlı bir ekonomik entegrasyona mesafeli durmaktaydı. Bunun temel nedeni Brezilya ticaretinin Latin Amerika ülkeleri ile sınırlı düzeyde olmasıdır. Brezilya'nın 1961-63 yılları arasında bölge içi ticaret oranı %15 düzeyini aşamadı. Bu ticaretinde önemli bir kısmı birincil mallardan oluşmaktaydı. Birliğin bir diğer önemli üyesi olan Arjantin'in sürece yaklaşımı da Brezilya ile yakın seviyelerdeydi. Arjantin'in Washington büyükelçisi Roberto Alemann 1961'de yaptığı bir açıklamada "*hükümetinin tam kapsamlı ortak pazara karşı olacağını ve bu konuda yapılan her girişimi reddedeceğini*" açıkça dile getirmiştir. Alemann Arjantin'in LAFTA'ya bakışını "*diğer Latin Amerika ülkeleri ile iletişim kurmak için bir araç*" olarak ifade etti. Diğer yandan Peru Ekonomi ve Ticaret Bakanı Romura Ferrero, Montevideo Antlaşması sonrasında yaptığı açıklamada "*Latin Amerika'da politik bir federasyon düşüncesi mevcut değildir*" sözleriyle Peru'nun antlaşmaya yalnızca ekonomik çerçevede baktığını vurguladı. Entegrasyonun lokomotif olabilecek ülkelerden yalnızca Meksika yönetimi ülke içerisindeki şirketlerden gelen tüm baskılara rağmen LAFTA'yı tam liberal ve uzun vadeli bir entegrasyon süreci olarak değerlendirmiştir.⁹⁶ Örgüte dahil olan daha küçük ekonomiye sahip üyeler ise daha öncede belirttiğimiz gibi yerli şirketlerin rekabete ve baskılara dayanamayacağı düşüncesiyle gümrük indirimlerinde isteksiz davranmıştır. Bu nedenle her 3 yılda bir yenilenmesi planlanan gümrük indirimine dahil olacak ürünler listesi her görüşmede ertelenerek 12 yıllık sürenin sonunda hedefe ulaşamamasında en büyük etkenlerden birisi oldu.

---

⁹⁵ Finch, a.g.e, s.242

⁹⁶ Rivera, a.g.e, s.186

b) Birliğin Gücü

Montevideo Antlaşması ile birlikte örgütün işleyişi için Genel Sekreterlik ve Daimi Yürütme Komitesi kurulmasına rağmen bu yapılar üyeler üzerinde yeterince etkin olabilmelerini sağlayacak güçten yoksunlardı. 1960 yılında LAFTA için oluşturulan toplam bütçe 1.150.000 dolar iken örgütün bütçesi 1971’de yalnızca 147.000 dolarlık bir artış gösterebildi. Örgüt bünyesinde çalışan personel sayısı ise 1960 yılında 150 iken aynı dönemde entegrasyon süreci yaşayan Avrupa Ekonomi Topluluğunda bu rakam 5000’in üzerindeydi.⁹⁷ Bu durum örgüt merkezinin yaptığı çalışmalar ve hazırladığı ortak projelerin yürütülmesini önemli oranda etkiledi. Özellikle Montevideo Antlaşmasında gümrük indirimi için her bir ürünün ayrı ayrı değerlendirilmeye alınmasına karar verilmiş olması, görüşmelerin binlerce ürün üzerinden değerlendirilmesine ve örgüt merkezinin her ürün için ayrı çalışmalar yürütmek zorunda kalmasına neden olmaktaydı. Ayrıca bölge içi ticaret oranlarının düşük olması ve ülkelerin entegrasyona yönelik isteksiz yaklaşımı sektörler arası tamamlayıcı antlaşmalar için çalışmalar yürüten Daimi Yürütme Komitesi çalışanlarının üye ülkeler karşısında etkisiz kalmasına neden oldu.⁹⁸ LAFTA bir başka örgüt olan ECLA’nın kayda değer çalışmaları ve hükümetler ile yoğun temasları sonucunda kurulmuş olsa da örgüt olarak ECLA’nın yakaladığı başarıyı yakalayamamış, üye ülkeler üzerindeki etkisi hedeflenenin çok altında kalmıştır.

2.3. SÜREÇ KOŞULLARI

a) Karar Alıcıların Yapısı

Örgütün kuruluşu aşamasında iki temel organ oluşturulmuştur. Bunlar: Üye Ülkeler Konferansı ve Genel Sekreterliğinde bağlı olduğu Daimi Yürütme Komitesi’dir.

Üye Ülkeler Konferansı; örgütün temel politik organıdır. Nihai karar alıcı merkez olan bu Konferans dönemsel pazarlıklar, antlaşma koşullarının uygulanması, Daimi Yürütme Komitesinin bütçesini onaylamaktan sorumludur. Bu Konferans’ta örgüte üye her devletin eşit temsil hakkı mevcuttu. Her ülkenin temsilcisi bir oy kullanırken kararlar üçte iki çoğunluğun kabul oyu ile onaylanmaktaydı. Konferans

---

⁹⁷ Cochrane ve Sloan, **a.g.m**, s.22

⁹⁸ Haas ve Schmitter, **a.g.m**, s.724

yılda bir kez olağan olarak toplansa da özel dönemlerde Daimi Yürütme Komitesi'nin Konferans'ı toplama hakkı mevcuttu.⁹⁹

Daimi Yürütme Komitesi'nin görevleri olarak Montevideo Antlaşması yükümlülüklerinin uygulanmasını denetleme, yıllık çalışma takvimini hazırlama, bütçeyi hazırlayarak Konferansın onayına sunmak, üçüncü ülkelere karşı örgütü temsil etmek ve Montevideo Antlaşmasının getirdiği düzenlemelerin daha rahat ve hızlı bir şekilde nasıl uygulanabileceği ve nasıl genişletebileceği konusunda çalışmalar hazırlayarak yıllık toplantılarda Konferans'a sunmaktır. Komitede her üye ülkeden bir asil bir de yedek üye bulunmaktaydı. Teknik konularda araştırma yürüten ve benzer alanda çalışan diğer örgütler ile koordinasyonu gerçekleştiren Komite örgütün içerisinde bir tavsiye organı olarak görev yapmaktadır. Örgütün Genel Sekreterlik birimi de Komiteye bağlıdır. Sekreterlik teknik ve yönetim birimlerinden oluşur. Sekreterlik çalışanları sivil görevlilerden seçilir ve herhangi bir devletle resmi bağı olması yasaktır. Komite bir karar alma mekanizması olmadığı için çalışmalarının neredeyse tamamı teknik uzmanlar tarafından yürütülmektedir.¹⁰⁰

b) Eylem Oranlarındaki Değişim

Montevideo Antlaşması'nda her ne kadar yıllık %8'lik bir gümrük tarifesi indirimi öngörülse de bu indirim tüm ürünleri veya genel kalemler halinde sınıflandırılmış bir yapıyı değil, her ürünü ayrı ayrı değerlendirmeye alan bir sistemi kapsamaktaydı. Her ürün için ayrı ayrı yapılan görüşmeler 1967 yılına gelindiğinde 11.000 ürünlük bir listeye ulaştı. Ancak bu durum hem görüşmelerin uzamasını hem de ikame ürünlerde veya firmalarda farklı yaklaşımların ortaya çıkmasına neden olmaktaydı. LAFTA girişiminin temelinde 12 yıllık bir geçiş dönemi (1961-1973) belirlenmesine rağmen 1969 yılına gelindiğinde hedeflenen rakamların çok altında kalındı. Bu nedenle 1969 yılında toplanan örgüt üyeleri Caracas Antlaşması ile tarife indirimlerinde ortak liste üzerinden bir indirim sistemi belirlenmesi konusunda uzlaştı.¹⁰¹ Caracas Antlaşmasına kadar yaşanan tüm bu sorunlara rağmen 1961-1963

⁹⁹ United States Tariff Commission, **The Latin American Free Trade Association** , Publication 60, Washington, 1962, ss.16-17

¹⁰⁰ United States Tariff Commission, **The Latin American Free Trade Association** , Publication 60, Washington, 1962, s.19

¹⁰¹ Tahsin, **a.g.e.**,s.216

yılları arasında 539.6 milyon dolar olan bölge içi ticaret 1967-69 yılları arasında 1 milyar doların üzerinde bir değere ulaştı. Yine de bölgenin potansiyeli göz önünde bulundurularak yapılan değerlendirmelerde elde edilen sonucun yetersiz olduğu görüşüne dayandırılarak yapılan Caracas Antlaşması, bölge içi ticaretin gelişimin önemli bir adımı olmuş, 1977 yılına kadar bölge içi ticaret 5 milyar doların üzerine çıkmıştır.¹⁰²

Caracas Antlaşması sonrası hızlanarak gelişen tarife indirimi görüşmeleri ile birlikte 1980 yılı itibariyle tarım ve metal ürünleri alanlarında %70'e varan gümrük tarifesi indirimi üzerinde anlaşıldı. Ancak bu gelişmeler hükümetlerin kimyasal ürünler ve makine üretimleri alanlarında izledikleri korumacı politikaları aşmayı başaramayarak 20 yıllık dönemin sonunda %20'lik bir gümrük indirimi seviyesinin üzerine çıkamadı.¹⁰³

Entegrasyon sürecinde ekonomik değerlerin bütünleşmesinde bir diğer önemli konu sektörel tamamlayıcı anlaşmalardır. Montevideo Antlaşması ile artarak gelişen ticaret beraberinde yatırımcıların birbirlerini tanımaları ve iletişimlerinin artmasını sağladı. Bu durum 1968'e kadar yalnızca 4 tamamlayıcı anlaşmayı doğursa da etkileşimlerin artmasına bağlı olarak 1971'de 16'ya ve 1980'de 35'e yükselmiştir. Bunun yanı sıra birçok proje üzerinde görüşmeler sürdürülmeye devam etti. Tamamlayıcı anlaşmaların sayısındaki artışta en önemli etken örgütün düzenlediği zirveler ile ülkelerin yatırımcı ve elitlerinin diğer yatırımcı ve elitler ile buluşma fırsatı yakalaması oldu. Ayrıca Daimi Yürütme Komitesine bağlı teknik uzmanların hazırladığı projeler farklı ülke yatırımcılarının bir araya gelmesini sağladı. Böylece elit sosyalizasyonu artarak bölgesel ticaret ve entegrasyon sürecinin gelişimi sağlandı.¹⁰⁴

Bölgesel entegrasyona yönelik yaşanan bu gelişmeler LAFTA ülkelerinin genellikle benzer kaynaklara ve ihracat ürünlerine sahip olması nedeniyle yatay entegrasyon gerçekleşmesine neden oldu.¹⁰⁵

---

¹⁰² Finch, **a.g.m**, s.244

¹⁰³ Cochrane ve Sloan, **a.g.m**, s.15

¹⁰⁴ Cochrane ve Sloan, **a.g.m**, s.16

¹⁰⁵ Tahsin, **a.g.e**, s.224

LAFTA kapsamında özellikle 1970'den sonra yaşanan gelişmeler bölge adına olumlu bir atmosfer oluşturmuştur ve bir büyüme dönemi yaşanmasında etkili olmuştur. Bu büyüme uluslar üstü bir lobi oluşumu için ilk girişim fırsatını sağladı. Caracas Antlaşmasına kadar geçen dönemde artan işbirliği benzer bölgesel girişimlere oranla orta düzeyde kalsa da 1970'li yıllar boyunca yaşanan gelişmeler gelecek adına umut vaat edici bir düzeye erişmiştir.¹⁰⁶

c) Hükümetlerin Adaptasyonu

Örgüt bünyesinde kurulan Daimi Yürütme Komitesi kurduğu tavsiye komisyonu ile teknik konular ve belirli ekonomik alanlarda çıkar gruplarının temsilini güçlendirmiştir. Böylece hükümetlere baskı yaparak belirlenen ürünlerde tamamlayıcı anlaşmalar imzalanmasını sağlamayı amaçladı. Ancak bu planlamalar hem bürokratların isteksizliği hem de çıkar gruplarının bölgesel rekabete dahil olmak istememesi nedeniyle 1967'ye kadar yapılan görüşmelerde tarife indirimi ve sektörel anlaşmaların sürekli ertelenmesine neden oldu. Bu süreç zarfında ticari liberalizasyona en fazla uyum sağlayan Brezilya bile birçok alanda işbirliğine yanaşmadı. Yine de Caracas Antlaşması ve öncesinde yaşanan 10 yıllık deneyimler entegrasyonun artmasında ve bölge ülkelerinin kademeli olarak birbirlerine güvenlerinin artmasında önemli bir süreç oldu.¹⁰⁷

2.4. DIŞ ETKENLER

LAFTA kuruluşu itibariyle Birleşmiş Milletler'e bağlı bir komisyon olan ECLA'nın girişimleri ile doğmuş ve gelişmiştir. Bu açıdan örgüte yönelik en önemli dış etkinin ECLA tarafından gerçekleştiği ve ECLA'nın süreç boyunca katalizör rolü üstlendiği kabul edilebilir. Yine de entegrasyon girişimi boyunca her dış etkinin olumlu sonuçlar doğurduğunu söylemek imkansızdır. Örneğin, bölgede 1960'lı yıllarda 12 milyar dolarlık yatırımı olan ABD'nin doğrudan yatırımla kurulan şirketleri bölge ülkelerinin entegrasyon sonucunda önemli zararlar görebileceği korkusunu doğurmuştur. ABD'nin bölge içerisinde hem birincil mallarda hem de mamul

¹⁰⁶ Haas ve Schmitter, **a.g.m**, s.725

¹⁰⁷ Haas ve Schmitter, **a.g.m**, s. 723-726

mallardaki baskın ihracatçı pozisyonu olası bir entegrasyon sonucunda ABD şirketlerinin tüm iç piyasalara etkin bir şekilde ulaşarak yerli şirketleri tamamen ortadan kaldıracabileceği korkusu gümrük duvarlarının kaldırılmamasında önemli bir faktör olmuştur. Ayrıca ABD'nin bu doğrudan yatırımlarını korumak amacıyla ülkelerin iç işlerine yaptığı doğrudan veya dolaylı müdahaleler üye ülkelerde çoğulcu yapıların ortaya çıkmasını engellemiştir.¹⁰⁸

Örgütün hedeflenen serbest pazar aşamasına geçememesinde bir diğer önemli etken yeni bölgesel girişimler oldu. LAFTA'nın ilk 10 yılında faydalarının eşit olarak dağılmadığını düşünen ülkelerden bazıları 1969'da ANDEAN paktını, LAFTA'nın işlerliğinin sorunlar yaşadığını düşünen bazı ülkeler ise Meksika öncülüğünde SELA (Latin Amerika Ekonomik Sistemi) örgütünü kurdu. Ayrıca 1975'de imzalanan Uruguay-Brezilya Dostluk Antlaşması gibi antlaşmalar ve kurulan sistemler bölge içi ticareti ve iletişimi arttırsa da üye ülkelerin LAFTA'ya olan sadakatini ve önceliğini azaltmıştır.¹⁰⁹

2.5. LAFTA ÖRGÜTÜNÜN GENEL DEĞERLENDİRMESİ VE SONUÇLAR

Bütün bu anlatılanların ışığında, Latin Amerika'nın ilk rızaya dayalı bütünleşme çabası olan LAFTA, 1980'li yıllara gelindiğinde görüşmelerin tıkanıdığı ve hedeflerinden uzak kalmış bir durumdaydı. LAFTA'nın, belirlenen hedeflerin birçoğuna ulaşamamasının nedenlerini beş maddede genelleyebiliriz;

- Bölgenin geniş coğrafyası ve sisteme dahil olan ülkelerin arasındaki gerek coğrafi gerekse ekonomik uçurum nedeniyle görece daha küçük ülkeler entegrasyonun egemenliklerine zarar vereceğini düşünmüşlerdir.
- 1960'lı yılların genel ekonomi politikasında önemli bir yer etmiş olan ithal ikameci sanayileşme stratejileri sonucunda güçlenen yerli firmaların, yabancı ürünlerin piyasaya girmesini engellemek için yaptığı baskılar başarılı olmuştur.
- Sürecin başlangıcı olarak kabul edebileceğimiz Montevideo Antlaşması imzalandığı dönemden itibaren elde edilen bazı başarılar ve gümrük indirimleri

¹⁰⁸ Cochrane ve Sloan, **a.g.m**, s.s.21

¹⁰⁹ Finch, **a.g.e**, s.253

sonucunda büyük ülkelerin daha fazla fayda elde ettiğine olan inanç daha düşük düzeyde üretime sahip ülkelerin süreçten beklentilerini azaltmalarına neden olmuştur.

- Soğuk Savaş'ın sert siyasal rüzgârları Latin Amerika'da dünyanın birçok bölgesinden daha yoğun hissedilmiş, birçok ülkede iç savaşlar veya askeri darbeler yaşanmıştır. Bu durum ülke içi bağımsız çıkar gruplarının oluşmasını ve etkin olmasını engellemiştir.
- 1970 li yıllarla beraber örgütün hareketliliği artsa da bölge ülkelerinin örgüte olan sadakati azalmış ve ülkeler yeni girişimlere yönelmiştir.

Kısacası, LAFTA 1980'li yıllara gelindiğinde sürece yönelik büyük umutlar besleyen birçok uzman için hayal kırıklığı oluşturmuş olsa da sürecin olumlu birçok çıktısı da olmuştur. Öncelikli olarak LAFTA öncesi üye ülkelerin programlarında olmayan ve ECLA tarafından hükümetlere kabul ettirilen bölgeselleşme amacı, LAFTA sonrasında defalarca gerçekleşen girişimler ile artık Latin Amerika ülkeleri için önemli bir gündem maddesi haline geldiğini göstermiştir. İkinci olarak üye ülkelerin birbirleri ile yok denilecek kadar zayıf olan bağları güçlenmiş; hem hükümetler düzeyinde hem de devletlerarasında ortak proje yürütme zemini oluşmuştur. Son olarak ise teorik düzlemde gözlemlenen entegrasyon süreçlerinin yerine Latin Amerika ülkeleri bölgeye has sorunları bizzat süreci deneyimleyerek görme fırsatı yakalamıştır. Ortaya çıkan bu sonuçlar ise yeni ulusal değerler yaratırken, bu değerler hem bölgenin ekonomik sisteminde değişiklik yapılması gerekliliğine olan inancı arttırmış, hem de yeni entegrasyon girişimlerine kapı açmıştır.

3. ORTA AMERİKA ORTAK PAZARI (CACM)

İkinci Dünya Savaşı sonrası Latin Amerika’da ECLA’nın tavsiyeleri üzerine kurulan diğer bölgesel entegrasyon girişimi CACM oldu. Tarihi açıdan bütünlük bir geçmişe sahip olan Orta Amerika, Amerika kıtasının keşfinden öncede Maya Uygarlığı çatısı altında bir bütün olarak yönetilmekteydi. Avrupalı devletlerin gelişi ile birlikte bölgeye hâkim olan İspanya yönetimi günümüzde 5 devletten (Nikaragua, Honduras, El Salvador, Kosta Rika, Guatemala) oluşan coğrafyayı “Audiencia de Guatemala” (Guatemala Genel Valiliği) adı ile tek bir merkezden idare etmekteydi.¹¹⁰ Bağımsızlık sonrası federal bir yönetim denense de bölge ülkeleri 1838 yılında ayrı devletler olarak bağımsızlıklarını ilan ettiler. Bölgede ortak kimlik arayışı ise 1950’li yıllarda yeniden gündeme geldi.

¹¹⁰ El-Agraa, a.g.e, The Central American Common Market, Victor G. Bulmar-Thomas, s. 284

Orta Amerika Devletleri Organizasyonu'nun (ODECA) kuruluşu ile 1951'de başlayan görüşmeler 1958 yılında Orta Amerika Çok Taraflı Serbest Ticaret Antlaşması'nın imzalanması ile yeni bir boyuta taşındı.¹¹¹ 1950'li yıllar boyunca çok taraflı birçok antlaşmanın imzalandığı bu süreçte ortak pazarın kurulmasından önceki dönemde hükümet dışı organizasyonlar hatırı sayılır derecede büyümüştü.¹¹² 1958'de imzalanan antlaşma sonrası ticari faaliyetlerin hız kazanması 1960 yılında Honduras, El Salvador, Nikaragua ve Guatemala arasında imzalanan ve CACM'in kurucu metni olan Genel Entegrasyon Antlaşması'nın temelini oluşturdu.¹¹³

CACM'in kuruluş amaçları;¹¹⁴

- İthalata olan bağımlılığı azaltarak yabancı ürün alımlarında yaşanan döviz ihtiyacı sorununu aşmak,
- Yerel endüstriler yoluyla tarımsal alan işsizliğini gidermek,
- Kaynakları daha verimli kullanarak ülkelerin gelirlerini arttırmak,
- Teknik bilgi ve becerilerin yaygınlaşmasını sağlamak olarak sıralanabilir.

1961 yılı itibariyle uygulamaya konulan ve 1963 yılında Kosta Rika'nın da katılımı ile Orta Amerika'nın tamamını kapsar hale gelen CACM, ekonomik entegrasyon sürecinde LAFTA'dan farklı bir yöntem benimseyerek gümrük indirimi listelerini tek bir çatıda bir araya getirdi. Belirlenen birkaç ürün dışında tüm ürünleri kapsayacak bir program oluşturan ülkeler 1966 yılına kadar bölge içi ticaretin %95'ini oluşturan ürünlerde %98'lik bir gümrük indirimi, 1971 yılı itibariyle de Ortak Dış Tarife'ye geçerek Gümrük Birliğini tamamlamayı amaçlamaktaydılar.¹¹⁵

CACM örgütünün kurucu metni olan Genel Entegrasyon Antlaşması ECLA'nın etkisi ile ABD'nin serbest ticaret fikirlerinin yerine "karşılıklı bağımlılığa dayalı entegrasyon ve bölgesel kalkınma" görüşü üzerine inşa edildi.¹¹⁶ Bu açıdan

---

¹¹¹ Cochrane ve Sloan, **a.g.e**, s.22

¹¹² Nye'dan alıntı yapan Cochrane ve Sloan, **a.g.e**, s.23

¹¹³ Hector Dada Hirezi, **The Latin American Integration Process in 1981**, Institute for Latin American Integration, Inter-American Development Bank, Buenos Aires, 1981, s.120

¹¹⁴ Jack Bronson'dan alıntı yapan W. T. Wilford, **The Central American Common Market: Trade Patterns After a Decade Union**, Nebraska Journal of Economics and Business, Vol. 12, No:13, 1973, s.5

¹¹⁵ Cochrane ve Sloan, **a.g.e**, ss. 23-24

¹¹⁶ George Irvin, **ECLAC and The Political Economy of the Central American Common Market**, Latin American Research Review, Vol. 23, No:3, 1988, s.10

değerlendirildiğinde örgütün öncelikli olarak ekonomik entegrasyona yöneldiği söylenebilir. Örgütün kapsamını özetleyecek olursak;¹¹⁷

- Bölge içi tarifeleri kaldırmak,
- Ortak bir dış tarife düzenlemek,
- Bölge içi ticareti geliştirmek,
- Sanayileşme ve endüstriyel kalkınma sağlamak,
- Ortak karar alma modeli oluşturmak,
- Ölçülemeyen faydalar elde etmek,
- Tamamlayıcı kurumların iletişimini sağlamaktır.

Az gelişmiş dünyanın en başarılı bölgesel entegrasyon girişimi olarak görülen CACM, kuruluşunun üzerinden yalnızca 5 yıl gibi kısa bir süre geçmesinin ardından bir çok hedefine ulaşmayı başardı.¹¹⁸ Ancak başarılarına rağmen birçok sorunla da karşı karşıya kalan örgütün önünde aşmakta zorlandığı ve başarısız olduğu politik sorunlar, iç savaşlar, bölgesel çekişmeler, vergi reformu, tarım reformu ve piyasa güçlerinin dengelenmesi gibi birçok sorun ortaya çıktı. Bu sorunlar örgütü ilerleyen süreçte işlemez hale getirecek krizlerin yaşanmasına neden oldu.¹¹⁹

3.1. ARKA PLAN KOŞULLARI

a) Ekonomik Birliğe Katılan Güçlerin Denkliği

Orta Amerika 432 bin km² yüzölçümü ve 12 milyonluk nüfusu ile entegrasyon girişimleri arasında küçük sayılabilecek bir bölgedir. Bölgenin 1960 yılı verileri ile toplam GSMH'sı 3 milyar dolar düzeyindeydi. Bölge ülkelerini birbiri ile kıyaslayacak olursak bölgenin en büyük ekonomisi olarak Guatemala ön plana çıkmaktadır. Guatemala, 4.2 milyon nüfusu ve 1.4 milyar dolarlık GSMH'sı ile bölgenin en büyük devletidir. Ancak kişi başı milli gelir rakamlarında 1.3 milyonluk nüfusuna 507 milyon dolarlık GSMH'sı oranı ile Kosta Rika, 380 dolar kişi başı milli gelir düzeyi ile Orta

---

¹¹⁷ Cochrane ve Sloan, **a.g.e**, s.23

¹¹⁸ Andres Malamud, **Latin American Regionalism and EU Studies**, Journal of European Integration, Vol. 6, No:32, 2010, s.640

¹¹⁹ Cochrane ve Sloan, **a.g.e**, s.28

Amerika'nın refah düzeyi en yüksek ülkesi konumundadır. Bu iki ülke, örgütün aktif olarak rol aldığı süre boyunca üye ülkelere kredi sağlanmasında en önemli rolü üstlendi. Bölgenin en yoksul ülkesi olarak 1.7 milyonluk nüfusuna oranla 223.9 milyon dolarlık GSMH'ya sahip olan Nikaragua ön plana çıkmaktadır. Nikaragua'nın 126 dolarlık kişi başı milli geliri örgütün ilerleyen dönemlerde göç sorunları ile karşı karşıya kalmasına da neden oldu. Nikaragua gibi Honduras da 164 dolarlık kişi başı milli geliri ve 335 milyon dolarlık GSMH'sı ile toplumsal düzeyde ciddi yoksulluk yaşayan bir diğer bölge ülkesiydi.¹²⁰ Tüm bu rakamlar incelendiğinde Orta Amerika ülkeleri arasında bir denklikten bahsetmek zordur. Güçler arasındaki bu farklar özellikle anlaşmalar ile sağlanan faydaların eşit dağıtılması noktasında önemli sorunlara neden olmuştur.

b) Devletler Arasındaki Eylemlerin Oranı

Orta Amerika'nın 1800'lü yıllardan itibaren en büyük ticaret ortağı ABD oldu. Özellikle 1900'lü yıllar ile birlikte ABD ekonomisinin büyümesi, Orta Amerika'nın ABD için vazgeçilmez bir ticaret bölgesi haline gelmesine yol açmıştır. 1950'li yıllarda bölgenin toplam ticaretinin %70'i ABD ile gerçekleşmekteydi.¹²¹ 1950 yılında bölge içi ticaret toplam ticaretin %4 lük bir dilimini oluşturmakta ve yalnızca 10 milyon dolara ulaşmaktaydı. Bölge ülkelerinin üretiminin temel olarak kahve ve muz gibi tarım ürünlerine dayanması ve ürünlerin tamamlayıcı özelliklerden yoksun olması nedeniyle karşılıklı ticaret oranında artış sağlanamamaktaydı. CACM'in kuruluşu öncesi, 1950-1960 yılları arasında bölge içi ticareti canlandırmak amacıyla imzalanan anlaşmalar sonucunda üye ülkeler arası ticaret rakamları 1960 yılında 32.7 milyon dolara ulaşsa da bu rakam toplam ticaretin yalnızca %5'ini oluşturmaktaydı. Bu durum yeni yapılacak girişimde yalnızca gümrük indirimlerinin yeterli olmayacağını, bunun yanı sıra bölgesel projeler ile yeni üretim alanları oluşturulması ihtiyacını ortaya koymaktaydı. Aynı zamanda bölgesel ticaretin gelişmesi için gerekli olan altyapının da yetersizliği ülkelerarası eylem oranlarının yetersizliğinde önemli olmaktadır.¹²² Özetle söyleyebiliriz ki Orta Amerika, CACM öncesi dönemde bölge içi etkileşim oranlarında oldukça yetersiz kalmaktaydı.

¹²⁰ <https://data.worldbank.org/?locations=GT-SV-NI-HN-CR> e.t 19.02.2018 (Değerler örgütün kuruluş yılı olan 1960 yılı baz alınarak hesaplanmıştır.)

¹²¹ Bulmer-Thomas, **a.g.e**, s.292

¹²² Cochrane ve Sloan, **a.g.e**, s.24

c) Üye Ülkelerin Çoğulcu Yapısı

Soğuk Savaş döneminin en kanlı çatışmalarına sahne olan bir bölgede Orta Amerika olmuştur. Askeri diktatörlüklerin yanı sıra oligarşik rejimler ABD'nin desteğine dayanarak bölgede birçok insan hakları ihlalleri gerçekleştirdiler. Bu baskıcı durum 1980 itibari ile büyük isyanlara ve iç savaşlara yol açtı.

Bölge ülkeleri arasında en sert çatışmalar Nikaragua'da yaşandı. 1934 yılında "Mavi Gömlekliler" olarak adlandırılan askeri birlikleri ile iktidarı ele geçiren Somoza ailesi, 1936 yılında Anastasio Somoza Garcia'nın, yönetimi tam anlamıyla bir hanedanlık sistemine dönüştürmesi ile uzunca bir dönem boyunca çatışmaların durmayacağı bir süreci başlattı. Somoza ailesi iktidara geldiği ilk günden itibaren kademeli olarak ülke kaynaklarını kendi mülkiyetine aktardı. 1970 yılına gelindiğinde verimli tarımsal üretim alanlarının %25'i resmen Somoza ailesine aitti. Kişi başı milli gelirin 150 dolar düzeyinde olduğu Nikaragua'da Somoza ailesi 500 milyon dolarlık bir servete sahipti. Somoza'nın baskıcı hanedanlığına tepki olarak 1961 yılında adını ülke direnişinin sembol isimlerinden olan ve 1934'de Anastasio Somoza tarafından öldürülen Augusto Sandino'dan alan Sandinista Ulusal Özgürlük Cephesi kuruldu. Sandinista'lar ve Somoza hanedanlığı arasında 18 yıl boyunca devam eden çatışmalar 1979'da Sandinistaların zaferi ile sonuçlandı. Bu dönemde Marksist fikirlere sahip Sandinista hareketi ile ortak mücadele yürüten liberal hareketler ilk seçimlerin yapıldığı 1984 yılına kadar bir ittifak oluşturarak Nikaragua'nın yeniden inşa edilmesi için çalıştı. 1984 seçimlerinde ise Sandinistaların adayı Daniel Ortega seçimi kazandı.¹²³ Bu süre zarfında Nikaragua ekonomisinde ciddi bir yükseliş yaşanırken 1979'da 483 dolar olan kişi başı milli gelir 1987 yılında 991 dolara kadar yükseldi.¹²⁴ Ancak Sandinistaların zaferi bölgede çatışmaların sona ermesini sağlamadı. ABD destekli Kontraların Honduras'a yerleşerek Soğuk Savaş'ın sonuna kadar sürecek yeni bir savaş başlatması Nikaragua'da sakin bir dönemin yaşanmasına engel oldu.

Bölgenin ekonomi ve nüfus açısından en büyük ülkesi kabul edilen Guatemala'da ise 1944 yılında General Jorge Ubico'nun askeri rejimi yıkılarak yerine sol fikirlere

¹²³ Teresa, a.g.e, ss. 545-546

¹²⁴https://www.google.com.tr/publicdata/explore?ds=d5bncppjof8f9_&met_y=ny_gdp_pcap_cd&hl=tr&dl=tr#!ctype=l&strail=false&bcs=d&nselm=h&met_y=ny_gdp_pcap_cd&scale_y=lin&ind_y=false&rdim=country&idim=country:NIC&ifdim=country&hl=tr&dl=tr&ind=false e.t. 19.02.2018

sahip Juan Arevalo iktidara geldi. 1951 yılındaki seçimlerde Arevalo'nun yerine aday olan Jacoba Arbenz seçimi kazandı. Arbenz iktidarı ile birlikte gerçekleşen tarım reformları, ülkenin büyük bir kısmında denetime tabi olmadan muz üretimi yapan ABD şirketi United Fruit Co.'nun denetim altına alınmasını ve birçok bölgenin kamulaştırılmasını sağladı. Ancak bu durum 1954 yılında ABD destekli askeri bir darbe ile sona erdi. Darbe ile başlayan süreç faili meçhuller ve infazlar ile devam etti. İktidara karşı ortaya çıkan gerilla hareketlerini engellemek amacıyla “örnek” köyler inşa edildi ve birçok köylü bu bölgelere sürüldü. Pentagon'un “düşük yoğunluklu çatışma”¹²⁵ olarak tanımladığı bu dönem on binlerce insandan bir daha haber alınmadığı tutuklamalara sahne oldu.¹²⁶ Soğuk Savaş döneminde Guatemala'nın ekilebilir alanlarının %80'i ülkeyi yöneten askeri rejimin bürokratlarından oluşan ülkenin %2'sine aitti. 1985 yılında seçimleri kazanan Hristiyan Demokrat Parti'nin adayı Vinicio Cerezo yeni anayasayı hazırladı ve 1986'da uygulamaya girdi. Yine de Guatemala'da 1990'lı yıllara kadar normalleşme gerçekleşmedi.¹²⁷

Bölgenin bir diğer kanlı geçmişi sahip ülkesi El Salvador oldu. El Salvador'da ülke yönetimi “on dört” aile adı verilen bir grubun kontrolü altındaydı. Bu oligarşik yapı diğer Orta Amerika'daki yönetimlerle paralel olarak ABD ile yakın ilişkiler geliştiren ve ülke içi demokrasiye izin vermeyen bir sistem benimsedi. ABD Uluslararası Kalkınma Ajansı tarafından hazırlanan bir rapora göre sadece 1980 yılı içerisinde 30.000 sivil, rejim tarafından öldürüldü. Bu rakam ülkenin genel nüfusunu ABD nüfusuna oranlandığında 2 milyon insana denk gelmekteydi. 1980 yılında artan baskı 1981 yılında Sandinista Hareketine benzer bir yapısı olan “Frente” (Cephe) örgütünün kurulmasına neden oldu. Frente hareketi ile çatışmalar 12 yıl sürdü. 1992 yılında çatışmaların ülke için daha fazla zarara neden olacağını düşünen örgüt hükümet ile müzakereleri kabul etti ve silah bıraktı. Yapılan anlaşma çerçevesinde 1994 yılında serbest seçimler gerçekleşti. 1990'lı yılların sonlarında hazırlanan raporlarda çatışmalar boyunca 75.000'den fazla insanın hayatını kaybettiği tespit edildi.¹²⁸

---

¹²⁵ Chasteen, **a.g.e.**, s.355

¹²⁶ Askeri rejim döneminde yaşanan insan hakları ihlalleri ve infazları için bkz. 1992 Nobel Barış ödüllü “Ben... Rigoberta Menchu, Guatemala'da Yaşam”, Elizabeth Burgos-Debray, Belge Yayınları, 1993

¹²⁷ Eduardo Galeano, **Latin Amerika'nın Kesik Damarları**, Sel Yayıncılık Ocak 2015, İstanbul, ss. 151-154

¹²⁸ Teresa, **a.g.e.**, ss. 565-570

Soğuk Savaş dönemi çatışmalarının yaşandığı bir başka devlet Honduras oldu. Honduras'da 1963'da askeri darbe gerçekleştiren Osvaldo Lopez Arellano 1965'de Muhafazakar Parti'nin adayı olarak seçimleri kazandı. Ülke içi muhalif hareketlerin artması nedeniyle 1968'de sıkıyönetim ilan eden Arellano 1971 seçimlerinde yerini Ulusal Parti adayı Ramon Cruz'a bıraktı. Ancak 1972'de Arellano yeniden bir darbe gerçekleştirdi. Arellano'nun iktidarı 1975'de albay Juan Mergar Castro'nun darbesi ile sona erdi.1981'de yeniden seçimler yapılsa da sol hareketler sistemin dışına itildi ve ABD ile yakın ilişkiler geliştiren liberaller seçimleri kazandı. Ülkede yaşanan bu istikrarsız durum 1989'da Ulusal Parti'nin seçimleri kazanması ile büyük oranda son buldu.¹²⁹

Orta Amerika'da çatışmalardan en az etkilenen ülke ise Kosta Rika oldu. Orta Amerika'nın en az yerli nüfusuna sahip ülkesi olan Kosta Rika'nın 1940 yılında bakanlar kurulu kararıyla orduyu dağıtması ve yerli nüfusunun azlığı ülkede askeri bir rejimin ortaya çıkmasını ve iç savaşların yaşanmasını engelledi.¹³⁰

d) Elitlerin Bütünleyiciliği

Orta Amerika'da sivil toplumun ve çıkar gruplarının gelişmişliğinden söz etmek oldukça zordur. Oligarşik ve askeri rejimlerin gölgesinde geçen 30 yıl içerisinde ülkedeki gerek tarımsal üretim alanları gerekse kurulan sanayi kuruluşları genellikle yönetimdeki güçlere veya yönetime yakın gruplara ait oldu. Bu durum bölge içerisinde fonksiyonalist bir yakınlaşmaya engel olsa da bu grupların siyasi yakınlıkları örgütün faaliyet gösterdiği dönem boyunca birbirleri ile yakın ilişkiler geliştirmesine neden oldu. Ancak bu yakınlaşmanın ihtiyaçlardan çok siyasi nedenler ile kurulmuş olması siyasi değişimlerin yaşanması ile kısa sürede sonlanmasına neden oldu. Joseph Nye'nin "incelmiş spill-over"¹³¹ olarak tanımladığı bu durum CACM'in siyasi fikirlerle yönlendirilmiş ekonomik bir entegrasyon yapısına dönüşmesiyle sonuçlandı.

---

¹²⁹ Elisavinda Echeverri-Gent, **Honduras: A Country Study**, Federal Research Division, Ed. Tim L. Merrill, Washington, 1995, ss. 37-58

¹³⁰ Chasteen, **a.g.e.**, s. 356

¹³¹ Politik ve ideolojik sebeplerden dolayı işbirliği alanlarının genişlemesi durumudur.

3.2. EKONOMİK BİRLİK SÜRECİ KOŞULLARI

a) Hükümetlerin Amaçları

ECLA, ABD ve hükümet teknokratlarının tavsiyesi ile kurulan CACM, özellikle kuruluşunun ardından geçen ilk 5 yıllık dönemde hükümetleri memnun etse de siyasi iktidarlar entegrasyonun daha ileri aşamaya taşınması fikirlerini benimseyemiyordu.¹³² Bu durumun temel nedeni ise CACM'in tam anlamıyla fonksiyonel bir yapıda inşa edilmemiş olmasıydı. Orta Amerika ülkelerindeki askeri veya oligarşik rejimler için 1953'de gerçekleşen Küba Devrimi nedeniyle sol hareketlere karşı ortak mücadeleyi ve dayanışmayı arttırmak isteği örgütün oluşmasında ön plana çıkmaktaydı. Bu nedenle örgütün gerçekleştirdiği işbirliği programları örgütün kurumsal yapısını ve otoritesini güçlendirmek noktasında başarısız oldu.¹³³ Özellikle 1969'da yaşanan Futbol Savaşı¹³⁴ ve bölge içerisinde görece daha iyi ekonomik şartlara sahip olan ülkelere yönelik yaşanan göçler üye ülkelerin örgüte olan sadakatlerini bitme noktasına getirdi.¹³⁵

b) Birliğin Gücü

CACM temel olarak üç organ üzerine inşa edilmiştir. Bunlar; Orta Amerika Ekonomik İşbirliği Konseyi, Yürütme Konseyi ve DaimiSekretarya (SIECA)'dır. Ancak CACM'in kurumsal yapısını güçlendiren iki organ SIECA ve 1961 yılında kurulan Orta Amerika Ekonomik Entegrasyon Bankası (CABEI) oldu.¹³⁶ CABEI,kuruluşu itibariyle entegrasyon girişiminin en aktif kurumu oldu. 1965 yılında 59 farklı sektörel yatırım için 36 milyon dolarlık kredi açan kurum aynı zamanda bir önceki yıl başlatılmış olan Ekonomik Entegrasyon Fonu kapsamında oluşturulan 42 milyon dolarlık bütçenin de

---

¹³² Cochrane ve Sloan, **a.g.e.**, s.28

¹³³ Malamud, **a.g.e.**, s.640

¹³⁴ 1969 yılının Temmuz ayında Honduras ile El Salvador arasında yaşanan savaş 4 gün sürdü. Savaş nedeniyle 2100 kişi hayatını kaybetti. Savaşın nedeni Honduras'da yaşayan El Salvador'lu göçmen sayısının fazlalığı nedeniyle (yaklaşık 300 bin) Honduras yönetiminin ülkenin ekonomik sorunlarından El Salvador'lu göçmenleri sorumlu tutması oldu. Honduras yönetiminin El Salvador'lu göçmenlere yönelik sert açıklamaları, Dünya Kupası kapsamında karşı karşıya gelen iki ülkenin milli takımlarının taraftarları arasında çatışmalar çıkmasıyla sonuçlandı. Çatışmalar kısa sürede büyüyerek 4 gün sürecek olan savaşa neden oldu. Savaş Amerikan Devletleri Örgütü'nün girişimi ile sonlandı.

¹³⁵ Hirezi, **a.g.e.**, s.120

¹³⁶ Gordon Mace, **Regional Integration in Latin America: A Long and Winding Road**, International Journal, Vol. 43, No:3, 1988, s.412

bölgesel altyapı projelerinde kullanılması üzere denetimini üstlendi.¹³⁷ CABEI için ayrılan bütçe 1970 yılında 190 milyon dolara ulaştı.¹³⁸ CABEI'nin ekonomik gücü ve bölge ülkelerinin zayıf ekonomileri için önemli bir kredi kaynağı olması örgütün kurumsal yapısını güçlendiren faktörlerden birisi oldu. Diğer yandan SIECA'nın aktif girişimleri sonucunda kısa sürede birçok tamamlayıcı kuruluş ortaya çıktı. Bunlardan bazıları;

- Orta Amerika Bölgesel Otoyol Programı
- Orta Amerika Telekomünikasyon İşbirliği
- Orta Amerika Clearing House ve Para Konseyi
- Orta Amerika Endüstri ve Teknoloji Araştırmaları Merkezi'dir.¹³⁹

CACM süreci içerisinde örgütün işlevini arttırmak amacıyla daha birçok yan kuruluş oluşturulsa da bu girişimler örgütün otoritesinde derinleşme sağlayamadı. Örgütün merkez yapısının bu kurumlar ile oluşturmaya çalıştığı spill-over etkisi tam anlamıyla sağlanamayarak spill-around süreci yaşandı.¹⁴⁰

CACM gerek CABEI gerekse SIECA aracılığıyla önemli bir örgütsel güç oluşturmuştur. Ancak CACM'in bu süreçte en büyük sorunu üye ülkelerin ekonomik yetersizlikleri nedeniyle oluşturulan bütçelerin dış yardımlara dayalı olmasıydı. Örgüte gelen dış yardımlar ise kapsamlı bir ekonomik dönüşüm için yeterli düzeye çıkamamaktaydı. Ayrıca örgüt bütçesinin dış yardımlara dayalı olması küresel ekonomik krizler ve siyasi şartlarda yaşanan değişiklikler sırasında birliğin gücünü önemli düzeyde sarstı.¹⁴¹

---

¹³⁷J. Kuebler, **Common Market For Latin America**, Research Report, Vol.2, 1965, <http://library.cqpress.com/cqresearcher/cqresrrr1965102000 e.t>. 14.02.2018

¹³⁸ Wilford, **a.g.e**, s.7

¹³⁹ Cochane ve Sloan, **a.g.e**, s.25

¹⁴⁰Malamud, **a.g.e**, s. 641

¹⁴¹ Bulmer-Thomas, **a.g.e**, s.289

3.3. SÜREÇ KOŞULLARI

a) Karar Alma Yapısı

CACM'in karar alma mekanizması 1960'da imzalanan kurucu antlaşma ile iki organ üzerine inşa edilmiştir.

Yürütme Konseyi: Örgütün en üst düzey karar alma organıdır. Konsey'de her üye ülkeden bir asil bir de yedek üye bulunur. Yürütme Konseyi yıllık düzenli periyodlarla ya daihtiyaç durumunda Daimi Sekreteryaya tarafından toplanır. Kararlar salt çoğunluk ile alınır. Orta Amerika Ekonomik Konseyi'nde anlaşmazlık yaşanması durumunda konu Yürütme Konseyi'nde karara bağlanır.¹⁴²

Orta Amerika Ekonomik Konseyi: Bu konsey üye ülkelerin ekonomi bakanlarından oluşmaktadır. Taraf ülkelerin ekonomi politikalarının koordinasyonundan sorumludur. Bir tür tavsiye, uygulama ve karar alma organıdır. Esasen Yürütme Konseyi'nin kararlarını uygular. Aynı zamanda Orta Amerika Ekonomik İşbirliği Komitesi'nin de yönetimini üstlenir. Çalışmalarında gerekli gördüğü durumlarda bölgesel veya uluslararası teknik uzmanlardan yardım alabilir. Bu Komite, Konsey kararlarının uygulayıcısıdır. Konsey'de kararlar oy çokluğu ile alınır.¹⁴³

Örgütün kurucu antlaşması ile oluşturulan üçüncü organı Daimi Sekreteryadır. Merkezi Guatemala City'de bulunan organa Genel Sekreter başkanlık eder. Genel Sekreter Orta Amerika Ekonomik Konseyi tarafından 3 yıllığına atanır. Örgütün bütçesinin ilgili kurumlara tahsisi ve toplantıların organize edilmesi görevlerini yürütür.¹⁴⁴

b) Eylem Oranlarındaki Değişim

Entegrasyon deneyimi kısa sürede bölgeye önemli kazanımlar sağlamıştır. Örgütün desteği ile 1958-1968 arası dönemde 3000, 1968-1972 arası dönemde ise 2500 yeni işyeri açılmıştır. Yine bu süreçte işbaşı yapan her 100 kişiden 10-14 arası değişen

¹⁴² 1960 Genel Entegrasyon Anlaşması, Madde 21, erişim için bkz.

http://training.itcilo.it/actrav_cdrom1/english/global/blokit/cacmtre.htm#CHAPTER IX: ORGANS

¹⁴³ 1960 Genel Entegrasyon Anlaşması, Madde 20, erişim için bkz.

http://training.itcilo.it/actrav_cdrom1/english/global/blokit/cacmtre.htm#CHAPTER IX: ORGANS

¹⁴⁴ 1960 Genel Entegrasyon Anlaşması, Madde 23, erişim için bkz.

http://training.itcilo.it/actrav_cdrom1/english/global/blokit/cacmtre.htm#CHAPTER IX: ORGANS

oranlarda kişi CACM'in imkânları ile oluşan iş alanlarında istihdam edilmiştir. Bu yeni yatırımlar ile birlikte bölgenin üretim çeşitliliği de artmıştır. 1960 yılında toplam ihracatın %72'sini oluşturan tarım ve hayvancılık ürünlerinin payı da %64'e kadar gerilemiştir.¹⁴⁵ Bölgesel sanayileşme ile birlikte 1966 yılı itibariyle gümrük tarifelerinde %98 düzeyinde indirim sağlanması bölge içi ticaretin canlanmasını sağlamıştır. 1960 yılında %5 seviyesindeki bölge içi ticaret 1967'de yıllık 200 milyon dolar hacmine ulaşmıştır. 1970 yılına gelindiğinde ise toplam ihracatın %25 i bölge içinde gerçekleşiyordu.¹⁴⁶ Artan ticaret ve yaşanan sektörel gelişmelerin bölgenin genel ekonomisine de katkısı büyük olmuştur. 1961-1968 arası dönemde bölge nüfusu %29 oranında artarken bölgesel üretim %45 artış gösterdi. Yine aynı dönemde Latin Amerika'da büyüme oranı ortalaması yıllık %4.4 düzeyinde kalırken Orta Amerika'da %6.3 büyüme ortalamasına ulaşıldı.¹⁴⁷

Ancak 1969'da yaşanan Futbol Savaşı ile bölge içi etkileşim ciddi zarar gördü. Honduras sınır kapılarını kapattı ve örgütten ayrıldı. Bölge içi ticarete de genel bir düşüş yaşandı.1970'li yıllar boyunca örgüt elde ettiği kazanımları kaybetmeye başladı. Son olarak 1979 küresel petrol krizi ve bölgede başlayan iç savaşlar CACM'in sonunu getirdi. 1985 yılında ise bölge içi ticaret (1980 yılına oranla) %40 azaldı. Diğer yandan Yurtiçi GSMH rakamları da 1960'lı yılların düzeylerine kadar düştü.¹⁴⁸Bölge ülkelerinin üretimi azalırken küresel kriz nedeniyle azalan dış yardımlar CATEI ve örgütün merkezinin bütçesine büyük zarar verdi.Diplomatik ilişkilerde yaşanan krizle birlikte bölgesel altyapı projeleri de yavaşladı veya sonlandırıldı.

c) Hükümetlerin Adaptasyonu

1960'da imzalanan Genel Entegrasyon Antlaşması birçok alanda bölgesel üretimi arttırırken aynı zamanda tüketim mallarında Ortak Dış Tarife oranının %84'e çıkarılması ve diğer ürünlerde gümrük vergilerinin düşürülmesi devletlerin ticaret vergileri gelirlerinde büyük bir düşüş yaşamalarına neden oldu.¹⁴⁹ Bu nedenle hükümetler sosyal harcamalarında sorunlar yaşamakta ve borçlanma oranları her geçen gün

---

¹⁴⁵ Bulmer-Thomas, **a.g.e**, s.295

¹⁴⁶ Bulmer-Thomas, **a.g.e**, s.292

¹⁴⁷ Wilford, **a.g.e**, s.8

¹⁴⁸ Irvin, **a.g.e**, s. 7-8

¹⁴⁹ Bulmer-Thomas, **a.g.e**, s.289

artmaktaydı.1966 yılına kadar büyüme oranları arasındaki farklar çok fazla ön plana çıkmaya başladı.¹⁵⁰Bu durum örgütün görece daha küçük ekonomiye sahip iki ülkesi olan Honduras ve Nikaragua'nın örgütün sağladığı faydanın eşit dağılmadığı ve daha gelişmiş ekonomiye sahip olan üyelerin süreçten daha fazla faydalandıkları görüşünün ortaya çıkmasına neden oldu. Entegrasyon sürecine yönelik bu şüpheli bakış, örgüt içinde ayrışmalara neden olurken endüstriyel paylaşım ve ticari faaliyetler yürümeye devam etti. Bu faaliyetlerin başarılı bir şekilde işlemeye devam ettiği son dönem ise 1969'daki Futbol Savaşı ile neticelendi. Savaşla beraber El Salvador ve Honduras'ın yapılan anlaşmalar ile elde edilen bir çok imtiyazı askıya alması, Honduras'ın, sınır kapılarını kapatması ve 1971'de örgütten ayrılması üye ülkeler için entegrasyon programının neredeyse fiilen sonlanmasına neden oldu. ¹⁵¹ Futbol Savaşı'yla beraber yaşanan kriz bu döneme kadar örgütün finansörü rolünü üstlenen Guatemala ve Kosta Rika için de sorun oluşturmaktaydı. Bu iki ülke 1970'li yıllarda örgütü ayakta tutmak için gereken çabayı göstereleler de, 1979 petrol krizi sonrası bölge ülkelerine verdikleri borçları tahsil edemediler.¹⁵²

Yani kısacası, siyasal fikirlerin etkisi ile hızlı bir şekilde inşa edilen ve kısa sürede elde ettiği başarılarla üye ülke hükümetleri tarafından büyük bir güven ortamı oluşturanCACM'in, faydaların eşit dağılmaması konusunda yaşanan huzursuzluk ve ardından gelen krizler karşısında başarısız olması, üye ülke hükümetlerinin örgüte olan inanç ve sadakatini tüketti.

3.4. DIŞ ETKENLER

Orta Amerika bölgesi, Latin Amerika coğrafyasındaki entegrasyon girişimleri arasında dış faktörlerden en çok etkileneni oldu. Bu dış etkenlerin merkezinde ise ABD bulunmaktaydı. Öncelikle CACM'in hem kuruluşunda hem de yatırımlarında ABD önemli bir finansör ve siyasi destekçi oldu. "Gelişim İçin İttifak" programı kapsamında 1961 yılında ABD'nin Latin Amerika için ayırdığı 600 milyon dolarlık yardım paketi

---

¹⁵⁰ Cochrane ve Sloan, **a.g.e.**, s.27

¹⁵¹ Bulmer-Thomas, **a.g.e.**, s.293

¹⁵² Bulmer-Thomas, **a.g.e.**, s.299

LAFTA, CACM ve IADB'ye dağıtıldı.¹⁵³ Dönemin ABD başkanı J.F. Kennedy, hükümetinin bu konudaki tutumunu “daha büyük pazar ve daha fazla rekabet için ortaya çıkan ekonomik entegrasyonlar önemli fırsatlardır. Latin Amerika ekonomilerinin endüstrileşmesi için önünde ciddi engeller vardır. CACM ve LAFTA gibi projeler bu engelleri ortadan kaldırmaya yardımcı olacaktır” cümleleri ile açıklamaktadır.¹⁵⁴ Ayrıca bölge ülkelerinin yönetimleri üzerindeki ABD etkisi üye devletlerin entegrasyona yönelik bakışını da yönlendirebilmiştir. ABD'nin bir diğer önemli etkisi bölgede gerçekleştirdiği doğrudan yabancı yatırımlar ile oluşturduğu ekonomik çerçevedir. 1960 yılı itibariyle bölgedeki toplam doğrudan yabancı yatırım 32.9 milyon dolar düzeyindeyken, 1978 yılında 217.6 milyon dolara ulaştı. Bu yatırımların çoğunluğunu ABD firmaları oluştururken diğer yatırımlar ise Asya ve Avrupa'da faaliyet gösteren çok uluslu şirketler tarafından gerçekleştirildi. Bölge ekonomisinin kalkınmasında önemli rol oynayan bu yatırımlar 1979 Petrol Krizi ve 1982 Asya Krizi'nden bölge ekonomisinin yüksek oranda etkilenmesine neden oldu. 1983 yılına geldiğinde krizlerin etkisi ile devşirilen yabancı sermaye toplamda 157 milyon dolar seviyesine geriledi.¹⁵⁵

LAFTA girişiminde olduğu gibi CACM sürecinde ECLA da önemli rol almıştır. Özellikle örgütün kuruluş aşamasında yapılan görüşmeler ve örgütün sistemi için belirlenecek yöntem ECLA'nın tavsiyeleri ve telkinleri ile şekillendirilmiştir.

3.5. CACM ÖRGÜTÜNÜN GENEL DEĞERLENDİRMESİ VE SONUÇLAR

Orta Amerika'da entegrasyon girişimi 1980'li yılların ortalarına gelindiğinde neredeyse sona ermişti. Kısa sürede elde edilen başarılar ile entegrasyon girişimleri arasında dikkatleri üzerine çekmeyi başaran CACM örgütü yaşadığı bir bölge içi savaş ve iki büyük ekonomik kriz karşısında varlığını devam ettirmeyi başaramadı. CACM'in bu noktaya gelmesine neden olan sorunları iç kaynaklı ve dış kaynaklı olarak ayırarak değerlendirebiliriz.

---

¹⁵³ Stephan G. Rabe, **Alliance For Progress**, Oxford Research Encyclopedia of Latin America History, 2016, s.3

¹⁵⁴ John R. Hildebrand, **The Central American Common Market: Economic and Politic Integration**, Journal of Inter-American Studies, Vol.9, No:3, 1967, s.388

¹⁵⁵ Bulmer-Thomas, **a.g.e**, s.304

Örgütün aşmayı başaramadığı iç sorunlar 3 ana başlıkta incelenebilir;¹⁵⁶

1. Faydaların dağılımında eşitliğin yakalanamaması,
2. Yüksek düzey politik destek eksikliğinden dolayı kolay ve ucuz eylemlere yoğunlaşılması,
3. 5 ülke arasındaki topluluk duygusunda güven eksiklikleri

CACM girişiminin sürecin başlangıcı itibariyle karşı karşıya kaldığı ilk sorun fayda dağılımındaki eşitsizlik oldu. Bu durum örgütün sistem içerisindeki devletleri dengeleyecek kadar güçlü bir ulusüstü yapı kurulamamasından kaynaklanmaktaydı.¹⁵⁷ 1960'lı yıllarda yaşanan yüksek ekonomik gelir artışına rağmen örgütün mali sisteminin yetersiz kalması elde edilen gelirlerin yeni yatırımlara aktarılmasında istenilen verim ve sürekliliğin sağlanamamasına neden oldu. Örgüt kapsamında oluşturulan sanayilerin yeterli gelişimi gösterememesi monopol durumdaki firmaların faydasına oldu.¹⁵⁸ Böylece üye ülkeler içerisinde sistemi koruyabilecek bir çıkar grubu oluşturulamadı. Aynı zamanda bölgesel çekişmeler ve üye devletlerin bürokratik yapılanmasının askeri rejimler veya hanedanlık gibi çoğulcu olmayan sistemlerden oluşuyor olması, hükümetlerin ulusal egemenliğinden taviz vermek istemeyen sert ve milliyetçi sistemlere evrilmesine neden oluyordu. Politik alanda entegrasyonun derinleşmesine yönelik bu şüpheli bakış açısı örgüt çalışmalarının birçok yeni alana taşınmasına rağmen gerekli kurumsal derinliğe ulaşmasına engel oldu.

Örgütün işlemez hale gelmesine sebep olan dış sorunlar ise 1979 Petrol Krizi ve 1982 Asya Krizleri oldu. Petrol fiyatlarında yaşanan küresel artış, sanayi üretiminin azalmasına neden olurken; aynı zamanda bölgenin önde gelen ihracat ürünlerinden biri olan pamuğun fabrikalarda üretilen sentetik kumaşlar karşısında kullanım oranının azalması Orta Amerika ekonomisinin 1975-1982 yılları arası dönemde önemli düzeyde sarsılmasına yol açtı.¹⁵⁹ Tüm bu sorunlu dönemin ardından 1982'de başlayan küresel ekonomik durgunluk ise Orta Amerika için baş edilmesi imkansız bir durum ortaya çıkardı. Bölge ülkelerinin ekonomilerinde önemli bir yeri olan çok uluslu şirketlerin

---

¹⁵⁶ Cochrane ve Sloan, **a.g.e.**, s.26

¹⁵⁷ Mace, **a.g.e.**, s.414

¹⁵⁸ Bulmer-Thomas, **a.g.e.**, ss.289-290

¹⁵⁹ Marc Lindenber, **Central America: Crises and Economic Strategy 1930-1985, Lessons From History**, Journal of Developing Areas, Vol.22, No:2, 1988, s.168

yatırımlarını geri çekmesi, bölge içi ticaret ile bölge dışı ticaretin birbirini tamamlayıcı yapısı nedeniyle düşen dış ticaret rakamlarına paralel olarak iç ticaretinde durma noktasına gelmesi ile sonuçlandı.¹⁶⁰

Özetleyecek olursak Orta Amerika entegrasyon girişimi büyük umutlar vadetmesine rağmen hedeflenen başarıyı elde edemedi. Sürecin faydaları kısa sürede ortadan kalkarak bölge entegrasyon öncesi koşullara geri dönüldü. Sürecin çıktıları arasında olumlu gösterilebilecek en önemli sonuç ise bölge ülkelerinde entegrasyon fikirlerinin yaygınlık kazanmasını sağlamak oldu. Bu sonuç Orta Amerika'nın Soğuk Savaş'ın sert politik havasının sonlanması ile birlikte yeniden ve daha güçlü bir şekilde örgütün yeniden inşa edilmesi ve sürecin yeniden başlatılmasına temel oluşturdu.

---

¹⁶⁰ Bulmer-Thomas, **a.g.e**, s.299

4. AND Milletler Topluluğu (ANDEAN Grubu)

Güney Amerika'nın Pasifik kıyıları boyunca uzanan And Dağları'nın oluşturduğu coğrafyadaki ülkeleri kapsayan ANDEAN Grubu, 1969 yılında Bolivya-Kolombiya-Şili-Ekvator-Peru tarafından kuruldu. Aynı zamanda LAFTA'ya da üye olan bu beş ülkenin ayrı bir topluluk oluşturmalarının sebebi, LAFTA üyeleri arasındaki

asimetri ve elde edilen faydaların eşitsiz dağıldığına yönelik hoşnutsuz görüşleriydi.¹⁶¹ Lynn Mytelka'ya göre “daha az gelişmiş ülkelerin entegrasyon girişimlerinin başarı şansı daha yüksektir. Önemli olan süreçte dışa bağımlılığı azaltarak bölge içi kaynakların yeniden dağıtılmasıdır.” ANDEAN'ın kuruluşu bu fikirler üzerine inşa edildi.¹⁶²

ANDEAN Grubu'nun çalışma mekanizması beş konu üzerine kurulmuştur;¹⁶³

- Küresel sisteme uygun, iyi planlanmış karşılıklı ticari serbestlik,
- Kademeli olarak inşa edilmiş ortak dış tarife,
- Bölgesel yatırım programları uygulamaları ile fayda ve maliyetlerin dağılımı sorunlarına çözüm oluşturma,
- Yabancı yatırımlardan kaynaklı oluşabilecek tehlikelere karşı yerel ekonomi politikalarının uyumlaştırılması,
- Daha az gelişmiş ekonomilere sahip olan Bolivya ve Ekvator'un antlaşmalara uyum sağlayabilmesi için özel statülü antlaşmalar hazırlanması.

ANDEAN süreci LAFTA'dan edinilen deneyimler sayesinde LAFTA sürecinde sorunlara neden olan birçok noktada yeni düzenlemeler getirdi. Bunların ilki ekonomik entegrasyon sürecinde tarife indirimleri için oluşturulacak bir sistem oldu. ANDEAN Grubu, LAFTA'nın her ürün için ayrı değerlendirilmeler yapılan sisteminin yerine 3000 ürünlik bir liste oluşturarak tek listeli gümrük indirimini hedefledi. Listede yer alan ürünler için serbest pazara geçiş yılı, 1980 olarak belirlenirken Bolivya ve Ekvator için bu uyum süreci 1985 yılına uzatıldı. Programın kısa vadeli en büyük avantajı ise seçmeli tarife indiriminden dolayı ülke sanayileri için her bir ülkeye kısa süreli tekel oluşturma fırsatı sağlamasıydı.¹⁶⁴ Programın bir diğer hedefi olan Ortak Dış Tarife için ise iki aşamalı plan hazırlandı. Azami Ortak Dış Tarife olarak belirlenen program için beş yıllık uyum dönemi konusunda uzlaşılrken, sonraki beş yıl için ise tam kapsamlı

¹⁶¹ Ali M. El-Agraa ve David E. Hojman, **The Andean Pact**, International Economic Integration, Ed. Ali M. El-Agraa, 2. Baskı, The Macmillan Press, Londra, 1988, ss. 258

¹⁶² Elizabeth G. Ferris, **The Andean Pact and The Amazon Treaty: Reflections of Changing Latin American Relations**, Journal of Inter-American Studies and World Affairs, Vol.23, No:2, 1981, s.150

¹⁶³ Mario I. Blejer, **Regional Integration in Latin America Experience and Outlook**, Journal of Economic Integration, Vol. 3, No:12, 1988, s.22

¹⁶⁴ Khashayar Khazeh ve Don P. Clack, **A Case Study of Effects of Developing Country Integration on Trade Flows: The Andean Pact**, Journal of Latin American Studies Vol.22, No:2, 1990, s.319

Ortak Dış Tarife için uyum dönemi olarak kabul edildi. Bu geçiş döneminde kalkınmanın sağlanması için ağır sanayi (metal işleme), otomotiv ve petrokimya olmak üzere üç temel sektör seçildi.¹⁶⁵

Bu amaçlar çerçevesinde beş program oluşturuldu;¹⁶⁶

- Bölge İçi Serbest Ticaret Programı,
- Sanayileşme Programı,
- Dış Politikaların Uyumlaştırılması Programı,
- Ortak Dış Tarife Programı,
- Finansal İşbirliği ve Teknik Yardımlaşma Programı.

ANDEAN Grubu'nu bölgedeki diğer entegrasyon girişimlerinden ayıran en önemli özelliği dışa bağımlılığın azaltılması amacıyla doğrudan yabancı yatırımların kontrol altına alınması girişimi oldu. Hazırlanan ortak düzenleme ile yabancı yatırımların ülkeler arasında eşitsizlik oluşturması engellenmeye çalışıldı.¹⁶⁷ 24 sayılı karar olarak bilinen ve tüm Amerika kıtasında tartışmalara neden olan karara göre “Üye ülkelerdeki tüm yabancı yatırımlar yerel otoriteler tarafından denetim altına alınarak gelişim programlarına uygun davranmayı kabul etmeye zorlanması ve ulusal ya da bölge içi yatırımcılar ile ortaklık kurması zorunluluğu” getirildi. 1971 yılı sonrasında kurulmak istenen şirketler ise ancak %51 yerli ortak ile şirket kurabileceklerdi. Ayrıca bu karar yeni yatırımlarda kısıtlamaya giderek kamu hizmetleri, sağlık hizmetleri, elektrik enerjisi, telefon ve posta gibi iletişim hizmetleri, sigorta hizmetleri, ticari bankacılık, yerel taşımacılık, reklamcılık ve medya gibi alanlarda yabancı yatırımcılara ruhsat verilmemesini içermekteydi.¹⁶⁸ Bu karar, uyum için üye ülkelere 15 yıllık süre verirken, Ekvator ve Bolivya için 22 yıllık bir uyum süreci öngörüordu.¹⁶⁹

Bahsedilen bu 24 sayılı karar yalnızca ANDEAN ülkelerinde değil bölgede yatırımları olan tüm ülkelerde tepkiyle karşılandı. Bu tepkiler Soğuk Savaş'ın acımasız

---

¹⁶⁵ Timothy F. O'Leary, **The Andean Common Market and The Importance of Effective Dispute Resolution Procedures**, Berkeley Law Scholarship Repository, 1984, s.106

¹⁶⁶ El-Agraa ve Hojman, **a.g.e**, s.258

¹⁶⁷ Khazeh ve Clarck, **a.g.e**, s.320

¹⁶⁸ O'Leary, **a.g.e**, ss.110-111

¹⁶⁹ Elizabeth G. Ferris, **National Political Support For Regional Integration: Andean Pact**, International Organizations, Vol. 33, No:1, 1979, s.97

şartları ile birleşince örgütün kuruluşunun üzerinden geçen birkaç yılın ardından üye ülkelerin büyük kısmında ABD destekli darbeler gerçekleşmesi ile sonuçlandı. Bunlardan birisi olan 1973’de Şili’de darbe ile iktidara gelen General Pinochet yönetimi iktidara gelmesinin üzerinden birkaç gün sonra 24 sayılı karara yönelik sert eleştiriler yöneltirken 1976 da örgütten tam olarak ayrıldı. Tüm bu zorluklara rağmen ANDEAN kurumsal yapısı ilerleyen yıllarda yeni organlar oluşturarak örgütün işlerliğini 1980’li yılların ortalarına kadar korumayı başardı. Bu süre zarfında yaşanan tek coğrafi genişleme ise 1973 yılında Venezüella’nın örgüte katılması oldu.

4.1. ARKA PLAN KOŞULLARI

a)Ekonomik Birliğe Katılan Güçlerin Denkliği

ANDEAN Grubu’nu çoğu diğer entegrasyon girişiminden ayıran bir diğer önemli özellik, üye devletlerin ekonomik ve sınai gelişmişlik düzeylerinin birbirine daha yakın olmasıdır.¹⁷⁰ Yaklaşık 5.5 milyon km² yüzölçümü ve 50.3 milyon nüfusu ile Güney Amerika’nın üçte birini oluşturan örgütün en kalabalık ülkesi 16.4 milyon nüfusu ile Kolombiya’dır. Bölge ülkelerine oranla gelişmiş sayılabilecek bir sanayi üretimi olan Kolombiya yıllık 4 milyar dolar düzeyindeki GSMH ile örgütün Venezüella’dan sonra, Şili ile birlikte ikinci büyük ekonomisini oluşturmaktadır. Ancak kişi başı milli gelir düzeyleri değerlendirildiğinde 8.7 milyar dolarlık GSMH’sı ile örgütün toplam 20.8 milyar dolarlık GSMH’sının yarısına yakınına oluşturan Venezüella, 1072 dolarlık kişi başı milli geliri ile örgütün en gelişmiş ekonomisi olarak kabul edilir. Yine de Venezüella ekonomisinin petrol ihracatına dayanması küresel petrol fiyatlarında yaşanan dalgalanmalar nedeniyle yıllara göre önemli farklılıklar yaşanmasına neden olmuştur. Venezüella’nın bu özel durumu değerlendirmenin dışında tutulacak olursa ANDEAN bölgesinin avantajını oluşturan ekonomik denklik kişi başı milli gelir düzeylerinde daha belirgindir. Örgütün en zayıf iki ekonomisi olarak kabul edilen Bolivya ve Ekvator’da kişi başı milli gelir düzeyi 152 ve 222 dolar düzeyinde iken Kolombiya ve Peru için bu rakamlar 250 dolar seviyesindedir.¹⁷¹ Bu da bölge

¹⁷⁰ Khazeh ve Clarck, a.g.e, s.320

¹⁷¹<https://data.worldbank.org/?locations=EC-VE-CL-PE-BO-CO> e.t. 25.02.2018 (Veriler 1969 yılı baz alınarak değerlendirilmiştir.)

ülkelerindeki yaşam standartlarında olan yakınlığı daha net ortaya koymaktadır. Ayrıca örgütün bir mikro yapılanma olması nedeniyle üye ülkeler arasında yapısal benzerlikler daha fazla, çıkar çatışmalarının ise daha az olması teorik olarak ANDEAN'ın geleceğine yönelik umutların LAFTA'dan daha fazla olmasını sağlamaktadır.¹⁷²

b) Devletler Arasındaki Eylemlerin Oranı

ANDEAN üyeleri arasındaki etkileşim eksikliği örgütün ilk günlerinden itibaren önemli bir sorundur. Üyeler arasındaki coğrafyanın engebeli yapısı nedeniyle bölge içi ticaret, deniz yolu ile sağlanabilmektedir. Bu durum ANDEAN üyeleri arasında ticaretin Avrupa Ekonomik Topluluğu üyelerine göre yaklaşık yedi kat daha fazla maliyetli olmasına yol açmaktaydı. Bunun yanı sıra iletişim hatlarında yaşanan sorunlar üye ülkeler arasında telefon görüşmelerinin çoğu zaman güçlükle sağlanmasına neden olmaktaydı.¹⁷³ Tüm bu güçlükler rağmen ANDEAN girişimi öncesi yaşanan LAFTA deneyimi tam anlamıyla hedefine ulaşamamış olsa da 1969 yılı itibariyle 172 üründe serbest ticareti, yüzlerce üründe ise farklı oranlarda tarife indirimini sağlamıştı. Bu durum 1962'de %7 seviyelerinde olan bölge içi ticaretin 1970 yılı itibariyle 200 milyon dolar ile %10 seviyelerine çıkmasını sağlamıştır.¹⁷⁴

c) Üye Ülkelerin Çoğulcu Yapısı

ANDEAN ülkeleri de diğer Latin Amerika ülkelerinde olduğu gibi yoğun askeri müdahalelerle dolu bir tarihe sahiptir. Yine de örgütün kuruluşu döneminde birçok ülkede demokratik sistem işlemekteydi.

Örgütün kurucu üyelerinden olan Ekvator'da, Cartagena Antlaşması döneminde popüler lider Jose Maria Velasco Ibarra etkin bir rol oynamaktaydı. 1935-1961 yılları arasında 4 kez başkan seçilen Velasco askeri darbeler nedeniyle görev sürelerini tamamlayamadı. Son olarak 1968 yılında 5. Kez başkan seçilen Velasco ülkesinin ANDEAN paktına katılmasında etkin rol alırken, 1972 yılında General Guillermo Rodriguez Lara'nın askeri darbesi ile bir kez daha görevinden alındı. 1972-1979 arası dönemde ülkenin yönetimini elinde tutan askeri rejim bölgedeki diğer askeri rejimlere

---

¹⁷² Blejer, **a.g.e**, s.22

¹⁷³ William P. Avery, **The Politics of Crises and Cooperation in the Andean Group**, The Journal of Developing Areas, Vol.17, No:2, 1983, s.164

¹⁷⁴ Blejer, **a.g.e**, .26

benzer karakteristik özellikler sergilemekteydi. Sansür, baskı ve insan hakları ihlalleri ülkede 1979'da yeniden demokratik düzene geçilmesi ile kısmen son buldu. 1979'da seçimleri sosyal demokrat aday Jaime Roldos Aguilera kazandı. 1979 seçimleri Ekvator'da demokrasiye yeniden dönüş için önemli bir evre oldu ve Soğuk Savaş boyunca yeni bir askeri darbe ile karşı karşıya kalınmadan demokratik yaşam devam etti.¹⁷⁵

Entegrasyon sürecinin başladığı dönemde darbe ile karşı karşıya kalan bir diğer ülke Şili idi. 1958'de iktidara gelen sosyalist lider Salvador Allende üst üste kazandığı seçimler ile 15 yıl iktidarını korudu. İktidarda kaldığı bu dönemde Allende, ANDEAN örgütünün kurulması ve 24 sayılı kararın çıkarılmasında önemli rol oynadı. 1973'de General Pinochet tarafından yapılan darbe ile görevinden alındı ve darbe sırasında hayatını kaybetti. Pinochet 1990 yılına kadar ülkeyi tek başına yöneterek ülke içerisinde herhangi bir sosyal ve demokratik harekete izin vermedi.¹⁷⁶

Bolivya, askeri rejimle yönetilmesine rağmen örgüte katılan iki ülkeden biri oldu. 1964-1982 yılları arasında politik istikrarsızlığın son derece yoğun olduğu Bolivya'da 1969-1971 yılları arasında 4 darbe yaşandı. 1971'de iktidarı ele geçiren Albay Hugo Banzer döneminde ordu bölgedeki yoğun kokain trafiğine dahil oldu. Ordu içerisindeki bazı subayların bu duruma yönelik tepkilerinin artması sonucu 1979 yılında seçimlere gidildi. Seçimlerden sosyalist lider Hernan Siles Suazo galip çıktı. Ancak Siles'in %50 oyu geçememesi nedeniyle başkanlık seçimi Kongre'ye bırakıldı. Kongre'nin Lidia Guelier'i başkan olarak atamasının üzerinden henüz bir yıl geçmeden General Louis Garcia Meza darbesi gerçekleşti. Ordu içerisinde yaşanan bu rekabet 1979-1982 yılları arasında Bolivya'da sekiz başkan değişmesine neden oldu. Ülkede demokratik sisteme geçiş ise 1982 yılı itibariyle sağlanabildi.¹⁷⁷

Askeri rejimin etkin olduğu bir diğer ANDEAN üyesi Peru'dur. Ancak Latin Amerika'daki askeri yönetimler arasında en istisnai olanı Peru'daki rejimdir. Peru'da ordu ABD desteği ile değil milliyetçi duygular ile darbe gerçekleştirmiştir. Yönetime el koyduktan sonra askeri idare, kırsal alanda kapsamlı bir toprak reformu, petrol ve diğer

---

¹⁷⁵ <https://www.britannica.com/place/Ecuador/Modern-history> e.t.23.02.2018

¹⁷⁶ Chasteen, a.g.e, s.330

¹⁷⁷ Uyanık, a.g.e, ss.201-202

sanayi alanlarında ise kamulaştırma politikaları yürütülmüştür. Rejimin sol fikirlerden beslenen uygulamalarına rağmen ülkedeki sosyalist partide diğer partiler gibi kapatılmıştır. Yine de Peru'da 1980'e kadar iktidarda kalan askeri rejim döneminde ağırinsan hakları ihlallerine rastlanmadığı söylenebilir.¹⁷⁸ Peru'da Fernando Belaunde Terry'nin 1980 seçimlerini kazanması, ülkede demokrasinin yeniden işlerlik kazandığı tarih olmuştur.

Bölge ülkeleri arasında uzun süre askeri rejim dönemi yaşamayan ülkelerden birisi ise, Venezüella oldu. 1958'de askeri rejime karşı çıkan ayaklanma sonrası yaşanan seçimler ile birlikte demokratik sisteme geçen ülke Soğuk Savaş boyunca kesintisiz bir demokrasi deneyimi yaşamıştır. Bu durum onun, üye ülkeler arasında çoğulcu yapının en çok işlediği ülke olmasını sağladı.¹⁷⁹

Askeri rejimlerin yaşanmadığı bir diğer ülke de Kolombiya'dır. Kolombiya Soğuk Savaş'ı çok farklı çatışmalar altında geçirmiştir. 1948'de halkçı lider Jorge Gaitan'ın bir suikast sonucu öldürülmesi kırsal kesimlerde çok sert tepkilere neden oldu. Eylemler kısa sürede çatışmalara dönerek Kolombiya Devrimci Silahlı Güçleri (FARC) ve Ulusal Kurtuluş Ordusu (ELN) gibi radikal grupların ortaya çıkmasına katkıda bulundu. 1950'li ve 1960'lı yıllar boyunca bu iki gruba karşı hükümet güçleri arasında süren çatışmalar 1970'li yıllarda Pablo Escobar'ın liderliğinde ortaya çıkan Medellin Karteli'nin uyuşturucu ticareti nedeniyle yeni bir boyuta taşındı. Uyuşturucu trafiğinden gelen büyük paralar, sonunda Medellin Karteli ile gerillaların karşı karşıya gelmesine ve 1990'lı yıllara kadar ülkenin birçok bölgesinde çatışmalar yaşanmasına neden oldu. Kolombiya bu çatışma ortamı içinde demokratik sistemini sürdürmeye çalışsa da ülke içerisindeki çıkar grupları uyuşturucu ve terör çatışmaları altında gelişecek yeterli zemini bulamadı.¹⁸⁰

d) Elitlerin Bütünleyiciliği

ANDEAN bölgesi de tıpkı diğer entegrasyon girişimlerinde olduğu gibi çoğulcu yapıdan uzak olması nedeniyle yerel bir elit sınıfına sahip değildir. Örgütün kurulduğu yıllarda üye ülkelerde etkin olan yabancı yatırımlar sosyalist liderlerin iktidara gelmesi

¹⁷⁸ Chasteen, a.g.e, s.332

¹⁷⁹ <http://www.britannica.com/place/Venezuela/The-Andinos#ref32707> (e.t. 23.02.2018)

¹⁸⁰ Chasteen, a.g.e, ss.344-347

ile birlikte güç kaybederken, yaşanan darbeler sonrasında yeniden etkinlik kazanarak bölge politikalarında etkin rol oynamaya başladı. Bu şirketler genel olarak ABD politikalarıyla paralel şekilde açık ekonomi sistemini savunmuşlar; bu durum ise 1980'li yıllarda Peru, Bolivya ve sonrasında Kolombiya'nın da serbest piyasa sistemine geçiş politikaları izlemesine katkıda bulunmuştur.¹⁸¹

4.2. EKONOMİK BİRLİK SÜRECİ KOŞULLARI

a) Hükümetlerin Amaçları

Bölgesel kalkınma fikirleri özellikle iç politikada yükselen ulusçu düşüncelerinekseninde gelişmiştir. ABD ve diğer bölge dışı güçlerin etkisinden kurtulmak ve bunun yanında bölgesel sanayileşme ve kalkınmayı sağlamak ANDEAN ülkelerinin 1960'ların sonu ve 1970'lerin ilk yılları boyunca güttükleri temel amaç olmuştur. Ancak bölge ülkelerinin çoğunda yaşanan darbeler ile iktidara gelen askeri rejimler dışa daha açık politikalara yönelmişlerdir.¹⁸²

ANDEAN girişiminde örgüte ve yerli ekonomilerin güçlenmesine öncelik veren liderlerin sayıları azaldıkça hükümetlerin örgüte bakışı ve örgütten beklentiler de değişmiştir. Kuruluş aşamasında planlanan ortak projeler ülkelerin isteksizliği sonucu gerçekleşmemiştir. Örneğin Peru kendi otomobilini üretmeye çalışarak ortak projelerden uzak durmuştur. Ayrıca Peru'da, bahse geçen 24 sayılı karara rağmen tüm yeni yabancı yatırımlara ruhsat verildi. Bir diğer üye ülke olan Ekvator ise sektörler arasında seçim yaparak reklamcılık ve medya alanlarında şirketlere ruhsat vermezken, yerel pazarlama ve finans kuruluşlarına izin vermekteydi. Bu durum, ilgili karara katı bir şekilde uyan Venezüella'nın örgüt üyeleri ile sorun yaşamasına neden olmaktaydı.¹⁸³

Örgüt içerisinde yaşanan sorunlara neden olan bir başka konuda bölge içi liderlik mücadelesi yaşanması olmuştur. Kolombiya ve Şili örgütün kuruluşu itibariyle ticari stratejilerin daha sınırlı hedeflerini desteklerken, kalkınma programının kapsamlı

---

¹⁸¹ Avery, a.g.e, s.159

¹⁸² James F. Petras ve Morris H. Morley, **The Rise and Fall of Regional Economic Nationalism in the Andean Countries 1969-1977**, Social and Economic Studies, Vol.27, No:2, 1978, ss.155-157

¹⁸³ O'Leary, a.g.e, ss.107-114

hedeflerine mesafeli durmaktaydı. Bu iki ülkenin yönetimleri bölgesel bir serbest pazarın oluşmasından çok paktın içinde rakipsiz konuma gelmeyi hedeflemekteydiler.¹⁸⁴ Topluluk içerisindeki liderlik rekabetine katılan bir diğer ülke ise Venezüella oldu. Venezüella gelirlerinin büyük bir kısmının petrol ihracatına dayalı olması ve sanayi kurumlarını koruma politikası nedeniyle başlangıçta örgüte katılmak istemedi. Ancak 1973'te örgüte üye olması ile birlikte küresel piyasada petrol fiyatlarındaki artış sayesinde örgütün en büyük ekonomisine sahip ülkesi haline geldi. Bu dönemde Venezüella yönetimi, örgütü bölgesel liderlik için önemli bir fırsat olarak görmekteydi. Bu amaçla örgüt sekreteryasına 1 milyon dolar bağış yaparak bunun üzerinde büyük bir etki sağladı.¹⁸⁵

b)Birliğin Gücü

ANDEAN Grubu, kuruluş aşamasında Komisyon, Junta (Genel Sekreteryaya) ve ANDEAN Kalkınma İşbirliği (CAF) olmak üzere üç temel organ üzerine inşa edildi. Bu üç organ arasında CAF, örgütün süreç içerisinde bölgesel projelerinin finanse edilmesi ve yürütülmesinden sorumluydu. CAF oluşumunu tamamladığı ilk yıllarda istenilen verimi sağlayamadı. 1971-1980 arası dönemde üstlendiği projeler ve sağladığı krediler 56 milyon dolarda kaldı. Bu durum bölge ekonomilerinin yeterli güce sahip olmaması ve küresel petrol krizinden kaynaklanmaktaydı. 1978 yılında Junta tarafından hazırlanan bir rapor beş ANDEAN üyesinin kalkınmasının sağlanabilmesi için gelecek 8-10 yıllık dönem içerisinde 33 milyar dolara ihtiyaç olduğunu göstermekteydi.¹⁸⁶ CAF'ın bölgede asıl etkin olmaya başladığı yıl 1983 oldu. 1983-1990 arası dönemde 2.7 milyar dolar kredi onaylandı. Bu rakam 1971-1990 arası dönemde onaylanan toplam kredi miktarının %85'ini oluşturmaktaydı.¹⁸⁷

Örgüt bölge ülkeleri üzerindeki etkisini arttırmak amacıyla üye ülkelerin kronikleşmiş sorunlarından biri olan ödemeler dengesi sorunlarını çözmek amacıyla 1976'da ANDEAN Rezerv Fonu'nu kurdu. Fon için kuruluş itibarıyla 240 milyon

---

¹⁸⁴ Avery, **a.g.e**, ss.158-159

¹⁸⁵ Avery, **a.g.e**, ss.163-164

¹⁸⁶ George Lott, **Latin American Economic Integration**, Lawyer of the Americas, Vol.10, No:3, 1978, s.1003

¹⁸⁷ Daniel Titelman, **Regional Financial Cooperation**, Ed. Jose Antonio Ocampo, United Nations Economic Commission for Latin America and Caribbean, Washington, 2006, s.60

dolarlık bütçe planlandı. Buna göre Kolombiya-Peru-Venezüella 60 milyon dolar, Bolivya ve Ekvator'un ise 30 milyon dolarlık bütçe katkısı yapması kabul edildi.¹⁸⁸

1979 yılında yapılan başkanlar zirvesinde La Paz Antlaşması imzalanarak örgütün kurumsal alanda faaliyet sahasını genişletecek iki organın kurulması kabul edildi. Bunlardan ilki bölge içerisinde artan ticaretten dolayı ortaya çıkan sorunları çözmek amacıyla kurulan ANDEAN Adalet Divanı oldu. Her üye ülkeden bir hâkimin bulunacağı Divan'ın merkezi Ekvator'un Quito şehri olarak belirlendi. Böylece Latin Amerika'da ilk defa ulusüstü bir hukuk yapılanması ortaya çıktı. Divan, üye ülkeler arası sorunlarda üst mahkeme olarak görevlendirildi. Ancak Adalet Divanı 1980'li yıllar boyunca yaşanan krizler nedeniyle 1990'lı yıllara kadar etkin bir rol oynayamadı.¹⁸⁹ La Paz Antlaşması ile birlikte kurulan diğer önemli organ ANDEAN Parlamentosu (AP) oldu. 1984 yılında uygulamaya konması hedeflenen Parlamento, her üye ülkeden bir temsilcinin bulunacağı beş kişilik bir yapı olarak tasarlandı. Parlamento'da temsilci olarak bulunacak kişiler her üye ülkenin meclisinde yapılacak seçim ile belirlenecekti. AP bir tavsiye organı olarak kuruldu ve burada alınacak kararlar tavsiye niteliğinde komisyona sunulacaktı.¹⁹⁰ ANDEAN Parlamentosu yalnızca bir tavsiye mercii olması ve kuruluşunun bölgenin en çok sorun yaşadığı 1980'li yıllara denk gelmesi nedeniyle ciddi bir etki oluşturamasa da bölgenin ilk ulusüstü Parlamentosu olması, ilerleyen dönemlerde Latin Amerika'daki diğer girişimler için önemli bir örnek oluşturmasını sağlamıştır.

ANDEAN Grubu, LAFTA ve CACM girişimlerine kıyasla Latin Amerika'daki en kapsamlı kurumsal sistemi oluşturmasına rağmen istenilen seviyede bir ulusüstü yapı oluşturamadı. Bunda hem ekonomik hem de politik sebepler etkili oldu. Örneğin 24 sayılı karar kapsamında kamulaştırılması gereken şirketlere yapılacak ödemeler ne örgüt tarafından ne de hükümetler tarafından karşılanamamaktaydı. Bu durum hükümetlerin şirketlerin hukuki yapısını değiştirerek kararın dışına çıkmalarına neden olmaktaydı.¹⁹¹ Ayrıca örgüt üye ülkelerde gerçekleşen darbelere karşı tutumlarında da etkili olamadı. 1980'de Bolivya'da gerçekleşen darbeye karşı yaptırımlar gündeme

---

¹⁸⁸ Lott, **a.g.e.**, s.1004

¹⁸⁹ Ferris, **a.g.e.**, s.153

¹⁹⁰ <http://www.internationaldemocracywatch.org/index.php/andean-parliament> (e.t 24.02.2018)

¹⁹¹ O'Leary, **a.g.e.**, s.114

alındıysa da diğer üye ülkelerde de askeri rejimlerin yönetime gelmiş olması herhangi bir sonuç alınamamasına neden oldu.¹⁹²

4.3. SÜREÇ KOŞULLARI

a) Karar Alma Yapısı

ANDEAN örgütünün yönetim mekanizması iki organ üzerine şekillenmiştir. Bunlardan birincisi örgütün yegane karar alma mercii olan Komisyon, diğeri ise Junta (Genel Sekreteryaya)'dır.

Karar alma birimi olan Komisyon her üye ülkeden bir temsilcinin katılımı ile oluşan beş kişilik bir yapıdır. Komisyon üyeleri düzenli olarak yılda üç kez toplanır. Bunun dışında olağanüstü durumlarda Junta'nın Komisyon'u toplantıya çağırma yetkisi vardır. Komisyon'da kararlar üçte iki çoğunluk oyu ile alınır. Komisyonda alınan kararlar genellikle teknik uzmanların yardımları ile Junta'nın hazırladığı öneriler doğrultusunda ihdas edilmiştir. Özellikle örgütün ilk beş yıllık döneminde alınan kararların %90'ı Junta'nın sunduğu önerilerden oluşmaktadır.¹⁹³

Örgütün yönetim mekanizmasında önemli rol oynayan diğer organ Junta'dır. Komisyon tarafından belirlenen üç bağımsız üyeden oluşan Junta'nın görevleri Komisyon kararlarının uygulanmasını takip etmek, örgütün faaliyetlerinin ilgili birimlere taşınmasını sağlamak, Komisyon toplantılarını organize etmek ve Komisyon'a tavsiyeler sunmaktır. Junta hazırladığı tavsiye niteliğindeki bu raporları oy birliği ile onaylayarak Komisyon'a sunmaktadır.¹⁹⁴

b) Eylem Oranlarındaki Değişim

ANDEAN girişimi Latin Amerika'daki diğer entegrasyon girişimlerinde olduğu gibi ilk beş yıllık safhasında başarılı sayılabilecek bir dönem yaşadı. Birçok üründe gümrük verileri hedeflenen seviyelere düşürüldü. Bölge içi ticaretin %55'ini oluşturan

---

¹⁹² Ferris, a.g.e, s. 155

¹⁹³ Avery, a.g.e, s.178

¹⁹⁴ O'Leary, a.g.e, s.106

2370 üründe yıllık %10 gümrük indirimi uygulanmaya başlandı.¹⁹⁵ 1975 yılı itibariyle bölge içi ticaret %25 seviyelerine kadar yükseldi.¹⁹⁶ Ayrıca serbest ticarete geçilmesi planlanan ürünlerin bölge içi ihracatı 1969 yılında 25 milyon dolar seviyesindeyken 1974’de 211 milyon dolar ile bölge içi ticaretin %45’i düzeyine ulaştı.¹⁹⁷ Bölge içi tarife indirimlerinde olduğu kadar Azami Ortak Dış Tarife’de de önemli başarılar sağlandı. Venezüella, Peru ve Kolombiya 2000 üründe azami Ortak Dış Tarife’ye geçti. Ancak 1980’li yıllara gelindiğinde üye ülkelerin gerek iç politikalarında gerekse küresel piyasalarda yaşanan gelişmeler elde edilen bu başarıların ileri aşamaya taşınamamasına neden oldu.¹⁹⁸

1980 yılında tam kapsamlı Ortak Dış Tarife için bir araya gelindiğinde anlaşmazlıklar ön plana çıktı. Tarife oranı için Peru %40, Kolombiya %50, Ekvator ve Venezüella ise %80 oranından az olmamasını istedi. Ekvator ve Venezüella’nın yüksek tarife talebindeki ortak tutumlarının nedeni bu iki ülkenin ekonomisinin petrol ihracatına dayanmasından kaynaklanmaktaydı. Sanayi gelirlerinin düşük olması nedeniyle iki ülke bölge dışından gelen ürünlerden elde ettikleri gümrük vergilerini kaybetmek istemiyorlardı. Ayrıca iki ülke de gelişmekte olan sanayilerini korumak için dışa daha kapalı tutum benimsemekteydi. Aynı yıl bir diğer sorun Bolivya’da yaşanan darbe sonrası Meza yönetiminin birçok bölgesel projeden çekilmesi oldu. Bu durum bölgesel kalkınma çerçevesinde gerçekleşen ortak projelerin tıkanmasına sebep oluşturdu.¹⁹⁹ Bölgede yaşanan bu krizler Latin Amerika’da genel olarak “kayıp on yıl” olarak adlandırılan 1980’li yılların ANDEAN bölgesi içinde sorunlu geçmesine yol açtı. Politik sorunlar ekonomik tercihlere yansiyarak 1980 yılı sonunda bölge içi ticaretin yeniden %20 seviyesine gerilemesiyle sonuçlandı. Bu düşüş eğilimi 1981 yılı itibariyle hız kazanarak 1986 yılında %3.8 seviyesine gerileyerek bölge içi ticaret için çöküş noktasına ulaştı.²⁰⁰

---

¹⁹⁵ Avery, **a.g.e**, s.166

¹⁹⁶ Blejer, **a.g.e**, s.26

¹⁹⁷ Avery, **a.g.e**, s.170

¹⁹⁸ O’Leary, **a.g.e**, s.109

¹⁹⁹ El-Agraa ve Hojman, **a.g.e**, ss.260-265

²⁰⁰ Ashish K. Vaidya, **Globalization: Encyclopedia of Trade, Labor and Politics**, ABC-Clio, Vol.1, 2006, s.456

c)Hükümetlerin Adaptasyonu

ANDEAN örgütünün LAFTA ve CACM'in aksine hükümetlerin kendi girişimleri çerçevesinde ortaya çıkmış olması politik desteğin ve örgüte sadakatin daha fazla olmasını sağladı. Ancak üye ülkelerin hükümet yapılarındaki değişimler bu durumun on yıl gibi bir süre zarfında tam tersi istikamete dönmesine neden oldu. İlk olarak 1976'da birlikten ayrılan Şili yönetimi faydaların dağılımını ve 24 sayılı kararı yoğun bir şekilde eleştirdi. Pinochet yönetimindeki Şili örgütten ayrılması sonrasında "Chicago Boys" olarak adlandırılan Chicago Üniversitesi mezunu ekonomistlerin tavsiyeleri ile neoliberal politikalara yöneldi. Şili'nin bu yönelimi örgüt içerisinde en çok Bolivya'yı etkiledi. Şili'nin Bolivya'nın geleneksel ticari ortağı olması nedeniyle Bolivya'nın bölge içi ticaret rakamları düşüşe geçti. Bu da ülke içindeki teknokratların örgüte yönelik ilgisini azalttı.²⁰¹

Şili krizinin örgüt için bir diğer önemli sonucu 1973'de yaşanan darbenin diğer üye ülkelerin hükümetlerinde endişelere yol açması oldu. Darbe sonrası birçok ülke 24 sayılı kararın dışına çıkarak yabancı yatırımlara daha esnek davranmaya başladı. Örgütün en güçlü üyesi sayılabilecek olan Kolombiya'da 1972 yılında 16.8 milyon dolar olan yabancı yatırım 1974 yılında 76 milyon dolara yükseldi. Bu rakamın yaklaşık 25 milyon dolarını 1973 sonrası kurulan şirketler oluşturdu.²⁰²

1970'li yıllarda entegrasyona destek veren çoğu liderin askeri darbeler ile görevlerinden alınması örgüte en fazla zarar veren olay oldu. Junta tarafından 1979'da hazırlanan raporda girişimin temel eksikliğinin yeterli politik destek olmayışı olduğu vurgulanmaktaydı.²⁰³ Askeri yönetimler ile birlikte bölgesel sorunlar arttı. 1981 yılında Ekvator ve Peru arasında yaşanan sınır sorunu ile gelişen sınırlı çatışmalar, örgütün bölgesel çatışmaları bile engelleme yeteneği kalmadığının bir göstergesi oldu. Bu durum diğer üye ülkelerin örgüte güvenlerinin tamamen bitmesine neden oldu.²⁰⁴

---

²⁰¹ Avery, a.g.e, ss.159-161

²⁰² Petras ve Morley, a.g.e, ss.159-160

²⁰³ Ferris, a.g.e, ss.152-153

²⁰⁴ Avery, a.g.e, s.156

4.4. DIŞ ETKENLER

ANDEAN girişimi de Latin Amerika'daki diğer entegrasyon girişimleri gibi Soğuk Savaş'ın sert politik m¼cadelelerinin etkisi altında kaldı. ABD'nin dış politikası ANDEAN'ın geleceğinde en önemli etkiyi oluşturdu. Bu m¼cadeleler sonucunda ANDEAN da diğer entegrasyon girişimleri gibi 1980'li yıllarda hedeflerinden uzaklaştı ve etkisini neredeyse tamamen yitirdi.

Bölgesel entegrasyon sürecine etkisi olan diğer iki dış etken ise, Dünya Bankası ve IADB oldu. Bu iki örgüt ANDEAN sürecinde destekleyici ve olumlu katkılar sağladı. ANDEAN kapsamında planlanan projelerin büyük bir kısmı bu iki kurum tarafından finanse edildi. 1971-1980 yılları arası dönemde CAF bölgesel projeler için 56 milyon dolarlık bir bütçe sağlayabilirken Dünya Bankası 300 milyon dolara ulaşan finansal destek sağladı. Aynı dönemde IADB ise 100 milyon dolara yaklaşan düzeyde kredi onayladı.²⁰⁵

4.5. ANDEAN ÖRGÜTÜNÜN GENEL DEĐERLENDİRMEŐİ VE SONUÇLARI

ANDEAN girişimi parlamento ve adalet divanı gibi kurumları ile Latin Amerika'da Avrupa'nın entegrasyon sürecine en çok benzeyen örgüt idi. Ancak örgütün kurulmasının üzerinden geçen bir kaç yıl içerisinde üye ülkelerde yaşanan hükümet değişiklikleri örgütün gelişiminin yavaşlamasında önemli bir etken haline geldi. İktidara gelen askeri rejimlerin neoliberal ekonomi politikalarına daha yatkın tercihleri örgüt içerisindeki karşılıklı güveni sarstı. Örgütün etkinliğini zayıflatan bir diğer unsur ise örgüt yönetiminin sorunların çözümü ve bölgesel projelerin yürütülmesi için gerekli bağımsız ekonomik güce sahip olmamasıydı. Entegrasyon girişimi kapsamında yürütülen projeler örgüt merkezinden çok bağımsız yatırımcılar ve üye ülkelerin üstlenmesi ile gelişti. Bu durum örgütün fayda dağılımını düzenleme konusunda yetersiz kalmasına neden oldu.²⁰⁶ Yaşanan tüm sorunlara rağmen özellikle 1970-1979

---

²⁰⁵ Jose Antonio Ocampo ve Daniel Titelman, **Regional Monetary Cooperation In Latin America**, Asian Development Bank Institute, Working Paper, No:373, 2012, ss.201-204

²⁰⁶ Avery, **a.g.e.**, s.165

arası bölge içi ticaret ve genel ihracat rakamlarında elde edilen başarılar bölge ülkelerinin ileriye dönük entegrasyon girişimine yönelik bakışına olumlu katkı sağladı. Ancak 1980’li yılların ekonomik sorunları diğer programların olduğu gibi ANDEAN’ın da faaliyetlerini durma noktasına getirdi.

5. KAYIP ON YIL: 1980’Lİ YILLAR

1980’li yıllar modern Latin Amerika tarihi için en zorlu dönem olarak adlandırılabilir. Bunun nedeni 1982’de etkileri tam olarak ortaya çıkan dış borçların ödenememesi nedeniyle bölge ekonomilerinde yaşanan krizdir. “Borç Krizi” olarak adlandırılan bu dönem hiper enflasyon, yüksek oranlardaki işsizlik ve beraberinde yaşanan ekonomi politikalarındaki köklü dönüşümler ile Latin Amerika tarihinde önemli bir yer tutmaktadır. Bu dönemde yaşanan krizler hükümetleri yeni arayışlara yöneltti. Böylece 1960’dan 1980’li yıllara kadar devam eden ithal ikameci sanayileşme politikaları terkedilerek neo-liberal ekonomi politikalarına yönelindi. Bu değişim entegrasyon girişimlerinin ilerleyen dönemdeki yapısını da köklü bir şekilde değiştirdi. Diğer yandan krizin etkileri Latin Amerika ile sınırlı kalmayarak dünyanın birçok ülkesini de kapsayan büyük bir durgunluk dönemi yaşanmasına yol açtı. Krizin etkileri bölgeyi her alanda olduğu gibi entegrasyon girişimlerine olan etkileriyle de temelinden sarsarak 1970’lerin umut vadeden girişimlerini 1980’ler ile birlikte tamamen durma noktasına getirdi. Bu kapsamda 1960 yılında kurulan LAFTA sürecini yeniden canlandırmak amacıyla 1980 yılında ortaya çıkan Latin Amerika Entegrasyon Topluluğu’da (ALADI/Asociación Latinoamericana de Integración) kuruluşunun üzerinden birkaç yıl geçmeden etkinliğini yitirdi.

5.1. NEO-LİBERAL EKONOMİ POLİTİKALARI’NIN LATİN AMERİKA’DAKİ UYGULAMALARI

İkinci Dünya Savaşı sonrası Latin Amerika’da uygulamaya konulan ithal ikameci stratejilerin yaşadığı tıkanma ve bütçe açıkları, üretim ve yatırım darboğazları olarak kendisini gösterdi. Bölge ülkelerinin ihracat ürünlerinin hammaddeye dayanması,

buna karşın teknoloji ve işlenmiş ürün ithalatı sonucunda bu iki kalem arasındaki katma değer farkı bütçe açıklarının düzenli olarak artmasına neden olmaktadır.²⁰⁷Ekonomide yaşanan bu sıkıntılar dönemin popüler ekonomik ideolojisi olarak neoliberalizmin ön plana çıkmasını sağladı. Serbest piyasa, mülkiyet haklarının önemi ve ekonomide devletin belirleyiciliğinin azaltılması fikirleri üzerine inşa edilen neoliberal iktisat politikaları ilk olarak Pinochet yönetimindeki Şili’de uygulamaya konuldu. Merkezi Washington’da bulunan IMF (International Monetary Fund), Dünya Bankası ve ABD Hazine Bakanlığı’nın dünya ülkelerine uygulanmasını tavsiye ettiği bu program genel ismiyle “Washington Konsensüsü” olarak adlandırıldı.²⁰⁸ Program kapsamında 10 temel ilke belirlendi.²⁰⁹

- Mali disiplin zorunluluğu
- Devlet harcamalarındaki önceliklerin değiştirilmesi
- Vergi reformu yapılarak artan oranlı vergilerin kaldırılması
- Faiz oranlarının ve döviz kurlarının serbest piyasa koşullarınca belirlenmesi
- Devlete ait iktisadi teşebbüslerin özelleştirilmesi
- Ticaretin serbestleştirilmesi
- Yabancı sermayeye yönelik tüm engellerin kaldırılması
- Deregülasyon²¹⁰ ve özel mülkiyet haklarının güvence altına alınması
- Mülkiyet haklarının güvence altına alınması

Şili ile başlayan sonrasında neredeyse tüm Latin Amerika’da uygulamaya konulan neoliberal ilkeler, Soğuk Savaş dönemindeki devlet destekli, tercihli ticari serbestlik ve korumacı politikalarını bölgesel düzeyde koruyan entegrasyon programlarının işleyişinin tersi bir doğrultuda gelişim gösterdi. Bu durum entegrasyon süreçleri için hazırlanan takvim ve programların başarısızlığında temel rol oynadı. Ayrıca reformlar ithal ikameci sanayileşmenin sorunlarını çözemedi. Döviz sorunu

²⁰⁷ Aylin Topal, **Latin Amerika’yı Anlamak: Neoliberalizm, Direniş ve Sol**, Yordam Kitap, 2007, İstanbul, s.41

²⁰⁸ Cengizhan Yıldırım, **Birinci ve İkinci Nesil Washington Uzlaşması: Neoliberal İktisat Politikalarının 1980’den Sonraki Evrimi**, Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt.7, Sayı:2, 2011, ss.3-4

²⁰⁹ John Williamson’dan alıntı yapan Zeynep Zafir Benderli ve Zeki İlker Görenel, **Neoliberal Ekonomi Politikalarının Latin Amerika Üzerindeki Etkileri**, Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt.21, Sayı:1, 2006, s.188

²¹⁰ Belirli bir iş ilanı ya da kesimde devlet kısıtlamalarının azaltılması ya da tamamen kaldırılması durumudur.

artarak devam ederken yabancı sermayeye bağımlılık arttı. Serbest pazarın gelişmesi, küresel firmalar ile rekabet edemeyen yerli üreticilerin iflasına neden olurken, imalat sanayisinin ülke ekonomisine sağladığı toplam katkı azalarak işsizliğin artmasına ve ekonomilerin zayıflamasına neden oldu.²¹¹ Neoliberal politikalar sonucunda azalan sosyal yardımlar, fırsat eşitsizliği ve gelir dağılımdaki eşitsizlik toplumdaki düşük gelir seviyesine sahip kitlelerin önemli sorunlar ile karşı karşıya kalmasıyla sonuçlandı.²¹²

5.2. LATİN AMERİKA ENTEGRASYON BİRLİĞİ (ALADI / LAIA)

1980 yılına kadar entegrasyon süreçleri çerçevesinde yaşanan gelişmeler ve buna bağlı olarak bölge ülkelerinin artan ulusal ekonomilerini ön plana çıkarma amaçları bölgesel bütünleşmenin aksine bölgenin üç büyük ekonomik merkez arasında bölündüğü bir konum oluşturdu. Meksika, Arjantin ve Brezilya arasındaki bu rekabet LAFTA'nın yeniden düzenlenmesi gerekliliğine neden olmaktadır. Uzun süren görüşmeler sonunda Brezilya ve Meksika çok taraflı ve kapsamlı bir anlaşmayı reddetti. Bunun yerine ilişkilerin ve tarife indirimlerinin iki taraflı anlaşmalar ile düzenlenmesi noktasında uzlaşıldı.²¹³

Brezilya ve Meksika arasındaki uzlaşma 1980 yılında Montevideo'da imzalanan antlaşma ile ALADI'yi oluşturdu. 13 LAFTA üyesi ülkenin tamamının katılımı ile oluşan bu örgüt 1960 yılında imzalanan Montevideo Antlaşması ile bazı noktalarda benzerlik taşımaktadır. Öncelikle ALADI'nin de nihai hedefi serbest ortak pazar oluşumuydu. Bir diğer ortak özelliği ise LAFTA gibi tercihli serbest pazar yönteminin benimsenmesi oldu.²¹⁴

ALADI ile LAFTA örtüştüğü iki konu dışında tamamen birbirinden ayrılmaktaydı. İlk olarak ALADI programı üye ülkelere herhangi bir zorunluluk

---

²¹¹ Alfredo Saad-Filho, **Latin Amerika'da Neoliberalizmin Ekonomi Politikası**, Neoliberalizm: Muhafif Bir Seçki, Ed. Alfredo Saad-Filho ve Deborah Johnston, Yordam Kitap, 2. Basım, 2014, İstanbul, s.370

²¹² Benderli ve Görenel, **a.g.e**, s.193

²¹³ Miguel S. Wionczek, **The Misfortunes of The Association for Latin American Integration (ALADI)**, International Economic Integration, Ed. Ali M. El-Agraa, 2. Baskı, The Macmillan Press, Londra, 1988, ss. 267-278

²¹⁴ Eugenia Lopez ve Jacoiste Diaz, **The Latin American Integration Association**, Latin American and Caribbean International Institutional Law, Ed. Marco Odello ve Francesco Seatzu, Asser Press, The Hague, 2015, ss.28-30

getirmiyordu. Nihai hedef serbest pazar olsa da bunun için bir takvim oluşturulmadı. Örgütün LAFTA'dan daha esnek bir yapısı vardı ve daha az alanı kapsıyordu.²¹⁵ İkinci olarak ALADI Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Antlaşması'nda (GATT) yer alan "en çok kayrılan ülke" kuralını antlaşmaya dahil etmediği için üye ülkelerin yaptığı ikili antlaşmalar üçüncü ülkeler için geçerli olmuyordu.²¹⁶ Bu kapsamda bölgedeki diğer entegrasyon programları ile kıyaslandığında ALADIdaha çok ülkeler arası işbirliğini ön plana çıkarmaktaydı. Hazırladığı programlar ile üye ülkelerin arasında iki veya çok taraflı antlaşmalara teşvik etmekteydi.²¹⁷ Ülkelerdeki büyük yatırımcıları bir araya getirmek için düzenlenen zirvelerin yanı sıra küçük ve orta seviyedeki yatırımcılar arasındaki ilişkileri geliştirmek için EXPO ALADI kuruldu.²¹⁸ ALADI'nin tüm bu yapısı ile bölgesel ticareti arttırmayı amaçlayan ve sorunların çözümü için görüşme zemini oluşturan bir forum statüsünde olduğu söylenebilir.

ALADI programı kuruluşundan sonraki iki yıl içerisinde hedeflerinden büyük ölçüde uzaklaştı. Ekonomik sorunlar ve uygulamaya konulan neoliberal ekonomi politikalarının örgütün sistemine zıt olması en önemli faktörler oldu.²¹⁹ 1982 yılında bölgesel krize rağmen bölge içi dolar akışını hızlandırmak amacıyla üye ülkelerin merkez bankaları başkanları Karşılıklı Ödemeler ve Krediler Antlaşmasını imzaladı.²²⁰ Ancak krizin etkilerinin aşılamaması ve bölge içi ticaretin her geçen gün azalan bir ivme ile %10 oranının altına düşmesi üzerine 1985'de düzenlenen yıllık olağan kongrede kamu alanlarındaki harcamalarda bölge içi tarife indirimi kabul edildi.²²¹ Program kapsamında ortaya çıkan bir diğer önemli antlaşma 1986 yılında Arjantin ve Brezilya arasında imzalanan Ekonomik Entegrasyon ve Tamamlayıcılık Programı

---

²¹⁵ Blejer, **a.g.e**, s.25

²¹⁶ W. Andrew Axline, **NAFTA, ALADI and The Proliferation of Bilateralism in The Americas**, Canadian Journal of Latin America and Caribbean Studies, Vol. 22, No:44, 1997, s.111

²¹⁷ Lopez ve Diaz, **a.g.e**, s.29

²¹⁸ <http://www.itamaraty.gov.br/en/politica-externa/integracao-regional/5975-aladi-en> (e.t. 26.02.2018)

²¹⁹ Mace, **a.g.e**, s.422

²²⁰ Lopez ve Diaz, **a.g.e**, s.31

²²¹ Blejer, **a.g.e**, s.27 <http://www.itamaraty.gov.br/en/politica-externa/integracao-regional/5975-aladi-en> (e.t. 26.02.2018)

antlaşması oldu. Bu antlaşma ilerleyen dönemde kurulacak olan MERCOSUR'un temellerini oluşturmaktaydı.²²²

ALADI programı başlangıcı itibariyle tarımdan endüstriyel üretime, kimya sektörüne ve otomotive kadar bir dizi antlaşmaya zemin hazırladı. Ancak antlaşmaların tüm üyeleri kapsamaması ve ortak bir planın olmaması bölge entegrasyonunda üye ülkeleri zorlayıcı veya motive edici etkilerin olmamasına neden olmaktadır.²²³ Diğer yandan neoliberal politikalar sonucunda bölge pazarına dahil olan bir çok yabancı şirket bölge içi ticaretin gündemden güne azalmasında etkili oldu. 1991 yılında ALADI kapsamında kurulan MERCOSUR girişimi ALADI'nin yönetsel ve bürokratik yapılarını ekarte ederek örgütün etkinliğini sonlandırdı.²²⁴ Son olarak birliğin en büyük üyesi olan Brezilya'nın 1993 yılından örgütten resmen çekilmesi örgütün geleceği açısından önemli bir etken oldu.²²⁵

5.3. BORÇ KRİZİ

1980'li yıllar gelişmekte olan ülkeler için üç konuda önemli sorunlar taşıyordu. İlk olarak ABD'deki faiz oranlarının yükselmesi, ikinci olarak borçların geri ödenememesi nedeniyle küresel bankaların gelişmekte olan ülkelere kredi vermemesi, üçüncüsü ise ekonomik sıkıntılar yaşayan ülkelerin paralarını devalüe etmesi sonucunda doların küresel piyasada değerlendirilerek fiyatları etkilemesiydi. Bu üç ekonomik sorun beraberinde her geçen gün artan işsizliği tetikledi. Böylece gelişmiş ekonomilere sahip devletler daha korumacı politikalara yönelerek gelişmekte olan ülkelerin yaşadıkları sorunların artmasına neden oldu.²²⁶ Yaşanan bu krizin temelinde ithal ikameci politikalarda devlet destekli yatırımların istenilen verimi sağlayamamasına ek olarak devamlı artan yatırım desteği talebi önemli oldu. Bir diğer önemli faktör ise petrol kriziyle birlikte ABD bankalarında biriken petro-dolar rezervlerinin Latin Amerika ülkelerine düşük faizle yüksek oranlarda verilmesi oldu.²²⁷ Böylece 1976 yılında 105

---

²²² Pope Atkins, **Institutional Arrangement for Hemispheric Free Trade**, The Annals of The American Academy of Political and Social Science, No:526, 1993, s.188

²²³ Axline, **a.g.e**, s.111

²²⁴ Lopez ve Diaz, **a.g.e**, s.37

²²⁵ Laçiner, **a.g.e**, s.308

²²⁶ Wionczek, **a.g.e**, ss.271-272

²²⁷ Luis Bertola ve Jose Antonio Ocampo, **Learning from Latin America: Debt Crises, Debt Rescues and When and Why They Work**, Institute for the Study of Americas, 2012, s.8

milyar dolar olan Latin Amerika'nın toplam dış borcu 1980 yılında 397 milyar dolara ulaştı.²²⁸ Artan bu borçlarda en yüksek pay Meksika'nındı. 1970'li yıllarda Meksika'da petrol yataklarının keşfi küresel bankalar için bu ülkeye borç vermeyi cazip hale getirdi. Ancak petrol fiyatlarının yeniden düşmesi Meksika için önemli bir sorun haline geldi.

Kısa sürede aşırı yükselen dış borçlar bölge ülkeleri için “borç tuzağı” yarattı. Borçlu ülkeler kısa vadeli borçlarını ödeyebilmek için daha fazla borçlandı. Duruma müdahale etmek isteyen IMF, borçların ödenebilmesi için kemer sıkma politikalarını tavsiye etti. Böylece ithalat kısıtlanarak ihracata teşvik arttı. Ancak çok fazla sayıda ülkenin aynı durumda olması beraberinde ihracat rakamlarının da düşerek ekonomik büyümeyi yavaşlatan bir döngü oluşmasına neden oldu.²²⁹

IMF politikalarına rağmen krizin aşılması için olumlu sonuçlar alınamaması ve 1982'de Meksika'nın 80 milyar dolarlık dış borcunu ödeyemeyeceğini ilan etmesi krizi daha da şiddetlendirdi. Krize müdahale etmek isteyen ABD ve IMF borçların yeniden yapılandırılması ve kemer sıkma politikaları ile sorunu çözmeye çalıştı. Bunun üzerine Arjantin, Brezilya, Meksika, Kolombiya, Ekvator, Peru ve Venezüella'nın katılımı ile Cartagena Toplantısı yapıldı. Toplantı sonucunda çıkan karar krizin, gelişmekte olan ülkelerin kısıtlayıcı politikalarından kaynaklandığı, bu yüzden çözümün gelişmiş ülkeleri de kapsayan küresel bir program hazırlanarak kısıtlamaların kaldırılması olduğu yönünde oldu. Borçlu ülkelerin bu ortak tavrı IMF ve alacaklı ülkeleri orta yol bulmaya zorladı. Böylece “Reformun İşbirliği” stratejisi benimsendi. Buna göre IMF uygulamalarına uyan ülkeler bankalardan yeni krediler alabilecek ve gelişmiş ülkeler bu ülkeler ile iş birliği yapacaktı. Ortaya çıkan sonuç toplu bir program yerine her ülke için çözümü bireyselleştirdi.²³⁰ 1983 yılında 26 ülke ile 39 borç erteleme antlaşması yapıldı. Bunun %59.2'lik bölümü Meksika'ya aitti. Ayrıca 1984 yılında yapılan antlaşmalar ile Arjantin, Meksika ve Venezüella'nın 116 milyar dolarlık borcu da ertelendi.²³¹

Yapılan antlaşmalar krizin aşılması için yetersiz kalmaktaydı. 1983 yılında borçların faiz ödemeleri bile bölgenin toplam GSMH'sının %5'ini aşmaktaydı. 1985'de

---

²²⁸ Chasteen, **a.g.e.**, s.351

²²⁹ David N. Balaam ve Bradford Dilman, **Uluslararası Ekonomi Politikası Giriş**, Adres Yayınları, 1. Baskı, 2015, Ankara, s.253

²³⁰ Robert Gilpin, **Uluslararası İlişkileri Ekonomi Politikası**, Kripto Yayıncılık, 3. Baskı, 2015, Ankara, s.388

²³¹ Sevim Akdemir, **Uluslararası Borç Krizi ve Dış Borç Azaltma Teknikleri**, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt.2, Sayı:7, 2003, s.2

sorunun çözümü için ABD üç yeni adım attı. Bunlar; faiz oranlarının makul seviyelere çekilmesi, korumacılık uygulamalarını yumuşatmak ve kısa dönemli kredileri yeniden yapılandırmak oldu.²³²

Kriz Latin Amerika ekonomilerine çok ağır darbe vurdu. Krizin en büyük yansıması enflasyon oranlarında oldu. Bolivya’da 1985 yılı enflasyon oranı %12.000’e ulaşırken, Nikaragua’da 1988 yılında %14.000’e yükseldi. Rakamlar tüm Latin Amerika ülkeleri için dört haneleri sayıları aşmıştı.²³³ 1980-1989 arası yıllık büyüme rakamları %1 seviyelerine geriledi. Bölgenin dünya ticaretindeki payı ise %6’dan %3’e düştü.²³⁴ Uygulanan politikalar krizin aşılması için yetersiz kalmaktaydı. Bunun sonucunda 1988 yılında Brezilya’da borçlarını ödeyemeyeceğini ilan ederek alacaklılar ile görüşmelere başladı. Yapılan görüşmeler sonucunda borçlar 20 yıllık taksitlere bölündü. Ayrıca mevcut borçların faizlerinin ödenebilmesi için Brezilya’ya 5.2 milyar dolar yeni borç verildi. Diğer yandan IMF ve Dünya Bankası 1988’deki yıllık toplantısında ticari bankaların en borçlu 15 ülkenin borçlarında %30 indirim yapmasını tavsiye eden karar alındı. 1988 yılı itibariyle bölgenin toplam borcu 420 milyar dolara ulaşmıştı.²³⁵ Tüm bu politikalara ek olarak “borç takasları” uygulamaya konuldu. Buna göre borçlar arazi ve değerli mülkler karşılığında takas edilmeye çalışıldı.²³⁶

Borç krizinin aşılması için son olarak ABD Brady Planı’nı uygulamaya koydu. Buna göre; eski borçlar için hazine bonusu alınması ve bu bonolar yeni banka kredileri için kullanılması kabul edildi. Ayrıca faiz oranlarında indirme, borçları taksite bağlama ve borçları hafifletme karşılığında ABD Meksika’nın borçlarını finanse etmeyi kabul etti. Buna karşılık özel bankalarda Meksika’nın yükümlülüklerince desteklenen daha az oranda Amerikan Hazine Bonusu almayı kabul etti. Meksika krizinin bu program ile önemli ölçüde aşılması ile birlikte diğer Latin Amerika ülkelerinin borçları içinde benzer programlar uygulanması konusunda anlaşıldı.²³⁷

---

²³² Riordon Roett, **Latin America’s Response to The Debt Crises**, Third World Quarterly, Vol.7, No:2, 1985, s.236

²³³ Filho, **a.g.e**, s.366

²³⁴ Ece Öztürk Çil, **Küresel Mali Kriz ve Latin Amerika Ekonomileri**, Uluslararası Ekonomik Sorunlar Dergisi, Sayı:32, 2009, ss.18-20

²³⁵ Margaret Daly Hayes, **The U.S and Latin America: A Lost Decade?**, Foreign Affairs, Vol.68, No:1, 1989, s.180

²³⁶ Balaam ve Dillman, **a.g.e**, s.254

²³⁷ Balaam ve Dillman, **a.g.e**, s.255

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SOĞUK SAVAŞ SONRASI ENTEGRASYON GİRİŞİMLERİ

1) GÜNEY ORTAK PAZARI (MERCOSUR)

Soğuk Savaş sonrası küresel politik sistemde yaşanan değişimler dünyanın birçok bölgesinde olduğu gibi Latin Amerika ülkelerini de derinden etkiledi. Sovyetler Birliği'nin yıkılması ile birlikte ABD'nin bölgeye yönelik katı politik tutumunu yumuşatması, bölge ülkelerinde demokratik sistemlerin yeniden ortaya çıkmasında önemli rol oynadı. Demokrasinin yeniden uygulanmaya konması ile birlikte bölge ülkeleri geçmiş dönemlerde yaşanan tecrübeler ve 1980'li yıllarda uygulanmaya başlanan neoliberal ekonomi politikaları çerçevesinde yeni entegrasyon girişimlerine yöneldi. Bu kapsamda 1986 yılında Brezilya ile Arjantin arasında imzalanan Entegrasyon ve Ticari Serbestlik Antlaşması'ndan sonra 1991 yılında Paraguay ve Uruguay'ın da katılımı ile Asuncion Antlaşması imzalanarak "Güney Ortak Pazarı" (MERCOSUR-Mercado Comun del Sur) kuruldu.²³⁸ "Ürünler, hizmetler ve üretim

²³⁸MERCOSUR 2012 Yılı Raporu, T.C. Buenos Aires Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, 2013, ss.3-4

araçlarının entegre olduğu bir pazar oluşumu için gümrük birliği ve ortak ticaret politikası” hedefi ile kurulan örgütün amacı yalnızca ticari bariyerleri kaldırmak değil tarım, endüstri, finans, taşımacılık ve mali politikaları koordine etmek olarak tanımlandı.²³⁹

Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Antlaşması (GATT) standartlarına göre tamamlanmamış bir gümrük birliği olarak tanımlanan MERCOSUR, 1991 yılı verilerine göre Güney Amerika GSYİH’nın %75’ini, nüfusunun %60’ını ve yüzölçümünün ise %65’ini oluşturmaktaydı.²⁴⁰ Ayrıca Güney Amerika’nın en gelişmiş iki ekonomisi olan Brezilya ve Arjantin’in örgütün merkezi gücünü oluşturması örgütün önemini arttırmıştır.

Asuncion Antlaşması’nın en önemli politikası “Ortak Ticaret Politikası” hedefidir. Böylelikle hem bölge içine hem de bölge dışına yönelik ulusal politikalar ortak bir çizgide buluşturularak olumsuz dışsal etkilere karşı önlem alınması amaçlandı.²⁴¹ Bunun yanı sıra ekonomik öneme sahip ve bölge ülkelerinin birbirleriyle ticaretini oluşturan ürünlerin %85’ini kapsayan Ortak Dış Tarife kabul edildi. Örgüt içerisindeki asimetrinin ortadan kaldırılması amacıyla ise Paraguay ve Uruguay’ın kalkınması için kullanılmak üzere Mali Destek Fonu oluşturuldu.²⁴² MERCOSUR’un bir diğer önemli işlevi bölgenin geçmişinde önemli bir sorun olan demokrasinin kesintiye uğramasına karşı ortak politikalar ile demokrasilerin desteklenmesi ve güçlendirilmesi örgütün hedefleri arasına alındı.²⁴³

Kuruluş aşamasında MERCOSUR’a yönelik dört temel eleştiri yöneltildi;²⁴⁴

1) Coğrafi olarak geniş bir alanı kapsamasına rağmen örgüt yalnızca dört ülkeden oluşan küçük bir girişimdir,

2) Üye ülkeler arasındaki ekonomik asimetri aşılamayacak kadar büyüktür,

---

²³⁹ Francesco Seatzu, **The Southern Common Market (MERCOSUR)**, Latin American and Caribbean International Institutional Law, Ed. Marco Odello ve Francesco Seatzu, Asser Press, The Hague, 2015, s.163

²⁴⁰ Tahsin, **a.g.e.**, ss. 234-235

²⁴¹ Seatzu, **a.g.e.**, s.168

²⁴² **a.e.**, s.181

²⁴³ Rivera, **a.g.e.**, s.241

²⁴⁴ Seatzu, **a.g.e.**, s.160

3) Korumacı politikaların etkileri devam etmektedir,

4) Arjantin ve Brezilya arasındaki bölgesel liderlik rekabeti sürmektedir.

1 Ocak 1995 yılı itibariyle uygulamaya geçen Asuncion Antlaşması ile kısa sürede önemli ilerlemeler kaydedildi. 1995-1997 yılları arası dönemde MERCOSUR altın yıllarını yaşadı. Büyük oranda sağlanan ortak dış tarife ve serbest ticaret uygulamaları bölge içi ticareti arttırdı. 1996 yılında Şili ve Bolivya örgüte Ortak Üye statüsünde katılırken, serbest ticarete dahil oldu. Diğer yandan örgütün iki merkezi gücü olan Arjantin ve Brezilya arasında 1997 yılında Rio Deklarasyonu ile nükleer silahlar karşılıklı olarak yasaklandı. Bu deklarasyon ile iki ülke arasında stratejik ittifak kurulması konusunda da uzlaşıldı.²⁴⁵ MERCOSUR'un dört kurucu üyesi dışında tam üyelik ise yalnızca Venezüella'nın katılımı ile gerçekleşti. 2005 yılında tam üyelik için örgüte başvuru yapan Venezüella, Paraguay'ın üyeliğe karşı çıkması nedeniyle 2013 yılına kadar örgüte kabul edilmedi. 2012 yılında Paraguay'da Devlet Başkanı'nın parlamento tarafından görevden alınmasını demokratik normlara aykırı bulan MERCOSUR üyelerinin Paraguay'ın üyeliğini askıya alması ile Venezüella'nın üyeliğinin önü açıldı ve tam üyeliğe kabul edildi.²⁴⁶ Ancak 2017 yılında Venezüella Devlet Başkanı Nicolas Maduro'nun uygulamalarını diktatörlük olarak nitelendiren MERCOSUR üyeleri oy birliği ile Venezüella'nın üyeliğini askıya aldı.²⁴⁷

MERCOSUR süreci 1999 yılına kadar olumlu bir seyir izlerken 1999 sonrasında entegrasyon süreci önce mevcut durumu koruma sonrasında ise elde edilen kazanımların kaybedilmesi süreçlerini yaşadı. Ekonomik boyutta yaşanan sıkıntılar devletlerin serbest ticaret imtiyazlarını kademeli olarak azaltmasına neden oldu.²⁴⁸ MERCOSUR programında serbest ticaretin diğer dolaşım hareketlerinden (hizmetler ve iş gücü) ve yeni bir kimlik oluşumundan daha fazla ön planda olması, serbest ticarete yaşanan gerilemenin kısa sürede birçok alana yayılmasına neden oldu.²⁴⁹

---

²⁴⁵ Tahsin, a.g.e, ss. 238-251

²⁴⁶ <http://www.nortonrosefulbright.com/knowledge/publications/110871/venezuela-becomes-a-full-member-of-mercosur> (e.t. 05.04.2018)

²⁴⁷ <https://www.reuters.com/article/us-venezuela-politics-mercosur/mercosur-suspends-venezuela-urges-immediate-transition-idUSKBN1ALOIB> (e.t. 05.04.2018)

²⁴⁸ Gabriel Lomeu Campos, **From Success to Failure: Under What Conditions Did Mercosur Integrate**, Journal of Economic Integration, Vol. 31, No.4, 2016, s.875

²⁴⁹ Seatzu, a.g.e, s.183

1.1. ARKA PLAN KOŞULLARI

a) Ekonomik Birliğe Katılan Güçlerin Denkliği

MERCOSUR girişimine yönelik eleştirilerin en başında üye ülkeler arasındaki asimetri gelmektedir. Yaklaşık olarak 18 milyon km² yüzölçümüne sahip olan Güney Amerika'nın 12 milyon km² ile üçte ikisini oluşturan örgütün %70'ini (8.5 milyon km²) Brezilya oluşturmaktadır. Örgütün ikinci büyük devleti olan Arjantin ise 2.8 milyon km²'lik yüzölçümü ile Brezilya'nın üçte biri büyüklüğüne karşılık gelmektedir. Brezilya'nın örgüt içerisindeki bu coğrafi baskınlığı ekonomik verilerde de mevcuttur. 1991 yılı itibariyle toplam 809,8 milyar dolarlık GSYİH'ya sahip olan örgütte 602 milyar dolarlık GSYİH'sı ile Brezilya örgüt ekonomisinin %75'ini oluşturmaktadır. Diğer üyeler olan Arjantin 189,7 milyar dolar, Paraguay 6,9 milyar dolar, Uruguay ise 11,2 milyar dolarlık GSYİH'ya sahiptir.²⁵⁰ Üyelerin ekonomik verileri arasındaki bu uçurum örgütün Brezilya'nın tercihleri ve Brezilya-Arjantin ilişkilerinin seyrine göre şekillenmesine neden olmuştur. Brezilya'nın örgüt içerisindeki liderliği yalnızca kişi başı GSMH verilerinde yerini Arjantin'e bırakmaktadır. 1991 yılı itibariyle 5.765 dolarlık kişi başı GSMH'ya sahip olan Arjantin'i Brezilya 3,966 dolar ile takip etmektedir. Diğer iki ülkeden Uruguay 3,577 dolarlık kişi başı GSMH'ya sahipken bölgede refah düzeyinin en düşük olduğu ülke olan Paraguay 1,615 dolar seviyesindedir.²⁵¹

b) Devletler Arasındaki Eylemlerin Oranı

1980'li yıllarda yaşanan krizler Latin Amerika'da hükümetlerin korumacı politikalara eğilimlerini arttırırken bölge içi ticaretin azalmasına neden oldu. 1980'de MERCOSUR üyeleri arasındaki ticaret toplam ticaretin %11'ini aşarken 1985 yılında %5'lere kadar geriledi. 1990 sonrası yeniden artış gösteren bölge içi ticaret, ekonomik

²⁵⁰https://www.google.com.tr/publicdata/explore?ds=d5bncppjof8f9_&met_y=ny_gdp_pcap_cd&hl=tr&dl=tr#!ctype=l&strail=false&bcs=d&nselm=h&met_y=ny_gdp_mktp_cd&scale_y=lin&ind_y=false&rdim=country&idim=country:ARG:BRA:PRY:URY&ifdim=country&tstart=638312400000&tend=145885320000&hl=tr&dl=tr&ind=false (e.t. 18.03.2018)

²⁵¹https://www.google.com.tr/publicdata/explore?ds=d5bncppjof8f9_&met_y=ny_gdp_pcap_cd&hl=tr&dl=tr#!ctype=l&strail=false&bcs=d&nselm=h&met_y=ny_gdp_pcap_cd&scale_y=lin&ind_y=false&rdim=country&idim=country:ARG:BRA:PRY:URY&ifdim=country&tstart=638312400000&tend=145885320000&hl=tr&dl=tr&ind=false (e.t. 19.03.2018)

krizin etkilerinin azalması ile birlikte 1991 yılında %10 seviyesini aşmayı başardı.²⁵² Bu dönemde örgütün en büyük ekonomisi olan Brezilya 4.2 milyar dolarlık bölge içi ithalatın 2.4 milyar dolarlık kısmını gerçekleştirmekteydi.²⁵³ Bu durum Brezilya'nın bölge içi ticarete en önemli pazar konumunu göstermektedir. Üye ülkelerin en büyük ticari ortağı olan Brezilya diğer üye ülkelerin ihracatlarında ilk sırada gelmektedir. Arjantin toplam ihracatının %31'ini, Uruguay %34'ünü, Paraguay ise %38'ini Brezilya'ya yapmaktadır. Brezilya ihracatının ise en önemli kısmını toplam ihracatının %31'lik dilimini oluşturan Avrupa Birliği (AB) bölgesi oluşturmaktadır.²⁵⁴ Bu durum bölge içi ticaret akışında Brezilya'nın önemli bir hammadde ithalatçısı iken aynı zamanda bölge dışına gerçekleşen mamul mal ithalatının en önemli kısmını gerçekleştiren ve döviz akışına en fazla sahip olan ülke konumunu göstermektedir.

c) Üye Ülkelerin Çoğulcu Yapısı

Latin Amerika'da demokrasi 1980'lerin ortalarından itibaren yeniden uygulamaya konuldu. Brezilya'da 1985'de Brezilya Sosyal Demokrat Hareket Partisi lideri Tancredo Neves askeri rejim sonrası yapılan seçimleri kazanarak yeniden kurulan demokratik sistemin ilk lideri oldu. Ancak Neves göreve başlayamadan yakalandığı ani bir hastalık nedeniyle hayatını kaybederek başkanlık görevini yardımcısı Jose Sarney'e bıraktı.²⁵⁵ Arjantin'de ise General Reynaldo Bignone yönetimi 1983'de seçimlere gitti. Seçimleri avukat Raul Ricardo Alfonsin kazanarak demokratik dönemi yeniden başlattı. Alfonsin aynı zamanda MERCOSUR'un kuruluşu için yapılan çalışmalarda önemli rol oynadı ve 1989 da seçimleri kaybederek yerini Carlos Menem'e bıraktı.²⁵⁶ Soğuk Savaş döneminde askeri darbelerin yaşanmadığı nadir Latin Amerika ülkelerinden olan Paraguay'da ise 1887'de kurulan ve 1947'den beri seçimleri kaybetmeyen Colorado Partisi iktidardaydı. Siyasal eğilimi merkez sağ çizgide olan parti ilk kez 2008 yılında

²⁵² **Assesment Report on Intra-Regional Trade In Latin Ameica and The Caribbean 1980-2013**, SELA Report, No:4, 2015, s.60

²⁵³ https://www.wto.org/english/res_e/statis_e/tradebyregion_e.htm_tablo_3.25 (e.t. 19.03.2018)

²⁵⁴ Katharina L. Meissener, **MERCOSUR: The Ups and Downs of Regional Integration in South America**, Regional Integration in The Global South: External Influence on Economic Cooperation in ASEAN, MERCOSUR and SADC, Ed. Sebastian Krapohl, Palgrave Macmillan, 2017, s.157

²⁵⁵ https://ipfs.io/ipfs/QmT5NvUtoM5nWFfrQdVrFtvGfKFmG7AHE8P34isapyhCxX/wiki/Brezilya_devlet_ba%C5%9Fkanlar%C4%B1_listesi.html (e.t. 05.04.2018)

²⁵⁶ https://tr.m.wikipedia.org/wiki/Ra%C3%9Fl_Alfons%C3%ADn (e.t. 05.04.2018)

seçimleri kaybetti. Böylece partinin 61 yıllık iktidar dönemi sona erdi.²⁵⁷ 2008 yılında Değişim İçin Milliyetçi İttifak Partisi adayı Fernando Lugo seçimleri kazanarak Başkan oldu. Ancak Lugo 2012 yılında parlamento tarafından “ülkeyi iyi yönetemediği” gerekçesiyle görevinden alındı.²⁵⁸ Bu girişimi demokratik değerlere aykırı olarak nitelendiren MERCOSUR üyeleri bir sonraki demokratik seçimlere kadar Paraguay’ın üyeliğini askıya aldı. 2013 yılında yapılan seçimlerde Gerçek Radikal Liberal Parti adayı Federico Franco’nun seçimleri kazanması ile Paraguay’ın üyeliği yeniden aktif hale getirildi. Örgütün bir diğer üyesi olan Uruguay’da ise askeri rejimin sona erip demokratik sisteme geçilmesi 1985 seçimleri ile oldu. Luis Vicente Queriolu’nun seçimleri kazanması ile birlikte Uruguay da demokratik yönetim sürecine dahil oldu.²⁵⁹

d) Elitlerin Bütünleyiciliği

MERCOSUR sürecinin başlamasında 1985 yılı sonrası güçlü bir şekilde hızlanan demokrasi hareketleri etkili olmuştur. Yeni iktidara gelen hükümetler neoliberal ekonomi politikalarının da etkisiyle rekabete açık bir ithalat sanayisi oluşturmayı hedefledi. Ancak bölge ülkeleri arasındaki asimetri ve ülke elitlerinin korumacı politikalara olan eğilimleri devam etmekteydi. Jeffrey Cason MERCOSUR’u devlet öncülüğünde şekillenen bir süreç olarak değerlendirmektedir. Bu sürece teknisyenler ve bürokratlardan çok siyasetçiler öncülük etmiştir. Bununla birlikte MERCOSUR müzakereleri sürecinde ve sonrasında sermaye temsilcileri de sürece dahil edilmeye çalışılmıştır.²⁶⁰ 1997 yılında BM tarafından yürütülen araştırmalar sonucunda üye ülkelerin büyük çoğunluğunda elitlerin entegrasyonu desteklediği ortaya konmuştur.²⁶¹ Yine de müzakerelerin yaşandığı dönemde elitlerin sürece yeteri kadar dahil olmaması ve şüpheli yaklaşımları sürecin planlanmasında istenilen başarının sağlanamamasında önemli etkenlerden biri oldu. 2000 yılında Arjantin Merkez Bankası tarafından hazırlanan raporda MERCOSUR’un en önemli eksikliği “pazarlıklar sürecine özel sektör temsilcilerinin yeteri kadar dahil edilmemesi” olarak değerlendirildi.²⁶² Bu

²⁵⁷ [https://en.m.wikipedia.org/wiki/Colorado_Party_\(Paraguay\)](https://en.m.wikipedia.org/wiki/Colorado_Party_(Paraguay)) (e.t. 05.04.2018)

²⁵⁸ <http://politikaakademisi.org/2012/06/30/1372/> (e.t. 05.04.2018)

²⁵⁹ https://en.m.wikipedia.org/wiki/Gregorio_Conrado_Alvarez (e.t. 05.04.2018)

²⁶⁰ Jeffrey Cason’dan alıntı yapan Tahsin, **a.g.e**, s.240

²⁶¹ Rivera, **a.g.e**, s.243

²⁶² Compos, **a.g.e**, s.869

durum üye ülkelerin elitleri arasındaki bütünleyiciliğin istenilen düzeyde olmadığını göstermektedir.

1.2. EKONOMİK BİRLİK SÜRECİ KOŞULLARI

a) Hükümetlerin Amaçları

MERCOSUR, Arjantin ve Brezilya'nın politik kararı ile kuruldu. İki devletin liderleri ekonomik gelişimin bölgesel barış ve demokratik istikrara dayanan entegrasyon süreciyle gerçekleşeceğine inanmaktaydı. Brezilya eski Devlet Başkanı Collor 1990'da başkan seçilmesi sonrası yaptığı Arjantin, Uruguay ve Paraguay ziyaretlerinin ardından "Bizler benzer sorunları ve umutları paylaşıyoruz ve aynı ailenin parçalarıyız. Yeniden tekrar ediyorum ki entegrasyon ideali benim yönetimimin politikalarıyla gerçekleşecektir. Ben inanıyorum ki entegrasyon ekonomimizi modernize etmemiz için gerekli bir adımdır" sözleriyle politik tercihin sürecin başlangıcındaki önemini ortaya koymuştur.²⁶³ Pedra de Motta Velga Brezilya'nın MERCOSUR'u destekleme nedenini "ithalat ile rekabet eden sektörlerin ihracatçı sektörlerle göre ağırlığı olması ve rekabet eden bir sanayi politikası istemesi, bölgesel bir güç olabilme yönünde bir dış politikanın oluşturulması, kalkınmacı bir politika izlemesi" olarak tanımlar.²⁶⁴ Açıklamalar ve tanımlamalarında ortaya koyduğu gibi, MERCOSUR programı ekonomik kaygılar ve serbest ticaret merkezli amaçlar ile ortaya çıkmıştır. Sosyo-kültürel entegrasyonun ise üye ülkeler için serbest pazarın sonucu ve ulusal politik şekillenmeler ile tamamlanması öngörülmüştür.²⁶⁵ 1997 yılında Brezilya Devlet Başkanı Fernando Henrique Cardoso MERCOSUR'un ticaret ve ekonomi, fiziki altyapı ve enerji olmak üzere üç temel direği olduğunu vurgulayarak MERCOSUR'un ekonomik merkezli olduğunu yinelemiştir.²⁶⁶

Brezilya'nın MERCOSUR içerisindeki baskın konumu Brezilya'nın tercihlerinin MERCOSUR'un geleceği için hayati önem taşımasına neden olmuştur. Kuruluş aşamasındaki hükümetler arası ticari birlik fikirleri 2000'li yıllarda yerini ulusüstü bir yapı oluşturma amacına bıraktı. Bu kapsamda Ocak 2007'de düzenlenen Rio

²⁶³ Compos, **a.g.e.**, s.867

²⁶⁴ Pedra de Motta Velga'dan alıntı yapan Tahsin, **a.g.e.**, s.239

²⁶⁵ Seatzu, **a.g.e.**, s.183

²⁶⁶ Tahsin, **a.g.e.**, s.242

Zirvesi'nde Brezilya Devlet Başkanı Lula da Silva "Artık kademeli adımlar ile ulusüstü bir yapıya ulaşmalı, yeni bir entegrasyon deneyimlemeliyiz" sözleri ile vurguladı.²⁶⁷ Ancak 1999 krizi sonucunda düşüşe geçen bölge içi ticaret ve karşılıklı güvende ortaya çıkan olumsuz etki özellikle Arjantin'in sürece mesafeli durmasına neden oldu. Arjantin Dış İşleri Bakanlığı MERCOSUR sürecini değerlendirirken "Entegrasyon sürecinin en büyük başarısı nükleer program görüşmelerini başlatmasıdır" sözleri ile Arjantin hükümetinin MERCOSUR'un geleceğine yönelik bakışını ortaya koymuştur.²⁶⁸

b) Birliğin Gücü

MERCOSUR'un kuruluş aşamasındaki en önemli eksikliği ulusüstü kurumsal yapısının yeterli olmamasıdır. Kendi içinde kurallar üretebilecek otonom bir yapıya olmayan örgütün işleyişi üye ülke hükümetlerinin kararlarına dayanmaktadır.²⁶⁹ Kurucu antlaşma olan Asuncion Antlaşması ile yalnızca Ortak Pazar Konseyi ve Ortak Pazar Grubu organları oluşturulurken, birliğin gücünü arttırmaya yönelik çalışmalar Asuncion Antlaşması sonrası başlatıldı. Bunun sonucu olarak örgütün asıl kurumsal yapısı 1994'de imzalanan Ouro Protokolü ile şekillendi.²⁷⁰ Kurumsal yapının inşası için ilk çalışmalar 1991 yılında dört üye ülkenin Adalet Bakanları'nın Buenos Aires'te bir araya gelerek ortak bir hukuk sistemi için görüşmesi ile başladı.²⁷¹ Çalışmalar zamanla diğer alanlara genişletilerek Ouro Protokolü ile örgütün organ sayısı 7'ye çıkarıldı. Böylece;²⁷²

- Ortak Pazar Konseyi (Konsey)
- Ortak Pazar Grubu (Grup)
- MERCOSUR Ticaret Komisyonu
- Ortak Parlamento Komisyonu
- Ekonomik ve Sosyal Danışma Forumu
- Genel Sekreteryaya
- Daimi Temyiz Mahkemesi (Divan) organları ortaya çıktı.

²⁶⁷ Carlos Ricardo Caichiolo, **The MERCOSUR Experience And Theories of Regional Integration**, Contexto Internacional, Vol. 39, No:1, 2017, s.130

²⁶⁸ Compos, **a.g.e**, s.876

²⁶⁹ Rivera, **a.g.e**, s.241

²⁷⁰ Seatzu, **a.g.e**, s.166

²⁷¹ Rivera, **a.g.e**, s.238

²⁷² Seatzu, **a.g.e**, s.167

Sivil toplumun MERCOSUR içerisinde oluşturduğu ilk girişim olarak Mayıs 1988’de üye ülkelerin akademisyenlerinin işbirliği ile bölgede yapılan akademik çalışmaların paylaşım ağı olan MercoNet kuruldu.²⁷³ MERCOSUR’un kurumsal gelişimini arttırması ve bölge içi ticarete yaşanan olumlu gelişmeler bölgenin diğer ülkelerinin de örgüte olan ilgisini arttırarak birliğin güçlenmesine katkı sağladı. 1996’da Şili ve Bolivya ile ortak üyelik antlaşması imzalanırken 1997’de Meksika ve Ekvator ortak ve tam üyelik için girişimlere başladı.²⁷⁴ Ortak ve tam üyelik için yapılan başvurulardan yalnızca Meksika’nın üyeliğine ortak bir tavır ile karşı çıkıldı. Bunun temel nedeni ise Meksika’nın birliğe ABD tarafından yönlendirildiği ve örgüt içerisinde yeni bir güç dengesi oluşturmayı amaçladığı yönündeki şüphe oldu. Ayrıca Meksika’nın aynı zamanda Kuzey Amerika Serbest Ticaret Antlaşması (NAFTA) üyesi olması MERCOSUR sistemine uyum için büyük bir sorun teşkil etmekteydi.²⁷⁵

Örgütün kurumsal yapısını güçlendirmeye yönelik girişimler farklı alanlara yayılarak devam etti. Üye devletlerin eğitim bakanları eğitim entegrasyonu için ortak programlar oluşturdu. Kültürel entegrasyon için ise hükümet dışı bir organizasyon olan MERCOSUR Kültürel Ağı oluşturuldu. Ayrıca MERCOSUR İşgücü Piyasası Gözlemevi kurularak bölgedeki işgücü hareketinin genişlemesi ve uyumlaştırılması amaçlandı.²⁷⁶ 2003 yılında alınan kararla Ortak Pazar Parlamento Komisyonu’nun yerine MERCOSUR Parlamentosu (PARLASUR) kuruldu. Başlangıçta ulusal meclislerden seçilen temsilcilerden oluşması tasarlanan PARLASUR’un 2011 yılında üyelerinin ulusal seçimler ile belirlenmesi kararı alınsa da yalnızca Paraguay bu uygulamaya geçerken diğer üye ülkeler meclis tarafından seçilen temsilciler göndermeye devam etti.²⁷⁷ Diğer yandan Haziran 2011 zirvesinde ilk kez Sanayi Bakanları toplantısı yapılarak, üye ülkelerin arasındaki gelişmişlik farkını ortadan kaldırmak amacıyla “Asimetlerin Kaldırılmasını Güçlendirme Mekanizması Kararı” kabul edildi. Böylece nispeten daha az gelişmiş ekonomilere sahip ülkelerin ilerlemesi

---

²⁷³ Caichiolo, **a.g.e**, s.128

²⁷⁴ Rivera, **a.g.e**, s.242

²⁷⁵ Compos, **a.g.e**, ss.243-244

²⁷⁶ Ricardo Rozemberg ve Carlos Bozzalla, **Monitoring Regional Integration and Cooperation: The Case of MERCOSUR**, Governing Regional Integration for Development: Monitoring Experiences, Methods and Prospects, Ed. Philippe de Lombaerde ve Antoni Esteveordal ve Kati Suominen, Ashgate Publishing Limited, Hampshire, 2008, s.95

²⁷⁷ Meissneri, **a.g.e**, s.168

için oluşturulan Destek Fon'u güçlendirildi. 2013 yılı itibariyle 686 milyon dolara çıkarılan Fon'un bütçesinin ise %70'ini Brezilya üstlendi.²⁷⁸

MERCOSUR organları AB yapısı örnek alınarak oluşturulmuştur. Ancak kurumsal anlamda yaşanan genişleme örgütün otoritesinde derinlik getiremedi. MERCOSUR kurumları hükümet merkezli yapıdan kopamadı.²⁷⁹ Kurumsal alanların genişlik kazandığı 1998-2003 yılları arasında bölge içi sorunlar kapsamında oluşturulan 201 dosyadan yalnızca 9'u örgüt tarafından çözümlendi. Genel olarak 1995-2015 yılları arasındaki 20 yıllık dönemde ise bu kurumlar yalnızca 16 kez kullanıldı. Bu veriler MERCOSUR'un kurumsal veya ekonomik etkilerden çok ulusal politik liderlerin etkisinde kaldığını göstermektedir.²⁸⁰

1.3. SÜREÇ KOŞULLARI

a) Karar Alıcıların Yapısı

MERCOSUR'un karar alma yapısı Ortak Pazar Konseyi, Ortak Pazar Grubu ve Ticaret Komisyonu olmak üzere üç organ üzerinde şekillenmiştir.

Ortak Pazar Konseyi (Konsey), örgütün en üst karar alma organıdır. Düzenli olarak yılda iki kez toplanan Konsey, üye ülkelerin Dış İşleri ve Ekonomi Bakanları'ndan oluşmaktadır. Konseyin toplantılarına yılda bir kez Devlet Başkanları da katılır. Kararların oy birliği ile alındığı Konsey'in görevi; entegrasyon sürecini yürütmek ve nihai ortak pazarın inşa edilmesini sağlamaktır. Asuncion Antlaşması ile kurulan Konsey 1994'de imzalanan Ouro Protokolüne kadar çok geniş bir yetki ve çalışma alanına sahipti. 1994'de yeni kurulan organlar ile birlikte Konsey'in sorumluluklarının bir kısmı yeni birimlere dağıtılırken Konsey MERCOSUR'un tüzel yapısı haline getirildi. Konseyin görevleri genel olarak; örgüt adına üçüncü ülkeler ile yapılacak anlaşmaları imzalamak, Genel Sekretarya tarafından oluşturulan bütçeyi

²⁷⁸ MERCOSUR 2012 Yılı Raporu, T.C. Buenos Aires Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, 2013, ss. 6-9

²⁷⁹ Meissner, a.g.e, s.149

²⁸⁰ Compos, a.g.e, ss.869-877

onaylamak, Genel Sekretarya'nın yöneticisini seçmek, Ticaret Komisyonu ve Ekonomik ve Sosyal Danışma Forumu'nun işleyişi ve kurallarını onaylamaktır.²⁸¹

Ortak Pazar Grubu (Grup), üye ülkelerin Dışişleri Bakanlığı, Ekonomi Bakanlığı ve Merkez Bankası'ndan seçilen dörder asil ve dörder yedek üyeden oluşmaktadır. Aylık periyodlar ile toplanan Grup'ta kararlar oybirliği ile alınır. Grup, Konsey tarafından alınan kararların yürütülmesi için gerekli uygulamaları hazırlar. Bunun yanı sıra yetki alanına giren konularda öneriler hazırlayarak Konsey'e sunar. Grubun çalışmalarını yürüten 10 alt çalışma grubu bulunmaktadır.²⁸²

Ticaret Komisyonu; Gruba benzer şekilde dörder asil ve dörder yedek üyelere oluşmaktadır. Kararların oybirliği ile alındığı Ticaret Komisyonu, hiyerarşik olarak Grubun alt kademesinde yer almaktadır. Komisyon'un en önemli görev üye ülkelerin belirlenen ortak politikalara dair uygulamalarını gözlemlemek ve raporlamaktır.²⁸³

MERCOSUR'un karar alma mekanizmasını oluşturan bu üç organın yanı sıra örgütün organları arasında ulusüstü özellikleri olması beklenen Ortak Parlamento Komisyonu (2005 sonrası PARLASUR) ve Ekonomik ve Sosyal Danışma Forumu danışman kurumlar olarak oluşturuldu. Ancak bu organların örgütün hükümet merkezli yapısı nedeniyle karar verici mekanizma üzerindeki etkisinin zayıf kalmasından dolayı örgütün karar alma sistemi içerisinde değerlendirilmesi güçtür.

b) Eylem Oranlarındaki Değişim

1980'li yıllarda yaşanan ekonomik krizin etkilerinin azalması ile birlikte bölge ülkelerinin üretim hacimlerinde yaşanan artış, 1991'de Asuncion Antlaşması'nın imzalanması ile birlikte bölge içi ticareti de arttırmaya başladı. 1991 yılında toplam dış ticaretin %8'ini oluşturan bölge içi ticaret 1994'de %19, 1996'da ise %21 seviyesine yükseldi. 1991 yılında örgütün en büyük ticari ortağı olan AB bölgesi 1996'ya gelindiğinde artan bölge içi ticaret ile birlikte yerini ALADI bölgesine bıraktı.

---

²⁸¹ Seatzu, a.g.e, ss. 172-173

²⁸² Özden Selcen Özmelek, **Bütünleşme Sürecindeki Kurumlar: Örnek Olay İncelemesi (MERCOSUR)**, Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi, Cilt.9, No:2, s.100

²⁸³ a.e, s.101

MERCOSUR'un toplam ihracatının %63,6 sını Brezilya, %31,5'ini ise Arjantin gerçekleştirmekteydi.²⁸⁴

MERCOSUR girişimi 1991-1999 arası dönemde hızlı bir gelişim yaşadı. 1991-1994 arası dönemde Serbest Ticaret Bölgesi oluşturuldu. 1995 yılında Gümrük Birliği'ne geçildi. 1996 yılına gelindiğinde Arjantin, Brezilya ve Uruguay'ın gümrük oranları sırasıyla %11.78, %13.14 ve %10.78 iken bölge içi gümrük oranları %0.36, %0.02 ve %0.88'e çekildi.²⁸⁵ 1991-1995 arası dönemde MERCOSUR'un toplam ihracatı %40'dan fazla artış gösterdi. Aynı dönemde AB'nin ve ABD'nin ihracatı %10 ve %20 oranlarında arttı. Bu durum doğrudan yabancı yatırımları da etkiledi. 1998 yılı sonu itibariyle doğrudan yabancı yatırımların getirilerinin GSYİH'ya oranı 1991 yılındaki %1 seviyesinden %6 seviyesine yükseldi. 1999 yılı itibariyle MERCOSUR dünyadaki dördüncü büyük ekonomik blok haline geldi.²⁸⁶ Artan bölge içi ticaret üretim hacimlerini de her geçen gün arttırarak kişi başı milli gelir oranlarını da etkiledi. Uruguay'da 6800 dolar olan kişi başı milli gelir 9000 dolara, Brezilya'da 7900 dolardan 8500 dolara, Arjantin'de ise 6000 dolardan 9000 dolara yükseldi. Bu dönemde en az gelişim Paraguay'da yaşandı. Paraguay'da 2600 dolar olan kişi başı milli gelir 2900 dolar seviyesine yükseldi.²⁸⁷ Ekonomik etkileşimde yaşanan artış kültürel alanlara da yayıldı. Arjantin'de Samba ve Capoeira²⁸⁸ okulları açılırken, Brezilya'da ise İspanyolca kursları yaygınlaştı.²⁸⁹

MERCOSUR ülkelerinin bölge dışı ticari ilişkileri, 1997 Asya Finans Krizi ve 1998 Rusya Ekonomik Krizinden dolayı bölge dışı aktörlerin yatırımlarını çekmesi nedeniyle sert bir şekilde etkilendi. Krizin sonucu olarak Brezilya'nın parasını devalüe etmesi Arjantin pazarının ucuz Brezilya ürünleri ile dolmasına ve Arjantin ekonomisinin sarsılmasına neden oldu. Buna karşılık Arjantin hükümeti parasının uluslararası alanda geçerli olması için gerekli olan konverbilitenin sağlanması için

---

²⁸⁴ Tahsin, **a.g.e.**, ss.248-253

²⁸⁵ Pablo Sanguinetti ve Lulia Siedschlag ve Christian Volpe Martincus, **The Impact of South-South Preferential Trade Agreements on Industrial Development: An Empirical Test**, Journal of Economic Integration, Vol.25, No:1, 2010, s.78

²⁸⁶ Meissner, **a.g.e.**, s.155

²⁸⁷ Compos, **a.g.e.**, ss. 863-865

²⁸⁸ Capoeira; müzik, dans ve akrobasi hareketleri ile harmanlanmış Brezilya kültürüne ait savunma sanatıdır.

²⁸⁹ Compos, **a.g.e.**, s.866

başlangıçta devalüasyona yönelmedi. Ancak krizin engellenmesi için yapılan girişimler ve ticari kısıtlamaların sonuç vermemesi Arjantin hükümetinin de parasını devalüe etmek zorunda kalmasına neden oldu. Arjantin'in devalüasyon için gecikmesi doğrudan yabancı yatırımların Brezilya'ya yönelmesine ve Arjantin'de doğrudan yabancı yatırım oranının 2 yıl içerisinde %95 azalmasına neden oldu. Arjantin'de yaşanan bu kriz bölge içi ticarete hızlı bir düşüş yaşanmasıyla sonuçlandı. Arjantin'in 1999-2003 yılları arası dönemde bölge içi ihracatı %45 azaldı.²⁹⁰

Ekonomik krizler Latin Amerika'da bir kez daha entegrasyon sürecini geriye döndürdüremekteydi. Arjantin ve Brezilya ithalat için daha ucuz olan ülkelere yöneldi ve ortak dış tarifeden uzaklaştı. İki ülke daha önce birbirinden ithal ettikleri buğday ve süt gibi tarım ve hayvancılık ürünlerini bölge dışından ithal etmeye yöneldi.²⁹¹ 2006 yılı itibariyle bölge içi ticaret toplam ticaretin %13'üne kadar gerilerken 2012 yılında %10'un altına düştü. Ayrıca 2006 yılı için planlanan "Ortak Pazar" projesi her yıl ertelendi.²⁹² Aralık 2011 Zirvesi'nde ise üye ülkelerin daha önce Ortak Dış Tarife listesine aldıkları bazı ürünlerde üçüncü ülkelere karşı daha yüksek gümrük tarifesi uygulanması kabul edildi. Bu liste 2012 yılında tekrar değerlendirilmeye alınarak genişletildi.²⁹³

Arjantin'de ekonomik kriz sonucu üye ülkelerde devletlerarası etkileşim ve güven azaldı. Bunun sonucu politik ilişkilere yansdı. 2005 yılında Brezilya'nın BM Güvenlik Konseyi Daimi Üyeliği için yaptığı teklife Arjantin en çok karşı çıkan ülke oldu. Aynı yıl Amerikalılar Arası Kalkınma Bankası (IADB) Genel Sekreterliği için Brezilya Kolombiya'nın adayına karşı aday gösterdiğinde Arjantin, Paraguay ve Uruguay Kolombiya'nın adayını destekledi. Yaşanan bu gelişmeler sonucu Brezilya yeni ticari ortaklara yönelirken ABD ve AB'ye gerçekleştirdiği ihracatını %50'den fazla arttırdı.²⁹⁴

---

²⁹⁰ Meissner, a.g.e, ss. 160-161

²⁹¹ Compos, a.g.e, s.878

²⁹² Meissner, a.g.e, s.163

²⁹³ MERCOSUR 2012 Yılı Raporu, T.C. Buenos Aires Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, 2013, s.5

²⁹⁴ Meissner, a.g.e, ss.160-164

c) Hükümetlerin Adaptasyonu

MERCOSUR kuruluşu itibariyle yüksek politik desteğe sahip bir yapı olmuştur. Bu durum hükümetlerin politik tercihlerindeki değişimlerin MERCOSUR'un geleceğini belirlemede en önemli faktör olmasına neden oldu. Başlangıç itibariyle sürece karşı olumlu politik yaklaşım, Arjantinli yatırımcıların gelişmiş Brezilya ekonomisi ile rekabet edememe endişesine rağmen sürecin ilerlemesini sağladı. Ancak sürecin ilerlemesine rağmen politik sadakatin ulusüstü kurumlara aktarılamaması, 1997'de başlayan ekonomik krizler ile birlikte politik tercihlerde devlet merkezli kararlar alınmasına ve MERCOSUR'un geleceğine yönelik tercihlerin ikinci planda kalmasına neden oldu.²⁹⁵ 1999 yılında Brezilya'nın parasını devalüe etmesi ile bölgeye taşınan kriz Arjantin ekonomisinin yanı sıra Uruguay ekonomisini de derinden sarstı.²⁹⁶ Arjantin ve Uruguay'ın krizi aşmak için korumacı politikalara yönelmesi Brezilya'nın da ticari faaliyetlerinde yeni yönelimler aramasına ve ulusal egemenliği ön plana çıkarmasına neden oldu. Brezilya Devlet Başkanı Lula da Silva Arjantin ve Brezilyalı iş adamlarına yaptığı konuşmada bu duruma "egemenlik dokunulmazdır" sözleri ile vurgu yaptı. Ayrıca Brezilya Çin, Hindistan ve Rusya pazarı ile etkileşimini arttırarak 2006 yılında BRICS grubuna katıldı. Brezilya Dış İşleri Bakanı Rubens Barbosa, Brezilya'nın yeni ticari yönelimini "Bugün Brezilya'nın temel ticari bölgesi Atlantik değil Pasifik yoluyla Asya'dır" sözleri ile tanımlamıştır.²⁹⁷ MERCOSUR içerisinde yaşanan bu kriz özellikle Brezilya'nın yeni arayışlara yönelmesi ile gittikçe genişledi. Böylece Brezilya 2004 yılında Güney Amerika ülkelerinin tamamını kapsayan "Güney Amerika Uluslar Birliği" (UNASUR) ve 2007 yılında AB-Brezilya stratejik ortaklık anlaşmalarını imzaladı.²⁹⁸

1.4. DIŞ ETKENLER

Brezilya ve Arjantin işbirliği ile doğan MERCOSUR yalnızca Latin Amerika'nın değil dünyanın önemli merkezlerinden biri olabilecek potansiyele sahip

---

²⁹⁵ Meissner, **a.g.e.**, s. 148

²⁹⁶ Rozemberg ve Bozzalla, **a.g.e.**, s.96

²⁹⁷ Compos, **a.g.e.**, ss. 878-879

²⁹⁸ Meissner, **a.g.e.**, s.162

olması nedeniyle dünyanın birçok bölgesi tarafından ilgi ile karşılandı. MERCOSUR'un bölge içi dinamiklere dayalı olarak kurulmuş olması ABD için bölgede kendi kontrolü dışında bir güç ortaya çıkması ihtimali nedeniyle tehdit olarak algılandı. Bu kapsamda ABD 1990 yılında örgüte alternatif olarak Amerika Serbest Ticaret Bölgesi (FTAA)'yı kurdu. ABD'nin Latin Amerika'da yeni bir ticaret bloğu kurarak hem MERCOSUR'a alternatif oluşturma hem de güç dengesi oluşturma çabası bölge ülkelerinde tepkiyle karşılanırken birçok ülkede sol partilerin yükselişine neden oldu. FTAA'dan beklediği verimi alamayan ABD 2012 yılında Meksika, Kolombiya, Şili ve Peru'nun dahil olması ile Pasifik İttifakı'nı oluşturdu. Tüm bu girişimler önce MERCOSUR'un sonrasında ise UNASUR'un çekirdek yapısını çok fazla etkilemezken, ABD destekli bu örgütlerin en büyük etkisi özellikle MERCOSUR'un coğrafi genişlemesi ve bölge ülkelerinin tam üyelik taleplerinde sorunlar yaşanmasına neden oldu.²⁹⁹ Örgüte yönelik olumlu yaklaşım ise AB bloğundan geldi. AB'nin örgüte olumlu yaklaşımında en önemli neden 1990'lı yıllarda bölge dışı ticarete AB bölgesi ile yakın ilişkilerden kaynaklanmaktaydı. 1991 yılı itibariyle üye ülkelerden Arjantin'in toplam dış ticaretinin %39'u, Brezilya'nın %36'sı, Paraguay'ın %43'ü ve Uruguay'ın %29'u AB bölgesi ile gerçekleşmekteydi.³⁰⁰ Ayrıca 1996-2000 yılları arasında bölgeye gelen doğrudan yabancı yatırımların %60'ı AB ülkelerinden gelmekteyken ABD'den bölgeye gelen yabancı yatırım %20 seviyesinde kalmıştır.³⁰¹

Latin Amerika'daki diğer entegrasyon girişimlerinde olduğu gibi MERCOSUR'un da geleceğini etkileyen en önemli dış etken küresel ekonomik krizler oldu. 1997 Asya Finans Krizi ve 1998 Rusya Ekonomik Krizi bölgenin gelişimini durma noktasına getirdi. Bu durum üye ülkelerin ekonomilerinin küresel piyasalara karşı kırılgan ve bağımlı yapısından kaynaklanmaktadır. 1990'lı yıllarda artış gösteren doğrudan yabancı yatırım oranları ülkelerin ekonomisinde hızlı bir gelişime neden olurken küresel krizlerle birlikte yabancı yatırımların azalması ülkelerin ekonomik sorunlar ile baş başa kalmasına neden olmuştur. 1999 yılında 52 milyar dolara ulaşan yabancı yatırımlar 2003 yılında 12 milyar dolar seviyesine düştü. Özellikle Arjantin bu süreçten en çok etkilenen ülke oldu. Arjantin'de 1999 yılında 24 milyar dolara

---

²⁹⁹ Rivera, a.g.e, s.254

³⁰⁰ Meissner, a.g.e, s.150

³⁰¹ Tahsin, a.g.e, s.261

ulaşanyabancı yatırım miktarı 2003 yılında 1.8 milyar dolara geriledi. Böylece önce Arjantin ve ardından diğer üye ülkeler krizi aşabilmek amacıyla ticari kısıtlamalar ve korumacı politikalara yönelerek yapılan anlaşmalar ile elde edilen kazanımların tekrar kaybedilmesine neden oldu.³⁰²

1.5. MERCOSUR ÖRGÜTÜNÜN GENEL DEĞERLENDİRMESİ VE SONUÇLAR

Soğuk Savaş sonrasında yeni siyasal düzlem ve ekonomi politikaları ışığında ortaya çıkan MERCOSUR, kısa sürede elde ettiği başarılar ile entegrasyon girişimleri arasında ön plana çıkmayı başardı. Ancak 1990'lı yılların sonlarına gelindiğinde izlenen ekonomi politikaları bölgede büyük krizlerin yaşanmasına neden oldu. Neoliberal ekonomi politikalarının sonucunda devlet sübvansiyonlarının azalması, eğitim ve sağlık alanında özel sektörün ön plana çıkarak gelir düzeyi düşük toplumsal grupların temel hizmetlere ulaşımının zorlaşması ülke hükümetlerinin ulusal desteklerini hızlı bir şekilde yitirmelerine neden oldu. Yaşanan bu gelişmeler ile birlikte hükümetler yeniden korumacı ticaret politikalarına yönelme eğilimi sergilese de toplumsal düzeyde hükümetlere karşı güven yeniden sağlanamadı. Özellikle Brezilya'nın parasını devalüe etmesinin Arjantin ekonomisinde ortaya çıkardığı yıkıcı sonuç, bölge ülkelerinin bürokratik elitlerinin neoliberal entegrasyona karşı inançlarını tamamen yitirmelerine neden oldu. Yaşanan bu gelişmeler sonucunda sol partiler önemli bir destek kazanırken 2002 yılında Brezilya'da İşçi Partisi seçimleri kazandı. Brezilya'nın ardından tüm bölgeye yayılan sol partilerin popülerliği kısa sürede Latin Amerika'nın çoğu ülkesinde iktidarların değişmesine ve neoliberal ekonomi politikalarının terkedilmesine yol açtı. Ekonomik alanda yaşanan bu gelişmelerin politik yansımaları beraberinde MERCOSUR'un da işlevinin önemli oranda azalmasıyla sonuçlandı.

---

³⁰² Daniel Chudnovsky ve Andres Lopez, **Foreign Direct Investment and Development: The MERCOSUR Experience**, Cepal Review, No:92, 2007, s.10

2. SOĞUK SAVAŞ SONRASI ANDEAN (CAN)

Soğuk Savaş döneminde gerek dış etkilerden gerekse kurumsal yapının yeterli seviyede olmamasından dolayı 1980’li yıllarda dağılma noktasına gelen ANDEAN Grubu üyeleri, 1980’li yılların ikinci yarısında örgütü yeniden toparlamak için bir dizi görüşmeler gerçekleştirdi. Bu kapsamda 1987’de Quito Protokolü ve 1989’da Galapagos Adaları’nda gerçekleşen Başkanlar Zirvesi önemli kararlar alınması ile sonuçlandı. Bu görüşmelerde 1995 yılına kadar ticari kısıtlamaların tamamen kaldırılarak serbest ticarete geçilmesi ve ortak dış tarife uygulaması oluşturulması kabul edildi. Aynı zamanda bu görüşmelerde 1996’da imzalanacak olan ve ANDEAN’ın

kurumsal yapısını güçlü bir şekilde yeniden inşa eden Trujillo Protokolü'nün temelleri atıldı.³⁰³

Serbest ticaret bölgesi kararının alınmasının ardından Kolombiya ve Venezüella hızlı bir şekilde uyum programını başlatarak 1992'de ticari kısıtlamaları kaldırdı. Bu iki ülkenin ardından Ekvator ve Bolivya gerekli düzenlemeleri gerçekleştirdi ve 1993 yılında dört üye ülke arasında serbest ticaret başladı.³⁰⁴ Serbest ticaret programına beş üye ülkeden yalnızca Peru karşı çıktı. Peru bölgesel ticarete odaklanmak yerine küresel ticarete yönelme taraftarıydı. Bu nedenle serbest ticaret bölgesine katılmayarak üye ülkeler ile ikili anlaşmalar yoluyla ticari ilişkilere yöneldi. Bu durum Peru'nun örgüt ile ilişkilerini zayıflattı ve 1992'de Peru'nun üyeliğinin askıya alınması ile sonuçlandı. Peru'nun üyeliğinin askıya alınmasında tek neden ticari sebepler değildir. 1992 yılında Peru'da yaşanan iç sorunlar ve anti demokratik uygulamalar ANDEAN ülkelerini bu karara iten bir diğer önemli neden oldu. Peru'nun politik alanda örgütten uzaklaşması Ekvator ile 1995'de yaşanan sınır sorunları ile daha da arttı. Ancak Peru ile ilişkiler yapılan ikili anlaşmalar ile devam ederken 1997'de üye ülkeler ile serbest ticarete geçen Peru'nun üyeliği de yeniden aktif edildi. 2005 yılında ise tarım ürünlerini de kapsayan "hassas" ürünlerde serbest ticaret kapsamına alındı. 1989 Galapagos Zirvesi'nde alınan bir diğer önemli karar Ortak Dış Tarife uygulamasıydı. Bunun için 1995'e kadar üye ülkeler gerekli düzenlemeleri gerçekleştirdi. Venezüella, Kolombiya ve Ekvator hedeflenen süre zarfında düzenlemeleri tamamlarken Bolivya ve Peru programa dahil olmak istemedi. Peru'nun üyeliğinin askıya alınmış olması, Bolivya'nın ise ekonomisinin nispeten daha zayıf olması bu kararda etkili oldu. Bu iki ülkenin Ortak Dış Tarife'ye geçişi 2005 yılında gerçekleşti.³⁰⁵

Soğuk Savaş sonrası ANDEAN Grubu için dönüm noktası ise 1996'da imzalanan Trujillo Protokolü oldu. Protokol ile ismini ANDEAN Topluluğu olarak değiştiren örgüt kurumsal yapısında da köklü bir değişikliğe gitti. ANDEAN Başkanlar Konseyi ve Dış İşleri Bakanları Danışma Komisyonu yenilendi. Örgütün

---

³⁰³ Richard V. Adkinson, **The ANDEAN Group: Institutional Evolution, Intra-regional Trade And Economic Development**, Journal of Economic Issue, Vol.37, No:2, 2003, s.375

³⁰⁴ Miguel Rodriguez Mendoz, **The ANDEAN Community in Motion: A Progress Report**, II. Annual Conference Trade And Investment In The Americas, 1998, s.6

³⁰⁵ Gina E. Acosta Rojas – German Calfat – Renato G. Flores Jr., **Trade And Infrastructure In The ANDEAN Community**, Cepal Review, No:90, 2006, s.45

yönetim faaliyetlerini yürüten Junta ise Genel Sekretarya olarak değiştirildi. Daha önce yalnızca teknik konularda yetkisi olan Junta yeni düzenleme ile politik alanları da kapsayan yetkiler ile donatıldı. Ayrıca Genel Sekretarya için bağımsız bir bütçe oluşturuldu. Örgütün işleyişini hükümetlerden daha bağımsız hale getirebilmek için hükümetler arası organlar ANDEAN Entegrasyon Sistemi (AES), ulusüstü organlar ANDEAN Topluluğu olarak sınıflandırıldı. Böylece süreç tamamen yeni bir yapıya kavuştu.³⁰⁶ Oluşturulan bu yeni yapı Avrupa Topluluğu örnek alınarak tasarlandı. Yönetim yapısını değiştiren örgüt, birçok farklı alanı kapsayan yeni ulusüstü kurumlar oluşturdu. Ayrıca Soğuk Savaş döneminde büyük sorunlara neden olan 24 sayılı kararın yerine daha esnek bir yapıya sahip 291 sayılı karar kabul edildi. Bu karara göre bölgesel bir ortak yatırım sistemi oluşturularak tüm yabancı yatırımcılara yönelik uygulanan kısıtlamaların yerine yalnızca bu sistemi tehlike atabilecek olan yatırımlara kısıtlamalar getirilmesi kabul edildi.³⁰⁷

1997 yılında yenilen yapısı sonrası ANDEAN Topluluğu kapsamı bakımından dört alana ayrıldı.³⁰⁸

- Ticari süreç (Serbest ticaret, Gümrük Birliği, üretim araçları ve sermayenin serbest dolaşımı),
- Sektörel politikaların uyumlaştırılması,
- İşbirliği alanları programları (Sınır kontrolü, uyuşturucu ile mücadele programları, kara para aklama ile mücadele programları, Ortak Dış Politika Çerçevesi programı),
- Politik taahhütler (İnsan haklarının korunması, demokrasinin geliştirilmesi gibi).

ANDEAN Topluluğu oluşturduğu yeni kimliği ve sistemi ile Latin Amerika coğrafyasındaki kurumsal örgüt haline geldi. Ortak ticaret politikası ve Ortak Dış Politika programları kısa sürede önemli kazanımlar elde edilmesini sağladı. Güçlü demokratik sistemler ve dinamik bir sivil toplum oluşturmak amacıyla yapılan yeni

---

³⁰⁶ Marco Odello, **The ANDEAN Community of Nations**, Latin American and Caribbean International Institutional Law, Ed. Marco Odello ve Francesco Seatzu, Asser Press, The Hague, 2015, ss.120-122

³⁰⁷ Mendoza, **a.g.e.**, s.2

³⁰⁸ Fernando Prada ve Alvaro Espinoza, **Monitoring Regional Integration And Cooperation In The ANDEAN Region**, Governing Regional Integration for Development: Monitoring Experiences, Methods and Prospects, Ed. Philippe de Lombaerde - Antoni Esteveordal - Kati Suominen, Ashgate Publishing Limited, Hampshire, 2008, s

kurumsal yapı üye ülkelerden büyük destek görürken en önemli sorun Ortak Dış Politika çerçevesinde FTAA ile başlatılan serbest ticaret görüşmeleri oldu. FTAA'ya katılım için 1998'de başlatılan görüşmeler 2005'de tamamlandı ve ANDEAN Topluluğu ülkeleri FTAA'ya dahil oldu. Bu süreç örgüt içerisinde Venezüella'nın tepkisine yol açarken görüşmelerin olumlu ilerlemesi 2006 yılında Venezüella'nın örgütten çekilmesine neden oldu.³⁰⁹ Örgüt içerisinde yaşanan bu dönüşüm ve daha büyük bir örgütle bütünleşme amacı ANDEAN Topluluğu'nun 1969'da kuruluş amacı olan "geniş, kapsamlı ve gelişmiş bir entegrasyon programı olan LAFTA'ya uyum sağlayabilmek amacıyla daha denk ülkeler ile bölgesel kalkınma sağlama" amacına uyumlu olsa da Soğuk Savaş sonrası elde edilen gelişim önemli ölçüde kaybedildi.

2.1. ARKA PLAN KOŞULLARI

a) Ekonomik Birliğe Katılan Güçlerin Denkliliği

ANDEAN Topluluğu 1969 yılında kurulduğu dönemde Kolombiya, Ekvator, Bolivya, Peru ve Şili'den oluşmaktaydı. 1973'de Venezüella'nın örgüte katılması ve 1976'da Şili'nin örgütten ayrılmasıyla Soğuk Savaş sonrası örgütü oluşturan beş ülkeli yapı ortaya çıktı. 1990 yılı itibariyle 138.8 milyar dolar GSYİH'ya sahip olan örgütün ekonomik verilerde en büyük üyesi 47 milyar dolarlık GSYİH'sı ile Venezüella'dır. Venezüella'yı 40.27 milyar dolar GSYİH ile Kolombiya izlerken ardından 26.41 milyar dolar ile Peru, 15.23 milyar dolar ile Ekvator ve 4.86 milyar dolar ile Bolivya gelmektedir. Üye ülkeler arasında GSYİH düzeylerinde ortaya çıkan bu büyük fark kişi başı GSYİH oranlarında ise daha simetrik bir tablo ortaya çıkarmaktadır. Venezüella'nın 2367 dolar kişi başı GSYİH oranı değerlendirilmenin dışında tutulacak olursa Ekvator'un 1491 dolar, Peru'nun 1210 dolar, Kolombiya'nın 1175 dolar ve Bolivya'nın 709 dolarlık kişi başı GSYİH oranları çoğunlukla yakın değerler ve benzer yaşam standartları ortaya koymaktadır.³¹⁰ Üye ülkeler arasındaki MERCOSUR'a

³⁰⁹Cesar Gavaria, **Trade And Economic Integration In The ANDEAN Region**, <http://www.oas.org/en/sedi/desd/trade/pubs/Books/CAF/P1C1.pdf> (e.t. 04.04.2018)

³¹⁰<https://data.worldbank.org/?locations=VE-EC-BO-PE-CO> (e.t. 04.04.2018)

nispeten daha simetrik olan bu durum özellikle serbest ticarete geçiş aşamasında hükümetlerin kararlarını önemli ölçüde etkilemiştir.

b) Devletler Arasındaki Eylemlerin Oranı

1980'li yılların büyük ekonomik krizi tüm Latin Amerika ülkelerinde olduğu gibi ANDEAN ülkelerinde de sert bir şekilde hissedildi. 1970'li yıllarda %25'lere varan bölge içi ticaret oranı krizle birlikte hızlı bir şekilde düşerek 1985 yılında %2.62 seviyesine geriledi. 1987 yılında krizin etkilerinin kademeli olarak ortadan kalkması sonucunda bölge içi ticaret yeniden yükselişe geçti. Üye ülkelerin hükümetlerinin de teşviki ve politik desteği ile 1990 yılında bölge içi ihracat %4.10 seviyesine yükseldi. Ulaşılan değerler her ne kadar 1970'li yıllardan çok uzak kalsa da ivme olumlu yönde seyretnmekteydi. Bu ivme sonucunda serbest ticarete geçildiği 1993 yılında bölge içi ihracat %9,69'luk oran ile 2.8 milyar dolar seviyelerine ulaşılmasını sağladı.³¹¹ Serbest ticarete rağmen bölge içi ticaret hala yetersiz seviyede kalsa da bu yükseliş ivmesi örgüt adına umut vaat eden bir gelişme olarak değerlendirilmiştir. Yine de sanayi ürünlerinin bölge içi ticaretin yalnızca %26'sını oluşturması ve ülkelerin hedeflendiği gibi hızlı bir sanayileşme süreci yaşayamamış olması örgütün küresel krizlerin olası etkilerine karşı hassasiyetinin devam ettiğini göstermesi açısından önemlidir.³¹²

c) Her Bir Ülkedeki Çoğulcu Yapı

Soğuk Savaş sonrası dönemde ANDEAN bölgesinde demokratik sistem kısmen geçerliliğini korumaktaydı. Uzun zamandır demokratik işleyişin sürdüğü Kolombiya'da Liberal Parti lideri Augusto Gaviria Trujillo 1990 seçimlerini kazandı.³¹³ Askeri rejimlerin iktidarının yaşanmadığı bir diğer üye ülke olan Venezüella ise farklı bir durumla karşı karşıyaydı. 1992 yılında Hugo Chavez bir darbe girişiminde bulduysa da başarılı olamadı ve tutuklandı. Ancak 2 yıl sonra hapisneden çıkan Chavez 5. Cumhuriyet Hareketi Partisi'ni kurarak 1998 seçimlerine katıldı ve seçimi kazandı. Daha sonra sırasıyla 2000, 2006 ve 2012 seçimlerinden galip çıkan Chavez, Venezüella'nın Soğuk Savaş sonrası döneminin en etkin lideri oldu. Benimsediği

³¹¹ Rojas-Calfat-Flores Jr., a.g.e, s.48

³¹² German Creamer, **Open Regionalism In The ANDEAN Community: A Trade Flow Analysis**, World Trade Review, Cilt. 2, No:1, 2003, s.112

³¹³ [https://en.m.wikipedia.org/wiki/César_Gaviria_\(e.t.04.04.2018\)](https://en.m.wikipedia.org/wiki/César_Gaviria_(e.t.04.04.2018))

sosyalist politikalar nedeniyle ABD ile zaman zaman karşı karşıya gelirken başkanlığı döneminde iç politikada benimsediği yöntemlerde çoğu zaman anti demokratik olarak tanımlandı.³¹⁴ Örgütün diğer üyelerinden Ekvator ve Bolivya'da ise sırasıyla 1979 ve 1982'de askeri rejimler sona ermiş, demokratik sistem uygulanmaya konmuştu. Ancak 1990'lı yıllarda liberal partilerin izlediği özelleştirme politikaları özellikle ekonomik gelir seviyesinin düşük olduğu ve devlet sübvansiyonlarına daha fazla ihtiyaç duyulan Bolivya'da büyük tepkiler ve gösteriler ile karşılandı. Bolivya hükümetinin göstericilere karşı tepkisi sert oldu. Ülke çapında binlerce gösterici tutuklandı ve uzun süre tutuklu kaldı.³¹⁵ Bu durum bölge ülkelerinde demokratik seçimler olmasına rağmen toplumsal çoğulcu yapının ve hukuk sisteminin tam olarak yerleşmediğini göstermektedir.

1990'lı yıllarda bölge ülkeleri arasında demokratik kurumların işleyişinde en çok sorun yaşanan ülke Peru oldu. 1980'de son bulan askeri rejim sonrası demokratik hayata geçilse de 1990 seçimlerini kazanan Alberto Fujimori 1992 yılında meclisi feshetti.³¹⁶ 1993 yılında yetkilerini genişleten yeni bir anayasa hazırlayan Fujimori, anayasa teklifini referanduma sundu. İtirazlar ve tartışmalar ile geçen referandumun sonucunda %73 oy ile yeni anayasa kabul edildi. Ardından 1996 seçimlerini kazanan Fujimori iktidarını güçlendirerek sürdürdü. Ancak 2000 yılı seçimleri Peru için dönüm noktası oldu. Fujimori seçimleri %51.2 oyla kazanmasına rağmen rakibi Alejandro Toledo'nun seçimlerde usulsüzlük yapıldığı iddiaları ve bu iddiaları ispatlayan görüntülerin ortaya çıkması üzerine Fujimori ülkeyi terk etti. Peru'da yeni başkan Alejandro Toledo oldu. İnsan hakları ihlallerinin yüksek düzeyde yaşandığı Fujimori dönemi böylece son buldu ve Peru demokratik sistemi yeniden işlemeye başladı.³¹⁷

d) Elitlerin Bütünleyiciliği

ANDEAN Topluluğu ulusal düzeyde farklı siyasi eğilimlerin ön plana çıktığı bir topluluk olsa da üye ülkelerin çoğunluğunda neoliberal ekonomi politikaları izlenmekteydi. Bu durum toplumsal itirazlara rağmen özel sektör elitleri tarafından memnuniyetle karşılanılmaktaydı. Bölge ülkelerinin ekonomik zayıflığı üretim

³¹⁴https://en.m.wikipedia.org/wiki/Hugo_Chávez (e.t. 04.04.2018)

³¹⁵ Bolivya'da özelleştirmeler ile yaşanan iç krizler için bakınız :
<http://yasamingenisozeti.blogspot.com.tr/2011/11/even-rain-yagmuru-bile.html>(e.t. 03.04.2018)

³¹⁶ Latin Amerika tarihinde bu olay El Autgolpa (kendi kendine darbe) olarak adlandırılmaktadır.

³¹⁷https://tr.m.wikipedia.org/wiki/Alberto_Fujimori(e.t. 03.04.2018)

süreçlerinde partner ihtiyacını ortaya çıkarırken, ANDEAN Topluluğu bu ihtiyacı karşılayan bir yapı statüsü kazandı. Böylece 1990-1995 arası dönemde bölge içinde endüstriyel kuruluşlar arası ticaret %40 arttı. Bu artış sonucunda özellikle Kolombiya, Venezüella ve Ekvatorlu elit grupların entegrasyon sürecine desteği ve bölgesel elit sosyalizasyonu arttı. Süreçten memnun olmayan Peru'nun temel sorunu ise sanayisinin bölgenin diğer ülkeleri ile tamamlayıcı özellik taşınamamasıydı. Bu durum Peru'nun ikili ilişkilere yönelmesine neden olan etkenlerden biri oldu. Bolivya'da ise firmaların rekabet için yeterli güce sahip olmaması, özelleştirmelerin genellikle yabancı yatırımcılara yönelik olması ve özelleştirme ile ülkeye giren sermaye sahiplerinin tekel pozisyonu elde etme amacı ulusal elitlerin ANDEAN Topluluğu'na karşı ilgilerinin yetersiz kalmasına neden oldu.³¹⁸

2.2. EKONOMİK BİRLİK SÜRECİ KOŞULLARI

a) Hükümetlerin Amaçları

1980'li yılların yükselen neoliberal ekonomi politikaları uygulamaları ANDEAN'ın 1990'lı yıllardaki revizyonunda önemli rol oynadı. Buna rağmen bölgesel kalkınma ile küresel ekonomik sisteme adapte olmak ve ticari serbestlik sağlamak amaçlarıyla revize edilen örgüt üye ülkeler arasındaki politik görüş farklılıkları ile hedeflerinden uzaklaştı. 1973'de örgüte katılan Venezüella, örgüt içerisinde liderlik amaçlarını korurken aynı zamanda örgüt aracılığıyla sosyo-kültürel birlik sağlayarak Latin Amerika'da liderlik pozisyonu kazanmak amacındaydı. Kolombiya ve Peru ise ekonomik gelişim ile küresel sermayeye adapte olmayı öncelikli hedef olarak belirledi. Ekvator ve Bolivya küresel piyasaya adapte olmak konusunda daha uzun süreli bir politika izleme taraftarıydı. Bu nedenle Peru ve Kolombiya örgütten bağımsız olarak FTAA görüşmelerini ikili düzeyde sürdürdü ve nihayetinde FTAA'ya katıldı.³¹⁹ Bu görüş farklılıkları ANDEAN Topluluğu'nun ABD ve AB ile yakın ilişkilere yönelmesi

³¹⁸ German C. Prieto Corredor, **The Role of Collective Identity And Regional Institutions In The ANDEAN Community**, Yayınlanmış doktora tezi, Manchester Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, ss. 84-88

³¹⁹ John Crabtree, **Latin American Trading Blocs: Between Reality And Utopian**, Institute for The Study of Americas, University of London, 2011, ss.108-109

ile birlikte örgüt içerisinde önemli fikir ayrılıklarının ortaya çıkmasına neden oldu.³²⁰ Ancak üye ülkeler arasındaki hedef farklılıklarının uzun vadeli planlarda belirginleşmesi, kısa vadeli politikalarda ise ortak fikirlerin kabul görmesi örgütün kısa vadede önemli başarılar kazanmasını sağlamıştır. Böylece üyeliği askıya alınan Peru haricindeki dört üye ülke FTAA görüşmelerine kadar tam bir uyum içerisinde ilerd.

b) Birliğin Gücü

Trujillo Protokolü ANDEAN Topluluğu'nun kurumsal kimliğini önemli düzeyde güçlendirdi. ANDEAN Topluluğu adı ile yeni bir yapıda toplanan ulusüstü kurumlar hükümetler arası organlardan ayrılarak örgüte bağımsız bir kimlik kazandırmaya çalışıldı. Öncelikle 1979'da kurulan ANDEAN Adalet Divanı 1996'da revize edildi. Her ülkeden 1 hakimin üyesi olduğu Divan'ın kararlarının ANDEAN Resmi Gazetesi'nde yayınlanması kabul edildi. Ayrıca alınan kararlar üye ülkelerin etkilerinden izole edilerek ulusal meclisler tarafından onaylanma gereği olmaksızın uygulamaya konması kararlaştırıldı. Divan, ANDEAN'ın Avrupa Topluluğu ile en çok benzeyen organı oldu. Ancak Avrupa ile ANDEAN arasındaki fark, Avrupa Adalet Divanı işleyişi itibariyle sürekli olarak ulusal yasaları ortak bir çizgiye taşımayı amaçlarken, ANDEAN Adalet Divanı sert, güçlü ama aralıklı ve genel kapsamdan uzak kalmıştır.³²¹

ANDEAN Topluluğu'nun ulusüstü gücünü arttıran diğer kurumlar olan ANDEAN Parlamentosu, Genel Sekreteryası, Latin Amerika Rezerv Fonu, ANDEAN Sağlık Örgütü ve Simon Bolivar ANDEAN Üniversitesi 1996'da revize edildi. Örgütün kurumsal yapısını güçlendirmek amacıyla devam eden çalışmalar 1997'de Sucre Protokolü ile yeni kurumlar ortaya çıkmasıyla sonuçlandı. Sucre Protokolü aynı zamanda ANDEAN Parlamentosu'nu da yenilemekteydi. Geçmiş dönemde üye ülkelerin meclislerinden seçilen temsilcilerin görev aldığı Parlamento'da artık doğrudan halk oylaması ile her ülkeden 5 temsilcinin seçilmesi kabul edildi. Peru, Ekvator ve Kolombiya 2001 yılında yeni düzenlemeye uyarak seçimleri gerçekleştirdi. Venezüella ve Bolivya ise temsilcilerini mecliste seçmeye devam etti. Oy çokluğu ile kararların

³²⁰ Corredor, a.g.e, ss.164-166

³²¹ William Phelan, **Enforcement And Escape In The ANDEAN Community: Why The ANDEAN Community of Nations Is Not Replica Of The European Union**, Journal of Common Market Studies, Vol. 53, No:4, ss.843-844

alındığı Parlamento ANDEAN'ın ulusüstü kurumları arasında ön plana çıkan önemli bir organ olmuştur.³²²

Sucre Protokolü sonrası örgütün sosyo-kültürel alandaki gelişimi devam etti. 2000 yılında Çalışma Danışma Konseyi ve İş Danışmanlığı Konseyi kuruldu. 2002 yılında ANDEAN Yerliler Heyeti ve Heyete bağlı olarak yoksulluğun azaltılması, sosyal eşitsizlik ile mücadele ve kalkınma alanlarında çalışmalar yürütmek üzere ANDEAN Yerlileri Tavsiye Konseyi kuruldu. Ayrıca 2004 yılında biri üye ülkelerin başkentlerinin belediye başkanları olmak üzere her ülkeden üçer temsilcinin katıldığı ANDEAN Yerel Yönetimler Konseyi oluşturuldu.³²³ Ulusüstü kurumlarda yaşanan artışın yanı sıra üye ülkeler arası ortak politikalarda arttı. 2001 yılında ANDEAN Güvenlik Politikası başlığı ile başlatılan görüşmeler 2004 yılında ANDEAN Topluluğu'nun Dış Güvenlik Politikası İçin Çerçeve Antlaşmasının imzalanması ile sonuçlandı. Antlaşma kapsamında istihbarat paylaşımı, terör ve silah kaçakçılığı ile ortak mücadele konularında uzlaşmıştır.³²⁴

Birliğin kurumsal gücünü artırma yönünde çabalar ekonomik alana da yöneldi. Soğuk Savaş döneminde örgütün bölgesel projelerini finanse etmesi amacıyla kurulan ANDEAN Kalkınma İşbirliği'nin (CAF) bütçesi arttırıldı. 1971-89 yılları arası dönemde toplam 134 milyon dolar kredi verebilen kurum 1990 yılında yeni bütçe revizyonu ile 812 milyon dolarlık kredi limitine ulaştı. Bu rakam ilerleyen süreçte artarak devam etti ve 1997'de 2.9 milyar dolara, 2003'de ise 3.3 milyar dolara ulaştı. CAF'ın bütçesinde yaşanan artış bölge ticareti için gerekli alt yapı çalışmaları başta olmak üzere bir çok sektörde yeni yatırımlara teşvik kredisi olarak kullanıldı.³²⁵

---

³²² Odello, a.g.e, ss. 132-133

³²³ Odello, a.g.e, s.147

³²⁴ Alejandra Ruiz Dana – Peter Goldschagg – Edmundo Claro – Hernan Blanco, **Regional Integration, Trade And Conflict In Latin America**, International Institute for Sustainable Development, 2007, s.26

³²⁵ Ocampo ve Titelman, a.g.e, s.2007

2.3. SÜREÇ KOŞULLARI

a) Karar Alıcıların Yapısı

ANDEAN Topluluğu yeni kurumsal kimliğini kazandığı Tujillo Protokolü ile birlikte örgütün karar alma ve yönetim mekanizması ANDEAN Entegrasyon Sistemi (AES) adı ile ayrı bir yapı haline dönüştürülmüştür. AES mekanizması Başkanlar Konseyi, Dış İşleri Bakanları Konseyi ve Genel Sekretarya olmak üzere üçlü bir yapıdan oluşmaktadır.

ANDEAN Başkanlar Konseyi (Topluluk Komisyonu); örgütün en üst karar alma organı olan Komisyon kanun yapıcı yetkiye sahip iki organdan birisidir. Komisyon Başkanlığı bir yıllığına üye ülkelerin isimlerinin alfabetik sıralamasına göre değişir. Düzenli olarak yılda üç kez toplanan Komisyon olağanüstü durumlarda üye ülkelerden herhangi birinin talebi üzerine Komisyon Başkanı tarafından toplantıya çağırılabilir. Her üyenin bir oy hakkı bulunan Komisyon'da kararlar salt çoğunluk ile alınır. Eğer oylamaya sunulan teklif Genel Sekretarya tarafından sunulduysa üyelere herhangi birinin olumsuz oy vermesi durumunda teklif yeniden Sekretarya'ya geri döner.³²⁶

Dış İşleri Bakanları Konseyi; üye ülkelerin dış işleri bakanlarından oluşan ve örgütün dış politikasına yönelik kararlar alan bir diğer karar alma organıdır. Olağan koşullarda yılda iki kez toplanan Konsey'in Başkanı yıllık periyodlar ile Komisyon'da izlenen sıraya göre değişir. Konsey'de kararlar Komisyon'un aksine oy birliği ile alınır.³²⁷

Dış İşleri Bakanları Konseyi ve Komisyon sorumluluk doğuran karar alma yetkilerine sahipken koşullara göre tavsiye niteliğinde bildirilerde yayınlar. Bu iki organı bölgedeki diğer entegrasyon girişimlerinden ayıran en önemli özellik ise alınan kararların ulusal mecliste onaylanması zorunluluğu olmadan ulusal kanunlara dahil olmasıdır.³²⁸

AES'in üçüncü kısmını Genel Sekretarya oluşturur. Merkezi Lima, Peru'da olan Sekretarya Başkanı (Genel Sekreter) Dış İşleri Bakanları Konseyi ve Komisyon

---

³²⁶ Odello, a.g.e, s.131

³²⁷ a.e, s.129

³²⁸ Prada ve Espinoza, a.g.e, s.21

tarafından beş yıllığına seçilir. Karar alma organları için tavsiyeler hazırlayan Sekreteryaya aynı zamanda alınan kararların uygulanma sürecini denetlemektedir.³²⁹

b) Eylem Oranlarındaki Değişim

1993'de kurulan Serbest Ticaret Bölgesi ve 1995'de uygulamaya konulan Ortak Dış Tarife uygulamaları sonrası ANDEAN bölgesinde bölge içi ticarete hızlı bir yükseliş sağlandı. 1990 yılında %4 seviyesinde olan bölge içi ihracat 1997'de 5.3 milyar dolar ile %14 seviyesine yükseldi. Böylece yedi yıllık dönemde 4 kata yaklaşan bir büyüme gerçekleşti.³³⁰ Ayrıca yapılan yatırımlar sonucunda ticaretin çeşitliliği de önemli ölçüde arttı. Geçmiş yıllarda genellikle tarım ve hayvancılık ürünlerine dayalı ticarete 1998 yılında sanayi ürünlerinin payı %47'ye ulaştı. Böylece ANDEAN'ın ticaret çeşitliliği yeni bir boyuta ulaştı ve küresel krizlere karşı hassasiyet azaldı.³³¹

1999 yılı tüm Latin Amerika'da olduğu gibi ANDEAN coğrafyasında da zor bir yıl oldu. Arjantin krizinin etkileri Ekvator'da en ağır şekilde hissedildi. Ekvator, makroekonomik sorunlar ve bankaların çöküşü ile karşı karşıya kalırken Peru'da ise Başkan Fujimori biten başkanlık süresi ile birlikte ülke içi muhalefete karşı sert tutumlara yöneldi. Bu durum Peru'daki yatırımcılar tarafından endişe ile karşılanmakta ve yabancı yatırımcıların siyasal ortamdaki belirsizlik nedeniyle ülkeye olan yatırımlarını azaltmalarına neden olmaktaydı. Venezüella'da ise aynı dönemlerde binlerce insanın hayatını kaybettiği ve ağır ekonomik hasarlar oluşturan sel felaketi yaşandı. Diğer taraftan Kolombiya bölgede yaşanan krizlere çözüm bulmak amacıyla ABD ile ticari ilişkilerini geliştirmeyi ve krizi en az zararla aşmayı hedeflemekteydi. Bu yüzden FTAA sürecine hız kazandırdı. Tüm bu nedenler bölge ülkelerinde ulusal sorunların ana gündem haline gelerek bölgesel entegrasyon projesinin ikinci plana atılmasına neden oldu. Politik süreçlerde yaşanan bu sorunlar ekonomik verilere de yansdı. 1998 yılında %14 seviyesindeki bölge içi ihracat 2000 yılında %9'a geriledi.³³²

Süreci etkileyen bir diğer olumsuz gelişme serbest ticarete geçilmesine rağmen ülkelerin bazı ürünlerde istisnai durum olarak gümrük tarifeleri uygulaması olmuştur.

---

³²⁹ Odello, **a.g.e.**, s. 134

³³⁰ Mendoza, **a.g.e.**, s.2

³³¹ Creamer, **a.g.e.**, s.112

³³² Rojas-Calfat-Flores Jr., **a.g.e.**, s.47

Bu durum 1998-2000 yılları arasında küresel ham petrol fiyatlarındaki düşüş ile birlikte birliğin en büyük ekonomik gücü olan Venezüella'nın bölge içi ticarete yaşadığı sorunların ön plana çıkmasına neden oldu. Venezüella yaşadığı ekonomik sorunlardan dolayı örgüte yaptığı desteği azaltmak zorunda kaldı. Ayrıca tüm çalışmalara rağmen bölge içi iletişimi arttıracak ve ulaşım maliyetlerini azaltacak alt yapı projeleri halen yetersiz kalmaktaydı.³³³

2000'li yıllar ile birlikte örgütün kurumsal yapısı bölge içi etkileşimi arttırmak amacıyla bir dizi yeni program başlatmıştır. Bunlardan en önemlisi 2001-2005 yılları arasında tanıtımı ve denemeleri yapılan ve 2006 yılında uygulamaya konulan ANDEAN üye ülkelere 90 günlük vizesiz geçiş hakkı sağlayan ANDEAN Pasaportu oldu. Pasaport kısa süre içerisinde özellikle iş dünyasında önemli bir kullanım alanı kazanırken günümüzde halen Bolivya, Peru ve Ekvator tarafından etkin olarak kullanılmaktadır.³³⁴

Örgütün merkezinin tüm çabalarına ve krizin etkilerinin ortadan kalkmasına rağmen yeni ticaret anlaşmaları nedeniyle bölge içi ticarete yeniden yükseliş sağlanamadı. 2006-2015 döneminde bölge içi ticaret %10 seviyesini aşamadı.³³⁵

c) Hükümetlerin Adaptasyonu

ANDEAN sürecinde hükümetlerin adaptasyonunu etkileyen ilk kriz 1995'de Ekvator ve Peru arasındaki sınır sorunu olmuştur. Kökenleri İspanyol kolonizasyon dönemine kadar dayanan sorun, Amazon bölgesindeki Condor Cordillera alanının paylaşımından kaynaklanmaktadır. 1993 yılında sorunun yeniden gündeme gelmesi iki ülke arasındaki söylemlerin sertleşmesine neden oldu. 1994'de Ekvator birlikleri Peru ordusunun herhangi bir karşı çıkması olmadan bölgede devriyelere başladı. Bu durum 1995'de iki ülke arasında çatışmalara neden oldu. Çatışmalar uluslararası kuruluşların arabuluculuğu ile kısa sürede sonlandırılrsa da iki ülkenin geleceğe yönelik ilişkilerine zarar vermiştir.³³⁶

---

³³³ Mendoza, a.g.e, s.2

³³⁴ Odello, a.g.e, s.120

³³⁵ World Trade Statistical Review, World Trade Organization, 2017, s.14

³³⁶ Dana – Goldschagg – Claro – Blanco, a.g.e, s.26

Peru-Ekvator krizinin aşılmasının ardından henüz iki yıl geçmişken ABD ile yakın ilişkiler kurulması kararı ve FTAA ile müzakereler örgüt içerisinde yeniden ayrılmaya neden oldu. Örgütün en güçlü iki üyesinden Kolombiya sürecin savunucusu olurken Venezüella sert bir şekilde karşı çıktı. Tartışmalar devam ederken 1999 krizinin yaşanması iki ülkeyi farklı çözümler aramaya yöneltti. Kolombiya ABD ile ikili ilişkilere ağırlık verirken Venezüella diğer Latin Amerika ülkeleri ile ilişkilerini güçlendirmeyi tercih etti. Bu durum 2006 yılında Venezüella'nın örgütten ayrılarak MERCOSUR'a üyelik başvurusu yapması ile sonuçlandı.³³⁷

Bölge ülkelerinin adaptasyonunu etkileyen bir diğer önemli sorun Kolombiya'dan gelen mülteci akınlarıdır. Kolombiya, ANDEAN ülkeleri arasında yasadışı faaliyetlerin ve iç savaşların en çok yaşandığı ülkedir. Bu durum suç oranlarını etkilemekte ve çatışma bölgelerinde yaşayan insanların gelir kaynaklarını yok etmekteydi. Ülkede yaşanan bu çatışmalar vatandaşların komşu ülkelere sığınmasına neden olmaktadır. Örneğin 1998-2000 yılları arasında sadece Ekvator'a 6000 mülteci sığındı. 2000-2004 yılları arasında ise toplamda 1.3 milyon insan yer değiştirmek zorunda kaldı. Ayrıca Venezüella, Peru ve Brezilya uyuşturucu ticaretinden doğrudan etkilenmekteydi. Bu yüzden Ekvator 2002 yılında Kolombiya'ya vize kısıtlaması getirdi. Diğer yandan ANDEAN Pasaportu uygulamasında da Kolombiya için denetimler getirildi.³³⁸

ANDEAN sürecinde yaşanan krizler en çok üye devletlerin birbirlerine karşı güvenlerine zarar vermiştir. Bu nedenle kurumsal alanda gerçekleştirilen genişlemeler hedeflenen otorite derinliğine ulaşamamıştır.

2.4. DIŞ ETKENLER

2004 yılında bölgenin ticaretinin %46'sını gerçekleştirdiği ABD dış politikası ANDEAN sürecini en çok etkileyen faktör oldu. MERCOSUR ile rekabet amacıyla ortaya çıkan FTAA, MERCOSUR üyelerinin siyasi tercihleri nedeniyle Brezilya ve Arjantin üzerinde yeterince etkili olamasa da ANDEAN üyelerinin tercihlerinde önemli

---

³³⁷ Rojas-Calfat-Flores Jr., a.g.e, s.47

³³⁸ Dana – Goldschagg – Claro – Blanco, a.g.e, ss. 28-29

bir ayrışmaya neden oldu. ABD'nin ANDEAN ülkeleri için vazgeçilemez pozisyonu üye ülkelerin ticari tercihlerinde belirli bir gelişimin ardından yönelimini ABD pazarına çevirmesi ile sonuçlandı. Bu durum Venezüella'nın birlikten ayrılması ve diğer üyelerin ise FTAA pazarına katılmasına yol açtı.³³⁹

Örgütün geleceğini etkileyen bir diğer gelişme 1990'lı yılların sonlarında yaşanan krizle birlikte ortaya çıkan yeni arayışlar sonucunda MERCOSUR ile 2002 yılında Ortak Serbest Ticaret Bölgesi oluşturmak amacıyla başlayan görüşmeler oldu. 2004 yılında sonuçlanan görüşmeler, ANDEAN ve MERCOSUR üyesi ülkeler ile birlikte üç Latin Amerika ülkesinin daha katılımı ile tüm Güney Amerika'yı kapsayan Güney Amerika Serbest Ticaret Bölgesi (SACN) adıyla yeni bir yapı kurulması ile sonuçlandı. Bu yeni yapı 2007'deki Latin Amerika Enerji Zirvesi'nde Güney Amerika Uluslar Birliği (UNASUR) adıyla yeni bir kimlik kazanarak ANDEAN ve MERCOSUR girişimlerini yeni bir boyuta taşıdı.³⁴⁰

2.5. ANDEAN ÖRGÜTÜNÜN GENEL DEĞERLENDİRMESİ VE SONUÇLAR

Joseph Nye'in sınıflandırması ile bir mikro bölgesel entegrasyon girişimi olan ANDEAN, gerek üye ülkelerin birbirine denk ekonomik gücü gerekse güçlü kurumsal kimliği ile Latin Amerika'nın en başarılı alt bölgesel girişimi kabul edilebilir. Soğuk Savaş döneminde yaşanan askeri darbelerin aşılması ile birlikte üye ülke hükümetlerinin daha rasyonel tercihler izleyebilmesi örgütün hızlı bir şekilde kısa vadeli hedeflerine ulaşmasını sağladı. Ancak ilerleyen süreçte yaşanan fikir ayrılıkları örgütün ilk yapısının ortaya çıktığı 1969 yılındaki "sanayileşme ve kalkınma için daha simetrik bir yapı içerisinde işbirliği sağlama ve sonrasında daha büyük bir bölgesel programa adapte olabilmek" amacı ile örgütün kısa vadeli başarılarının getirdiği özgüvenin çatışması olarak ortaya çıktı. Ayrıca FTAA ve UNASUR gibi örgütlere dahil olunmasına rağmen üye ülkelerin sosyo-kültürel programlarını devam ettirmesi, amaçlanan bölgesel kimlik fikrinin büyük oranda kazanıldığını göstermektedir. Yine de bölgedeki terör ve uyuşturucu ticareti sorunu halen üye ülkeler arasında önemli sorunlara neden olabilmekte ve tam anlamıyla aşılamamaktadır. Örgütün tüm başarılarına rağmen halen

³³⁹ Debane, a.g.e, s.94

³⁴⁰ Odello, a.g.e, ss. 120-121

aşlamayan bir diğer önemli sorunu üye ülkeler arasındaki ulaşım. And Dağları'nın kapladığı bölge olması nedeniyle ANDEAN ülkeleri tüm girişimlere ve yatırımlara rağmen ulaşım hatlarını istenilen düzeye getirememiştir. Bunun en önemli nedeni ise üye ülkelerin projelerin fonlanması için gerekli ekonomik güce sahip olmamasıdır. Bu sorun son olarak önce Güney Amerika Bölgesel Altyapı Entegrasyonu Girişimi (IIRSA) sonrasında ise UNASUR'un alt konseyi olan COSIPLAN çerçevesinde oluşturulan ve maliyeti 10 milyar dolara ulaşan "ANDEAN Eksenini" projesi ile çözülmeye çalışılmaktadır.³⁴¹

---

³⁴¹Union of South American Nations (UNASUR), 41. Regular Meeting of the Latin American Council Report, 2015, s.30

3. ORTA AMERİKA ENTEGRASYON SİSTEMİ (SICA)

1969’da yaşanan Honduras - El Salvador savaşı sonrası Honduras’ın CACM’den çekilmesi, örgütün büyük oranda işlevini yitirmesine neden oldu. Bu olaydan sonra ikili anlaşmalar ile devam eden ilişkiler 1980’li yıllarda yaşanan krizler ve iç savaşlar nedeniyle durma noktasına geldi.³⁴² 1987 yılında bölgede devam eden ve bölge istikrarına zarar veren iç savaşları sonlandırmak amacıyla Kosta Rika Devlet Başkanı Oscar Arias’ın önerisi ile toplanan taraflar Esquipulas Barış Antlaşması’nı imzaladı. Bu antlaşma ile birçok noktada çatışmalar sonlandırılırken diğer yandan 1990 yılına kadar her bir ülkede demokratik seçimlerin gerçekleşmesi ve demokratik uygulamaların güçlendirilmesi için gerekli adımların atılması kabul edildi.³⁴³ Antlaşmanın imzalandığı zirvede tartışılan bir diğer konu Guatemala Devlet Başkanı Carpio Nicolle’un önerisi ile yeni bir entegrasyon örgütünün kurulması oldu. Ancak bu teklif bölge ülkelerinden

³⁴² Benedicte Bull, ‘New Regionalism’ In Central America, Third World Quarterly, Vol. 20, No:5, s.960

³⁴³ Luis G. Solis ve Patricia Solano, **Central America: The Difficult Road Towards Integration and The Role of Canada**, Canadian Foundation For The Americas, Ocak 2007, s.4

destek bulmazken bunun yerine Orta Amerika Parlamentosu (PARLACEN) kurulması kabul edildi. PARLACEN'in kuruluş amacı bölgesel sorunların tartışılacağı, analiz edileceği ve tavsiyeler oluşturacak bir yapı olarak tanımlandı. Fakat kurumun yaptırım ve karar alma yetkilerinin olmayışı Parlamento'nun bir ulusüstü yapıdan çok bölgesel bir forum niteliğinde kalmasıyla sonuçlanmıştır.³⁴⁴

PARLACEN'in kurulması sonrası bölge ülkeleri arasında yaşanan yakınlaşma, iş birliğinin ileri aşamaya taşınması fikirlerine daha sıcak bakılmasını sağladı. Böylece 1991'de düzenlenen 11. Orta Amerika Başkanlar Zirvesi'nde Orta Amerika Entegrasyon Sistemi'nin kuruluş antlaşması olan Tegucigalpa Protokolü imzalandı ve 1993 yılında uygulamaya konulması kabul edildi. Kosta Rika, El Salvador, Guatemala, Honduras ve Nikaragua tarafından kurulan örgüte 1997 yılında Panama, 2000 yılında Belize ve 2004 yılında ise Dominik Cumhuriyeti katıldı.³⁴⁵

1991 yılında yapılan antlaşma ile entegrasyon süreci ekonomik, politik, sosyal, kültürel ve ekolojik alanları kapsayacak şekilde düzenlendi. Ayrıca insan haklarının korunması ve genişletilmesi örgütün temel amaçlarından biri olarak kabul edildi.³⁴⁶ Tegucigalpa Protokolü sonrası örgütün hedefleri dört gündem maddesi çerçevesinde toplanmıştır.³⁴⁷

- Orta Amerika birliği oluşturmak,
- Ekonomik ve sosyal kalkınmayı bölgesel olarak geliştirmek,
- Demokrasiyi kurmak ve güçlendirmek,
- Orta Amerika entegrasyonunu küresel ekonomik sisteme adapte etmek.

SICA 1960'da kurulan CACM örgütü çerçevesinde düzenlenen ticari serbestlikleri yeniden hayata geçirmiştir. Ancak daha önceki programlarda olmayan Ortak Dış Tarife için yeni bir düzenleme kararı alındı. 1992 yılında ticari ürünler üç kategoriye ayrıldı ve kategorilere göre %0 ile %15 arasında belirlenen Ortak Dış Tarife

---

³⁴⁴ Ioannis Papageorgiou, **Central American Integration System**, The Democratization of International Organizations, Ed. Giovanni Finizio – Lucio Levi – Nicola Vallinoto, Centre For Studies on Federalism, International Democracy Watch, 2011, s.8

³⁴⁵ Sheriff Ghali İbrahim – Adie Edward Idagu – Farouk İbrahim Bibi F. , **An Overview Of The Central American Integration System**, International Journal of Research, No. 5, Temmuz 2017, s.232

³⁴⁶ İbrahim – Idagu – Bibi, **a.g.e**, ss. 231-232

³⁴⁷ Bull, **a.g.e**, s.964

uygulanması kabul edildi. Karara yalnızca Kosta Rika karşı çıkarken alınan bu karar diğer üye ülkeler tarafından kademeli olarak uygulamaya konuldu. Böylece 2000 yılına kadar hedeflenen program yüksek oranda gerçekleşti.³⁴⁸ 2010 yılında ise ticari ürünlerin %95.7 si Ortak Dış Tarife kapsamına alındı. Ancak bölge ülkeleri için kritik öneme sahip şeker, muz, kahve ve bazı endüstri ürünleri için uzlaşma sağlanamayarak kapsam dışında bırakıldı.³⁴⁹

Tegucigalpa Protokolü ile örgütün politik çerçevesi belirlenirken yeni antlaşmalar için de zemin oluşturuldu. 1991 yılı sonrası çalışmalar ise kurumsal yapının inşası amacıyla yürütüldü ve 1993 yılında imzalanan Guatemala Protokolü ile kurumsal yapı oluşturuldu. Protokole göre Başkanlar Zirvesi, Başkan Yardımcıları Zirvesi, Bakanlar Konseyi, Yürütme Komitesi, Genel Sekretarya, Adalet Divanı, Parlamento (PARLACEN)³⁵⁰, olmak üzere yedi temel yönetim organı oluşturuldu.³⁵¹

SICA ortaya çıkışına neden olan sorunlardan da anlaşılacağı gibi ekonomik nedenler yerine politik sorunların ağırlıklı olarak ön plana çıktığı bir süreçtir. Bunun temel nedeni ise bağımsızlık hareketleri dönemine dayanan sınır sorunlarıdır. Bu nedenle SICA kurulduğu ilk günden itibaren üye ülkelerin hassasiyet taşıdığı sorunlar ile karşı karşıya kalmıştır. Üye ülke hükümetleri arasındaki bu sorunlar dört kategoride sınıflandırılabilir;³⁵²

- Liderlerin birbirleri ile yeterli diyalogunun olmaması ve sonucunda sınır sorunlarına politik çözümler bulunamadığı için sorunların halen devam etmesi,
- Topluluk için yeterli ekonomik desteğin olmaması nedeniyle üye ülkelerin dış yardım talepleri ve bu taleplerin ideolojik nedenlerle bölgedeki diğer gruplarda tepki ile karşılanması,
- SICA'nın kurumsal yetersizliği ve sürece önderlik edebilecek güçlü bir ulusüstü yapıya sahip olmaması,

---

³⁴⁸ Thomas Andrew O'Keefe, **The Central American Integration System at the Dawn of New Century**, Journal of International Law, Vol. 13, No:3, 2001, s.247

³⁴⁹ Papageorgiou, **a.g.e**, s.21

³⁵⁰ PARLACEN SICA'dan önce kurulmuş olsa da bu antlaşma ile üye ülkeler tarafından örgüte dahil edildi.

³⁵¹ Oscar Santamaria, **The Reform of Institutional Framework: Lessons and Challenges**, Central American Integration: What's Next? The Integration Process in Central America and the Role of European Union, European Commission Report, Aralık 2003, s.23

³⁵² Solis ve Solano, **a.g.e**, s.8

- Bölge dışı etkilere ve sorunlara karşı (uyuşturucu ile mücadele, uluslararası terör örgütleri ile mücadele gibi) ortak mücadele edilememesi.

3. 1. ARKA PLAN KOŞULLARI

a) Ekonomik Birliğe Katılan Güçlerin Denklığı

Orta Amerika'nın 5 ülkesi tarafından kurulan SICA, kurucu ülkeler baz alındığında 1990 yılı itibariyle 23,88 milyar dolarlık GSYİH'ya sahiptir. Örgütün en gelişmiş ekonomisine sahip olan Guatemala 7,6 milyar dolarlık GSYİH'ya sahipken, Kosta Rika 7,4 milyar dolar, El Salvador 4,8 milyar dolar, Honduras 3,03 milyar dolar ve Nikaragua ise 1 milyar dolar GSYİH'ya sahiptir.³⁵³ Bu veriler çerçevesinde bakıldığında örgütün en gelişmiş ülkesi olarak Guatemala ön plana çıksa da, Kosta Rika'nın nüfusunun Guatemala'nın nüfusunun yaklaşık üçte biri kadar olması refah düzeyi olarak Kosta Rika'nın örgütün tüm üyelerinden daha gelişmiş düzeyde olduğunu göstermektedir. Ayrıca Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı tarafından hazırlanan rapor kapsamında insani yaşam endeksi sıralamasında Kosta Rika dünya sıralamasında 66. sırada yer alırken, Guatemala 125. sırada kalmaktadır.³⁵⁴ Kosta Rika'nın bu gelişmiş ekonomik yapısı programın ilerleyen aşamalarında diğer ülkeler ile uyumlu hareket etmesini engellemiştir. Kosta Rika'nın ekonomik ve insani yaşam standartlarının da diğer bölge ülkelerine nispeten ileri düzeyde olmasının temel nedeni Soğuk Savaş döneminin iç savaşlarından en az etkilenen ülke olmasıdır. Kişi başı GSYİH değerleri baz alınarak yapılan bir değerlendirmede Kosta Rika 2.391 dolar ile ilk sırada yer alırken, El Salvador 913 dolar, Guatemala 825 dolar, Honduras 615 dolar ve Nikaragua 243 dolarlık kişi başı GSYİH sahiptir.³⁵⁵ Kosta Rika bu değerlendirmelerin dışında bırakıldığında örgütün özellikle 3 ülkesinin ekonomik verilerinde bir denklikten söz

³⁵³https://www.google.com.tr/publicdata/explore?ds=d5bncppjof8f9_&met_y=ny_gdp_pcap_cd&hl=tr&dl=tr#!ctype=l&strail=false&bcs=d&nselm=h&met_y=gdp_production_current_us&scale_y=lin&ind_y=false&rdim=country&idim=country:SLV:BLZ:DOM:PAN:NIC:GTM:CRI:HND&ifdim=country&tstart=63986760000&tend=146040840000&hl=tr&dl=tr&ind=false (e.t. 25.04.2018)

³⁵⁴<http://hdr.undp.org/en/countries/profiles/GTM> (e.t. 25.04.2018)

³⁵⁵https://www.google.com.tr/publicdata/explore?ds=d5bncppjof8f9_&met_y=ny_gdp_pcap_cd&hl=tr&dl=tr#!ctype=l&strail=false&bcs=d&nselm=h&met_y=ny_gdp_pcap_cd&scale_y=lin&ind_y=false&rdim=country&idim=country:SLV:BLZ:DOM:PAN:NIC:GTM:CRI:HND&ifdim=country&hl=tr&dl=tr&ind=false (e.t. 25.04.2018)

edilebilir. Örgütün en az gelişmiş ekonomisine sahip ülkesi olarak ön plana çıkan Nikaragua'nın ekonomisinin temel sorununu ise iç savaş oluşturmaktadır. İç savaşın çatışmalarının azaldığı 1984 yılı sonrası dönemde hızlı bir kalkınma yaşayan ülke 1987 yılında 991 dolarlık kişi başı GSYİH'ya ulaşsa da, sonrasında iç savaşın yeniden şiddetlenmesi ülke ekonomisini 1990'lı yıllarda yeniden dibe sürükledi. Ancak 1984-1987 yılları arası yaşanan dönem ülkenin taşıdığı gerçek potansiyeli ortaya koyması açısından önemli bir kıstas kabul edilebilirken ayrıca örgüt içerisindeki ekonomik yakınlığa dahil edilebileceğini de göstermektedir.

b) Devletler Arasındaki Eylemlerin Oranı

1980'li yılların krizleri Latin Amerika'nın geriye kalanında olduğu gibi Orta Amerika bölge içi ticaret oranlarında da önemli bir düşüşe neden oldu. 1980 yılında 1 milyar doları aşan bölge içi ticaret 1986'da 500 milyon doların altına düştü. 1986 yılı bölgede krizin etkilerinin azalmaya başladığı dönem oldu. Bununla birlikte artan üretim hacmi bölge içi ticaretin artışını sağladı. 1990 yılında üye ülkelerin toplam 4,5 milyar dolara ulaşan ihracatının %13'ü bölge içine gerçekleşti.³⁵⁶ Bu oran bölgedeki diğer entegrasyon programları ile karşılaştırıldığında olumlu bir gösterge olarak ortaya çıkmaktadır.

Bölge içi etkileşimde değerlendirilmeye alınması gereken bir diğer önemli veri bölge içi göçmen oranlarıdır. Göçmen ve mülteci oranlarının en yüksek olduğu Latin Amerika alt bölgesi olan Orta Amerika'da, Kosta Rika nüfusunun %15'ini Nikaragua vatandaşları oluştururken Belize'nin ise %20'si El Salvadorlulardan oluşmaktadır. Mülteci sorunu özellikle bu iki ülkede hükümetlerin entegrasyon sürecini ekonomik seviyede tutmak istemesine neden olurken aynı zamanda göç alan ülkelere işsizlik sorunlarının ortaya çıkmasına ve bölge halklarının birbirlerine karşı güvenlerinin sarsılmasına neden olmaktadır.³⁵⁷

---

³⁵⁶ Laura Quinteros de Aguilera, **The Problems and Opportunities of the Central American Custom Unions**, Central American Integration: What's Next? The Integration Process in Central America and the Role of European Union, European Commission Report, Aralık 2003, s.64

³⁵⁷ Solis ve Solano, **a.g.e**, s.3

c) Üye Ülkelerdeki Çoğulcu Yapı

Orta Amerika keşfedildiğinden bu yana güçlü bir demokrasi geleneğine sahip olmamış, her zaman otoriter rejimlerin kontrolünde kalmıştır. Bölge ülkelerinden yalnızca Kosta Rika demokratik sistemini uzun dönem koruyabilirken El Salvador'da Soğuk Savaş sonrası dönemde demokratik hareketlerin güçlenme eğilimi gösterdiği ülke olmuştur.³⁵⁸ Soğuk Savaş dönemi sonrası askeri rejimlerin çoğunun yerini demokratik hükümetler alsa da bu durum her üye ülkede süreklilik sağlayamadı. Guatemala'da 1991'de seçimleri kazanan Jorge Serrano 1993'de meclisi feshetti. Ancak bu durum toplumdaki gelen tepkilerin yükselmesine neden olurken, baskılara dayanamayan Serrano 1994'de başkanlıktan çekilerek yerini yardımcısı Gustavo Espina'ya bıraktı. 5 gün sonra yapılan seçimler bağımsız aday Ramiro de Leon Carpio'nun başkan seçilmesi ile sonuçlandı. Bu tarihten sonra Guatemala'da demokratik seçimler düzenli olarak yapılsa da çoğu siyasi parti liderlerinin eski generaller olması askeri teamüllerin yönetimdeki etkisinin sürmesine neden olmuştur.³⁵⁹ Diğer yandan iç savaşın ve ideolojik kutuplaşmanın tam anlamıyla sonlandırılmadığı Nikaragua'da 2002-2005 yılları arasında Sandinistalar ile Başkan Bolanos arasındaki güç mücadelesi şiddetlendi. Bu mücadele birçok bölgede çatışmalara neden olurken bölgede yaşayan sivillerin komşu ülkelere göç etmesine neden oldu. Bölgenin siyasal krizlerinden bir diğeri 2009 yılında Honduras'ta yaşandı. Honduras'ın ALBA'ya katılım süreci ABD ile ilişkileri bozdu. Bu durum ülke içerisindeki ABD'ye yakın generallerin sert tepkisine yol açtı. Politik süreçte yaşanan bu gerilim 2009 yılı sonunda Başkan Manuel Zaleya'nın askeri darbe ile görevinden alınması ile sonuçlandı.³⁶⁰

d) Elitlerin Bütünleyiciliği

Demokratik sistemin yerleşmemesi ve iç savaşlar Orta Amerika'da özel sektöre dayalı bir elit grubun ortaya çıkmasını engellemiştir. Ülkelerin elit grupları ya eski ordu mensupları ya da ABD merkezli yabancı yatırımların yöneticilerinden oluşmaktaydı. Bu nedenle elitlerin tercihleri bölgesel entegrasyondan çok Kuzey Amerika ülkeleri ile yakın ilişkiler kurarak NAFTA grubu ile yakınlaşmaya yönelik oldu. Bunun yanı sıra

³⁵⁸ Papageorgiou, a.g.e, s.34

³⁵⁹ https://en.m.wikipedia.org/wiki/Jorge_Serrano_Elías (e.t. 26.04.2018)

³⁶⁰ Papageorgiou, a.g.e, s.21

bölgenin en gelişmiş demokrasi geleneğine sahip ülkesi olan Kosta Rika'da politik elitlerin ve halkın çoğunluğu bölgesel ulusüstü bir yapı kurulmasına karşıydı. Bunun temel nedeni ise bölgenin diğer ülkelerinin askeri rejimlerin yönetiminde olması veya eski ordu mensuplarının siyasi hayatta baskın durumda olmasıydı. Çevre ülkelerin yönetimlerindeki bu durum Kosta Rika toplumunda, olası bir yakınlaşmada ülke demokrasisinin zarar görebileceğine yönelik ortak bir düşünceye neden olmaktaydı. Bu nedenle Kosta Rikalı elitlerinde bölgeselleşmeye bakışı ekonomik işbirliğinin ötesine geçmemekteydi.³⁶¹

3.2. EKONOMİK BİRLİK SÜRECİ KOŞULLARI

a) Hükümetlerin Amaçları

1990'lı yılların başlarında Guatemala ve Kosta Rika'da iktidara gelen muhalif partiler entegrasyon sürecine mesafeli yaklaşmaktaydı. Bu nedenle Kosta Rika 1993'de imzalanan Guatemala Protokolünün dışında kalırken Guatemala ise Protokolün birçok maddesine şerh koydu. Daha çok ekonomik entegrasyon ve gümrük birliği gibi teknik konulara katılan iki ülke, SICA'nın politik entegrasyon fikirlerine başlangıçtan itibaren karşı çıkmaktaydı.³⁶² Örgütün en güçlü iki ülkesinin bu tavrı örgütün geleceğini belirleyen en önemli faktör oldu. Örgütün diğer üyelerinden El Salvador ve Nikaragua ise iç savaşlara karşı ortak bir cephe oluşturmak amacındaydı. Ancak örgütün güçlü bir yaptırım mekanizmasının olmaması bölgesel sorunlar karşısında belirlenen ortak politik çözümlerin uygulanması için gerekli baskıyı sağlayamadı. Ayrıca sınır sorunları hükümetler için halen en önemli problemdi. Bu nedenle üye ülkelerin tamamının SICA'dan kısa vadede beklentisi sınır sorunları için herkesi tatmin edecek çözümler bulmasıydı. SICA'nın beklentileri karşılamak için hazırladığı raporlar ise taraflarca kabul görmezken, Adalet Divanı'nın konuyla ilgili aldığı kararlarda uygulamaya konulmamıştır.³⁶³

---

³⁶¹ Papageorgiou, a.g.e, s.10

³⁶² O'Keefe, a.g.e, s.245

³⁶³ Solis ve Solano, a.g.e, s.7

b) Birliğin Gücü

SICA örgütü kuruluşu döneminde bölgedeki ulusüstü özelliklere sahip olan Orta Amerika Ekonomik Entegrasyon Sekreterliği (SIECA), Orta Amerika Ekonomik Entegrasyon Bankası (CABEI), PARLACEN ve Adalet Divanı gibi organları birliğin kurumsal gücünü oluşturmak amacıyla kendinden önceki yapılardan devralarak bünyesine dahil etti. Orta Amerika Adalet Divanı bu yapılar arasında en eski olanıdır. Kökleri 1907 yılına dayanan Divan dünyanın ilk uluslararası adalet divanı olarak kabul edilir. Günümüzdeki Divan ise 1992 yılında beş üye ülkenin başkanları tarafından revize edilerek uygulamaya geçmiştir. Divan 1998 yılındaki Başkanlar Zirvesi'nde yeniden revize edilerek üye sayısı her ülke için iki hakimden bir hakime düşürüldü ve böylece tam anlamıyla günümüzdeki yapısına kavuştu.³⁶⁴ Kararları oy çokluğu ile alan Divan'ın kararları nihai karar mercii olarak geçerlidir ve temyiz edilemez. Ancak mahkemenin yaptırım gücünün zayıf kalması ve üye ülkelerin kararlara uyma konusundaki isteksizliği nedeniyle Divan yeterli verimi sağlayamadı. Bu nedenle Kosta Rika ve Guatemala Divan'dan çekilirken günümüzde El Salvador, Honduras ve Nikaragua organın üyeleri olarak devam etmektedir.³⁶⁵ Divan'da yaşanan bu sorunlar ve üyelerin güvenini kaybetmesi örgüt merkezinin 2003 yılında SIECA bünyesinde Anlaşmazlıkları Çözme Mekanizması adıyla yeni bir yapı oluşturmasına neden oldu. Bu yeni yapının alanı ise ticari ilişkilerden kaynaklı sorunlar ile kısıtlı tutuldu.³⁶⁶

Örgütün geçmiş dönemlerden devraldığı bir diğer kurum SIECA'dır. CACM örgütünün bünyesinde uzun dönem çalışmalar yürüten SIECA, CACM'in işlerliğini yitirmesi sonrasında teknik alanlarda yürüttüğü çalışmalar ile koruduğu aktif yapısı, SICA'nın yürüttüğü faaliyetlerde SIECA'yı bünyesinde değerlendirmesini sağladı. Günümüzde merkezi Guatemala'nın Guatemala City kentinden olan organ hükümetlerin etkisinden izole edilmiş olması sayesinde örgütün ender güçlü ulusüstü yapılarından biridir.³⁶⁷

---

³⁶⁴ Santamaria, **a.g.e.**, s.37

³⁶⁵ O'Keefe, **a.g.e.**, s.248

³⁶⁶ Kati Suominen, **Monitoring Regional Integration: The Case of Central America**, Governing Regional Integration for Development: Monitoring Experiences, Methods and Prospects, Ed. Philippe de Lombaerde ve Antoni Esteveordal ve Kati Suominen, Ashgate Publishing Limited, Hampshire, 2008, s.63

³⁶⁷ Suominen, **a.g.e.**, ss. 60-61

Kuruluş aşamasında SICA'nın temellerini oluşturan, sonrasında ise SICA bünyesine dahil olan PARLACEN, SICA'nın önemli ulusüstü yapılarından biri olarak değerlendirilir. SICA'nın kurucu üyeleri olan beş ülkenin ortaklığı ile 1987'de kurulan organın 1994'de Panama'nın katılımı ile üye sayısı altıya yükseldi. PARLACEN, kuruluş bildirgesinde “bölgesel sorunların tartışılacağı, analiz edileceği ve tavsiyeler oluşturacak bir yapı” olarak tanımlandı.³⁶⁸ SICA'nın kuruluşu ile birlikte PARLACEN ve Adalet Divanı örgütün ulusüstü yapısını güçlendirmek ve hükümetler arası yapıdaki Başkanlar Zirvesi organının etkinliğini dengelemek amacıyla SICA bünyesine dahil edildi.³⁶⁹ Ancak PARLACEN'in güçlü bir yaptırım mekanizmasının olmayışı bölge ülkelerinin organa yeterince önem vermemesine neden oldu. Hatta üye ülkeler PARLACEN üyelerinin seçim masraflarını azaltmak için seçimleri ulusal seçimler ile eş zamanlı ve ulusal meclis milletvekilleri adayları ile aynı listeden gerçekleştirdi. Bu nedenle seçilen temsilciler ulusal partilere bağımlı kalarak ulusüstü yapının inşa edilememesine neden olmuştur.³⁷⁰

SICA'nın geçmiş dönemlerden devraldığı bir diğer kuruluş olan CABEL, SICA'nın en etkili bürokratik organı olmuştur. 1960 yılında kurulan banka 1992'de revize edilerek ana işleyiş olarak bölgesel altyapı çalışmalarına yoğunlaştı. Ayrıca yerel kalkınma projelerine ve teknik eğitim okullarına da finansal destek sağladı.³⁷¹ Bu kapsamda 1990 yılında 100 milyon dolarlık kredi onaylayan kurum dış yardımlarında desteği ile bütçesini düzenli olarak arttırarak 2005 yılında 450 milyon dolar yıllık kredi onaylayabilir seviyeye geldi. CABEL'in bütçesinin asıl genişlemesi yeni üyelerinde katılımı ile (Belize ve Dominik Cumhuriyeti) 2005 yılından sonra yaşandı. 2005-2015 yılları arasında toplam onaylanan kredi miktarı 15 milyar doları aştı. Aynı dönemde bölgeye finansal destek sağlayan IMF ve IADB'nin toplam onayladığı kredi miktarı CABEL'in seviyesine ancak ulaşmaktaydı. Böylece kurulduğu günden bu yana

---

³⁶⁸ Papageorgiou, a.g.e, s.8

³⁶⁹ Augusto Vela Mena, **Towards The Central American Community**, Central American Integration: What's Next? The Integration Process in Central America and the Role of European Union, European Commission Report, Aralık 2003, s.37

³⁷⁰ Papageorgiou, a.g.e, s.33

³⁷¹ O'Keefe, a.g.e, s.254

bölgesel çalışmalara 24.4 milyar dolar kredi sağlayan banka 2015 yılı itibariyle yıllık onaylanan kredi miktarını 1 milyar dolar seviyesinin üzerine çıkarmayı başarmıştır.³⁷²

Örgütün kurumsal gücünün artırılması amacıyla eski organlara ek olarak, ek stratejiler ile bölgesel tehditlerin aşılması ve diğer ülkeler ile iş birliğinin sağlanması amacıyla Orta Amerika Bölgesel Güvenlik Girişimi kuruldu. Ayrıca Orta Amerika Demokratik Güvenlik Antlaşması ve Orta Amerika Birliği Bildirgesi imzalandı. CABEI'ye ek olarak Orta Amerika Parasal Konseyi kuruldu. Eğitim, kültür ve sivil toplum alanlarında ise Sivil Toplumun İnşası Komitesi, ortak eğitim programları ve öğrenci değişim programları oluşturuldu. Kurulan bu organlara ek olarak oluşturulan alt organlarla birlikte SICA'nın toplam organ sayısı 32'ye ulaşmıştır.³⁷³

Kurumsal alanda gerçekleştirilen tüm genişleme çabalarına rağmen üye ülkelerin yeni bir ulusüstü yapı oluşturmada isteksiz davranması ve ekonomik yetersizlik SICA'nın merkezi gücünün oluşmasını engellemiştir. Programın kuruluşunda örgütün finansal gücünün üye ülkelerin ödemelerine dayanması görüşü ön plana çıkmasına rağmen, üye ülkelerin ekonomik yetersizliği örgütün dış yardımlar ile işler hale gelmesine neden oldu. Bu süreçte en önemli mali destekçi Avrupa Komisyonu olurken, ABD Uluslararası Kalkınma Ajansı (USAID) ve bölgenin önemli ticari ortaklarından olan Tayvan hükümeti yüksek miktarlarda mali destek sağladı.³⁷⁴ Mali destekler ile birlikte bölgesel ticaret canlansa da kurumsal derinlik sağlanamadı. SIECA bölgesel entegrasyon sürecine yönelik hazırladığı raporda sürecin en önemli sorunlarını; hükümetlerin isteksizliği nedeniyle ulusüstü yapının kurumsal güç kazanamaması ve örgütün iç ekonomik kaynaklarının yetersizliği nedeniyle toplumsal sadakati kazanmada gerekli yatırımların ihtiyaç duyulan seviyede yapılamaması olarak belirlemiştir.³⁷⁵

---

³⁷²https://www.bcie.org/fileadmin/bcie/english/files/publications/institutional/institucional_presentati_on.pdf (e.t. 26.04.2018)

³⁷³ Solis ve Solano, **a.g.e**, s.5

³⁷⁴ **a.e**, s.6

³⁷⁵ Suominen, **a.g.e**, s.65

3.3. SÜREÇ KOŞULLARI

a) Karar Alıcıların Yapısı

SICA'nın karar alma ve yönetim mekanizması Başkanlar Zirvesi, Bakanlar Konseyi, Yürütme Komitesi ve Genel Sekreteryaya olmak üzere dört organ üzerine inşa edilmiştir. Bunların dışında yönetimin bir parçası olarak görülse de tavsiye ve danışmanlık yetkileri olan Başkan Yardımcıları Zirvesi oluşturulmuştur.

Başkanlar Zirvesi; örgütün en üst karar alma organıdır. Normal dönemlerde altı aylık periyodlarla toplanan zirve olağanüstü durumlarda devlet başkanlarından herhangi birinin talebi ile toplanır. Kararların oy birliği ile alındığı Zirve'nin genel gündem maddeleri demokrasinin kurulması ve genişletilmesi, bölgesel kalkınma, özgürlük ve demokrasi olarak sınıflandırılır. Tegucigalpa Protokolü'nde zirvenin amacı "entegrasyonun yol haritasını hazırlamak, koordinasyon ve uyumlaştırmayı sağlamak, kurumları oluşturmak ve düzenlemek, üye ülkelerin dış politikalarını uyumlaştırmak, örgütün kararlarını almak ve onaylamak, yeni üyeleri oylamak" olarak tanımlanmıştır.³⁷⁶

Bakanlar Konseyi, ele alınan konuyla ilgili bakanlardan oluşur. Alınan kararların uygulanması için gerekli düzenlemeleri yapar ve uygulamaları takip eder. Bakanlar Konseyi'nin koordinasyonunu Bakanlar Konseyi Dış İlişkiler Birimi yapmaktadır. Çalışma alanları; demokrasinin gelişmesi, barışı korumak, bölgesel güvenlik ve diğer politik konulardır. Örgütün bütçesini hazırlamak ve Başkanlar Zirvesi'nin gündem maddelerini belirlemek Konsey'in görevidir. Altı aylık periyodlar ile toplanan Konsey, oy birliği ilkesi çerçevesinde kararlarını almaktadır.³⁷⁷

Yürütme Konseyi, her üye ülkenin Devlet Başkanı tarafından atanan bir temsilciden oluşur. Haftalık periyodlar ile toplanır. Birinci ve ikinci organda alınan kararların günden güne uygulanışını takip eder. Örgütün altı ayda bir yayınlanan ilerleme raporunu hazırlar. Örgüt merkezinin yıllık bütçesini hazırlayarak Konsey'e

³⁷⁶ Tegucigalpa Protokolü, Madde 13-14-15

³⁷⁷ Tegucigalpa Protokolü, Madde 16-17-18-19-20-21-22

sunar. Yürütme Konseyi, Genel Sekretarya ile birlikte örgütün uygulama mekanizmasını oluşturmaktadır.³⁷⁸

Genel Sekretarya, örgütün kurumsal kimliğini temsil etmektedir. Sekretaryanın başkanı olan Genel Sekreter, Başkanlar Zirvesi tarafından oy çokluğu ile dört yıllığına seçilir. Görevleri; örgütü temsil, ulusüstü politikaların yürütülmesi, düzenlemelerin hazırlanması, uluslararası işbirliği için gerekli adımların atılmasıdır. Ayrıca SIECA ile koordinasyonu sağlar. Merkezi El Salvador'un başkenti San Salvador'dadır.³⁷⁹

b) Eylem Oranlarındaki Değişim

Tegucigalpa Protokolü sonrası Orta Amerika'da bölge içi ticaret yeniden canlandı. 1990 yılında %13 olan bölge içi ihracat yalnızca iki yıl içerisinde %20'ye ulaştı ve 1993 yılında 1 milyar dolar seviyesini aştı. Yaşanan bu artış 1997 yılına kadar devam ederek %23 seviyesine yükseldi. Ancak 1997-2000 yılları arası dönem bölge için zorlu bir süreç olmuştur. 1998'de yaşanan Mitch Kasırgası bölge ülkelerinin üretim hacminde önemli bir düşüşe neden oldu. Bu durum beraberinde bölge içi ticareti de etkileyerek 1998 yılı sonunda yeniden %13 seviyelerine düşmesiyle sonuçlandı. Ancak bu kriz kalıcı değildi ve 2000 yılı ile birlikte krizin etkileri ortadan kalkmaya başladı. Üretim hacimleri hızlı bir şekilde yükselerek ekonomi yeniden normale döndü. Ekonomide yaşanan canlanma bölge içi ticaretin 2002 yılı itibariyle %25 seviyesine çıkmasını sağladı. Bu rakam Orta Amerika'da görülen en yüksek bölge içi ticaret oranı oldu. 2002 sonrası bölge ekonomisi ve beraberinde bölge içi ticaret istikrarlı bir seyir izleyerek günümüze dek %22 - %24 arası oranlarda devam etti.³⁸⁰

Krizin etkilerinin ortadan kalkmasına rağmen bölge içi ticarete ilerlemenin durmasının temel nedeni Kuzey Amerika ülkeleri ile artan ilişkiler olmuştur. Guatemala, Honduras ve El Salvador 2000 yılında Meksika ile Serbest Ticaret Antlaşması imzaladı. Bu üç ülkeyi 2001 yılında Belize ve Kosta Rika, 2002 yılında ise Panama izledi. Diğer yandan FTAA ile görüşmeler başlatıldı ve 2005 yılında tam

---

³⁷⁸ Tegucigalpa Protokolü, Madde 24

³⁷⁹ Tegucigalpa Protokolü, Madde 25-26-27-28

³⁸⁰ **Assesment Report on Intra-Regional Trade In Latin Ameica and The Caribbean 1980-2013**, SELA Report, No:4, 2015, s.47

kapsamlı katılım konusunda uzlaşıldı. Tüm bu antlaşmalar SICA'nın bölgesellikten uzaklaşarak adım adım NAFTA'ya yönelmesine neden oldu.³⁸¹

Kuzey Amerika ülkeleri ve Meksika ile yapılan antlaşmalar beraberinde Orta Amerika'nın en önemli sorunlarından olan alt yapı ve ulaşım hatlarının yetersizliğini çözmek amacıyla ABD tarafından tasarlanan ve desteklenen, Meksika ile Orta Amerika arasında Orta Amerika Taşımacılık Koridoru (Plan Pueblo to Panama) projesinin başlamasını sağladı. 1994 yılında Meksika'nın NAFTA'ya katılımının ardından görüşmelere başlanılan proje kapsamında Panama'dan Meksika'ya ulaşan hat boyunca kara yolları inşası ve limanlar kurulması konusunda anlaşıldı. 2001 yılında Meksika Devlet Başkanı Vicente Fox tarafından açıklanan program 2 trilyon dolarlık bütçesi ile 28 mega projeyi, kanalları ve hidroelektrik santrallerini kapsamaktadır. Plan bölgenin altyapısı ve kalkınması için önemli bir yatırım programı olarak ortaya çıksa da bölge ticaretinin ve ekonomik sistemin Meksika üzerinden NAFTA'ya bağlanması ile bölgeselleşme programı için olumsuz etki oluşturmuştur.³⁸²

SICA ticari alanda yaşanan gelişmelerin yanı sıra sosyo-kültürel alanda birçok ilerleme kat etti. Öncelikle Guatelama, El Salvador, Honduras ve Nikaragua arasında kişilerin serbest dolaşımı için vize işlemleri kolaylaştırıldı ve bölge içi hareketlilik arttı. Diğer yandan ortak eğitim programları ve öğrenci değiştirme programları hazırlanarak kültürel birlik sağlanmaya çalışıldı. Ayrıca turizm hareketliliğini arttırmak amacıyla Orta Amerika Turizm Ajansı kuruldu. Turizm programı özellikle Orta Amerika ülkeleri ile Dominik Cumhuriyeti ve Belize arasındaki etkileşimi arttırmada önemli rol oynamıştır.³⁸³

c) Hükümetlerin Adaptasyonu

Orta Amerika'da bir politik entegrasyon girişimine karşı eleştiriler ilk olarak Kosta Rika'dan gelmiştir. Bölgenin en güçlü demokrasi geleneğine sahip olan Kosta Rika'da gerek hükümetler gerekse toplum bölgenin diğer ülkelerindeki askeri rejimler veya otoriter rejimleri kendileri için her zaman bir tehdit olarak görmekteydi.³⁸⁴ Birliğin

---

³⁸¹ Solis ve Solano, **a.g.e**, ss. 6-7

³⁸² <http://www.noticias.ni/plan-puebla-panama-0> (e.t. 27.04.2018)

³⁸³ Ibrahim – Idagu – Bibi, **a.g.e**, s.235

³⁸⁴ Papageorgiou, **a.g.e**, s.10

en güçlü üyelerinden bir diğeri olan Guatemala'da ise politik entegrasyona yaklaşım özellikle Mitch Kasırgası sonrasında iktidara gelen yeni hükümetin, bölgesel rekabetin artması ve sınır sorunları nedeniyle entegrasyona mesafeli durmasına neden oldu.³⁸⁵ Ancak bölgede politik entegrasyona en önemli engel, bağımsızlık hareketlerinin başladığı dönemden beri devam eden sınır sorunlarıdır. Sınır sorunları değişen hükümetlere rağmen siyasi partilerin ana gündem maddesi olarak kalmış ve ülkelerin birbirlerine karşı güven sağlamasını engellemiştir. Orta Amerika'da üç önemli sınır sorunu halen yaşanmaktadır. Bunların ilki Belize ile Guatemala arasındadır. Belize 1981'de İngiltere'den bağımsızlığını kazandı. 23.000 km² yüz ölçüme sahip olan ülkenin 12.000 km²'sinde Guatemala hak talep etmektedir. Bu sorun 1980'li yılların sonlarında birkaç küçük bir çaplı çatışmaya neden oldu. Bir diğer sınır sorunu El Salvador ile Honduras arasındaki anlaşmazlıktır. Bu anlaşmazlık Pasifik kıyısındaki Fonseca Körfezi'nin El Salvador'un en büyük limanı olan La Union Limanı'nı, Honduras'm ise Pasifiğe açılan tek deniz yolunu oluşturmasından kaynaklanmaktadır. Aynı zamanda bu körfez Nikaragua için de önemli bir ticaret merkezidir. El Salvador körfeze La Union limanını tamamlayıcı olarak 2005 yılında tamamladığı Cutuco Terminalini inşa etti. Bu durum körfezde kıta sahanlığı tartışmalarının yeniden ortaya çıkmasına neden oldu. Bölgenin bir diğer önemli sınır sorunu Nikaragua ile Kosta Rika arasında yaşanmaktadır. 200 km uzunluğundaki San Juan nehri 1858 antlaşmasında tamamen Nikaragua'nın kontrolünde iken günümüzde Kosta Rika'nın kuzeyindeki Cardenas şehrinin konumu nedeniyle bir kısmı Kosta Rika tarafından kullanılmaktadır. Bu sorun 1990 yılında Nikaragua'nın sınır kapılarını açması nedeniyle kaçak mültecilerin Kosta Rika'ya iltica etmesi sonrası yeniden gündeme geldi. Nehir üzerinde hak talep eden Nikaragua 1998 yılında Cardenas şehrinin topraklarını Kosta Rika'dan talep etti. Tırmanan gerginlik 2001 yılına kadar Nikaragua yönetiminin Kosta Rika ticaret gemilerini nehirden geçirmemesi neden oldu. 2001 yılında Nikaragua'da değişen yönetim ile birlikte ilişkiler yumuşasa da sorun halen tam anlamıyla çözülememiştir.³⁸⁶

---

³⁸⁵ Solis ve Solano, **a.g.e**, s.6

³⁸⁶ Lucile Medina-Nicolas, **Central American Borders at the Core of the Regional Integration Process**, Geopolitics, Vol.12, No:1, 2007, ss. 87-90

3.4. DIŞ ETKENLER

SICA üyesi ülkeler ekonomik olarak bölge ülkelerinden çok ABD ve AB'ye bağımlıdır. Bu nedenle ülkeler bölgedeki diğer ülkeler yerine ABD ve NAFTA ile yakın ilişkiler kurmayı ve ikili anlaşmalar imzalamayı tercih etmiştir.³⁸⁷ Bunun yanı sıra bölgedeki doğrudan yabancı yatırımlar da ülkelerin politikalarını önemli düzeyde etkilemiştir. SICA bölgesinde 1991 yılında 800 milyon dolarlık yabancı yatırım mevcutken bu rakam 1999 yılı itibariyle 2.4 milyar dolara ulaşmıştır.³⁸⁸ Orta Amerika Taşımacılık Koridoru planı sonrası yabancı yatırımlar daha fazla arttı. 2005-2009 yılları arasında 5.8 milyar dolar seviyesindeki yabancı yatırım 2016 yılı itibariyle yıllık 11.9 milyar dolara ulaştı.³⁸⁹ Yabancı yatırımlardaki bu artış ülkelerin politikalarını belirleyen önemli faktörlerden birisi oldu. Aynı zamanda Amerikan Devletleri Organizasyonu, IADB gibi ABD merkezli örgütler SICA'nın finansmanı için önemli mali destekler sağladı. Bu durum örgütün merkezinin tercihlerinde dışa bağımlılığını arttırarak örgütün NAFTA'ya yönelmesinde etkili oldu.³⁹⁰

3.5. SICA ÖRGÜTÜNÜN GENEL DEĞERLENDİRMESİ VE SONUÇLAR

Temelleri Soğuk Savaş dönemine dayanan SICA, Soğuk Savaş sonrasında geçmiş dönemdeki sorunlarından sıyrılarak Orta Amerika birliği politik hedefi ile yeniden şekillenerek ortaya çıktı. Güçlü politik yönüyle 1990-2000 yılları arası oluşturulan bölgedeki diğer entegrasyon girişimlerinden ayrışan örgüt yine politik tercihler nedeniyle ulusüstü bir kimlik oluşturamamıştır. Örgütün süreç boyunca karşılaştığı sorunları toparlayacak olursak;

- Üye ülke hükümetleri arasındaki ideolojik kutuplaşma,
- Tam anlamıyla çözüm bulunamayan sınır sorunları,
- İç savaşlar nedeniyle ortaya çıkan mülteci sorunları,

³⁸⁷ Papageorgiou, a.g.e, s.20

³⁸⁸ O'Keefe, a.g.e, 255

³⁸⁹ Foreign Direct Investment in Latin America and the Caribbean, ECLAC Report, 2017, s.37

³⁹⁰ Bull, a.g.e, s.963

- Üye ülke hükümetlerinin ulusüstü bir yapıya geçmek için isteksiz olması,
- Bölgesel projelerin yürütülmesi için gerekli ekonomik güce sahip olunmaması,
- Üye ülkelerin kalkınma için dış desteklere ve yabancı yatırımlara yönelik bağımlılığı,
- ABD'nin bölge üzerindeki etkin konumunu sürdürmesi olarak sıralanabilir.

Karşılaşılan bu sorunlar örgütün ilk olarak bölgesel barış ortamı, sonrasında ekonomik entegrasyon, üçüncü aşamada ise Orta Amerika birliği olarak tanımladığı amaçlarından kopmasına neden oldu. Ayrıca Orta Amerika Taşımacılık Koridoru projesi ile bölgenin tam anlamıyla NAFTA sistemine adapte olması, örgütün ilerleyen zamanda yeni bir bölgeselleşme süreci yaşaması olasılığını da azaltmıştır. Böylece Meksika'dan sonra ABD ve Kanada ticari bölgesi hattına adapte olan ikinci Latin Amerika bölgesi olan Orta Amerika daha geniş bir alanı kapsayan sistemin bir parçası haline gelmiştir.

4. LATİN AMERİKA İÇİN BOLİVARCI İTTİFAK (ALBA-TCP)

Latin Amerika’da üç dönem entegrasyon sürecinden bahsedilebilir. Birinci dönem 1960-1980 yılları arası ithal ikameci ekonomiye dayalı tercihli ticaret dönemi, ikinci dönem 1990-2000 yılları arası neoliberal ekonomiye dayalı dönem, üçüncü dönem ise 2005 sonrası küreselleşme karşıtı ve karşı hegemonyacı içten beslenmeye

dayalı girişimler (ALBA-TCP ve UNASUR gibi) dönemidir.³⁹¹ Üçüncü dönemin ortaya çıkmasına neden olan süreç ise, “kayıp 10 yıl” olarak adlandırılan 1980’li yıllarda hızlı bir şekilde özelleştirmeye dayalı neoliberal politikaların sonucunda başladı. 1980’li yılların krizlerinin aşılmasına yönelik uygulanan politikalar 2000’li yıllara gelindiğinde devletlerin şirketler üzerindeki etkilerinin ve halka yönelik sübvansiyonların azalması nedeniyle toplum düzeyinde tepkilere ve kitlesel hareketlere yol açtı. Toplumdaki gruplar arasındaki gelir dağılımı dengesi farkının her geçen gün artması bölge genelinde sol partilerin ön plana çıkmasına neden oldu.³⁹² Bu süreçte Venezüella’nın 2001 yılında oluşturduğu Ulusal Plan (2001-2007 arası dönem için Simon Bolivar Planı, 2007-2013 arası dönem için Sosyalist Plan) ALBA’ya giden sürecin yansıması olarak ortaya çıktı.³⁹³ Lev Troçki’nin sosyalizm modellerini 21. yüzyıla göre düzenleyen Meksikalı akademisyen Heinz Dieterich’in eserlerindeki fikirlerden esinlenen Venezüella ve Küba yönetimlerinin yakınlaşması ile ALBA’nın temelleri atıldı.³⁹⁴

Ticari serbestlik yerine sosyal refah ve toplumsal eşitliği temel alan ALBA ilk olarak 2004 yılında Hugo Chavez ile Fidel Castro arasında imzalanan Havana Antlaşması ile kuruldu. Bu antlaşmaya göre Küba 15.000 doktor ve asistanı Venezüella’ya gönderecek, bu uzmanlar klinikler inşa edecek ve tıp eğitimi verecek, aynı zamanda Venezüellalı öğrenciler Küba üniversitelerine gidebilecek, buna karşılık olarak Venezüella Küba’ya yıllık 1 milyar dolar değerinde ucuz petrol vermeyi kabul etti. Antlaşmanın 2. aşaması ise “Mucize Operasyonu” olarak adlandırılan ve tüm Latin Amerika ülkeleri vatandaşlarını kapsayan ücretsiz göz bakımı ve ameliyatını içermektedir. Program Venezüella hastanelerinde gerçekleştirilirken personel ihtiyacı Küba tarafından karşılanmakta, diğer masraflar ise (yol, konaklama vs.) yine Venezüella tarafından üstlenilmiştir. Antlaşma kapsamında toplamda 600.000 Latin Amerikalının muayenesi hedeflendi. Böylece 2005 yılında ilk girişimler başlatılarak

---

³⁹¹ Thomas Muhr, **Conceptualizing The ALBA-TCP: Third Generation Regionalism And Political Economy**, International Journal of Cuban Studies, Vol.3, No:2, 2011, s.99

³⁹² Marcos Paya, **ALBA’s ‘Grand National Enterprises’: Tools for Development**, Columbia University, 2015, s.6

³⁹³ Rosalba Linares, **The ALBA Alliance and the Construction of A New Latin American Regionalism**, International Journal of Cuban Studies, Vol.3, No:2, 2011, s.146

³⁹⁴ Joel D. Hirst ve Christopher Sabatini, **A Guide to ALBA: What Is The Bolivarian Alternative to the Americas and What Does It Do?**, Decline of the United States Hegemony? : A Challenge of ALBA and a New Latin American Integration of the Twenty-First Century, Ed. Bruce M. Bagley ve Magdanela Defort, Lexington Books, Maryland, 2015, s.4

112.000'den fazla hasta muayene edildi ve gerekli görülenler Venezüella'ya getirilerek ameliyat edildi. Örgütün tam anlamıyla bugünkü yapısına kavuşması ise 2006 yılında Boliviya'da Eva Morales'in ilk "yerli" Devlet Başkanı olarak iktidara gelmesinin ardından Küba ve Venezüella ile ilişkilerini geliştirerek ALBA'ya katılması ile gerçekleşti. 3 ülke arasında 2006 yılında imzalanan Halkların Ticaret Antlaşması ile örgüt ALBA-TCP (The Bolivarian Alliance for the Peoples of Our America – Peoples' Trade Agreement) adını aldı.³⁹⁵

Venezüella liderliğinde kurulan ALBA-TCP ile birlikte bölgedeki sol eğilimli hükümetler, neoliberal politikalar sonucunda devletin azalan rolü ile ortaya çıkan ve her geçen gün artan işsizlik, düşük ücretler, kötü çalışma şartları, azalan sosyal güvenceler gibi sorunlara yeni çözümler üretmeyi amaçladı. Temel olarak belirlenen bu gündem maddelerinin yanı sıra, ekonomik teşvikler ve programlar da antlaşma kapsamına alındı. Böylece ürünlerin, hizmetlerin, kişilerin ve sermayenin akışı için karşılıklı engellerin azaltılması kabul edildi. Ancak bu kriterler neoliberal politikaların aksine tamamlamayı, dayanışma ve iş birliği, adil ticaret ilkeleri çerçevesinde değerlendirilmeye alındı.³⁹⁶

James Petras, ALBA'nın ilke ve amaçlarını yedi maddede sıralamaktadır. Buna göre;³⁹⁷

- İktisadi tamamlamayı, karşılıklı faydaya göre üretimin bölüşümü,
- Yerli piyasaların gelişmesi ve derinleşmesi ve de rekabet koşullarının eşitliği,
- Yaşam standartlarının artmasına yol açacak olan kitle tüketimine sahip olan ürünlerin tüketim ve üretiminde artış sağlanması,
- ABD'ye karşı toplu bir karşı savunma ve Latin Amerika'da var olan ticari ortaklarının tersi koşulların oluşturulması,
- Güçlü bir toplu pazarlık bloğu yaratılarak dış borç kredisi veren bankalara olan borçların azaltılması, yeniden müzakere edilmesi, kabul edilmemesi ya da araştırılması,

³⁹⁵ David Harris ve Diego Azzi, **ALBA-Venezuela's Answer to "Free Trade" the Bolivarian Alternative for the Americas**, Alianza Social Continental, Occasional Paper:3, Sao Paulo, 2006, s.6

³⁹⁶ Linares, **a.g.e.**, ss. 151-152

³⁹⁷ Petras'dan alıntı yapan Emine Tahsin, **ALBA Deneyiminde Kalkınmaya Bakış**, İktisat Dergisi, Sayı:519, 2011, s.144

- ALBA'nın gelecekte bir birleşik Latin Amerika devleti yaratılmasına yönelik çerçeve sunması,
- AB, NAFTA, ASEAN'dan (Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği) farklı olarak, eşitlikçi temeller üzerinde müzakere olanaklarını yaratma çabasında olan bir bölgesel blok oluşturulması.

2006'da imzalanan antlaşma sonrası örgüt kapsamında çalışılacak alanlar ve programlar halkın doğrudan hizmetine sunulacak alanlar olarak belirlendi. Böylece sistemden faydalanmak isteyen ülkelere, sistemden elde edeceği faydalar karşılığında sisteme neler sağlayabileceğini belirtmek ve tanımlamak zorunluluğu getirildi. Sistemin bu şekilde tanımlanması ile birlikte süreç klasik ticaret fikirlerinden tamamen uzaklaşarak tamamlayıcı ticaret sistemini (takas sistemi) belirginleştirdi.³⁹⁸

ALBA-TCP kuruluşunun ardından hızlı bir genişleme süreci yaşadı. 2006 yılında üç ülkeden oluşan örgüte 2007'de Nikaragua, 2008'de Honduras ve Dominika Milletler Topluluğu, 2009'da Ekvator, Barbuda ve Saint Vincent and the Grenadines katıldı. Ayrıca 2005 yılında Karayip ülkeleri ile PetroCaribe kurumu oluşturularak ilişkiler genişletildi. Bunun sonucunda 2010 yılı sonrasında üç Karayip ülkesi daha örgüte katıldı. Örgütten ayrılan tek ülke ise 2008 yılında örgüte katılan Honduras oldu. Honduras'ta 2009 yılında yaşanan darbe sonrası iktidara gelen askeri rejim birkaç ay içerisinde örgütten çekildi. Böylece örgüt günümüzdeki üye sayısı olan 11 üyeye ulaştı.³⁹⁹

Latin Amerika ve Karayipler coğrafyasında kısa sürede önemli bir ilerleme kat eden ALBA-TCP programını genişleterek 19 başlığı kapsayan detaylı bir program ortaya koydu. Programın gündem maddeleri; 1) Petrol ve Enerji, 2) İletişim ve Taşımacılık, 3) Askeri İşbirliği, 4) Dış Borçlar, 5) Ekonomi ve Finans, 6) Hafif Temel Endüstri, 7) Doğal Kaynaklar, 8) Toprak ve Yiyecek Bağımsızlığı ve Toprak Reformu, 9) Temel Eğitim, 10) Üniversite, 11) Bilimsel ve Teknolojik Kalkınma, 12) Kitle

---

³⁹⁸ Paya, **a.g.e**, s.9

³⁹⁹ Emine Tahsin, **Development Economics in the ALBA**, International Journal of Cuban Studies, Vol. 3, No:2, 2011, s.203

İletişim Araçları, 13) Sağlık, 14) Cinsiyet, 15) Göç ve Kimlik, 16) Konut, 17) Katılımcı Demokrasi, 18) Yerel Hareketler, 19) İşçi Hareketleri olarak belirlendi.⁴⁰⁰

ALBA-TCP kuruluş amacı ve yapısı ile Latin Amerika'daki tüm entegrasyon girişimlerinden ayrılmaktadır. Soğuk Savaş sonrası dönemde bölgede etkin olan MERCOSUR, CAN ve SICA gibi entegrasyon girişimleri serbest piyasanın uyumlaştırılması amacıyla gelişen kurumsal yapıya dayanırken, ALBA-TCP devletlerin güçlü etkisinin olduğu hükümetler arası bir yapıdır. Bunun sonucu olarak ALBA-TCP girişimi fonksiyonalist teorisyenlerin öngördüğü bir entegrasyon sürecinden çok işbirliği sistemi olarak değerlendirilebilir. Bir diğer temel ayırt edici özelliği ise örgütlerin nihai amaçları arasındaki hiyerarşidir. Diğer entegrasyon girişimlerinin öncelikli hedefi ekonomik entegrasyonken ALBA-TCP devlet kontrolü ve işbirliği ile yoksulluğun azaltılması ve temel ihtiyaçların karşılanmasına odaklanmaktadır.⁴⁰¹ Böylece ALBA-TCP, Avrupa Birliği örnek alınarak oluşturulan entegrasyon girişimlerinden ayrılarak sol fikirlere dayalı ve içten beslenen sui generis bir sistem olarak ortaya çıkmıştır.

4.1. ARKA PLAN KOŞULLARI

a) Ekonomik Birliğe Katılan Güçlerin Denkliği

ALBA-TCP iki ülke (Küba ve Venezüella) tarafından kurulsa da örgütün tam olarak bölgesel statü kazanması Bolivya'nın katılımı ile gerçekleşti. Böylece 197 milyar dolarlık GSYİH ve 47.1 milyon nüfusu⁴⁰² kapsar hale gelen örgüt üyeleri arasında önemli bir ekonomik asimetri mevcuttur. 145.5 milyar dolarlık GSYİH'sı ile diğer iki üye ülkenin toplam GSYİH'sının üç katına sahip olan Venezüella, 26.78 milyon nüfusu ile de örgütün toplam nüfusunun yarısından fazlasını tek başına oluşturmaktadır.⁴⁰³ Venezüella'dan sonra 42.64 milyar dolar GSYİH'sı ve 11.28 milyon nüfusu ile Küba

⁴⁰⁰ Harris ve Azzi, a.g.e, s.4

⁴⁰¹ Roberto Dominguez, **ALBA and Economic Regionalization in Latin America**, Decline of the United States Hegemony? : A Challenge of ALBA and a New Latin American Integration of the Twenty-First Century, Ed. Bruce M. Bagley ve Magdalena Defort, Lexington Books, Maryland, 2015, ss. 238-243

⁴⁰² 2005 verileri baz alınmıştır.

⁴⁰³ https://www.google.com.tr/publicdata/explore?ds=d5bncppjof8f9_&met_y=ny_gdp_mktp_cd&hl=tr&dl=tr#!ctype=l&strail=false&bcs=d&nselm=h&met_y=ny_gdp_mktp_cd&scale_y=lin&ind_y=false&rdi_m=country&idim=country:VEN&ifdim=country&hl=tr&dl=tr&ind=false (e.t. 13.05.2018)

örgütün ikinci büyük ülkesi konumundadır.⁴⁰⁴ Venezüella'nın ekonomik gelişmişliğine rağmen Küba 1959 devrimi sonrası bütçesinin önemli bir kısmını sosyal politikalara ayırması, eğitim ve sağlık alanında yaptığı yatırımlar ile %99,7'lik okuma yazma oranına sahipken aynı zamanda bölgenin en gelişmiş sağlık hizmetlerine sahip ülkesi olarak ön plana çıkmaktadır.⁴⁰⁵ Bu durum ALBA-TCP'nin tamamlayıcı ve takasa dayalı ticaret sistemi göz önünde bulundurulduğunda Küba için örgüt üyelerine temin edilebilecek önemli bir kaynak olarak ön plana çıkmaktadır. Örgütün kuruluşunda en küçük ekonomiye sahip üye olarak sisteme dahil olan Bolivya ise Venezüella'dan sonra Latin Amerika'da ki en büyük enerji yataklarına sahip olan ülkedir. Bu durum Bolivya'nın örgüte enerji temininde önemli bir rol oynamasını sağlarken aynı zamanda Venezüella-Bolivya işbirliği Latin Amerika'da kayda değer bir enerji birliği olarak ortaya çıkmıştır.⁴⁰⁶

b) Devletler Arasındaki Eylemlerin Oranı

Venezüella, Bolivya ve Küba işbirliği sonucu ortaya çıkan ALBA-TCP, bölgedeki diğer entegrasyon girişimleri ile karşılaştırıldığında, kuruluş aşamasında bölge içi ticaretin en düşük olduğu girişimdir. Örgütün en büyük ekonomisine sahip ülkesi olan Venezüella'nın 2006 yılı itibariyle toplam ticareti 91 milyar dolar düzeyindeyken bu ticaretin 38.5 milyar dolarını ABD ile gerçekleştirmiştir. Örgüte üye ülkelerden Bolivya ile ticareti 253.7 milyon dolar seviyesinde kalırken Küba ile ticareti ise 2.4 milyar dolar seviyesindedir.⁴⁰⁷ Diğer yandan Küba'da yıllık 13 milyar dolarlık dış ticaret gerçekleşirken, ülkenin en büyük ticaret ortağı olarak Venezüella ön plana çıkmaktadır. Bu durum Küba için Venezüella ile yakınlaşmanın önemini ortaya koymaktadır.⁴⁰⁸ Örgütün bir diğer üye ülkesi olan Bolivya'nın ise en büyük ticaret ortağı Brezilya'dır. 7 milyar dolarlık dış ticaret hacminin yaklaşık %35'ini (2.1 milyar

⁴⁰⁴https://www.google.com.tr/publicdata/explore?ds=d5bncppjof8f9_&met_y=ny_gdp_mktp_cd&hl=tr&dl=tr#!ctype=l&strail=false&bcs=d&nselm=h&met_y=ny_gdp_mktp_cd&scale_y=lin&ind_y=false&rdim=country&idim=country:CUB&ifdim=country&hl=tr&dl=tr&ind=false (e.t. 13.05.2018)

⁴⁰⁵<http://hdr.undp.org/en/countries/profiles/CUB> (e.t. 03.05.2018)

⁴⁰⁶ Josette Altmann, *The ALBA Bloc: An Alternative Project for Latin America?*, Real Instituto Elcano, 2008, s.3

⁴⁰⁷<https://wits.worldbank.org/CountryProfile/en/Country/VEN/Year/2006/TradeFlow/EXPIMP/Partner/by-country> (e.t. 07.05.2018)

⁴⁰⁸<https://wits.worldbank.org/CountryProfile/en/Country/CUB/Year/2006/TradeFlow/EXPIMP> (e.t. 07.05.2018)

dolar) Brezilya ile gerçekleştiren Bolivya'nın örgüt üyeleri ile toplam ticareti ise yalnızca 264 milyon dolar seviyesindedir.⁴⁰⁹

c) Her Bir Ülkedeki Çoğulcu Yapı

ALBA-TCP ülkelerinin genel olarak sosyalist devletler olması, ülkelerin demokrasi ve çoğulcu yapıya bakış açılarını belirleyen en önemli faktördür. Genel olarak bakıldığında üye ülkelerin yönetim yapısı otoriter ve yerel gruplar üzerine inşa edilmiştir. Bu kapsamda temsili demokrasi yerine katılımcı ve otoriter demokrasi olarak tanımlanan fikirler üye ülkelerde hakim durumdadır. Venezüella Yüksek Mahkemesi Başkanı Luisa Estela Morales 2009 yılında yaptığı açıklamada “Bizler güçler ayrılığı sistemini düşünmeyiz, çünkü bu prensip zayıf ülkelerin sistemidir” sözleriyle mevcut sistemin yapısını ortaya koymuştur. Bir diğer üye ülke olan Küba’da ise “Devrimin Korunması Komitesi” adı ile bilinen ve yerel güçlerden oluşan gruplar ülkenin yönetim mekanizmasının omurgasını oluşturmaktadır. Örgüte 2007 yılında katılan Nikaragua’da da benzer bir sistem mevcuttur. Devlet Başkanı Daniel Ortega’nın eşi Rosario Murillo’nun başkanlığını yaptığı “Halk İktidarı Komitesi” yürütme ve yargı sisteminde etkin rol oynamaktadır.⁴¹⁰ Üye ülkeler arasında kuruluş döneminde temsili demokratik çoğulcu yapıya sahip tek ülke olarak Bolivya gösterilebilirken, örgütün genelinde demokrasi geleneği batı demokrasilerine benzer bir çoğulculuğa sahip değildir.

d) Elitlerin Bütünleyiciliği

Sosyalist iktidarların ön plana çıktığı ALBA-TCP girişiminde özel sektörün yeterince gelişmemiş olması, bölgede fonksiyonalist teorisyenlerin tanımladığı tarzda gelişmiş bir elit sınıfının ortaya çıkmasını engellemiştir. Üye ülkelerden yalnızca Bolivya’da bir elit sınıftan söz edilebilirken Venezüella’da belirli sektörlerde özel şirketler mevcuttur. Bu iki ülkede ise özel sektör temsilcileri sosyalist eğilimli ALBA’ya katılıma karşı bir tavır takınmaktadır.⁴¹¹ Diğer yandan üye ülkelerin bürokratik elitleri çerçevesinde değerlendirme yapılacak olursa ülkelerin benzer

⁴⁰⁹ <https://wits.worldbank.org/CountryProfile/en/Country/BOL/Year/2006/TradeFlow/EXPIMP> (e.t. 07.05.2018)

⁴¹⁰ Hirst ve Sabatini, *a.g.e.*, s.4

⁴¹¹ Gary Hufbauer’den alıntı yapan Fiona Smith, *Cuba, Bolivia, Venezuela Rejects U.S Trade*, *New York Times*, 30 Nisan 2006, online erişim: <https://www.nytimes.com/2006/04/30/world/americas/cuba-bolivia-venezuela-reject-us-trade.html> (e.t. 11.05.2018)

ideolojilere sahip olması nedeniyle bürokratik elitlerin de tercihlerinin benzer olduğu söylenebilir. Ancak örgütün kuruluş programında da ortaya konulduğu gibi, üye ülkelerin ulusüstü bir yapıdan çok hükümetler arası işbirliği amacı taşınması, elitlerin birbirini tamamlayıcı ve bağdaştırıcı bir zeminin ortaya çıkmasını engellemiştir.

4.2. EKONOMİK BİRLİK SÜRECİ KOŞULLARI

a) Hükümetlerin Amaçları

Soğuk Savaş'ın sona ermesi ve SSCB'nin dağılması ile birlikte önemli bir müttefik kaybeden sosyalist yönetimler yeni arayışlara yöneldi. ALBA bu arayışın bir sonucu olarak ortaya çıktı. Uygulanan ambargo özellikle Küba'nın politik yalnızlığa ve ekonomik yıkım ile karşı karşıya kalmasına neden olurken, bölgenin bir diğer sosyalist yönetime sahip ülkesi olan Venezüella içlerinde bulunduğu küresel soyutlanmayı dayanışma ile aşmak amacıyla ALBA'nın öncüsü olan anlaşmaları imzaladı.⁴¹² Örgüte bölgesel ilginin artması ve katılımların yaşanması ise diğer bölge ülkelerinde neoliberal politikalar sonucunda devletlerin azalan etkisi ve yaşam standartlarının düşmesi ile gerçekleşti. ALBA'nın amacını “daha fazla devlet, daha az piyasa” sloganı ile açıklayan Hugo Chavez, bölgedeki ABD hegemonyasını aşmak ve aynı zamanda sürdürülebilir kalkınmayı sağlamak amacıyla ALBA'nın tamamlayıcı yapısının toplumsal refahı sağlamada en önem araç olacağını savunmuştur.⁴¹³ Diğer entegrasyon girişimlerinin ekonomik merkezli yapısının aksine politik ağırlığı ön plana çıkaran ALBA'yı ABD'li akademisyen Gary Hufbauer “politik ağırlık yolu ile ekonomi ve politikanın zekice karışımı” olarak değerlendirmektedir.⁴¹⁴ Bu çerçeveden bakıldığında örgüte katılan ülkelerin hükümetlerinin amacının, politik tercihlerden kaynaklı yalnızlığı aşmak ve gelişimin toplum tabanına ulaşmasını sağlamak olduğu söylenebilir.

---

⁴¹² Derrick O'Keefe, **Venezuela and Cuba Promote Solidarity and Resistance**, <http://www.socialistvoice.ca/?cat=5> (e.t. 07.05.2018)

⁴¹³ Altmann, **a.g.e**, s.2

⁴¹⁴ Fiona Smith, Cuba, Bolivia, Venezuela Rejects U.S Trade, *New York Times*, 30 Nisan 2006, online erişim: <https://www.nytimes.com/2006/04/30/world/americas/cuba-bolivia-venezuela-reject-us-trade.html> (e.t. 11.05.2018)

b) Birliğin Gücü

ALBA-TCP sisteminin omurgası kamuya ait çok uluslu projeler üzerine inşa edilmiştir. Böylece PetroSUR, GasSUR, Latin Amerika ve Karayipler Enerji Şirketi, Latin Amerika ve Karayipler Havayolları, Güney Kalkınma Bankası ve bankaya bağlı olarak “Nuesro America” (Bizim Amerika) kredi kartı, Latin Amerika ve Karayipler Radyo Ağı, Ulusal Latin Amerika İletişim Şirketi kuruldu. Ayrıca öncelikle ALBA ülkelerinde yayın yapması amacıyla TeleSUR kanalı açıldı. Kanal Arjantin, Brezilya ve Uruguay’ın da desteğini alarak kısa sürede tüm Latin Amerika coğrafyasına yayıldı. Enerji işbirliği kapsamında ise Bolivya-Venezüella-Brezilya-Arjantin arasında 7000 km’lik doğalgaz hattı projesi uygulamaya konuldu. Böylece bölgenin güçlü ekonomilerine sahip olan ülkelere Brezilya ve Arjantin örgüte üye olmasa da sisteme dahil edilmiş oldu.⁴¹⁵ Başlatılan projeler ile birlikte kısa sürede bölge içi iletişim ve etkileşimde hızlı bir artış yaşanırken aynı zamanda örgüt dışında kalan Latin Amerika coğrafyasında da etkinlik artırıldı. Hazırlanan programların finansmanı için 2007 yılında “Banko Del Sur” (Güney Bankası) Brezilya ve Paraguay gibi örgüt dışı ülkelerde katılımı ile kuruldu. Ancak başlangıç için oluşturulacak fon ve dağılımı konusunda yaşanan anlaşmazlıklar Venezüella’yı ALBA-TCP üyelerine yönelik hizmet verecek olan ALBA Bank’ı kurmaya yöneltti. Başlangıç için 1 milyar dolarlık bütçe oluşturulurken Banka’nın en önemli finansörü Venezüella oldu.⁴¹⁶

Örgüt enerji ve iletişim alanında işbirliğini arttırmak amacıyla oluşturduğu kurumların yanı sıra gıda güvenliğini de ana gündem maddeleri arasına dahil etti. Bu amaçla soya üretimi alanında anlaşmalar imzalanarak bölgesel programlar hazırlandı.⁴¹⁷ Ayrıca örgütün birçok programına dahil olan Arjantin ile ucuz Venezüella petrolü ve Bolivya doğalgazı karşılığında besi hayvanı ithalatı taahhüdü karşılığında anlaşarak üye ülkelerin gıda güvenliği ve sürekliliği koruma altına alınmaya çalışıldı.⁴¹⁸

ALBA-TCP’nin ulusüstü bir yapıdan çok hükümetler arası işbirliğine dayalı bir örgüt olması, birliğin kurumsal gücünü arttırmak amacıyla organlar oluşturulması gerekliliğinin ikinci plana atılmasına neden oldu. Yine de sosyalist fikirler temel

---

⁴¹⁵ Harris ve Azzi, **a.g.e**, s.15

⁴¹⁶ Altmann, **a.g.e**, s.4

⁴¹⁷ Tahsin, **Development Economics in the ALBA**, a.g.e, s.208

⁴¹⁸ Harris ve Azzi, **a.g.e**, s.7

alınarak oluşturulan Sosyal Hareketler Konseyi ALBA-TCP'nin parlamento sorumluluklarını üstlenmiştir.⁴¹⁹ Ancak 2006 yılında düzenlenen Bolivarcı Halklar Kongresinde “Katılımcı Demokrasi” için yedi politika belirlenirken, bunlardan birisi de 1964 yılında kurulan ve merkezi Sao Paulo’da olan Latin Amerika Parlamentosu’nun güçlendirilmesi ve parlamento işlevinin bir kısmının buraya aktarılması kabul edildi.⁴²⁰ Böylece ALBA’nın ulusüstü tek organı sayılabilecek olan parlamento, Latin Amerika bölgesel sistemi içerisinde adapte edilmeye çalışıldı.

2006 yılı sonrası bölgesel hareketliliğin artması ile birlikte üye ülkelerin döviz ihtiyacını ortadan kaldırmak amacıyla 2008 yılında SUCRE (Ortak Bölgesel Bedel Sistemi) projesi gündeme alındı ve 2009 yılında kabul edildi. Sistem ilk olarak 2010 yılında Ekvator-Venezüella arasında kullanıldı. Sanal para birimi olarak oluşturulsa da uygulamaya geçtiği ilk yılda 40 milyon dolar değerinde SUCRE kullanımı gerçekleşti.⁴²¹ Kısa sürede bölgede güçlü bir konum kazanan ve üye ülkeler için cazip bir alternatif olan SUCRE, 2012 yılında 1 milyar dolar değerinde kullanıma ulaştı. Ancak 2013 yılında Hugo Chavez’in ölümü sonrası Venezüella’da başlayan ekonomik sorunlar ALBA-TCP ile birlikte SUCRE kullanımını da etkiledi. Böylelikle 2013 yılına kadar hızlı bir yükseliş trendi gösteren SUCRE kullanımı 2015 yılında 345 milyon dolara geriledi.⁴²²

Örgütün bir diğer önemli bölgesel programı ise 2009 yılındaki 7. ALBA zirvesinde ortaya atılan Bölgesel Güvenlik Programı fikirleri çerçevesinde Santa Cruz’da kurulan Bölgesel Savunma Okulu oldu. Okul askeri savunma planları çerçevesine ulaşmasa da hazırlanan akademik çalışmalar ile ALBA’nın ortak dış politika yaklaşımları geliştirmesine önemli katkılar sağladı.⁴²³

---

⁴¹⁹ Dominguez, **a.g.e.**, s.246

⁴²⁰ Harris ve Azzi, **a.g.e.**, s.13

⁴²¹ Dominguez, **a.g.e.**, s.251

⁴²² **ALBA-TCP as a Mechanism for Cooperation with a Regional Scope**, SELA Report, 2013, s.12

⁴²³ Hirst ve Sabatini, **a.g.e.**, s.8

4.3. SÜREÇ KOŞULLARI

a) Karar Alıcıların Yapısı

Kuruluş amacı ve yapısı olarak doğrudan toplumu hedef alan bir örgüt olarak ortaya çıksa da ALBA, nihai bir bölgesel entegrasyondan ziyade hükümetler arası bir yapı olarak kaldı.⁴²⁴ Bu durum örgütün yönetim ve karar alma mekanizmasına da yansdı. Başkanlar Konseyi, Bakanlar Konseyi ve Sosyal Hareketler Konseyi olmak üzere üçlü bir yönetim mekanizmasına sahip olan örgütün işleyişi Başkanlar Konseyi'ne bağlı 7 alt komisyondan oluşan bir yapının denetimindedir.⁴²⁵ Oy birliğine dayalı bir karar alma mekanizmasına sahip olan Başkanlar Konseyi örgütün nihai karar alma organıdır. Başkanlar Konseyine bağlı olan ALBA-TCP Sosyal Komisyonu, ALBA-TCP Ekonomik Komisyonu ve ALBA-TCP Politik Komisyonu üye ülkelerin ilgili bakanlarından oluşan ve örgütün en aktif üç komisyonudur. Örgütün tek nihai karar alıcı organı olan Başkanlar Konseyi ile diğer konseyler ve komisyonlar arasındaki koordinasyonu ise Başkanlar Konseyinin seçimi ile başkanı belirlenen ve merkezi Caracas'ta bulunan ALBA Daimi Koordinasyon Merkezi sağlamaktadır. Örgütün Genel Sekreterliğini ise bu merkezin başkanı üstlenmektedir.⁴²⁶ Örgütün bu yapısı alınan kararlarda tüm üyelerin rızasını zorunlu kılsa da, karar alma sisteminin tek merkeze dayanması hükümetler arası yapıyı güçlendirmiştir.

b) Eylem Oranlarındaki Değişim

ALBA-TCP'nin temellerini oluşturan ilk antlaşma Venezüella ile Küba arasında 2000 yılında imzalandı. Bu antlaşma ile birlikte Venezüella, Küba çıkışlı tüm ürünlerin ithalatında her çeşit gümrük engelini kaldırmayı kabul etti. Bunun karşılığında ise Venezüella sağlık hizmetleri alırken aynı zamanda petrol altyapısını ve petrolünü Küba'ya ihraç etti.⁴²⁷ Bu takas sistemi ALBA-TCP'nin ticari sisteminin alt yapısını oluşturdu. 2006 yılında örgüte dahil olan Bolivya'da benzer şekilde sisteme dahil olarak doğalgaz temini karşılığında öğretmen, doktor ve hidrokarbon sektörü için uzmanlar

---

⁴²⁴ Harris ve Azzi, **a.g.e**, s.13

⁴²⁵ Muhr, **a.g.e**, s.107

⁴²⁶ Dominguez, **a.g.e**, s.245

⁴²⁷ Tahsin, **Ekonomik Entegrasyon Teorisi Çerçevesinde AB ve Latin Amerika Entegrasyonlarının Karşılaştırılması**, a.g.e, s.283

almaktaydı.⁴²⁸ Bu durum bölge ticaretinde beklenen seviyede olmasa da önemli bir artış sağladı. Daha önemlisi takas sistemi ile bölgesel uzmanların hareketliliği, sağlık ve eğitim alanında üye ülkelerde kayda değer gelişmeler yaşanmasını sağladı.⁴²⁹ Bölge içi ticarete ise 1998-2004 yılları arası dönemde 6.4 milyar dolar olan ticaret hacmi 2005-2011 yılları arası 9.1 milyar dolara ulaştı. Ticaret hacmindeki bu artış GSYİH oranlarını etkileyerek aynı dönemde %38'lik büyüme yakalandı.⁴³⁰ Bölge içi ticarete yaşanan artışta en önemli etki SUCRE'nin kullanımı oldu. Üye ülkelerin yeterli döviz rezervinin olmaması nedeniyle ticarete yaşanan tıkanıklık borçlanmaya gidilmeden aşıldı. Aktif olarak kullanılmaya başlandığı 2010 yılında 6 işlemde kullanılan SUCRE, 2012 yılında 2.647 ticari işlemde kullanıldı.⁴³¹

c) Hükümetlerin Adaptasyonu

İdeolojik yaklaşımların ön plana çıkması ile ortaya çıkan ALBA-TCP, üye ülke hükümetlerinin güçlü desteğine sahipti. Neoliberal ekonomi politikaları sonucunda tüm Latin Amerika coğrafyası için kronikleşmiş sorunların, teknik uzmanların ülkeler arası hareketliliği ve hükümetlerin sübvansiyonlara ağırlık vermesi ile birlikte hızlı bir şekilde aşılma eğilimi göstermesi, sürecin hükümetler ve toplum tarafından destek bulmasını sağladı. Bunun yanı sıra uygulanan sağlık programları ALBA üyesi olmayan ülkelerinde örgüte yönelik bakışımı olumlu etkilemekteydi. Ayrıca bölge ülkelerinin⁴³² 2006 yılında toplam GSYİH'sı 301 milyar dolar seviyesindeyken bu rakam 2012 yılında 579,37 milyar dolara ulaşması ve elde edilen bu artışın toplumdaki yoksul kesimin ihtiyaçlarına yönelik projelere aktarılması ALBA'nın toplumsal desteğini önemli ölçüde arttırdı.⁴³³ Aşağıdaki tablo ALBA-TCP süreci boyunca üye ülkelerdeki yoksulluk oranlarındaki değişimi göstermektedir.

---

⁴²⁸ Harris ve Azzi, **a.g.e**, s.3

⁴²⁹ https://www.google.com.tr/publicdata/explore?ds=d5bncppjof8f9_&met_y=ny_gdp_mktp_cd&hl=tr&dl=tr#!ctype=l&strail=false&bcs=d&nselm=h&met_y=se_xpd_totl_gd_zs&scale_y=lin&ind_y=false&rdim=country&idim=country:VEN:NIC:BOL&ifdim=country:region:LCN&tstart=111619080000&tend=1400187600000&hl=tr&dl=tr&ind=false (e.t. 13.05.2018)

⁴³⁰ Paya, **a.g.e**, s.11

⁴³¹ **ALBA-TCP as a Mechanism for Cooperation with a Regional Scope**, SELA Report, 2013, s.13

⁴³² Değerlendirilmeye Küba, Venezüella, Bolivya, Ekvator ve Nikaragua alınmıştır.

⁴³³ https://www.google.com.tr/publicdata/explore?ds=d5bncppjof8f9_&met_y=ny_gdp_mktp_cd&hl=tr&dl=tr#!ctype=l&strail=false&bcs=d&nselm=h&met_y=ny_gdp_mktp_cd&scale_y=lin&ind_y=false&rdim=country&idim=country:BOL:ECU:VEN:NIC:CUB:DMA&ifdim=country&tstart=1147899600000&tend=1337288400000&hl=tr&dl=tr&ind=false (08.05.2018)

	2004	2006	2014
Venezüella	%53,1	%33,6	%29,5
Nikaragua	%49,2	-	%29,6
Bolivya	%63,1	%59,9	%39,1
Ekvator	%44,6	%37,6	%22,5

Tablo.4. ALBA-TCP üyesi ülkelerin 2004-2014 arası yoksulluk oranları. Dünya Bankası verileri baz alınarak hazırlanmıştır. Online erişim: <https://data.worldbank.org/indicator/SI.POV.NAHC?end=2014&locations=VE-BO-CU-EC-NI&start=2004> (e.t. 18.05.2018)

4.4. DIŞ ETKENLER

ALBA-TCP, hem kurumsal anlamda hem de işleyiş anlamında her türlü dış etkiyi (ABD, AB, Rusya Federeasyonu gibi) reddetmiştir. Yine de Avrupa Birliği'nin tüm coğrafyalardaki entegrasyon girişimlerine yönelik ilgisi ALBA içinde geçerli olmuş, 2007-2010 yılları arasındaki Bölgesel Göstergeler Programının finansmanına destek talebi ALBA yönetimi tarafından kabul edilerek, %25'lik bir finansman desteği sağlanmıştır.⁴³⁴

ALBA'ya yönelik en önemli dış müdahale ise 2009 yılında ABD kaynaklı oldu. 2008 yılında örgüte üye olan Honduras'ta 2009 yılında ABD'ye yakın ordu mensupları tarafından gerçekleştirilen askeri darbe sonrası yeni yönetim örgütten çekildi. Bu girişim ABD'nin ALBA'nın genişleme sürecine yönelik bir müdahalesi olarak değerlendirildi.⁴³⁵

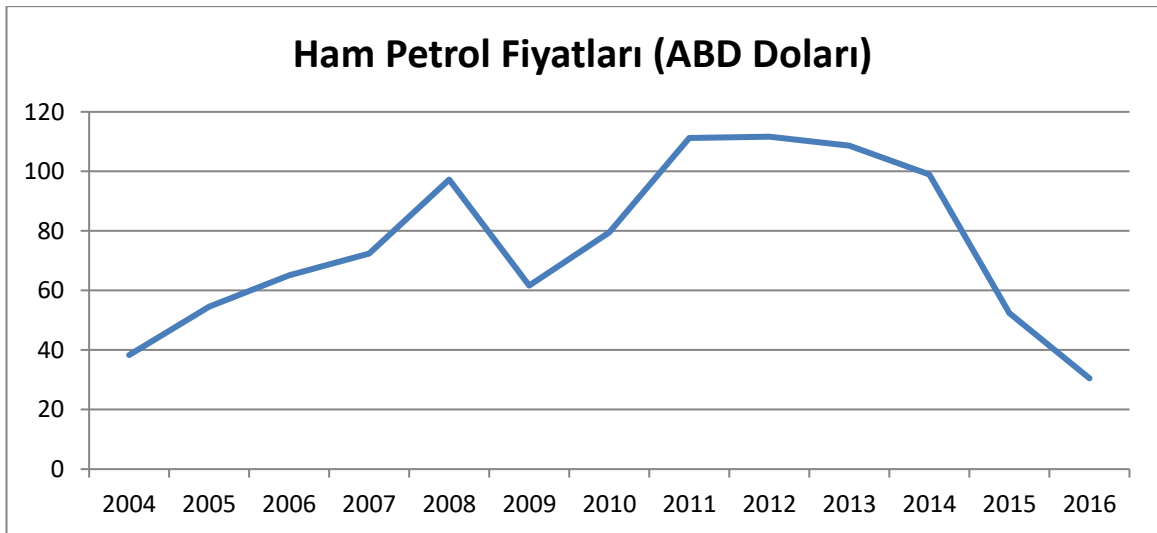
4.5. ALBA ÖRGÜTÜNÜN GENEL DEĞERLENDİRMESİ VE SONUÇLAR

Karşılıklı bağımlılığa dayalı neo-fonksiyonalist entegrasyon girişimlerinden ayrılarak kendine has tamamlayıcı yapısı ile ortaya çıkan ALBA, kısa sürede elde ettiği başarılar ve doğrudan topluma hitap eden projeleri ile tüm Latin Amerika'da önemli bir

⁴³⁴ Dominguez, a.g.e, s.242

⁴³⁵ Tahsin, **ALBA Deneyiminde Kalkınmaya Bakış**, a.g.e, s.143

destek buldu. Bir mikro bölgesel entegrasyon girişimi olmasına rağmen gerçekleştirilen projelerin bölgedeki tüm ülke vatandaşlarına fayda sağlaması, ALBA'nın 2000'li yıllarda bölgede yükselen sol partiler için önemli bir bölgesel kalkınma modeli olmasını sağladı. Ancak bölgenin en gelişmiş ekonomilerine sahip olan ülkeleri Brezilya ve Arjantin'in örgüte tam üye olmaması, üye ülkelerden Venezüella dışında kalanların bölgesel projelere fon sağlanması için yeterli ekonomik güce sahip olmaması ve 2008 yılında UNASUR'un kurularak bölgedeki diğer ülkeler için daha cazip bir alternatif oluşturması ALBA'nın ikinci planda kalmasında önemli rol oynadı. Örgütün en önemli sorunu ise örgütün finansörü konumundaki Venezüella'nın petrol ihracatına dayalı ekonomisinin küresel petrol fiyatlarında yaşanan düşüş ile birlikte gerilemesi oldu (Bkz. Tablo 5). 2016 yılı itibariyle 30 dolara kadar gerileyen ham petrol varil fiyatları Venezüella ekonomisini derin bir krize iterken beraberinde ALBA projelerinin de durma noktasına gelmesine neden oldu. Ayrıca Venezüella ekonomisinde yaşanan kriz Hugo Chavez'in ölümünün ardından iktidar olan Nicolas Maduro'nun öncelikli olarak iç politik sorunlara yönelmesine ve ALBA programından uzak kalmasına yol açtı. Yine de birçok alanda bölgesel programa sahip olan örgüt tüm krizlere rağmen enerji ve sosyo-kültürel alandaki işbirliğini koruma çabasını sürdürmektedir.

Tablo 5. 2004-2016 küresel ham petrol varil fiyatları. Online Erişim: http://www.orsam.org.tr/files/OA/78/25_info5.pdf (e.t. 28.05.2018)

5. GÜNEY AMERİKA ULUSLAR BİRLİĞİ (UNASUR)

Neoliberal ekonomi politikaları, açık bir şekilde neden olduğu gelir eşitsizliği ve artan yoksulluk nedeniyle toplumsal düzeyde bir kalkınma modeli olarak başarısız oldu. Yaşanan bu başarısızlık, MERCOSUR girişimi nedeniyle kurulan bağlara paralel olarak Brezilya’da yaşanan devalüasyonun Arjantin krizini tetiklemesi ve tüm Güney Amerika’yı derinden sarsan ekonomik krize neden olmasıyla birlikte neoliberal entegrasyon girişimlerine olan güveni sarstı.⁴³⁶ Yine de neoliberal politikalara yönelik tercihini devam ettiren Brezilya Devlet Başkanı Fernando Henrique Cardoso 2000 yılında düzenlenen 1. Güney Amerika Başkanlar Zirvesi’nde tüm Güney Amerika’yı kapsayacak yeni bir entegrasyon girişimi teklifinde bulunsa da bu teklif sonuçsuz kaldı.⁴³⁷ Ancak 2002 yılında yapılan seçimlerde sol siyasi fikirlere sahip Lula da

⁴³⁶ Nahuel Arenas-Garcia, **21st Century Regionalism in South America and the Search for Development Alternatives**, E-Sharp, Issue:18 Challenges of Development, 2012, s.65

⁴³⁷ Graciela Rodriguez, **South-American Integration: UNASUR and ALBA Alternative Integration Process**, Online Erişim: <http://www.alternative-regionalisms.org/wp->

Silva'nın Brezilya'da, Nestor Kirchner'in ise Arjantin'de Devlet Başkanı seçilmesi, iki devlet arasında yeni bir sürecin başlamasını sağladı. Başlatılan görüşmeler sonucunda 2003 yılında imzalanan Buenos Aires Konsensüsü, toplumsal refaha ve eşitliğe dayalı politikaların ve beraberinde UNASUR'un başlangıcının sembolü oldu.⁴³⁸ Antlaşmanın ardından düzenlenen Güney Amerika Başkanlar Zirvesinde Lula da Silva, işbirliğine dayalı, geçmiş girişimlerden farklı bir kurumsal yapıda yeni bir işbirliği fikri ortaya koydu.⁴³⁹ Böylece ALBA'nın temelini oluşturan Venezüella-Küba işbirliğinden elde edilen deneyimlerden faydalanarak, MERCOSUR ve ANDEAN gibi girişimlerin aksine sağlık hizmetleri, eğitim, yoksulluk ile mücadele, enerji işbirliği, ortak kimlik oluşumu, demokrasinin korunması, çevre sorunları ile mücadele gibi alanları öncelikli gündem maddeleri haline getirecek yeni bir girişim çalışmaları başlatıldı. Bu çalışmaların sonucunda 2004 yılında Curzo Deklarasyonu ile Güney Amerika Toplulukları (SACN) adı ile yeni bir yapı ortaya çıktı. Curzo sonrasında devam eden görüşmeler sonucunda, 2008 yılında yapılan antlaşma ile örgüt revize edilerek Güney Amerika Uluslar Birliği (UNASUR) adını aldı. Antlaşmaya katılan 12 Güney Amerika ülkesinden Bolivya ve Ekvator 2009'da; Arjantin, Şili, Peru, Surinam, Uruguay, Venezüella ve Guyana 2010'da; Brezilya, Paraguay ve Kolombiya ise 2011'de antlaşmayı onayladı. Sonuç olarak Fransa'nın "deniz aşırı ili" olarak kabul edilen Fransız Guyanası dışında kalan tüm Güney Amerika'yı kapsayan örgüt kuruluşunu tamamlanmış oldu.⁴⁴⁰

2008'de imzalanan antlaşmada UNASUR'un kuruluş amacı, "toplumların kültürel, sosyal, ekonomik, politik alanlarda bütünleşmesi; politik diyalogun ve sosyal politikaların öncelik kazanması; eğitim, enerji, altyapı, finans, çevre ve benzer diğer alanlarda işbirliği sağlanarak toplumsal eşitsizliğin ortadan kaldırılması" olarak tanımlandı.⁴⁴¹ Ekonomik bütünleşmeden çok politik ve sosyal konulara odaklanan örgüt, kısa sürede bölgesel sorunlara karşı çözüm oluşturmada önemli bir güç haline

---

[content/uploads/2008/12/south_american_integration_from_a_gender_perspective_unasur_and_alba_a_comparative_analysis.pdf](http://www.ipinst.org/wp-content/uploads/2008/12/south_american_integration_from_a_gender_perspective_unasur_and_alba_a_comparative_analysis.pdf) (e.t. 17.05.2018) s.2

⁴³⁸ Arenas-Garcia, **a.g.e.**, s.72

⁴³⁹ Rodriguez, **a.g.e.**, s.3

⁴⁴⁰ **Union of South American Nations (UNASUR)**, 41. Regular Meeting of the Latin American Council Report, 2015, ss.3-7

⁴⁴¹ Sandra Borda, **The Union of South American Nations**, International Peace Institute, Online Erişim: www.ipinst.org/wp-content/uploads/publications/ipi_e_pub_unasur.pdf (e.t. 29.01.2018), s.2

gelirken diğ er yandan politik yön ünün ağı rlıklı olması, örg ütün fonksiyonalist entegrasyon giriş iminden çok hükümetler arası bir yapıda kalmasına neden olmuştur.

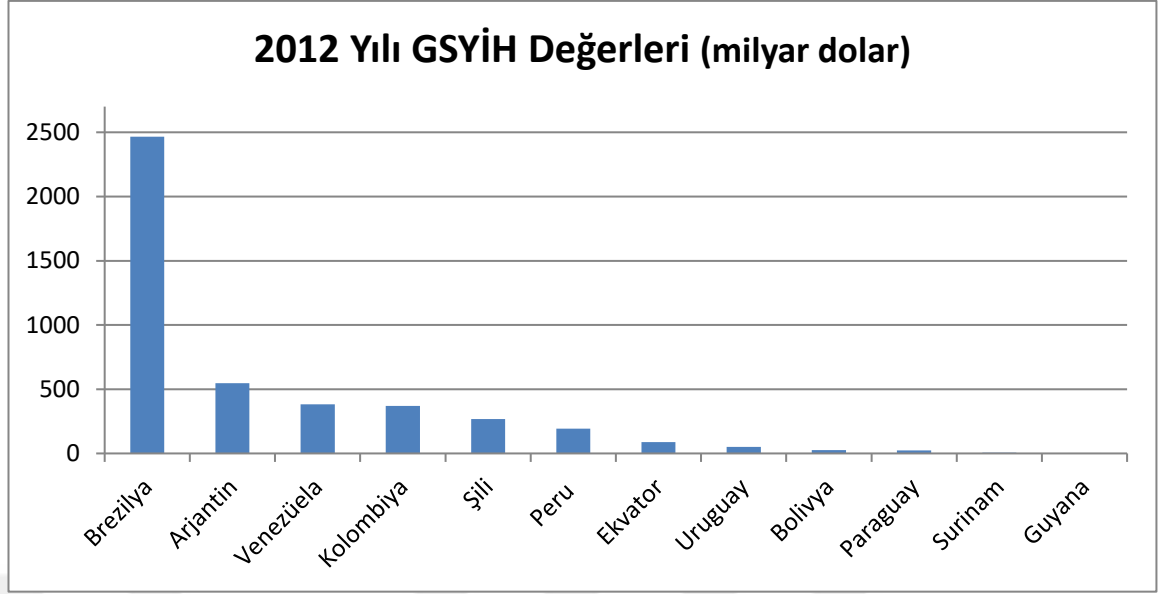
5.1. ARKA PLAN KOŞULLARI

a) Ekonomik Birliğ e Katılan Güçlerin Denkl iğ i

Latin Amerika'nın en büyük entegrasyon giriş imlerinden biri olan UNASUR, toplam 4,420 trilyon dolar GSYİH ve 17.7 milyon km² yüzölçümü ile dünyanın en büyük bölgesel entegrasyon giriş imlerinden birisidir. Örgütün geniş coğrafyası beraberinde ülkeler arasında önemli bir asimetri sorununu ortaya çıkardı. Örgütün en gelişmiş ekonomisine sahip ülkesi olan Brezilya diğ er üye ülkelerin toplam GSYİH'sını aşarak 2.4 trilyon dolarlık bir düzeye ulaşmaktadır (UNASUR üyesi ülkelerin GSYİH değerleri için bkz. Tablo 6). Diğ er yandan Bolivya, Paraguay, Surinam ve Guyana'nın toplam GSYİH'sı 100 milyar dolara bile ulaşamamaktadır. Ülkeler arasındaki asimetri diğ er ekonomik verilerde de kendini göstermektedir. 2013 yılı itibariyle Şili 15.941 dolar kişi başı milli gelire sahipken Venezüella, Arjantin ve Brezilya ise 12.000 dolar seviyesindedir. Aynı dönemde örgütün diğ er üyelerinden Bolivya 2.947 dolar, Guyana 3.944 dolar, Paraguay ise 4.479 düzeyinde kalmıştır. Ülkeler arasında bu büyük ekonomik fark örgütün kurulduğ u günden itibaren asimetrinin giderilmesi amacıyla birçok program hazırlanmasına neden olmuştur.⁴⁴²

---

⁴⁴²Union of South American Nations (UNASUR), 41. Regular Meeting of the Latin American Council Report, 2015, ss. 33-36

Tablo 6. UNASUR üyesi ülkelerin GSYİH değerleri. Dünya Bankası verileri baz alınarak yazar tarafından hazırlanmıştır.⁴⁴³

b) Devletler Arasındaki Eylemlerin Oranı

Ekonomik entegrasyonu ön plana çıkaran ANDEAN ve MERCOSUR girişimleri, UNASUR'un kuruluş aşamasında bölge içi ticaret ve etkileşim oranlarının bölgedeki entegrasyon girişimleri geçmişine nispeten iyi bir seviyede olmasını sağladı. 2008 yılında üye ülkelerin toplam ihracat hacmi 423 milyar dolar seviyesindeyken bu ticaretin %26'sı UNASUR üyesi ülkeler arasında gerçekleşmekteydi.⁴⁴⁴

Üye ülkeler arası etkileşimi arttıran bir diğer önemli etken ise 2000 yılındaki 1. Güney Amerika Başkanlar Zirvesi'nde kurulan Güney Amerika Bölgesel Altyapı Entegrasyonu Girişimi (IIRSA) oldu. Altyapı, taşımacılık, iletişim, enerji alanlarında ticari ve sosyal entegrasyon oluşturmak amacıyla kurulan girişim bölgesel entegrasyon sürecine giden önemli bir adım oldu. Girişimin yönetimi için Amerikalılar Arası Kalkınma Bankası (IADB), ANDEAN Kalkınma İşbirliği (CAF), Plata Bölgesi

⁴⁴³https://www.google.com.tr/publicdata/explore?ds=d5bncppjof8f9_&met_y=ny_gdp_mktp_cd&hl=tr&dl=tr#!ctype=l&strail=false&bcs=d&nselm=h&met_y=ny_gdp_mktp_cd&scale_y=lin&ind_y=false&rdim=country&idim=country:ARG:BOL:BRA:ECU:CHL:SUR:PER:VEN:URY:GUY:COL:PRY&ifdim=country&tstar t=-303274800000&tend=1337720400000&hl=tr&dl=tr&ind=false (e.t. 23.05.2018)

⁴⁴⁴UNASUR: Fostering South American Integration Through Development and Cooperation, ECLAC Report, 2014, s.52

Kalkınma Fonu (FONPLATA) kurumlarından oluşan ortak bir merkez oluşturuldu. İlk hazırlanan program çerçevesinde toplam maliyeti 37.47 milyar dolara ulaşan 335 projelik bir plan hazırlansa da 2004 yılına kadar yapılan fizibilite çalışmaları sonucunda 28'i taşımacılık alanında olmak üzere toplam 31 proje öncelikli olarak belirlendi. Böylece 2005-2010 yılları arasında 5 milyar dolarlık yatırım yapılarak projelerin önemli bir kısmı tamamlandı.⁴⁴⁵

c) Üye Ülkelerin Çoğulcu Yapısı

Güney Amerika'da Soğuk Savaş yılları boyunca yaşanan darbelere ve askeri rejimlerin yönetimine rağmen 1990'lı yıllar ile birlikte başlayan demokrasi süreci 2000'li yıllarda da devam etti. Bölge genelinde 1990'lı yıllarda yaşanan krizler sonrasında ise bölge genelinde siyasal tercihler sol partilere yönelik oldu. Şili'de 2000 yılında, Venezüella'da 2001'de, Brezilya'da 2002'de, Arjantin'de 2003'de, Uruguay'da 2004'de Bolivya'da 2005'de, Ekvator ve Peru'da 2006'da, Paraguay'da 2008'de sosyalist partiler iktidara geldi. "Pembe Dalga"⁴⁴⁶ olarak adlandırılan bu dönem, neoliberal ekonomi politikaları sonucunda yaşanan piyasa merkezli reformlardan özellikle eğitim ve sağlık alanında yapılan düzenlemelerin geri çekilmesi ile sonuçlandı. Yine de Şili, Brezilya ve Uruguay gibi ülkelerde iktidara gelen sol partilerin Venezüella ve Ekvator'daki sol iktidarlar gibi popülist ve radikal olmaması birçok makroekonomik politikanın sürdürülerek piyasa ile barışık yeni bir yöntem geliştirilmesini sağladı.⁴⁴⁷

d) Elitlerin Bütünleyiciliği

2000'li yıllar ile başlayan "Pembe Dalga" UNASUR ülkelerinin çoğunluğunda bürokratik elitlerinde benzer fikirlere sahip kişiler olmasını sağladı. Aynı zamanda iktidara gelen sol partilerin piyasa güçlerine karşı ılımlı yaklaşımı, piyasa güçlerinin sürece karşı mesafeli durmasını engelledi. Diğer yandan IIRSA kapsamında gerçekleşen projeler ve 1990'lı yıllarda başlayan serbest ticaret girişimleri kapsamındaki gümrük

---

⁴⁴⁵ Leandro Freitas Couto, **Initiative for the Integration of Regional Infrastructure in South America – IIRSA**, Global Forum on Governance Modernising Government: Strategies & Tools for Change, Online erişim: <https://www.oecd.org/site/govgfg/39612363.pdf> (e.t. 24.05.2018)

⁴⁴⁶ Pink Tide : 2000 sonrası iktidara gelen sosyal demokrat partilerin Soğuk Savaş dönemi sosyalist partilere göre daha ılımlı olması nedeniyle süreç "kızıl dalga" yerine "pembe dalga" olarak adlandırılmıştır.

⁴⁴⁷ Yunus Emre, **Latin Amerika'da Sosyal Demokrat Eğilimler**, İstanbul Kültür Üniversitesi Küresel Eğilimler Serisi, Çalışma Kağıdı No:9, 2013, ss.1-4

vergileri indirimleri üye ülkeler arası ticaret yapan şirketlere önemli faydalar sağlamaktaydı. Bu durum bölgedeki elitlerin büyük bir kısmının sürece destek vermesini sağlamıştır.

5.2. EKONOMİK BİRLİK SÜRECİ KOŞULLARI

a) Hükümetlerin Amaçları

UNASUR süreci öncelikli olarak neoliberal ekonomi politikalarına karşı bölgesel bir alternatif arayışı çerçevesinde ortaya çıktı. Yine de sürecin başlangıcından itibaren devletlerarası güç mücadelesi, devletlerin amaçlarında önemli belirleyici faktörlerden birisi oldu. UNASUR'un kurulması ve başarılı olması için en çok çaba gösteren devlet Lula da Silva liderliğindeki Brezilya oldu. 2000'li yılların başlarında ortaya çıkan ALBA programı Venezüella'nın bölgesel liderlik pozisyonunda önemli bir avantaj kazanmasını sağlamıştı. Bu durum Latin Amerika tarihi boyunca bölgenin baskın gücü olan Brezilya'nın yeni bir girişim ile bölgedeki statüsünü korumak istemesine yol açtı.⁴⁴⁸ Örgütün bir diğer önemli gücü olan Arjantin ise UNASUR'u hem ABD tarafından kurulan ve bölgede etkin olmaya çabalayan FTAA'ya ve Brezilya'nın baskın konumda olduğu MERCOSUR'a karşı üçüncü bir alternatif olarak değerlendirmekteydi. Örgüt içerisinde Brezilya'nın konumunu dengelemek amacıyla ise Küba ve Meksika gibi Güney Amerika dışında kalan ülkelerinde UNASUR'a üye olması isteğini ortaya koydu. Bu teklif Küba tarafından reddedilirken Meksika ise gözlemci üye statüsünde kaldı. Örgütün diğer üyeleri için ise temel öncelik yoksulluk ile mücadele ve neoliberal ekonomi politikalarına dayalı FTAA'ya karşı bölgesel bir hareket oluşturmak olmuştur.⁴⁴⁹

b) Birliğin Gücü

Kurucu ülke olan 12 üye ülke UNASUR'un kuruluşunda güçlü bir ulusüstü yapıdan çok hükümetler arası bir yapı tercih etmiş olsa da örgütün faaliyet gösterdiği

---

⁴⁴⁸ Arenas-Garcia, **a.g.e.**, s.76

⁴⁴⁹ Detlef Nolte ve Nicolas Matias Comini, **UNASUR: Regional Pluralism as a Strategic Outcome**, Contexto Internacional, Vol. 38, 2016, ss.553-558

alanları tüm konuları kapsayacak şekilde ele alabilecek Bakanlık düzeyinde 12 konsey oluşturdu;⁴⁵⁰

- Güney Amerika Savunma Konseyi
- Güney Amerika Sağlık Konseyi
- Güney Amerika Seçim Konseyi
- Güney Amerika Enerji Konseyi
- Güney Amerika Bilim, Teknoloji ve İnovasyon Konseyi
- Güney Amerika Kültür Konseyi
- Güney Amerika Sosyal Kalkınma Konseyi
- Güney Amerika Finans ve Ekonomi Konseyi
- Güney Amerika Eğitim Konseyi
- Güney Amerika Altyapı ve Planlama Konseyi
- Güney Amerika Dünya Uyuşturucu Sorunu Konseyi
- Güney Amerika Toplum Güvenliği, Adalet ve Ulusüstü Organize Suçlarla Mücadele Konseyi

Bu konseylerden en önemli ikisi Güney Amerika Savunma Konseyi ve Güney Amerika Altyapı ve Planlama Konseyi olarak ön plana çıkmaktadır;

Güney Amerika Savunma Konseyi (CDS); UNASUR'un en önemli alt konseyidir. Görevleri; üye ülkelerin savunma politikalarını uyumlaştırmak, bölgesel sorunların çözümüne katkı sağlamak, Güney Amerika'yı nükleer silahlardan arındırılmış bir barış bölgesi haline getirmek ve bu durumu korumak olarak tanımlanmıştır. 2008 yılındaki Santiago Protokolü ile çalışma alanı ve kapsamı; savunma politikaları, askeri işbirliği ve insani yardım eylemleri, savunma endüstrisi ve teknolojileri, askeri eğitim olmak üzere dört başlık altında toplandı. Ayrıca Protokol konseyin amacını "politik diyalog yoluyla bölge içerisinde çıkabilecek potansiyel çatışmaları sonlandırmak" olarak tanımladı. 2008'de ki zirve sonrası konuyla ilgili açıklama yapan dönemin Brezilya Savunma Bakanı Nelson Jobim "Bu konseyin amacı klasik askeri işbirlikler gibi bir yapı değildir. Bu konsey çerçevesinde ne ortak bir askeri güç, ne ortak komuta merkezi olmayacaktır. Bunun yerine bölgesel işbirliği ile

⁴⁵⁰Union of South American Nations (UNASUR), 41. Regular Meeting of the Latin American Council Report, 2015, ss.14-33

çatışmaların aşılacak bir barış bölgesi inşa edilmesi amaçlanmıştır” sözleri ile konseyin görev ve amacını tanımlamıştır. Konseye ek olarak 2011 yılında Stratejik Savunma Çalışmaları Merkezi kurulurken, 2015 yılında ise Güney Amerika Savunma Okulu kurulmuştur.⁴⁵¹

Güney Amerika Altyapı ve Planlama Konseyi (COSIPLAN); 2009 yılında kuruldu. 2000 yılındaki Güney Amerika Başkanlar Zirvesi’nde kurulan IIRSA bu konseye dahil edildi. Görevi; bölgesel altyapının entegrasyonu uygulamaları ve projelerini hazırlamak, koordine etmek ve gerekli organlara aktarmak olarak tanımlanmıştır. COSIPLAN bünyesinde 2015 yılı sonuna kadar 579 proje hazırlanırken bu projelerin toplam tahmini maliyeti 163.3 milyar dolar olarak hesaplanmış ve projelerin %11’i tamamlanmıştır.⁴⁵²

UNASUR’un bölgesel gücünü arttıran bir diğer önemli yönü üye ülkelerdeki demokratik olmayan tüm girişimlere karşı sergilediği tavır oldu. 2008 yılında Bolivya Devlet Başkanı Eva Morales’in başlattığı sosyal reformlara karşı başlayan gösterilerin kontrolde çıkması ve bir iç savaş tehdidi doğurması nedeniyle UNASUR olağanüstü toplanarak Morales’e destek kararı aldı. 2010 yılında ise Ekvator’daki darbe girişimine karşı örgüt ortak bir tavır sergileyerek Başkan Rafael Correa’ya verdiği desteği ile darbenin bastırılmasını sağlayan etkenlerden birisi oldu.⁴⁵³

2012 yılında Paraguay’da yeni bir siyasal gerilim yaşandı. Başkan Fernando Lugo’ya karşı başlayan gösterilere yönelik hükümetin sert müdahalesi 17 kişinin ölümü ile sonuçlandı. Bunun üzerine Dış İşleri Bakanları’ndan oluşan bir heyeti aracı olarak Paraguay’a gönderen örgüt, bu girişimden sonuç alamadı. Bu gelişmeler nedeniyle Paraguay’a yaptırım için bir araya gelen Devlet Başkanları ortak bir tavır sergileyemese de üye ülkelerin çoğunluğu sınırlarını Paraguay’a karşı kapattı. Örgüt içerisinde süren görüşmeler sonucunda Paraguay’ın üyeliği 2013’de ki seçimlere kadar askıya alındı. Seçimlere her ne kadar UNASUR gözlemcilerinin katılmasına izin verilmese de Avrupa

---

⁴⁵¹ Borda, *a.g.e*, ss.3-4

⁴⁵² **Union of South American Nations (UNASUR)**, 41. Regular Meeting of the Latin American Council, SELA Report, 2015, s.27

⁴⁵³ Arenas-Garcia, *a.g.e*, s.75

Birliği ve Birleşmiş Milletler gözlemcilerinin katılması ve hazırladıkları raporlar sonucunda ülkenin üyeliği yeniden aktif edildi.⁴⁵⁴

UNASUR'un yaşanan üç krizde de aktif rol alarak üye ülke hükümetlerinin ve toplumunun üzerinde baskın bir rol oynaması, örgütün geçmişte yaşanan darbeler ve iç savaşlara karşı günümüzde önemli bir dayanak noktası olduğunu göstermesi açısından bölge ülkelerine güven verirken aynı zamanda örgütün kurumsal gücünü ve örgüte olan güveni arttırmıştır.

5.3. SÜREÇ KOŞULLARI

a) Karar Alıcıların Yapısı

2008 yılında imzalanan Santiago Protokolü ile örgütün karar alma ve yönetim organı olarak Devlet Başkanları ve Hükümetler Konseyi, Dış İşleri Bakanları Konseyi, Delegeler Konseyi ve Genel Sekretarya olmak üzere 4 organ oluşturuldu.

Devlet Başkanları ve Hükümetler Konseyi; örgütün nihai karar alma merciidir. Olağan dönemlerde 6 ayda bir toplanan Konsey'in karar alma sisteminde oy birliği ilkesi geçerlidir. Konsey'e üye ülkelerin isimlerinin alfabetik sıralamasına göre bir yıllık periyodlar ile belirlenen Devlet Başkanı geçici başkan sıfatıyla başkanlık yapar. Görevleri Sektörel Bakanlar Konseyleri toplantılarında ve Dış İşleri Bakanları Konseyi'nde alınan kararları oylamaktır. Bakanlar düzeyinde oluşturulacak yeni konseylere bu konseyde karar verilir.⁴⁵⁵

Dış İşleri Bakanları Konseyi; Başkanlar Konseyi'nden sonra örgütün en üst karar alma organıdır. 6 aylık periyodlarla toplanır. Görevleri; Başkanlar Konseyi'ne sunulacak kararları seçmek ve hazırlamak, yıllık aktivite programını ve örgütün çalışma bütçesini onaylamak, ortak girişimlerin finansmanını onaylamak, örgüt dışı ülkeler ile yürütülecek ilişkilerin çerçevesini belirlemek olarak tanımlanmıştır.⁴⁵⁶

---

⁴⁵⁴ Borda, a.g.e, s.7

⁴⁵⁵ **Union of South American Nations (UNASUR)**, 41. Regular Meeting of the Latin American Council, SELA Report, 2015, s.10

⁴⁵⁶ **A.g.e**, s.12

Delegeler Konseyi; örgütün parlamentosuna benzer görevler üstlenmiştir. Üye ülke meclisleri tarafından seçilen temsilcilerden oluşur. İki aylık dönemlerle toplanan Konsey; Dış İşleri Bakanları Konseyi toplantısını hazırlama, çalışma gruplarını koordine etme, yıllık bütçeyi hazırlama ve Dış İşleri Bakanları Konseyi'ne sunma görevlerini yürütür.⁴⁵⁷

Genel Sekretarya; alınan kararların uygulamasına yardımcı olan ve konseylerin toplantılarını organize eden yönetim organıdır. Merkezi Ekvator'un Quito kentinde olan Sekretarya'ya ilk Genel Sekreter olarak Arjantin eski Devlet Başkanı Nestor Kircher seçildi.⁴⁵⁸ Genel Sekretarya'ya 2017 yılı için 10.8 milyon dolar bütçe tahsis edilirken bu bütçenin %39'u Brezilya, %19'u ise Arjantin tarafından karşılanmıştır.⁴⁵⁹ Genel Sekreter seçimi örgütün hükümetler arası yapısının ve güç mücadelesinin en önemli mercii olarak ön plana çıkmaktadır. Bunun en büyük yansıması ise Mart 2018'de gerçekleşen zirvedeki seçimlerde ortaya çıktı. Genel Sekreter seçiminde yaşanan anlaşmazlık sonucunda Brezilya, Arjantin, Şili, Kolombiya, Paraguay ve Peru örgüt üyeliğini 1 yılına askıya aldığını duyurdu.⁴⁶⁰

b) Eylem Oranlarındaki Değişim

UNASUR, ekonomik entegrasyondan çok sosyal ve politik konulara yönelmesi nedeniyle bölge içi ticarete kısa vadede önemli bir artış sağlayamadı. 2008 yılında 110 milyar dolar ile toplam ihracatın %26'sını oluşturan bölge içi ihracat, 2012 yılına geldiğinde 125 milyar dolara ulaşsa da toplam ihracattaki payı %23'e geriledi.⁴⁶¹ Yine de COSIPLAN kapsamında hazırlanan projeler ile bölge içi ticaret arttırılmaya çalışılmaktadır. Bu kapsamda Şili-Brezilya arasına demiryolu hattı, Venezüella-Kolombiya arasına karayolu hattı, Rio de la Plato havzasında nehir taşımacılığı için

---

⁴⁵⁷ **A.g.e**, s.13

⁴⁵⁸ **A.g.e**, s. 11

⁴⁵⁹ Borda, **a.g.e**, s.3

⁴⁶⁰ Lisandra Paraguassu, Six South American Nations Suspend Membership of Anti-U.S Bloc, *Reuters*, 20 Nisan 2018, online erişim: <https://www.reuters.com/article/us-unasur-membership/six-south-american-nations-suspend-membership-of-anti-u-s-bloc-idUSKBN1HR2P6> (e.t. 24.05.2018)

⁴⁶¹ **UNASUR: Fostering South American Integration Through Development and Cooperation**, ECLAC Report, 2014, s.52

gerekli alt yapının hazırlanması gibi projeler başlatılmış, ancak projelerin henüz tamamlanmaması nedeniyle öngörülen ticari hareketlilik henüz sağlanamamıştır.⁴⁶²

c) Hükümetlerin Adaptasyonu

Örgütün kurulduğu günden günümüze kadar olan süreç boyunca üye ülkelerin adaptasyonunu etkileyen iki ana gündem maddesi olmuştur. Öncelikli olarak UNASUR'un üye ülkelerde demokrasinin inşa edilmesi ve sürekliliğinin sağlanması amacıyla yürüttüğü çalışmalar ve alınan kararlar, hükümetlerin örgüte yaklaşımını ve güvenini arttırmıştır. Bir diğer önemli unsur ise bölgedeki altyapı çalışmaları ile birlikte gerçekleşen enerji yatırımlarıdır. UNASUR'un kuruluşu aşamasında önemli bir faktör olan enerji gündemi IIRSA kapsamında değerlendirilmeye alınmış, sonrasında Güney Amerika Enerji Konseyi'nin gündemine dahil edilmiştir. Böylece bölgesel altyapı projelerine dahil edilen enerji santrali çalışmalarının hükümetlerin örgüte yönelik güvenini artırarak adaptasyon sürecinin daha kolay aşılması amaçlanmıştır. Ancak bu süreç beklenilenin aksine ülkeler arasındaki sorunların artmasına neden oldu. Özellikle Yacireta Hidroelektrik Santrali Paraguay ve Arjantin arasında, Itaipu Hidroelektrik Santrali Paraguay ve Brezilya arasında, Madeira Nehri üzerine inşa edilmesi planlanan santral ise Bolivya ile Brezilya arasında paylaşım sorunları yaşanmasına neden oldu.⁴⁶³ Yaşanan bu sorunlar güçlü hükümetler arası yapısı nedeniyle sorunlar yaşanan adaptasyon sürecinin daha zor bir süreç haline gelmesine neden oldu. Son olarak 2018'de yaşanan Genel Sekreterlik seçimi krizi ile birlikte ülkelerin örgüte adaptasyonu durma noktasına geldi.

5.4. DIŞ ETKENLER

UNASUR'un öncelikli olarak etkileşime geçtiği iki örgüt MERCOSUR ve ANDEAN olmuştur. Örgütün, bu iki alt bölgesel organizasyon ile ilişkisi daha çok bir çatı yapı şeklindedir. Ayrıca ANDEAN ve MERCOSUR'un ekonomik entegrasyon merkezli yapısına karşın UNASUR'un politik ve sosyal entegrasyon merkezli yapısı örgütlerin rakip değil aksine tamamlayıcı ve güçlendirici rol oynamasını sağlamaktadır.

---

⁴⁶² Tekin, a.g.e, s.146

⁴⁶³ Rodriguez, a.g.e, ss.4-5

Örgütün uzlaşmada en çok sorun yaşadığı aktör ise Amerikan Devletleri Organizasyonu (OAS) oldu. OAS ve UNASUR'un benzer işlevleri olması ve aynı sorunlar üzerine yönelmesi bölgede çift başlı bir sisteme neden olmaktadır. Bu nedenle yaşanan gerilimlere rağmen UNASUR üyesi ülkeler krizler karşısında genellikle UNASUR'a yakın tavır takınmıştır.⁴⁶⁴

Bölgede gerçekleşen enerji aktarım hatları projeleri ile birlikte bölgeye yönelik dış etkenler enerji ihaleleri çerçevesinde de gerçekleşmektedir. Daha önce Venezüella ile enerji görüşmeleri gerçekleştiren Rusya'nın enerji şirketi Gazprom 2013 yılında bölgenin en büyük doğalgaz rezervlerine sahip iki ülkesinden biri olan Bolivya ile enerji anlaşması imzalayarak bölgede yeni bir mücadele alanı ortaya çıkarmıştır.⁴⁶⁵

---

⁴⁶⁴ Borda, **a.g.e**, s.10

⁴⁶⁵ Reuters Staff, Gasprom, Total Sign 130 Million Dolar Agreement With Bolivia'a YPFB, *Reuters*, 1 Ağustos 2013, Online Erişim: <https://www.reuters.com/article/bolivia-gas-idUSL1NOG20V020130801> (e.t. 24.05.2018)

KARŞILAŞTIRMA VE SONUÇ

1. DÖNEM ÖZELLİKLERİ KARŞILAŞTIRMASI

Latin Amerika’da İkinci Dünya Savaşı sonrası ECLA’nın teşviki ile başlayan süreç günümüze kadar devam edecek olan bir dönemin başlangıcı oldu. Neo-fonksiyonalist entegrasyon teorilerinin ekonomik entegrasyona yönelik vurgusu göz önünde bulundurulsa devlet politikaları ve temel dinamikleri bakımından bu süreci Soğuk Savaş dönemi, 1990-2000 yılları arası dönem ve 2005 sonrası dönem olmak üzere üç kategoride değerlendirmek mümkündür. Aşağıdaki tabloda bu üç dönemin entegrasyon girişimlerinin temel özellikleri sınıflandırılmıştır.

	Soğuk Savaş Dönemi	1990-2000 Arası Dönem	2005 Sonrası Dönem
Üretim Sistemi	İthal ikameci sanayileşme	Neo-liberal ekonomi politikaları	Neo-yapısalcı ekonomi politikaları (Karma ekonomi)
Ticaret Politikası	Tercihli ticaret sistemi	Serbest ticaret sistemi (Açık kapı)	Takas sistemi
Siyasi Konjektör	Askeri veya otoriter rejimler	Demokratik sistem (Liberal partiler)	Demokratik sistem (Sosyalist veya sosyal demokrat partiler)
Entegrasyon Modeli	ECLA tarafından hazırlanan ekonomik merkezli, bölgesel kalkınmaya dayalı model	Avrupa Birliği sistemi örnek alınarak hazırlanan model	Sol siyasal fikirlerin etkin olduğu içten beslenmeli “suigeneris” model

Tablo 7. İkinci Dünya Savaşı sonrası entegrasyon girişimleri dönemsellik özellikleri karşılaştırması

Birinci, ikinci ve üçüncü entegrasyon dönemi olarak ayırabileceğimiz bu üç dönemin en temel ortak özelliği siyasal yaşantıda yaşanan değişimlerin entegrasyon

süreçlerini köklü bir şekilde değiştirmesi olmuştur. Küresel siyasette yaşanan gelişmelere paralel olarak ulusal düzeyde yaşanan siyasal değişimler, üretim sisteminden ticaret politikalarına ve entegrasyon modeline kadar süreçlerin üç döneminde de birbirinden tamamen farklı yol haritaları oluşturulmasına yol açmıştır. Bu durum Latin Amerika'daki entegrasyon deneyimlerinin fonksiyonalist teorisyenlerin öngördüğü üzere entegrasyonun “görev ve işlerin birbirine doğal olarak eklenmesi” sonucunda değil, yoğun politik tercihlerin sonucunda ilerlediğini göstermesi açısından önemlidir. Ayrıca dışsal aktörlerin etkisinin her zaman olumlu olmayacağı, aksine süreci sonlandırabilecek veya üye ülkeleri “*spill-back*” stratejisine yöneltebilecek sonuçlar doğurabildiği gözlemlenebilir.

Dönemsel özellikler arasında yaşanan farklılıkların aksine entegrasyon girişimleri Philippe Schmitter ve Joseph Nye'in vurgu yaptığı gibi bir bütün ve sonuç değil süreç olarak değerlendirilirse İkinci Dünya Savaşı sonrası başlayan dönemin başarılı sonuçlar elde ettiği söylenebilir. Birinci dönemde ECLA'nın teşviki ve iknası ile başlayan süreç her girişimin sonucunda yeni ulusal değerler oluşturmuştur. Böylece siyasal yaşamda yaşanan değişimlere rağmen politik liderler entegrasyon sürecine yeni bir program çerçevesinde de olsa yeniden yönelmiştir. Ayrıca her girişimde gerçekleşen başarılı projeler ve artan etkileşim, arzu edilen seviyede olmasa da bölge ülkeleri arasındaki karşılıklı bağımlılığın ve entegrasyona olan inancın artmasını sağlamıştır. Tüm bunların yanı sıra Soğuk Savaş döneminde iktidarda olan askeri veya otoriter rejimlerden kaynaklı insan hakları ihlalleri bölge ülkelerinin demokrasiye yönelik arzu ve inancını arttırarak yeni bir ortak ulusal değer yaratmış, bu değer daha sonraki entegrasyon süreçlerinde önemli bir ortak amaç olarak ön plana çıkmıştır.

Entegrasyon dönemleri arasında yaşanan bir diğer önemli gelişme Latin Amerika içerisindeki alt bölgelerin daha keskin bir şekilde ayrışması oldu. Birinci dönem entegrasyon sürecinde LAFTA'nın Meksika'yı da dahil edecek şekilde oluşturulması ile birlikte Orta Amerika bölgesine de hitap edilirken, Meksika ilerleyen süreçte NAFTA'ya katılarak Orta ve Güney Amerika'dan uzaklaşıp yönünü Kuzey Amerika'ya çevirdi. Bu durum bölgenin üç büyük ekonomisinden diğer ikisi olan Brezilya ve Arjantin'in ikinci ve üçüncü entegrasyon dönemlerinde bölgeselleşme hedefini Güney Amerika'ya odaklanmasıyla sonuçlanmıştır. Üçüncü dönemde yaşanan

bir diğerk önemli ayrışma ise Orta Amerika bölgesinin Orta Amerika Taşımacılık Koridoru projesi ile birlikte Kuzey Amerika'ya yönelerek Güney Amerika'dan tam anlamıyla uzaklaşması oldu. Entegrasyon programı kapsamında hazırlanan ortak projeler için yeterli finansmanın olmaması Orta Amerika ülkelerinin güçlü ekonomilere sahip partnerler bulma ihtiyacını arttırarak bölge ülkelerini bu tercihe zorladı. Ayrıca Meksika'nın ve Orta Amerika ülkelerinin bu tercihi Soğuk Savaş sonrası dönemde siyasal baskılardaki azalma ile birlikte Venezüella'nın etkinliğini arttırarak Meksika'nın yerini alma girişimini ortaya çıkardı. Böylece birinci entegrasyon döneminde Meksika, Brezilya ve Arjantin üçlüsüne dayalı Latin Amerika bölgesel entegrasyon girişimi üçüncü dönemde yerini Brezilya, Arjantin ve Venezüella üçlüsünü merkez alan Güney Amerika odaklı yeni bir entegrasyon sürecine bıraktı.

Entegrasyon süreçlerini dönemsel karşılaştırmanın yanı sıra örgüt bazlı bir karşılaştırma için ise Joseph Nye'nın "mikro düzeydeki ekonomik entegrasyonlar" ve "makro bölgesel siyasi organizasyonlar" sınıflandırması kullanılabilir.

2. MİKRO DÜZEYDEKİ EKONOMİK ENTEGRASYONLARIN KARŞILAŞTIRMASI

Tez kapsamında incelenen sekiz entegrasyon girişiminden CACM (Orta Amerika Ortak Pazarı), Andean Grubu, SICA (Orta Amerika Entegrasyon Sistemi), Andean Topluluğu (CAN) ve ALBA (Latin Amerika İçin Bolivarcı İttifak) girişimleri gerek ekonomik gerekse coğrafi kapsamı nedeniyle mikro ekonomik entegrasyonlar sınıfına dahil edilebilir. Bu kapsamda örgütlerin kuruluş aşamasında taşıdıkları bütünleşme potansiyelini neo-fonksiyonalist teori ışığında gözlemleyebilmek için Schmitter'ın bu çalışmada daha önce bahsedilen "Başlangıç Döngüsü" tablosu kullanılabilir. Aşağıdaki tabloda bu örgütlerin başlangıç döngüsü değerleri karşılaştırmalı olarak ele alınmıştır.

	CACM (Soğuk Savaş Dönemi)	ANDEAN Grubu (Soğuk Savaş Dönemi)	SICA (Soğuk Savaş Sonrası)	ANDEAN Topluluğu (Soğuk Savaş Sonrası)	ALBA (Soğuk Savaş Sonrası)
Görelî Güç/Büyüklik	Orta	Orta	Orta	Yüksek	Düşük
Etkileşim Oranı	Düşük	Orta	Yüksek	Orta	Düşük
Üyelerin Kendi İçindeki Çoğulcu Yapısı	Düşük (Askeri rejimler)	Düşük (Askeri rejimler)	Orta (Kısmen askeri bürokrasi)	Orta (Kısmen askeri bürokrasi)	Orta (Sosyalist demokrasi)
Elit Değerlerinin Bütünleyiciliği	Yüksek	Yüksek	Orta	Orta	Yüksek
Bölge Dışı Bağımlılık	Yüksek	Yüksek	Yüksek	Yüksek	Düşük

Tablo.8. Mikro düzeydeki ekonomik entegrasyonların başlangıç döngüsü karşılaştırması

Yukarıda hazırlanan tabloda gözlemlenebilecek ilk sonuç örgütlerden yalnızca ANDEAN Topluluğu'nda görelî güç ve denkliğin yüksek düzeyde olduğudur. CACM, ANDEAN Grubu ve SICA örgütlerindeki asimetri ise hükümetlerde süreç boyuncasüreçten elde edilen faydaların eşit dağılmadığı inancının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Diğer örgütlerin aksine ANDEAN Topluluğu'nun sahip olduğu bu simetrinin temelinde Soğuk Savaş döneminde yaşanan iç savaşların Soğuk Savaş'ın sona ermesinin ardından büyük oranda sonlanması ve birinci entegrasyon döneminde elde edilen kazanımların ve gerçekleştirilen ortak projelerin bölge içi simetriye önemli bir katkı sağlaması yatmaktadır. Değerlendirmeye alınan bu dört mikro ekonomik entegrasyon girişimlerinden yalnızca ALBA girişimi bu çerçevede diğer örgütlerden farklı bir tablo sergilemektedir. ALBA örgütünde de CACM, ANDEAN Grubu ve SICA örgütlerindeki gibi üye ülkeler arasında yüksek bir ekonomik asimetri gözlemlenmesine rağmen diğer entegrasyon girişimlerinde karşılaşılan kazançların eşit dağılmadığına yönelik bir inanç sorunu bu girişimde ortaya çıkmamıştır. Bunun temel nedenleri ise hem ALBA'nın entegrasyon sisteminin serbest ticarete dayalı olmaması ve böylece

nispeten daha az gelişmiş ülkelerin gelişmiş ülkeler karşısında pasif kalmaması hem de ulusal karar alıcıların ortak ideolojilere sahip olması önemli faktörler olarak ön plana çıkmaktadır.

Tablodan çıkarılabilecek bir diğer önemli sonuç, Soğuk Savaş dönemindeki girişimlerde çoğulcu yapının neredeyse hiç olmamasına rağmen elit bütüncülüğünün yüksek olması, diğer yandan Soğuk Savaş sonrası dönemde demokrasilerin gelişmesi ile birlikte elit değerlerinin bütüncülüğünün azalmasıdır. Bu durum askeri veya otoriter rejimlerin yönetimde olduğu ülkelerde ulusal elitlerin politik baskı altında kalması nedeniyle yanıltıcı bir tablo ortaya çıkabileceğini göstermektedir. Bu nedenle ülkelerin bütüncülme potansiyelleri değerlendirilirken demokratik yapının eksikliğini diğer verilerde oluşturduğu etki göz önünde bulundurulmalıdır.

Son olarak gözlemlenebilecek en önemli sonuç ise ALBA dışında kalan dört örgütün bölge dışı bağımlılığının yüksek olmasıdır. Bölge dışına olan bu bağımlılık nedeniyle örgütler dış aktörler tarafından gerçekleşen her eylemden veya yaşanan bölge dışı ekonomik krizlerden fazlasıyla etkilenmiş ve bu durum çoğu zaman örgütlerin geleceğinin çıkmaza girmesiyle sonuçlanmıştır. ALBA örgütünde ise bölge dışı bağımlılık yerini en gelişmiş ekonomiye sahip üye ülke olarak ön plana çıkan Venezüella'ya bağımlılığa bırakmıştır. Böylece Venezüella'nın örgütün kuruluşunda ve süreç boyunca sergilediği dinamik yapısı örgüte önemli kazanımlar sağlarken UNASUR'un kurulması sonrası Venezüella'nın UNASUR içinde aktif olma çabası ve ardından son dönemde yaşanan ekonomik sorunlar ALBA'nın da geleceğini önemli ölçüde olumsuz etkilemiştir. Sonuç olarak üye ülkelerin ekonomik güçlerinin yetersizliği entegrasyon girişimlerinin tamamında en temel sorunlardan biri olarak ortaya çıkmıştır.

Gözlemlenen bu veriler değerlendirildiğinde örgütlerin bütüncülme potansiyellerinin Soğuk Savaş sonrasında arttığı, bu nedenle SICA ve ANDEAN Topluluğu'nun daha yüksek bir potansiyel taşıdığı söylenebilir.

Değerlendirilmeye alınan örgütlerin kuruluş aşaması sonrası süreçleri ise Ernst B. Haas ve Philippe Schmitter'in üç ana başlık altında topladığı toplamda dokuz kriteri ölçüt kabul eden "*sürecin gelişim şartları sınıflandırması*" çerçevesinde

değerlendirilebilir. Aşağıdaki tabloda (Tablo 9) bu örgütlerin “sürecin gelişim şartları sınıflandırması” karşılaştırmalı olarak ele alınarak incelenmiştir.

Tabloyu (Tablo 9) incelediğimizde kuruluş aşaması sonrasında ANDEAN Topluluğu dışında kalan tüm entegrasyon girişimlerinin etkileşim oranlarının arttığı ve kısa vadede önemli kazanımlar elde ettikleri gözlemlenmektedir. ANDEAN Topluluğu’nun bu durumu ise birinci entegrasyon döneminde elde edilen kazanımların büyük oranda korunuyor olmasından kaynaklanmaktadır. Bunun dışında bölgedeki diğer mikro ekonomik entegrasyon girişimlerinin tamamında serbest ticaret anlaşmaları ve tarife indirimleri bölge içi ticareti canlandırırken aynı zamanda gerçekleştirilen ortak projeler üye ülkeler arasındaki karşılıklı bağımlılığı arttırmıştır. Diğer yandan birinci entegrasyon dönemi sonucunda elde edilen tecrübeler ikinci ve üçüncü dönem entegrasyon girişimlerinde “*spill-around*”⁴⁶⁶ etkisi oluşturarak kurulan yeni ulusüstü yapıların kapsamının genişlemesini sağlamıştır. Böylece bölgesel parlamentolar, adalet divanları ve hatta ANDEAN bölgesinde ortak pasaport uygulaması başlatılmıştır. Bu örgütlerden yalnızca ALBA girişimi yapısını hükümetler arası düzeyde tutarak ulusüstü bir oluşuma yönelmemiştir. Bununla birlikte diğer örgütlerde oluşturulan bu ulusüstü kurumlar gerek üye ülke hükümetlerinin egemenlik yetkilerinden taviz vermek istememesi gerekse bu kurumların bölgesel projeler için yeterli finansmana sahip olmaması nedeniyle ulusüstü kurumların bölgedeki otoritelerinde artış gerçekleşmemiştir. Böylece entegrasyon girişimlerinin kuruluşunda ve revize edilmesinde hedeflenen “*spill-over*” etkisi sağlanamazken süreç “*spill-around*” stratejisine yönelmiştir. Tüm bu nedenler dolayısıyla örgütler hükümetlerin tercihlerine bağımlı kalırken planlanan projeler hedeflenen seviyeden uzak kalarak, örgütlerin toplumların sadakatini kazanamaması ve hükümetler üzerinde baskı oluşturmak için gerekli kamuoyu desteğini elde edememesiyle sonuçlanmıştır.

---

⁴⁶⁶ Bölgesel organizasyonun kapsamının artarken otoritesinin sabit kalması durumudur.

	CACM (Soğuk Savaş Dönemi)	Andean Grubu (Soğuk Savaş Dönemi)	SICA (Soğuk Savaş Sonrası)	Andean Topluluğu (Soğuk Savaş Sonrası)	ALBA (Soğuk Savaş Sonrası)
Ekonomik Birliğe Katılan Güçlerin Denkliliği	Orta	Orta	Orta	Yüksek	Düşük
Devletler Arasındaki Eylemlerin Oranı	Düşük	Orta	Yüksek	Orta	Düşük
Üye Ülkelerin Çoğulcu Yapısı	Düşük	Düşük	Orta	Orta	Orta
Elitlerin Bütünleyiciliği	Yüksek	Yüksek	Orta	Orta	Yüksek
Hükümetlerin Amaçları	Düşük	Orta	Orta	Orta	Yüksek
Birliğin Gücü	Yüksek	Orta	Orta	Yüksek	Düşük
Karar Alma Yapısı	Oy çokluğu	Üçte iki çoğunluk	Oy birliği	Salt çoğunluk	Oy birliği
Eylem Oranlarındaki Değişim	Yüksek	Yüksek	Yüksek	Orta	Yüksek
Hükümetlerin Adaptasyonu	Düşük	Düşük	Düşük	Düşük	Yüksek

Tablo 9. Mikro düzeydeki ekonomik entegrasyonların sürecin gelişim şartları sınıflandırması karşılaştırması

Mikro ekonomik entegrasyon girişimlerinin finansman konusunda yaşadığı bu ortak sorun hükümetlerin çözüm için daha gelişmiş ekonomilere sahip ülkelerin oluşturduğu organizasyonlara yönelmelerine neden oldu. Böylece SICA girişimi NAFTA ülkeleri ile anlaşmalar imzalayarak yönünü Kuzey Amerika'ya çevirirken, ANDEAN Topluluğu ve ALBA girişimi ise Brezilya ve Arjantin liderliğinde kurulan UNASUR'a (Güney Amerika Uluslar Birliği) katılarak yönünü Güney Amerika'ya çevirdi. ANDEAN Topluluğu, ALBA ve SICA'da yaşanan bu gelişmeler organizasyonların projeler için gerekli finansmanı elde etmesinde önemli bir çözüm olarak ön plana çıkarken, yine de bu üç örgüt sosyal, kültürel ve siyasi alanlardaki ilişkilerini alt bölge çerçevesinde geliştirmeye devam ederek örgütlerin sürekliliğini sağlama çabası sürdürmektedirler.

Özetle, Latin Amerika'daki mikro ekonomik entegrasyon girişimlerde karşılaşılan temel sorunlar;

- Bölgesel projeler için gerekli olan finansman eksikliği,
- Ulusal hükümetlerin egemenlik yetkilerin taviz vermek istememesi,
- Dış etkenlere karşı hassasiyet olarak sıralanabilir.

Diğer yandan elde edilen kazanımlar ise;

- Bölgesel etkileşimin artması,
- Üye ülkeler arasındaki sorunların bir kısmının bölge içi diplomasi ile aşılması,
- Nispeten daha gelişmiş ekonomilerin katıldığı diğer entegrasyon girişimleri ile bütünleşmek için gerekli gelişimin kısmen sağlanması,
- Yeni ulusal değerler oluşturarak entegrasyona olan inancın artması olarak sıralanabilir.

3. MAKRO BÖLGESEL SİYASİ ORGANİZASYONLARIN KARŞILAŞTIRMASI

Tez kapsamında incelemeye alınan entegrasyon girişimlerinden LAFTA (Latin Amerika Serbest Ticaret Antlaşması), MERCOSUR (Güney Ortak Pazarı) ve UNASUR (Güney Uluslar Birliği) girişimleri makro bölgesel siyasi organizasyonlar

sınıflandırmasına dahil edilebilir. Bu üç örgütün en önemli özellikleri İkinci Dünya Savaşı sonrası başlayan bölgesel bütünleşme sürecinin dönemsel olarak siyasi ve ekonomik dönüşümlerini temsil etmesidir. Birinci entegrasyon döneminin en kapsamlı girişimi LAFTA olurken, neo-liberal ekonomi politikalarının etkin olduğu ikinci dönemde MERCOSUR girişimi ön plana çıkmış, üçüncü dönemde ise UNASUR tüm Güney Amerika'yı kapsayan bir girişim olarak ortaya çıkmıştır. Bu dönüşümler ile birlikte üç örgüt arasındaki en temel ortak bağ ise üç örgütünde Brezilya ve Arjantin işbirliği çerçevesinde ortaya çıkmış olmasıdır. Bu açıdan değerlendirildiğinde entegrasyon süreci bir sonuç değil süreç olarak incelenip, dönemsel şartlara uygun olarak örgütlerin revize edilip varlığını devam ettirdiği kabul edilebilir. Yine de girişimler arasında bölgesel anlamda da değişiklikler yaşanmıştır. LAFTA girişiminde merkezi rolü üstlenen Brezilya ve Arjantin'in yanı sıra Meksika'da örgüte dahil olurken, UNASUR girişiminde Meksika'nın yerini Venezüella olarak yeni bir dinamik olarak ortaya çıkmıştır.

Değerlendirmeye aldığımız bu üç örgütü neo-fonksiyonalist teori çerçevesinde karşılaştırarak örgütlerin kuruluş aşamasında taşıdıkları bütünleşme potansiyelini tespit etmek için önceki bölümde de faydalandığımız "*başlangıç döngüsü*" kullanılabilir. Aşağıdaki tabloda (bkz. Tablo 10) bu örgütlerin başlangıç döngüsü verileri karşılaştırmalı olarak ele alınmıştır.

Oluşturulan tabloyu (Tablo 10) incelediğimizde ilk olarak örgütlerin tamamında üye ülkeler arası ekonomik ve siyasi denkleğin olmadığı gözlemlenmektedir. Bu durumun genel olarak makro bölgesel siyasi organizasyonların farklı ekonomik güçlere sahip birçok devleti kapsayan geniş bir coğrafyayı kapsamamasından kaynaklanmaktadır. Bu durum üye ülkeler arasında nispeten daha az gelişmiş ekonomilere sahip olan ülkelerin entegrasyon sürecine adaptasyonunu olumsuz etkilerken, örgütlerde yer alan diğer üye ülkeler ise bu sorunu aşmak amacıyla ülkelerin gelişmişlik düzeylerine göre belirlenen farklı uygulama takvimlerini kabul etmişlerdir. Özellikle LAFTA ve MERCOSUR girişimlerinde ön plana çıkan bu özel takvimlere rağmen üye ülkelerinin tamamının sisteme adapte edilmesinin tam anlamıyla başarılı olduğunu söylemek güçtür.

	LAFTA (Soğuk Savaş Dönemi)	MERCOSUR (Soğuk Savaş Sonrası)	UNASUR (Soğuk Savaş Sonrası)
Görelî Güç/Büyüklik	Düşük	Düşük	Düşük
Etkileşim Oranı	Orta	Orta	Yüksek
Üyelerin Kendi İçindeki Çoğulcu Yapısı	Düşük (Askeri veya otoriter rejimler)	Orta (Çoğunlukla demokratik rejimler)	Yüksek (Demokratik rejimler)
Elit Değerlerin Bütünleyiciliği	Düşük	Orta	Yüksek
Bölge Dışı Bağımlılık	Yüksek	Yüksek	Orta

Tablo 10. Makro bölgesel siyasi organizasyonların başlangıç döngüsü karşılaştırması

Tablodan çıkarılabilecek bir diğer önemli sonuç, üye ülkelerin çoğulcu yapısının ve elit değerlerinin bütünleyiciliğinin günümüze yaklaştıkça artmasıdır. Bu durum Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile birlikte siyasal yaşamda yaşanan demokratikleşme süreçleri ve LAFTA ve MERCOSUR deneyimleri boyunca ortaya çıkan bölgesel elit gruplarının iletişiminin artması ile açıklanabilir. Bu iki girişim süresince yaşanan bu gelişmelerin en olumlu sonuçları UNASUR girişiminde gözlemlenirken, bu durum tüm Güney Amerika'da bölgesel gelişimin sağlanması ve bölge ülkeleri arasındaki sorunların çözümü için ortak bir çatı sisteme olan inancın da UNASUR girişiminde daha baskın olduğunu ortaya koymaktadır. Diğer yandan LAFTA ve MERCOSUR girişimlerinin aksine UNASUR girişiminin bölge dışı bağımlılığının da nispeten daha az olması UNASUR'un daha güçlü ve iç dinamiklere dayalı bir sistem olarak ortaya çıkmasını sağlamıştır. Bölge dışı bağımlılığın azalmasında ise Brezilya'nın özellikle 2002 yılı

sonrası ekonomik gelişmişliğinde yaşanan artışın⁴⁶⁷ bölgenin ticaret akışında önemli değişimler oluşturması yatmaktadır. Gelişen ekonomisi ile birlikte bölge ülkeleri için önemli bir pazar konumuna gelen Brezilya, aynı zamanda Venezüella ve Bolivya ile gerçekleştirdiği enerji anlaşmaları ile birlikte bölge içi ekonomik hareketliliği arttırmış ve karşılıklı bağımlılığın artmasını sağlamıştır. Tüm bu nedenler UNASUR'un bütünleşme potansiyelinin diğer iki örgüte kıyasla daha yüksek olduğunu ortaya koymaktadır.

Değerlendirmeye alınan örgütlerin kuruluş süreci sonrası dönemini yine bir önceki bölümde faydalanılan “*süreçlerin gelişim şartları sınıflandırması*” kapsamında inceleyebiliriz. Aşağıdaki tabloda (bkz. Tablo 11) bu sınıflandırma verileri karşılıklı olarak ele alınmıştır.

Elde edilen veriler ışığında oluşturduğumuz tabloyu (Tablo 11) incelediğimizde LAFTA ve MERCOSUR girişimlerinin eylem oranlarında yaşanan değişimin UNASUR’a nispeten daha yüksek olduğu gözlemlenmektedir. UNASUR’un bu durumu MERCOSUR sürecinde elde edilen kazanımlar ve sonrasında imzalanan ikili anlaşmalar ile bölge ülkelerinin UNASUR süreci öncesinde bölge içi etkileşiminin artmasından kaynaklanmaktadır. Diğer yandan UNASUR girişimi MERCOSUR ve LAFTA girişimlerinin aksine ekonomik entegrasyon yerine her alana hitap edecek bir yapı olarak inşa edilmiştir. Bu durum aynı zamanda UNASUR’un üye ülkeler arasındaki ekonomik asimetriye rağmen ülkelerin sürece desteğini de arttırmıştır. Böylece UNASUR girişimi diğer iki girişime kıyasla geleceğe yönelik daha fazla umut vadeden bir tablo ortaya koymaktadır. Ancak UNASUR’un bütünleşme sürecindeki en büyük eksikliği kurumsal gücü yüksek bir ulusüstü yapı yerine güçlü bir hükümetler arası sisteme sahip olmasıdır. Bu nedenle örgüt üye ülke hükümetlerinin tercihleri ve hükümetler arası sorunlardan büyük ölçüde etkilenmektedir. Son olarak Genel Sekretarya seçiminden kaynaklanan kriz örgütün geleceği hakkındaki endişeleri arttırmıştır. Aynı zamanda UNASUR’un neo-fonksiyonalist teorisyenlerin değerlendirmeye aldığı kriterlerde çoğunlukla olumlu bir tablo sergilemesine rağmen yaşanan bu kriz güçlü bir ulusüstü yapının eksikliği ile açıklanabilir. Diğer yandan bu

⁴⁶⁷ Brezilya'nın 2002 yılı GSMH'sı 507.9 milyar dolar seviyesindeyken 2011 yılında bu rakam 2.6 trilyon dolar düzeyine ulaşmıştır. Kaynak: <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD?locations=BR&start=2000> (e.t. 23.07.2018)

kriz entegrasyon sürecinde değerlendirilen bir çok kıstasa rağmen ulusüstü kurumsal kimliğin geliştirilmemesinin süreçte ciddi bir tıkanıklık oluşturabileceğini göstermesi açısından da önem taşımaktadır.

	LAFTA (Soğuk Savaş Dönemi)	MERCOSUR (Soğuk Savaş Sonrası Dönem)	UNASUR (Soğuk Savaş Sonrası Dönem)
Ekonomik Birliğe Katılan Güçlerin Denkliği	Düşük	Düşük	Düşük
Devletler Arasındaki Eylemlerin Oranı	Orta	Orta	Yüksek
Üye Ülkelerin Çoğulcu Yapısı	Düşük	Orta	Yüksek
Elitlerin Bütünleyiciliği	Düşük	Orta	Yüksek
Hükümetlerin Amaçları	Düşük	Orta	Orta
Birliğin Gücü	Düşük	Orta	Düşük
Karar Alma Yapısı	Üçte iki çoğunluk	Oy birliği	Oy birliği
Eylem Oranlarındaki Değişim	Orta	Orta	Düşük
Hükümetlerin Adaptasyonu	Orta	Orta	Yüksek

Tablo 11. Makro bölgesel siyasi organizasyonların sürecin gelişim şartları sınıflandırması karşılaştırması

Özetle, Latin Amerika'daki makro bölgesel siyasi organizasyonların süreç boyunca karşılaştıkları temel sorunlar;

- Kapsadığı alan bakımından geniş bir coğrafyayı bünyesinde bulundurması nedeniyle ortaya çıkan ekonomik asimetri,
- Bünyesinde birden fazla gelişmiş ekonomiye sahip olması nedeniyle ülkeler arasında ortaya çıkan liderlik mücadelesi,
- Hükümetlerin egemenlik yetkilerinden taviz vermek istememesi olarak sıralanabilir.

Diğer yandan elde edilen kazanımlar ise;

- Bölge içi etkileşim ve diyalogun artması,
- Özellikle altyapı alanında önemli projeler gerçekleştirilmesi,
- Bölge ülkeleri arasındaki sorunların çözümü için bölgesel forumlar ve zirveler düzenlenmesi,
- Yeni ulusal değerler oluşturarak entegrasyona olan inancın artması olarak sıralanabilir.

4. SONUÇ

İkinci Dünya Savaşı sonrası artan küresel barış çalışmaları çerçevesinde ortaya çıkan fonksiyonalist ve neo-fonksiyonalist entegrasyon teorileri, dünyanın bir çok bölgesinde olduğu gibi Latin Amerika siyasetinde de önemli bir rol oynadı. 1960 yılında ECLA'nın teşviki ile başlayan süreç günümüze kadar bir çok makro ve mikro entegrasyon girişiminin ortaya çıkması ile sonuçlandı.

Soğuk Savaş döneminin sert politik mücadelelerinin gölgesinde başlayan entegrasyon süreci Latin Amerika ülkeleri için öncelikli olarak politik diyalogun kapısını aralayan süreçler olarak ön plana çıktı. Entegrasyon görüşmeleri ile birlikte gelişen ilişkiler ticaretten enerjiye ve güvenlik konularına kadar birçok alanda yapılan anlaşmaların müzakerelerini başlatmış oldu. Böylece Birinci ve İkinci Dünya Savaşı arası dönemde Kuzey Amerika merkezli gelişen ikili ilişkiler çeşitlenerek Latin Amerika devletleri için çok yönlü bir dış politika zemini hazırladı. Ancak bu dönemde

yaşanan entegrasyon girişimlerinin önünde iki büyük engel bulunmaktaydı. İlk olarak İkinci Dünya Savaşı sonrası küresel iktisat çalışmalarında iki temel kalkınma ve sanayileşme modeli ortaya çıkmıştı. İthal ikameci ve ihracata dayalı sanayileşme modelleri olarak adlandırılan bu modellerden Latin Amerika ülkeleri ithal ikameci sanayileşme stratejisini benimsemişti. Bu model ise beraberinde sanayileşme için seçilen sektörlerde ithalat kısıtlamalarını ortaya çıkarmaktaydı. Bu duru entegrasyonun hedeflediği karşılıklı bağımlılığın tam anlamıyla sağlanamamasına neden oldu. Bir diğer önemli sorun ise bölge ülkelerinde küresel ideolojik mücadelelere paralel olarak gelişen politik mücadelelerdi. Soğuk Savaş'ın etkilerinin en çok hissedildiği bölgelerden birisi olan Latin Amerika ülkeleri bu mücadelelerin en kanlı örneklerini yaşadı. Bu dönemde bölge ülkelerinin tamamına yakını askeri rejimler tarafından yönetilirken bazı bölge ülkeleri ise iç savaşlar yaşamaktaydı. Soğuk Savaş döneminde Güney Amerika'da 18 askeri darbe yaşanırken milyonlarca insan iç savaşlarda veya askeri rejimler tarafından öldürüldü. Politik hayatta yaşanan bu kaos durumu bölge ülkeleri vatandaşları ve hükümetlerinin entegrasyona yönelik ilgilerinin ikinci planda kalmasına neden olmuştur.

Soğuk Savaş sonrası dönemde ise entegrasyon süreçleri daha olumlu bir tablo ortaya koymaktadır. Neo-liberal ekonomi politikaları uygulamalarına paralel olarak ithalat kısıtlamalarının kademeli bir şekilde kaldırılması ve demokratik hareketlerin gelişmesi hem karşılıklı bağımlılığı arttırmış hem de bölgesel elitlerin güçlenerek bölgesel politikalarda etkin rol almalarını sağlamıştır. Neo-fonksiyonist teorisyenlerin liberal bakış açısıyla değerlendirildiğinde bu durum entegrasyon sürecini hızlandıracak ön önemli faktör olarak kabul edilebilir. Ancak bu durum beraberinde farklı sorunları da ortaya çıkarmıştır. Öncelikle serbest ticaretin yaygınlaşması ile beraber firmalar için serbest rekabet ortamı ortaya çıkarken diğer yandan ülkeler arasındaki ekonomik asimetri nispeten daha az gelişmiş ekonomilere sahip ülkelerin bu rekabetle başa çıkamamasına neden oldu. Bu durum özellikle Arjantin Krizi'nde en net şekilde gözlemlenirken diğer bölge ülkelerinin de serbest ticarete bakışını olumsuz etkilemiştir. Böylece güçlü temellere dayalı bir denge oluşturulmadan kurulacak bir serbest pazarın yalnızca en gelişmiş ekonomilere fayda sağlayacağı inancı ortaya çıkmıştır.

Latin Amerika'daki entegrasyon sürecinde yaşanan birinci ve ikinci dönemler bölge ülkelerinin entegrasyon sürecine yönelik inancını azaltmazken izlenilecek yöntem konusunda bölgesel dinamiklerinin daha fazla ön plana çıktığı yeni bir model oluşturulması fikrini güçlendirmiştir. Bu durum üçüncü entegrasyon dönemi olarak adlandırdığımız sürecin zemini oluşturmuştur. Böylece bölge ülkeleri küresel tanımlamalardan ziyade bölgeye has "*sui generis*" bir yapı inşasına yönelmiştir. Bu dönüşüm geçmiş dönemlerde elde edilen tecrübelerin bir çıktısı olarak ortaya çıkarken aynı zamanda dönemler arasında yaşanan bu değişimler bölgede yaşanan politik değişimlerin de güçlü etkisi altında kalmıştır. Nihayetinde entegrasyon girişimlerinin gerek bölgesel gerekse küresel siyasi hayatta yaşanan değişimlere paralel olarak yeni yapılar kazandığı söylenebilir.

Latin Amerika'daki entegrasyon deneyimleri dönemsel sonuçların yanı sıra birçok örgüt bazlı çıktılar da oluşturmuştur. Öncelikle çalışmamızda elde edilen veriler çerçevesinde değerlendirildiğinde mikro ekonomik entegrasyon girişimlerinin beklenilenin aksine ekonomik alandan çok sosyal ve kültürel alanlarda başarılı olduğu gözlemlenmiştir. Bölgesel entegrasyonun inşa edilebilmesi için gerekli olan bölgesel projelerin finansmanı konusunda yaşanan eksiklik, bu girişimlerin diğer alanlara yönelmesine neden olmuştur. Joseph Nye'in öngördüğünün aksine mikro ekonomik entegrasyon girişimleri politik entegrasyona evrilme noktasında gerek ekonomik gerekse siyasi olarak dış etkenlerden fazlasıyla etkilendiği için hedeflenen başarıdan uzak kalmıştır. Diğer yandan alt bölgesel girişimlerin yaşandığı bölgelerin tarihi kökenlerinin birbirine daha yakın olması ve ortak değerler taşıması (ANDEAN bölgesi antik İnka medeniyetinin coğrafyasını oluştururken, Orta Amerika coğrafyası ise Maya medeniyetinin bölgesini oluşturmaktadır) sosyal ve kültürel programların daha kolay bir şekilde uyumlaşmasını sağlamıştır. Elde ettiğimiz bu sonuç entegrasyon girişiminin tam anlamıyla başarıya ulaşması için hedeflenen alanlarda "*tamamlayıcılık*" özellikleri taşımasının önemine götürse de alt bölgesel entegrasyon girişimlerinin bölgesel ve küresel etkenlerden izole olarak süreci ilerletebilmelerinin mümkün olmaması Latin Amerika örneğinde bu tamamlayıcılığın yeterli olmadığını ortaya koymuştur.

Latin Amerika'da ki entegrasyon programları arasında en çok dikkat çekenler ise makro bölgesel girişimlerdir. Ortak bir Latin Amerika kimliği oluşturmanın cazibesinin

yanı sıra kapladığı geniş coğrafyası ve barındırdığı nüfusu ile dünyanın önemli merkezlerinden biri olma potansiyeli taşıması tüm Latin Amerika ülkelerinin makro bölgesel organizasyonlara ilgisini ve katılımını arttırmıştır. Ancak makro bölgesel girişimlerin taşıdığı bu yüksek potansiyel aynı zamanda entegrasyon için en önemli sorun olan ulus devletlerin egemenlik alanlarından vazgeçmemesi ve ülkeler arası liderlik mücadelesi sorununu da bünyesinde taşıdığı görülmektedir. Üye ülkeler arasındaki güç asimetrisinin yanı sıra bölgesel liderlik mücadelesi çerçevesinde ortaya çıkan sorunlar, ülkelerin ikili ilişkiler ile yeni eksenler oluşturarak ortak bir bölgesel kimlik inşası engelleyen yeni mücadele alanları ortaya çıkarmıştır. Bu sorun neo-fonksiyonalist teorisyenlerin öngördüğünün aksine ulus devletin egemenlik gücünün entegrasyon programı sayesinde yeni bir ulusüstü kuruma aktarılabilceği fikrinin uygulama aşamasında yeni sorunlar ortaya çıkardığını göstermektedir. Böylece entegrasyon sürecinin başlangıcında programın kapsam ve işleyişinin belirlenmesinde etkin olan politik karar alıcıların süreç boyunca etkinliği giderek artmaktadır. Bu durum küresel sistemde yaşanan gelişmelere bağlı olarak politik yaşamda yaşanan değişimlerin entegrasyon programlarının köklü bir şekilde değişerek yeni bir kimlik ile yeni bir sürece evrilmesi ile sonuçlanmıştır.

KAYNAKLAR

KİTAPLAR

- ARI Tayyar, **Uluslararası İlişkiler Teorileri: Çatışma, Hegemonya, İşbirliği**, MKM Yayıncılık, 8. Basım, Bursa, Nisan 2013,
- BALAAM David N. ve DILMAN Bradford, **Uluslararası Ekonomi Politığe Giriş**, Adres Yayınları, 1. Baskı, Ankara, 2015
- BURGOS-DEBRAY Elizabeth, **Ben... Rigoberta Menchu, Guatemala'da Yaşam**, Belge Yayınları, 1993
- CHASTEEN John Charles, **Latin Amerika Tarihi: Kanla ve Ateşle Yoğurulmuş Toprakların Öyküsü**, Say Yayınları, İstanbul, 2012
- ÇAMAN Efe, "Entegrasyon Teorileri", Prof. Dr. Haydar Çakmak (Ed.), **Uluslararası İlişkiler: Giriş, Kavram ve Teoriler**, Barış Kitap LTD. ŞTİ., Ankara, 2007
- GÖKALP Ayşegül, "Uluslararası İlişkilerde Bütünleşme (Entegrasyon) Teorileri ve Avrupa Birliği", **Uluslararası İlişkilere Giriş: Teorik Bakış**, Prof. Dr. Hasret Çomak (Ed.), 1. Basım, Umuttepe Yayınları, Kocaeli, 2009
- DEBANE Oliver, **The Politics of Regional Integration in Latin America: Theoretical and Comparative Explorations**, Palgrave Macmillan, New York, 2009
- DOMINGUEZ Roberto, "ALBA and Economic Regionalization in Latin America", **Decline of the United States Hegemony? : A Challenge of ALBA and a New Latin American Integration of the Twenty-First Century**, Bruce M. Bagley ve Magdalena Defort (Ed.) , Lexington Books, Maryland, 2015
- ECHEVERRI-GENT Elisavinda, "Honduras: A Country Study", **Federal Research Division**, Tim L. Merrill (Ed.), Washington, 1995

- EL-AGRAA Ali M. ve HOJMAN David E., "The Andean Pact", **International Economic Integration**, Ali M. El-Agraa (Ed.) , 2. Baskı, The Macmillan Press, Londra, 1988
- FINCH M. H. J., "The Latin American Free Trade Association", **International Economic Integration**, Ali M. El-Agraa (Ed.) , 2. Baskı, The Macmillan Press, Londra, 1988
- GALEANO Eduardo, **Latin Amerika'nın Kesik Damarları**, Sel Yayıncılık, İstanbul, 2015
- GILPIN Robert, **Uluslararası İlişkileri Ekonomi Politikası**, Kripto Yayıncılık, 3. Baskı, Ankara, 2015
- GRIFFITHS Martin - ROACH Steven C. – SALAMON M. Scott, **Uluslararası İlişkilerde Temel Düşünürler ve Teoriler**, 2. Basım, Nobel Yayınları, Ankara, 2011,
- HIRST Joel D. ve SABATINI Christopher, "A Guide to ALBA: What Is The Bolivarian Alternative to the Americas and What Does It Do?", **Decline of the United States Hegemony? : A Challenge of ALBA and a New Latin American Integration of the Twenty-First Century**, Bruce M. Bagley ve Magdanela Defort (Ed.), LexingtonBooks, Maryland, 2015
- KINZER Stephen, **Darbe: Hawaii'den Irak'a Amerika'nın Rejim Değişiklikleri Yüzyılı**, İletişim Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 2007
- LOPEZ Eugenia ve DÍAZ Jacoiste, "The Latin American Integration Association", **Latin American and Caribbean International Institutional Law**, Marco Odello ve Francesco Seatzu (Ed.), Asser Press, Lahey, 2015
- MATTLI Walter, **The Logic of Regional Integration : Europe and Beyond**, Cambridge University Press, Cambridge, 1998
- MEADE A.Teresa, **A History of Modern Latin America: 1800 to the Present**, Blackwell Publishing, Oxford, 2010

- MEISSENER Katharina L., "MERCOSUR: The Ups and Downs of Regional Integration in South America", **Regional Integration in The Global South: External Influence on Economic Cooperation in ASEAN, MERCOSUR and SADC**, Sebastian Krapohl (Ed.) , Palgrave Macmillan, 2017
- NIEMANN Arne ve SCHMÍTTTER Philippe C., "Neofunctionalism", Antje Wiener ve Thomas Diez (Ed.), **European Integration Theory**, , Oxford Press, Second Edition, Oxford, 2009
- ODELLO Marco, "The ANDEAN Community of Nations", **Latin American and Carribean International Institutional Law**, Marco Odello ve Francesco Seatzu (Ed.) , Asser Press, Lahey, 2015
- PENTLAND Charles, **Integration Theory and European Integration**, Macmillan Publishing Co., London, 1973
- PRADA Fernando ve ESPİNOZA Alvaro, "Monitoring Regional Integration And Cooperation In The ANDEAN Region", **Governing Regional Integration for Development: Monitoring Experiences, Methods and Prospects**, Philippe de Lombaerde - Antoni Estevadeordal - Kati Suominen (Ed.) , Ashgate Publishing Limited, Hampshire, 2008
- RIVERA Salvador, **Latin American Unification: A History of Political And Economic Integration**, McFarland&Compony Inc., Publishers Jefferson, North Carolina, 2014
- ROZEMBERG Ricardo ve BOZZALLA Carlos, "Monitoring Regional Integration and Cooperation: The Case of MERCOSUR", **Governing Regional Integration for Development: Monitoring Experiences, Methods and Prospects**, Philippe de Lombaerde ve Antoni Estevadeordal ve Kati Suominen (Ed.) , Ashgate Publishing Limited, Hampshire, 2008
- SAAD-FILHO Alfredo, "Latin Amerika'da Neoliberalizmin Ekonomi Politđi", **Neoliberalizm: Muhalif Bir Seçki**, Alfredo Saad-Filho ve Deborah Johnston (Ed.), Yordam Kitap, 2. Basım, İstanbul, 2014

- SANCAKTAR Caner, "Bütünleşme ve Bütünleşme Teorileri", **Uluslararası İlişkilerde Teorik Tartışmalar**, Prof. Dr. Hasret Çomak ve Yard. Doç. Dr. Caner Sancaktar (Ed.), Beta Yayınları, İstanbul, 2013
- SEATZU Francesco, "The Southern Common Market (MERCOSUR)", **Latin American and Caribbean International Institutional Law**, Marco Odello ve Francesco Seatzu (Ed.), Asser Press, Lahey, 2015
- SUOMINEN Kati, "Monitoring Regional Integration: The Case of Central America", **Governing Regional Integration for Development: Monitoring Experiences, Methods and Prospects**, Philippe de Lombaerde ve Antoni Estevadeordal ve Kati Suominen (Ed.), Ashgate Publishing Limited, Hampshire, 2008
- THOMAS-BULMER G. Victor, "The Central American Common Market", **International Economic Integration**, Ali M. El-Agraa (Ed.) , 2. Baskı, The Macmillan Press, Londra, 1988
- TITELMAN Daniel, "Subregional Financial Cooperation: The Experiences of Latin America and The Caribbean", **Regional Financial Cooperation**, Jose Antonio Ocampo (Ed.) , United Nations Economic Commission for Latin America and Caribbean, Washington, 2006
- TOPAL Aylin, **Latin Amerika'yı Anlamak: Neoliberalizm, Direniş ve Sol**, Yordam Kitap, İstanbul, 2007
- VAIDYA Ashish K., **Globalization: Encyclopedia of Trade, Labor and Politics**, ABC- Clio, California, 2006
- WIONCZEK Miguel S., "The Misfortunes of The Association for Latin American Integration (ALADI)", **International Economic Integration**, Ali M. El- Agraa (Ed.), 2. Baskı, The Macmillan Press, Londra, 1988
- UYANIK Özgür, **Latin Amerika'nın Devrimci Tarihi**, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2014

MAKALE VE DERGİLER

ADKINSON V. Richard , "The ANDEAN Group: Institutional Evolution, Intra-regional Trade And Economic Development",**Journal of Economic Issue**, Vol.37, No:2, 2003, ss.371-379

AKDEMİR Sevim, "Uluslararası Borç Krizi ve Dış Borç Azaltma Teknikleri",**Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt.2, Sayı:7, 2003, ss. 1-7

ALGER Chadwick F., "Analytical Approaches: Functionalism and Integration",**International Social Science Journal**, Vol.29, No.1, 1972, ss.73-93

ARENAS-GARCIA Nahuel, "21st Century Regionalism in South America and the Search for Development Alternatives",**E-Sharp**, Issue:18 Challenges of Development, 2012, ss.64-85

AVERY William P., "The Politics of Crises and Cooperation in the Andean Group",**The Journal of Developing Areas**, Vol.17, No:2, 1983, ss.155-184

AXLINE W. Andrew, "NAFTA, ALADI and The Proliferation of Bilateralism in The Americas",**Canadian Journal of Latin America and Caribbean Studies**, Vol. 22, No:44, 1997, ss. 101-126

BENDERLİ Zeynep Zafir ve GÖRENEL Zeki İlker, "Neoliberal Ekonomi Politikalarının Latin Amerika Üzerindeki Etkileri",**Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt.21, Sayı:1, 2006, ss. 183-202

BERTOLA Luis ve OCAMPO Jose Antonio, "Learning from Latin America: Debt Crises, Debt Rescues and When and Why They Work",**Institute for the Study of Americas**, 2012

BLEJER Mario I., "Regional Integration in Latin America Experience and Outlook",**Journal of Economic Integration**, Vol. 3, No:12, 1988, ss. 10-39

- BULL Benedicte, "New Regionalism' In Central America", **Third World Quarterly**, Vol. 20, No:5, 1999, ss.957-970
- CAICHILO Carlos Ricardo, "The MERCOSUR Experience And Theories of Regional Integration", **Contexto Internacional**, Vol. 39, No:1, 2017, ss. 117-133
- CAMPOS Gabriel Lomeu, "From Success to Failure: Under What Conditions Did Mercosur Integrate", **Journal of Economic Integration**, Vol. 31, No.4, 2016, ss. 855-897
- COCHRANE James D.ve SLOAN John W., "LAFTA And The CACM: A Comparative Analysis of Integration in Latin America", **The Journal of Developing Areas**, Cilt 8, Sayı 1, 1973, ss. 13-38
- CRABTREE John, "Latin American Trading Blocs: Between Reality And Utopia", **Institute for The Study of Americas**, University of London, 2011, ss.103-118
- CREAMER German, "Open Regionalism In The ANDEAN Community: A Trade Flow Analysis", **World Trade Review**, Cilt. 2, No:1, 2003, ss.101-118
- DEDEOĞLU Beril, "Yeniden Güvenlik Topluluğu Benzerliklerin Karşılıklı Bağımlılığından Farklılıkların Birlikteliğine", **Uluslararası İlişkiler Dergisi**, Cilt.1, Sayı. 4, 2004, ss. 1-21
- EGELİ Hüseyin Avni, "Dış Ticaret Açısından Sanayileşme Stratejileri ve Türkiye Açısından Değerlendirilmesi", **Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı 1, 2001ss.149-161
- FERRIS Elizabeth G., "The Andean Pact and The Amazon Treaty: Reflections of Changing Latin American Relations", **Journal of Inter-American Studies and World Affairs**, Vol.23, No:2, 1981, ss. 147-175
- FERRIS Elizabeth G., "National Political Support For Regional Integration: Andean Pact", **International Organizations**, Vol. 33, No:1, 1979, ss. 83-104

- HAAS Ernst & SCHMITTER Philippe C., "Economics and Differential Patterns of Political Integration: Projections About Unity in Latin America", **International Organization**, Vol.18, No.4, 1964, ss. 705-737
- HAYES Margaret Daly," The U.S and Latin America: A Lost Decade?",**Foreign Affairs**, Vol.68, No:1, 1989, ss. 180-198
- HILDEBRANT John R., "The Central American Common Market: Economic and Politic Integration", **Journal of Inter-American Studies**, Vol.9, No:3, 1967, ss. 383-395
- HIREZI Hector Dada, "The Latin Amerikan Integration Process in 1981", **Institute for Latin American Integration**, Inter-American Development Bank, Buenos Aires, 1981
- IBRAHIM Sheriff Ghali – IDAGU Adie Edward – BIBI F. Farouk İbrahim, "An Overview Of The Central American Integration System",**International Journal of Research**, No. 5, 2017, ss. 229-238
- IRVIN George, "ECLAC and The Political Economy of the Central American Common Market", **Latin American Research Review**, Vol. 23, No:3, 1988, ss. 7-29
- KHAZEH Khashayar ve CLACK Don P., "A Case Study of Effects of Developing Country Integration on Trade Flows: The Andean Pact",**Journal of Latin American Studies**, Vol.22, No:2, 1990, ss. 317-330
- LAÇİNER Sedat, "Latin Amerika'da Bölgesel Entegrasyon Girişimleri", **Avrasya Dosyası Enerji Özel Sayısı**, Cilt 9, Sayı 1, Bahar 2003, ss. 299-325
- LINARES Rosalba, "The ALBA Alliance and the Construction of A New Latin American Regionalism",**International Journal of Cuban Studies**, Vol.3, No:2, 2011, ss. 145-156
- LINDENBERG Marc, "Central America: Crises and Economic Strategy 1930-1985 Lessons From History", **Journal of Developing Areas**, Vol.22, No:2, 1988, ss. 158-178

- LONG David, "International Functionalism and Politics of Forgetting", **International Journal**, Vol. 48, No.2, 1993, ss. 355-379
- LOTT George, "Latin American Economic Integration", **Lawyer of the Americas**, Vol.10, No:3, 1978, ss. 999-1015
- MACE Gordon, "Regional Integration in Latin America: A Long and Winding Road", **International Journal**, Vol. 43, No:3, 1988, ss. 404-427
- MALAMUD Andres, "Latin American Regionalism and EU Studies", **Journal of European Integration**, Vol. 6, No:32, 2010, ss. 637-657
- MEDINA-NICOLAS Lucile, "Central American Borders at the Core of the Regional Integration Process", **Geopolitics**, Vol.12, No:1, 2007, ss. 78-108
- MILLER A.J., "Consensus And Conflict in Functionalism: Implications For The Study of International Integration", **Canadian Journal of Political Science**, Vol.4, No:2, 1971, ss. 178-190
- MITRANY David, "The Functional Approach In Historical Perspective", **International Affairs**, Vol. 47, No.3, 1971, ss.532-543
- MITRANY David, "Functional Approach to World Organization", **International Affairs**, Vol.24, No:3, 1948, ss. 350-363
- MUHR Thomas, "Conceptualizing The ALBA-TCP: Third Generation Regionalism And Political Economy", **International Journal of Cuban Studies**, Vol.3, No:2, 2011, ss. 98-115
- NOLTE Detlef ve COMINI Nicolas Matias, "UNASUR: Regional Pluralism as a Strategic Outcome", **Contexto Internacional**, Vol. 38, 2016, ss. 545-565
- NYE Joseph, "Comparing Common Markets: A Revised Neo-Functionalist Model", **International Organization**, Vol. 24, No.4, 1970, ss. 796-835
- O'KEEFE Thomas Andrew, "The Central American Integration System at the Dawn of New Century", **Journal of International Law**, Vol. 13, No:3, 2001, ss.243-257

- O'LEARY Timothy F., "The Andean Common Market and The Importance of Effective Dispute Resolution Procedures", **Berkeley Law Scholarship Repository**, 1984
- ÖZMELEK Özden Selcen Özmelek, "Bütünleşme Sürecindeki Kurumlar: Örnek Olay İncelemesi (MERCOSUR)", **Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi**, Cilt.9, No:2, 2017, ss. 92-106
- ÖZTÜRK ÇİL Ece, "Küresel Mali Kriz ve Latin Amerika Ekonomileri", **Uluslararası Ekonomik Sorunlar Dergisi**, Sayı:32, 2009, ss. 17-24
- PAPAGEORGIU Ioannis, "Central American Integration System", **The Democratization of International Organizations**, Giovanni Finizio ve Lucio Levi ve Nicola Vallinoto (Ed.), Centre For Studies on Federalism, International Democracy Watch, 2011
- PETRAS James F. ve MORLEY Morris H. , "The Rise and Fall of Regional Economic Nationalism in the Andean Countries 1969-1977", **Social and Economic Studies**, Vol.27, No:2, 1978, ss.153-170
- PHELAN William, "Enforcement And Escape In The ANDEAN Community: Why The ANDEAN Community of Nations Is Not Replica Of The European Union", **Journal of Common Market Studies**, Vol. 53, No:4, 2015, ss. 840-856
- ROETT Riordon, "Latin America's Response to The Debt Crises", **Third World Quarterly**, Vol.7, No:2, 1985, ss. 227-241
- SANGUINETTI Pablo ve SIEDSCHLAG Lulia ve MARTINCUS Christian Volpe, "The Impact of South-South Preferential Trade Agreements on Industrial Development: An Emprical Test", **Journal of Economic Integration**, Vol.25, No:1, 2010, ss. 69-103
- SCHMITTER Philippe C., Three Neo-functional Hypotheses About International Integration, **International Organization**, Vol.23, No:1, 1969, ss. 161-166
- SCHMITTER Philippe C., "A Revised Theory of Regional Integration", **International Organization**, Vol. 24, No.4, 1970, ss. 836-868

TAHSİN Emine, "ALBA Deneyiminde Kalkınmaya Bakış",**İktisat Dergisi**, Sayı:519, 2011, ss. 139-152

TAHSİN Emine, "Development Economics in the ALBA",**International Journal of Cuban Studies**, Vol. 3, No:2, 2011, ss. 198-220

TOOZE Roger, "The Progress of International Functionalism", **British Journal of International Studies**, Vol.3, No.2, 1977, ss. 210-217

TOPRAK Elif, "Neofonksiyonalizmden Yapısalcılığa Entegrasyon Kavramları Işığında Türkiye-Avrupa Birliği Uyumu", **Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi**, Cilt 7, No:1, 2007, ss. 69-89

WILFORD W. T., "The Central American Common Market: Trade Patterns After a Decade Union", **Nebraska Journal of Economics and Business**, Vol. 12, No:13, 1973, ss. 3-22

YAMAK Rahmive KORKMAZ Abdurrahman, "Prebisch-Singer Hipotezi ve Küçük Açık Ekonomi Varsayımı", **Selçuk Üniversitesi Karaman İİBF Dergisi**, Sayı 10, Yıl 9, Haziran 2006, ss. 128-143

YAPICI Merve İrem, "Uluslararası İlişkiler Disiplininde Entegrasyon Teorilerinin Yeri ve Etkinliği", **Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt:9, Sayı:3, 2007, ss. 130-157

YILDIRIM Cengizhan, "Birinci ve İkinci Nesil Washington Uzlaşması: Neoliberal İktisat Politikalarının 1980'den Sonraki Evrimi",**Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Cilt.7, Sayı:2, 2011, ss. 1-23

DİĞER KAYNAKLAR

ALTMANN Josette, **The ALBA Bloc: An Alternative Project for Latin America?**, Real Instituto Elcano, 2008

- BORDA Sandra, **The Union of South American Nations**, International Peace Institute, Online Erişim:www.ipinst.org/wp-content/uploads/publications/ipi_e_pub_unasur.pdf Erişim Tarihi: 29.01.2018
- CHUDNOVSKY Daniel ve LOPEZ Andres, **Foreign Direct Investment and Development: The MERCOSUR Experience**, Cepal Review, No:92, 2007
- CORREDOR German C. Prieto, **The Role of Collective Identity And Regional Institutions In The ANDEAN Community**, Yayınlanmış doktora tezi, Manchester Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013
- COUTO Leandro Freitas, "Initiative for the Integration of Regional Infrastructure in South America – IIRSA", **Global Forum on Governance Modernising Government: Strategies&Tools for Change**, Online Erişim: <https://www.oecd.org/site/govgfg/39612363.pdf> Erişim Tarihi: 24.05.2018
- DANA Alejandra Ruiz – GOLDSCHAGG Peter – CLARO Edmundo – BLANCO Hernan, **Regional Integration, Trade And Conflict In Latin America**, International Institute for Sustainable Development, 2007
- DE AGUÍLERA Laura Quinteros, **The Problems and Opportunities of the Central American Custom Unions**, Central American Integration: What's Next? The Integration Process in Central America and the Role of European Union, European Commission Report, Aralık 2003
- ECLAC Report, **Foreign Direct Investment in Latin America and the Caribbean**, 2017
- ECLAC Report, **UNASUR: Fostering South American Integration Through Development and Cooperation**, 2014
- EMRE Yunus, "Latin Amerika'da Sosyal Demokrat Eğilimler", **İstanbul Kültür Üniversitesi Küresel Eğilimler Serisi**, Çalışma Kağıdı No:9, 2013
- HARRIS David ve AZZI Diego, **ALBA-Venezuela's Answer to "Free Trade" the Bolivarian Alternative for the Americas**, Alianza Social Continental, Occasional Paper:3, Sao Paulo, 2006

<https://data.worldbank.org/?locations=GT-SV-NI-HN-CR> Erişim Tarihi: 19.02.2018

https://www.google.com.tr/publicdata/explore?ds=d5bncppjof8f9 &met_y=ny_gdp_pc_ap_cd&hl=tr&dl=tr#!ctype=l&strail=false&bcs=d&nselm=h&met_y=ny_gdp_pc_ap_cd&scale_y=lin&ind_y=false&rdim=country&idim=country:NIC&ifdim=country&hl=tr&dl=tr&ind=falseErişim Tarihi: 19.02.2018

http://training.itcilo.it/actrav_cdrom1/english/global/blokit/cacmtre.htm#CHAPTERIX:ORGANSErişim Tarihi: 05.02.2018

<https://data.worldbank.org/?locations=EC-VE-CL-PE-BO-CO>Erişim Tarihi: 25.02.2018

<https://www.britannica.com/place/Ecuador/Modern-history> Erişim Tarihi: 23.02.2018

<http://www.britannica.com/place/Venezuela/The-Andinos#ref32707> Erişim Tarihi:23.02.2018

<http://www.internationaldemocracywatch.org/index.php/andean-parliament>Erişim Tarihi: 24.02.2018

<http://www.itamaraty.gov.br/en/politica-externa/integracao-regional/5975-aladi-en> Erişim Tarihi: 26.02.2018

<http://www.nortonrosefulbright.com/knowledge/publications/110871/venezuela-becomes-a-full-member-of-mercosur> Erişim Tarihi: 05.04.2018

<https://www.reuters.com/article/us-venezuela-politics-mercosur/mercosur-suspends-venezuela-urges-immediate-transition-idUSKBN1AL0IB> Erişim Tarihi: 05.04.2018

https://www.google.com.tr/publicdata/explore?ds=d5bncppjof8f9 &met_y=ny_gdp_pc_ap_cd&hl=tr&dl=tr#!ctype=l&strail=false&bcs=d&nselm=h&met_y=ny_gdp_m_ktp_cd&scale_y=lin&ind_y=false&rdim=country&idim=country:ARG:BRA:PRY:URY&ifdim=country&tstart=638312400000&tend=1458853200000&hl=tr&dl=tr&ind=falseErişim Tarihi:18.03.2018

https://www.google.com.tr/publicdata/explore?ds=d5bncppjof8f9 &met_y=ny_gdp_pc_ap_cd&hl=tr&dl=tr#!ctype=l&strail=false&bcs=d&nselm=h&met_y=ny_gdp_pc_ap_cd&scale_y=lin&ind_y=false&rdim=country&idim=country:ARG:BRA:PRY:URY&ifdim=country&tstart=638312400000&tend=1458853200000&hl=tr&dl=tr&ind=false Erişim Tarihi: 19.03.2018

https://ipfs.io/ipfs/QmT5NvUtoM5nWFfrQdVrFtvGfKfMg7AHE8P34isapyhCxX/wiki/Brezilya_devlet_ba%C5%9Fkanlar%C4%B1_listesi.htmlErişim Tarihi: 05.04.2018

https://tr.m.wikipedia.org/wiki/Raúl_Alfonsín Erişim Tarihi: 05.04.2018

[https://en.m.wikipedia.org/wiki/Colorado_Party_\(Paraguay\)](https://en.m.wikipedia.org/wiki/Colorado_Party_(Paraguay))Erişim Tarihi: 05.04.2018

<http://politikaakademisi.org/2012/06/30/1372/> Erişim Tarihi: 05.04.2018

<https://www.wto.org/english/ress e/statis e/tradebyregion e.htm> tablo 3.25 Erişim Tarihi: 19.03.2018

https://en.m.wikipedia.org/wiki/Gregorio_Conrado_Álvarez Erişim Tarihi: 05.04.2018

<https://data.worldbank.org/?locations=VE-EC-BO-PE-CO>Erişim Tarihi: 04.04.2018

https://en.m.wikipedia.org/wiki/César_Gaviria Erişim Tarihi: 04.04.2018

https://en.m.wikipedia.org/wiki/Hugo_Chávez Erişim Tarihi: 04.04.2018

<http://yasamingenisozeti.blogspot.com.tr/2011/11/even-rain-yagmuru-bile.html>Erişim Tarihi: 03.04.2018

https://tr.m.wikipedia.org/wiki/Alberto_FujimoriErişim Tarihi: 03.04.2018

https://www.google.com.tr/publicdata/explore?ds=d5bncppjof8f9 &met_y=ny_gdp_pc_ap_cd&hl=tr&dl=tr#!ctype=l&strail=false&bcs=d&nselm=h&met_y=gdp_production_current_us&scale_y=lin&ind_y=false&rdim=country&idim=country:SLV:BLZ:DOM:PAN:NIC:GTM:CRI:HND&ifdim=country&tstart=639867600000&tend=1460408400000&hl=tr&dl=tr&ind=false Erişim Tarihi: 25.04.2018

https://en.m.wikipedia.org/wiki/Jorge_Serrano_ElíasErişim Tarihi: 26.04.2018

<http://hdr.undp.org/en/countries/profiles/GTM> Erişim Tarihi: 25.04.2018

https://www.google.com.tr/publicdata/explore?ds=d5bncppjof8f9_&met_y=ny_gdp_pc_ap_cd&hl=tr&dl=tr#!ctype=l&strail=false&bcs=d&nselm=h&met_y=ny_gdp_pcap_cd&scale_y=lin&ind_y=false&rdim=country&idim=country:SLV:BLZ:DOM: PAN: NIC: GTM: CRI: HND&ifdim=country&hl=tr&dl=tr&ind=false Erişim Tarihi: 25.04.2018

https://www.bcie.org/fileadmin/bcie/english/files/publications/institutional/institucional_prese ntation.pdf Erişim Tarihi: 26.04.2018

<http://www.noticias.nl/plan-puebla-panama-0> Erişim Tarihi: 27.04.2018

https://www.google.com.tr/publicdata/explore?ds=d5bncppjof8f9_&met_y=ny_gdp_mktp_cd&hl=tr&dl=tr#!ctype=l&strail=false&bcs=d&nselm=h&met_y=ny_gdp_mktp_cd&scale_y=lin&ind_y=false&rdim=country&idim=country:VEN&ifdim=country&hl=tr&dl=tr&ind=false Erişim Tarihi: 13.05.2018

https://www.google.com.tr/publicdata/explore?ds=d5bncppjof8f9_&met_y=ny_gdp_mktp_cd&hl=tr&dl=tr#!ctype=l&strail=false&bcs=d&nselm=h&met_y=ny_gdp_mktp_cd&scale_y=lin&ind_y=false&rdim=country&idim=country:CUB&ifdim=country&hl=tr&dl=tr&ind=false Erişim Tarihi: 13.05.2018

<http://hdr.undp.org/en/countries/profiles/CUB> Erişim Tarihi: 03.05.2018

<https://wits.worldbank.org/CountryProfile/en/Country/VEN/Year/2006/TradeFlow/EXPIMP/Partner/by-country> Erişim Tarihi: 07.05.2018

<https://wits.worldbank.org/CountryProfile/en/Country/CUB/Year/2006/TradeFlow/EXPIMP> Erişim Tarihi: 07.05.2018

<https://wits.worldbank.org/CountryProfile/en/Country/BOL/Year/2006/TradeFlow/EXPIMP> Erişim Tarihi: 07.05.2018

https://www.google.com.tr/publicdata/explore?ds=d5bncppjof8f9 &met_y=ny_gdp_mktp_cd&hl=tr&dl=tr#!ctype=l&strail=false&bcs=d&nselm=h&met_y=se_xpd_tot_l_gd_zs&scale_y=lin&ind_y=false&rdim=country&idim=country:VEN:NIC:BOL&ifdim=country:region:LCN&tstart=1116190800000&tend=1400187600000&hl=tr&dl=tr&ind=false Erişim Tarihi: 13.05.2018

<https://data.worldbank.org/indicator/SI.POV.NAHC?end=2014&locations=VE-BO-CU-EC-NI&start=2004> Erişim Tarihi: 18.05.2018

https://www.google.com.tr/publicdata/explore?ds=d5bncppjof8f9 &met_y=ny_gdp_mktp_cd&hl=tr&dl=tr#!ctype=l&strail=false&bcs=d&nselm=h&met_y=ny_gdp_mktp_cd&scale_y=lin&ind_y=false&rdim=country&idim=country:BOL:ECU:VEN:NIC:CUB:DMA&ifdim=country&tstart=1147899600000&tend=1337288400000&hl=tr&dl=tr&ind=false Erişim Tarihi: 08.05.2018

http://www.orsam.org.tr/files/OA/78/25_info5.pdf Erişim Tarihi: 28.05.2018

https://www.google.com.tr/publicdata/explore?ds=d5bncppjof8f9 &met_y=ny_gdp_mktp_cd&hl=tr&dl=tr#!ctype=l&strail=false&bcs=d&nselm=h&met_y=ny_gdp_mktp_cd&scale_y=lin&ind_y=false&rdim=country&idim=country:ARG:BOL:BR A:ECU:CHL:SUR:PER:VEN:URY:GUY:COL:PRY&ifdim=country&tstart=303274800000&tend=1337720400000&hl=tr&dl=tr&ind=false Erişim Tarihi: 23.05.2018

"Gasprom, Total Sign 130 Million Dolar Agreement With Bolivia'a YPFB", **Reuters**, 1 Ağustos 2013

GAVARIA Cesar, **Trade And Economic Integration In The ANDEAN Region**, Online Erişim:<http://www.oas.org/en/sedi/ded/trade/pubs/Books/CAF/P1C1.pdf> Erişim Tarihi: 04.04.2018

KUEBLER J., **Common Market For Latin America**, Research Report, Vol.2, 1965, Online Erişim: <http://library.cqpress.com/cqresearcher/cqresrre1965102000> Erişim Tarihi: 14.02.2018

MENA Augusto Vela, **Towards The Central American Community**, Central American Integration: What's Next? The Integration Process in Central America and the Role of European Union, European Commission Report, Aralık 2003

MENDOZ Miguel Rodriguez, **The ANDEAN Community in Motion: A Progress Report**, II. Annual Conference Trade And Investment In The Americas, 1998

OCAMPO Jose Antonio ve TITELMAN Daniel , **Regional Monetary Cooperation In Latin America**, Asian Development Bank Institute, Working Paper, No:373, 2012,

O'KEEFE Derrick, **Venezuela and Cuba Promote Solidarity and Resistance**, Online Erişim:<http://www.socialistvoice.ca/?cat=5> Erişim Tarihi: 07.05.2018

ÖZ Ethem Barkan, **International Regional Integration: A Comparative Evaluation**, Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 1999

PARAGUASSU Lisandra, "Six South American Nations Suspend Membership of Anti-U.S Bloc", **Reuters**, 20 Nisan 2018

PAYA Marcos, **ALBA's 'Grand National Enterprises': Tools for Development**, Columbia University, 2015

RABE Stephan G., "Alliance For Progress", **Oxford Research Encyclopedia of Latin America History**, 2016, Online Erişim: <http://latinamericanhistory.oxfordre.com/view/10.1093/acrefore/9780199366439.001.0001/acrefore-9780199366439-e-95?print=pdf>, Erişim Tarihi: 15.02.2018

RODRIGUEZ Graciela, **South-American Integration: UNASUR and ALBA Alternative Integration Process**, Online Erişim:http://www.alternative-regionalisms.org/wpcontent/uploads/2008/12/south_american_integration_from_a_gender_perspective_unasur_and_alba_a_comparative_analysis.pdfErişim Tarihi:17.05.2018

ROJAS Gina E. Acosta – CALFAT German – FLORES JR. G. Renato, **Trade And Infrastructure In The ANDEAN Community**, Cepal Review, No:90, 2006

SANTAMARIA Oscar, **The Reform of Institutional Framework: Lessons and Challenges**, Central American Integration: What's Next? The Integration Process in Central America and the Role of European Union, European Commission Report, Aralık 2003

SELA Report, **Assesment Report on Intra-Regional Trade In Latin Ameica and The Caribbean 1980-2013**, No:4, 2015,

SELA Report, **ALBA-TCP as a Mechanism for Cooperation with a Regional Scope**, 2013

SMITH Fiona, "Cuba, Bolivia, Venezuela Rejects U.S Trade", **New York Times**, 30 Nisan 2006

SOLIS Luis G. ve SOLANO Patricia , **Central America: The Difficult Road Towards Integration and The Role of Canada**, Canadian Foundation For The Americas, Ocak 2007

TAHSİN Emine, **Ekonomik Entegrasyon Teorisi Çerçevesinde AB ve Latin Amerika Entegrasyonlarının Karşılaştırılması**, Yayınlanmış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü İktisat Ana Bilim Dalı, 2007

TEKİN Segah, "Güney Amerika'da Bir Kalkınma Aracı Olarak Bölgesel Bütünleşme: UNASUR Örneği", **4. Lisansüstü Çalışmaları Kongresi Bildiriler Kitabı**, 2015

TMMOB Sanayi Kongresi Oda Raporu, **Ülke Örnekleri İle Kalkınma ve Sanayileşme Modelleri**,2007

T.C. Buenos Aires Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, **MERCOSUR 2012 Yılı Raporu**, Buenos Aires, 2013

United States Tariff Commission, **The Latin American Free Trade Association** ,
Publication 60, Washington, 1962

World Trade Organization, **World Trade Statistical Review 2016**, 2017

YILMAZ Sait, **Latin Amerika'da Neler Oldu?**, Online erişim:
http://usam.aydin.edu.tr/analiz/LATiNAMERiKA_.pdfErişim Tarihi:
20.09.2017

41. Regular Meeting of the Latin American Council Report, **Union of South American Nations (UNASUR)**, 2015

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

TEZ ÇOĞALTMA VE ELEKTRONİK YAYIMLAMA İZİN FORMU

Yazar Adı Soyadı	Samet ŞENTÜRKEN
Tez Adı	Latin Amerika'da 2. Dünya Savaşı Sonrası Entegrasyon Girişimlerinin Karşılaştırmalı Analizi
Enstitü	Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı	Uluslararası İlişkiler
Tez Türü	Yüksek Lisans
Tez Danışman(lar)ı	Prof. Dr. Ömer Göksel İŞYAR
Çoğaltma (Fotokopi Çekim) izni	☒ Tezimden fotokopi çekilmesine izin veriyorum ☐ Tezimin sadece içindekiler, özet, kaynakça ve içeriğinin % 10 bölümünün fotokopi çekilmesine izin veriyorum ☐ Tezimden fotokopi çekilmesine izin vermiyorum
Yayımlama izni	☒ Tezimin elektronik ortamda yayımlanmasına izin Veriyorum

Hazırlamış olduğum tezimin belirttiğim hususlar dikkate alınarak, fikri mülkiyet haklarım saklı kalmak üzere Uludağ Üniversitesi Kütüphane ve Dokümantasyon Daire Başkanlığı tarafından hizmete sunulmasına izin verdiğimi beyan ederim.

Tarih : 28/08/2018

İmza :